

A KEMKEDÉS
TÖRTÉNETE

III.

A HÍRSZERZÉS ÉS KÉMKEDÉS
TÖRTÉNETE

174

OSZK

A
HÍRSZERZÉS ÉS KÉMKEDÉS
TÖRTÉNETE

VITÉZ JÓZSEF KIR. HERCEG

TÁBORNAGY

BEVEZETŐ SORAIVAL

SZERKESZTETTE

PILCH JENŐ

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA, BUDAPEST

A
HÍRSZERZÉS ÉS KÉMKEDÉS
TÖRTÉNETE

HARMADIK KÖTET

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA, BUDAPEST

OSZK

~~52~~

~~Fant~~

63651

OSZK lelt.
Könyvek
B. 4655/1961.

R1965
R1985

A NŐK A KÉMKEDÉS SZOLGÁLATÁBAN.

A szakirodalomban igen eltérők a vélemények a felől, hogy a nők milyen mértékben használhatók kémiszolgálatokra és vajjon milyen körülmények közt milyen értékes hírszolgálatot tudnak szerezni. Klembovszky alezredes, a katonai kémkedésről írt könyvében határozottan a mellett tör lándzsát, hogy a nők erre a szolgálatra igen kitűnően használhatók, még pedig mind a tisztesség, mind pedig a romlott nők, és pedig azért, mert fellépésük és szereplésük nem kelt gyanút és olyan alkalmakkor is fel tudnak fedni titkokat, amikor a férfiak tudománya csődöt mond. Klembovszky szerint a nők kétféleképpen használhatók a kémiszolgálatban; vagy úgy, hogy közvetlen feladatokat adnak nekik, vagy pedig úgy, hogy erre a célra betanított és pénzzel bőven ellátott férfikémeket küldenek ki, akik arisztokratáknak adják ki magukat, kimagasló személyiségek kedveseinek, vagy feleségeinek udvarolnak, és ilyen módon igyekeznek tőlük titkokat kitudni.

Más katonai írók álláspontja ezzel homlokegyenest ellenkező. A legtöbben hangoztatják, hogy egyszersmindenkorra szakítani kell azzal a fel fogással, mintha a kémkedés valami romantikus foglalkozás volna. Ellenkezőleg, a kémkedés a lehető legridegebb, legtárgyilagosabb foglalkozás, amelyhez elsősorban férfitapasztalatok és férfiidegek kellenek. Magától értetődik, hogy a nők javarésze vagy hisztérikus hajlamaiknál fogva, vagy kalandvágyból adja a fejét erre a foglalkozásra. Megengedik ezek a szerzők is, hogy békeidőben politikai vagy gazdasági kémkedésre a nők kitűnően használhatók bizonyos egyszerű esetekben; azonban a háborús feladatok általában nem nőknek valók. A legfőbb akadály az, hogy a nőknek semmi néven nevezendő katonai képzettségük nincs és az ilyesmit rendkívül nehezen tanulnák is meg. Ebben a tekintetben egészen ritkán akadnak kivételek. A világháború folyamán például volt a francia megszállt területen egy pincérlány, aki abban a katonakocsmában, amelyben alkalmazva volt, közvetlenül a francia front mögött, rendkívül ügyesen értette a módját, hogy a francia közkatonákból mindent kiszedjen, amit tudni akart. Ez a lány egy évig kitűnően dolgozott a német kémiroda számára és nem egy fontos és rendkívül érdekes adatot tudott meg a francia csapateltolásokról a verduni fronton. Természetesen nagyobb szabású dolgokat nem tudhatott meg, hiszen ismeretségi köre az őrmesternél végződött.

Magától értetődik, hogy kivételek itt is vannak, és pedig egészen meglepő kivételek. Rendszerint a jobb társaságba tartozó nők néha egészen kitűnő eredményeket érnek el a hírszerzés terén. Ezeknek módjuk van ismerőseiket feltűnés nélkül kikérdezni, vagy kihallgatni, de az ilyen nők sohasem pénzért dolgoznak, hanem inkább a szerelem, többször a gyűlölet, leginkább pedig a hazaszeretet indítja őket erre a kényes térre. A német hírszolgálat például igen ritkán alkalmazott nőket, főképpen azért, mert idegeik döntő pillanatokban rendszerint felmondták a szolgálatot és mert a nők a legkisebb zavar esetén is könnyen elárulták magukat. Általában tapasztalta a német hírszerzés, hogy a franciáknak kevés az érzékük háború idején a női bájak iránt, és az egyik szerző meg is említi, hogy éppen azok a franciák, akik telekürtölték a világot Miss Edith Cavell kivégzésének szörnyűségével, legalább egy tucat asszonyt és leányt végeztek ki kémkedés miatt a háború folyamán.

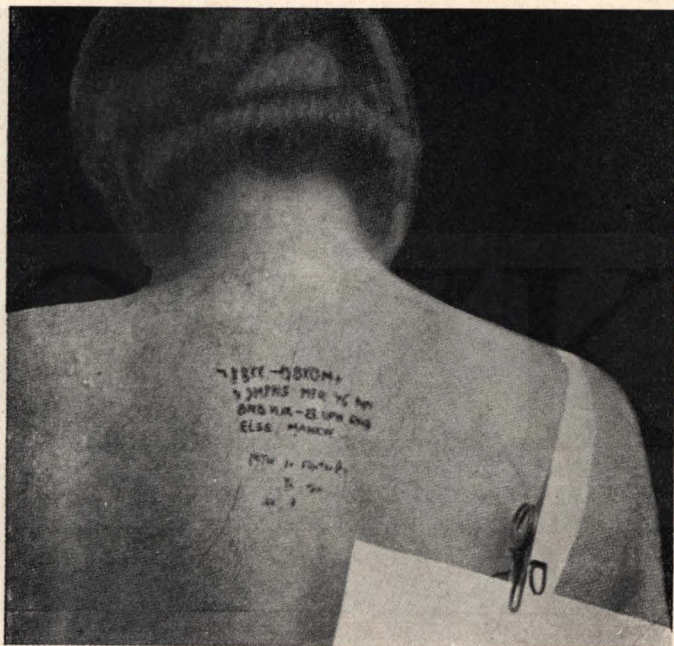
A német hírszolgálat a nőket többnyire arra használta, hogy az ellenes hírszerzőszolgálatról tájékozódást szerezzen. Így például még a háború előtt történt, hogy az egyik német tisztikaszinóban megjelent egy csinos hölgy, aki különféle okmányokkal igazolta magát és engedélyt kért, hogy képeslevelezőlapokat adhasson el a tisztikar tagjainak. Miután a levelezőlapokat eladta, a tisztiek meghívták asztalukhoz és borozás közben összebárátkoztak vele. A nő elsősorban a segédtisztre vetette ki hálóját, mert tudta, hogy a mozgósítási terveket rendszerint a segédtisztek őrzik, akik az ilyen munkálatokat szabály ellenére néha lakásukon végzik. Természetes, hogy a nőnek sikerült annyira vinni a dolgot, hogy végül is a segédtiszttel együtt ment haza annak lakására. Hogy ott aztán mit tudott szerezni, az ügyességétől függött. Az ilyen eset nem volt elszigetelt, sőt megtörtént az is, hogy az ilyen kémnő az éjszaka folyamán titkos iratokat le is tudott fényképezni.

Általában panaszkodnak a katonai írók, hogy a nők nagy többségével szomorú tapasztalatokat szereztek. Jelentkezett például egy időben a német hadvezetőségénél egy igen elegáns lengyel hölgy, aki rendkívül fontos katonai titkok megszerzését ígérte; később azonban bebizonyult, hogy semmi eredményt sem tudott elérni, sőt kiderült az is, hogy nagyhangú ígéretéseivel az orosz hírszerzőirodát is félrevezette. Nagyon sokszor jöttek különösen a balti fronton fiatal nők a német vonalakba azzal az ürüggyel, hogy a front mögött meg akarják látogatni szüleiket vagy rokonaikat, de majdnem minden esetben kiderült, hogy ezek az igen egyszerű nők tulajdonképpen kémnők, akiket könnyűszerrel letartóztattak.

Kétségtelen, hogy az erotika egyik fontos tényezője volt mindig a kémkedésnek, de különösen a világháború idején. Ez a legerősebb fegyver, amelyet a kémiszolgálat állandóan alkalmazott; gyakran mérgezett fegyver, mely nem egyszer tragédiákra vezetett, még pedig annál inkább, mert a nő lelki életé sokkal bonyolultabb, mint a férfié, sokkal több konfliktus keletkezik benne, ellentétben a férfiakkal, akik többnyire a tényekre támaszkodnak és

ridegebben ítélnék. Nagyon sokszor megesett, hogy a nők döntő pillanatokban nem a harcot választották, hanem a kiegyenlítést és a közvetítést. Sokszor megesett, hogy egészen komolyan beleszerettek abba az ügynökbe, vagy kémbe, akinek megfigyelésére kiküldték őket ; sokszor megtörtént az is, hogy halálosan beleszerettek azokba a tisztékbe, akiktől a titkokat meg kellett volna tudniok.

Különösen abban az esetben mondanak csődöt a kémnők, amikor nem sikerül nekik feltűnő és szenzációs eredményeket elérniök. Bebizonyosodott az is, hogy a romlott nőszemélyek sokszor alkalmasabbak kémszolgálatra,

Egy nő hátára szimpatikus tintával írott jelentés.

mint a tisztességes nők, mert azoknak az ilyen szolgálat bizonyos társadalmi emelkedést jelent, úgy érzik, hogy bizonyos tekintetben jóváteszik ezekkel a szolgálattal addigi életük hibáit és bűneit. A legtöbb nőnek nagy hibája az is, hogy nem szeret az ismeretlenségben maradni, csillogni és ragyogni akar, már pedig a kémszolgálat megköveteli a teljes névtelenséget. A legerősebb lelki tényező azonban, amely a legtöbb nőt alkalmatlanná teszi a kémszolgálatra, az a tudat, hogy sorsuk nemcsak veszélyes, hanem egészen bizonytalan is. A legkevesebb nő olyan erőslelkű, hogy napról napra bátran szembe tudjon nézni a mindenütt ráleselkedő halállal. A legfőbb különbség férfikém és kémnő közt az, hogy a férfi az eszével dolgozik, a nő a testével ; a férfikém a kulisszák mögött működik, a kémnő szeret mindig rivaldafény-

ben állni ; a férfikém kombinál, a kémnő a véletlenre és az erotika hatalmára bízta a dolgot. Útjaik és módszereik egészen különbözők, csak a sorsuk tökéletesen ugyanaz.

Többiben említettük, hogy az antant propagandaszolgálatára telekürtölte a világsajtót a német barbárságról szóló hírekkel akkor, mikor kivégezték Miss Edith Cavell-t, az angolok belgiumi ügynökét. Fölvetődik itt az a kérdés, vajjon csakugyan nem embertelen és barbár dolog-e a nők kivégzése kémkedés, árulás, vagy ügynöki szolgálat miatt. Ha szigorúan a hadijog szempontjából tekintjük a dolgot, tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy

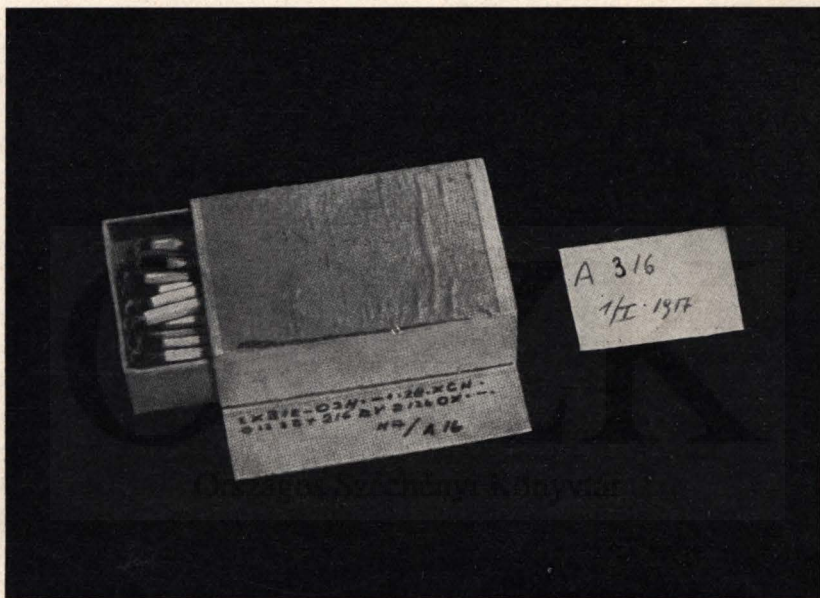

A gyufák különböző hosszúsága jelzés volt a kémek számára.

a kémnők kivégzése nem nagyobb barbárság, mint a férfikémek kivégzése. Bizonyos, hogy mind a férfikémek, mind a kémnők pontosan tudták, hogy mire vállalkoztak, mit cselekszenek és milyen büntetést szab erre a hadijog. Egyes szakírók azt is hangsúlyozták, hogy a kémnők kivégzése azért is jogos, mert ezek bizonyos körülmények között sokkal veszedelmesebbek lehetnek, mint a férfikémek. A szép nőnek megszámlálhatatlan eszköze van arra, hogy beleférközzék a katonák és tisztek bizalmába. Ezenfelül a kémnő bizonyos körülmények között sokkal fanatikusabb és vakmerőbb is tud lenni, mint a férfi, különösen, ha hazafias meggyőződés fűti. Rengeteg embert romlásba dönthet és árulásra csábíthat egy nő, akinek megvannak hozzá az adottságai, hogy elkábítsa a férfiak érzékeit. Függetlenül attól, hogy a nők olyan eszközökkel rendelkeznek, amelyeket a kémszolgálatban kitűnően értékesíthet-

nek, mint említettük, egész lelki beállítottságuk, hiúságuk, és főleg fantáziájuk általában alkalmatlanokká teszi őket a kémiszolgálatra. Jellemző a nőkre az a tapasztalat, amelyet a különböző nemzetek hírszolgálatai a háborúban szereztek, hogy tudniillik éppen a nők közt akadt a legtöbb kettős kém.

Mindezekről az elméleti megállapításoktól függetlenül, különösen a világháború folyamán rengeteg nő szerepelt a kémiszolgálatban, mégpedig mind a központi hatalmak, mind az antant oldalán. Más kérdés azután, hogy szolgálataik milyen értéket képviseltek. Megállapították, hogy az antant mindjárt a világháború elején külön iskolában képezte ki a kémnőket és az

A gyufadoboz belső lapjára írt kémjelentés.

iskola a tehetségesen működő növendékeknek meglehetősen nagy pénzüsszegeket fizetett. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy franciák, angolok, oroszok, sőt még németek is tömegesen jelentkeztek felvételre ebbe az iskolába. Az egyik német hadsereg hírszerzőirodája megállapította, hogy az antant szolgálatában körülbelül 1000 kémnő dolgozott már a háború első évében; ezek között volt két nagyhercegnő, 14 hercegnő, 47 grófnő és egyéb arisztokrata, továbbá miniszterek, követek és nagynevű politikusok feleségei és leányai.

Azok között a kémnők között, akik a háború folyamán, vagy a háború után egyik vagy másik oldalon működtek, soknak a neve a feledés homályába merült és alig néhány volt köztük olyan, aki kitűnő eredményei révén elmúlhatatlan betűkkel beírta nevét a hadtörténelembe. A hadviselő felek titkos

dossziái számos kémnő nevét őrzik, akik kisebb-nagyobb, de nagyobbrészt használható híryanagukkal előmozdították megbízóiknak hírszolgálatát.

Ezek közé a kisebb jelentőségű kémnők közé tartozik *Emma Stubert*, állítólagos bécsi nő, aki oly kitűnő színészi képességekkel rendelkezett, hogy a legnehezebb helyzetekben is kitűnően meg tudta állni helyét. Így az egyik német nagyherceggel sikerült elhitetnie, hogy magasrangú osztrák tiszt özvegye. A gavallér nagyherceg udvarolni kezdett a csinos özvegynek, és ennek a viszonynak során sikerült Emma Stubertnek megállapítania a francia vonalakkal szembenálló német rádióállomások egész hálózatát, amit aztán a franciákkal közölt. Ennek az volt a következménye, hogy a franciák innen kezdve a hamis hírek egész özönével árasztották el a német rádióállomásokat. Ugyancsak kitűnő színészi képességeinek köszönhető, hogy sikerült egy veszedelmes svájci kémét lelepleznie. Mikor ennek a kémnek ügyét a hadbíróság tárgyalta, Emma Stubert nagy jelenetet rendezett a bíróság előtt, a svájci kém lábai elé vetette magát és könyörgött neki, hogy tegyen őszinte vallomást, mert csak így mentheti meg az ő életét. Később mint vöröskeresztes ápolónő tűnt fel és azokat a megbízhatatlan elemeket figyelte meg, akiket a németek a megszállt francia területről eltoloncoltak; közben természetesen ezeknek az internált franciáknak megfelelő hírszolgálatot végzett.

Egyik legérdekesebb alakja volt a háborúban felbukkant kémnőknek *Manja R. bárónő*, aki 1916. május 31-én Popovánál orosz parasztfiúnak öltözve átment az orosz vonalon és sikerült eljutnia egészen az orosz főhadiszállásig. Már előbb is értékes szolgálatokat végzett a monarchia hírszerzésének, mire különösen alkalmas volt csodálatos szépségénél és könnyű felfogásánál fogva. Különösen a katonai kérdésekben volt rendkívül járatos, nagyon ügyesen tudta maszkirozni magát és igen szívósan végzett el minden rábízott feladatot. Sajnos, az orosz főhadiszállásra tett útjáról többé nem tért vissza.

Ugyancsak rendkívül értékes szolgálatokat tett a német hírszerzőszolgálatnak *Irma Staub* betegápolónő, aki azonban értékes kémiszolgálatai után francia kézre került és halállal bűnhődött. Ha a németek is olyan ügyesen fel tudták volna használni az ilyen esetet propagandára, mint a franciák, belgák és angolok, akkor Irma Staub most a németek szemében is éppen olyan nemzeti hős volna, mint az antant szemében Miss Cavell volt már a háború idején. Így csak a német titkos akták őrzik értékes szolgálatának és hazafias önfeláldozásának emlékét.

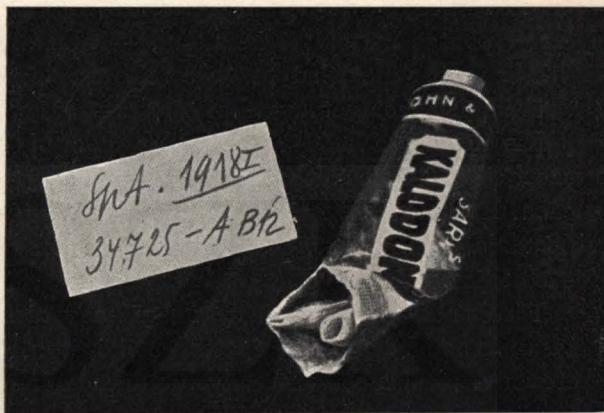
Ez a rengeteg kémnő minden fronton működött. Különösen említésre méltó köztük a titokzatos *Miss Boston*, egyike a háború legismertebb átváltozóművészeinek, aki hol említett nevén, hol Grace Flaherty, hol pedig Dagmar Sörensen néven tűnt fel. A legkitűnőbb teljesítménye az volt, mikor leleplezte a berni olasz követség attaséját. Az attasé igen kitűnő modorú nagyvilági ember volt és egyúttal lelkes híve az antantnak. Az angol követ egyik estélyén ismerkedett meg a vörösesszőke hajjú, állítólag írországi Grace Flaherty-vel. A követ úgy mutatta be neki a hölgyet, mint unokahúgát. Az attasé már

az első pillanatban úgy belebolondult a gyönyörű hölgybe, hogy már néhány nap múlva házassági ajánlatot tett neki. A kémnő ez alatt a pár nap alatt tájékozódott az attasé felől és a kitűnő férfiú valahogy gyanúsnak tűnt fel neki. De semmivel sem árulta el gyanúját, inkább minden eszközt felhasznált, hogy a fiatal diplomatát egészen magába bolondítsa.

Mikor már meglehetősen bizalmas viszonyban voltak, az attasé egyik este bevallotta neki, hogy a pókerben szörnyű balszerencse üldözte, rengeteget veszített, úgy, hogy holnap délig 40,000 frankot kell kifizetnie, különben vége a diplomáciai pályának. Grace Flaherty szó nélkül kiállította neki a 40,000 frankos csekket és értésére adta, hogy bármikor szüksége van rá, mindig rendelkezésére áll, feltéve, hogy kérdéseire mindig meg fogja mondani az igazat.

Az attasé nem értette ezt a feltételt és ekkor a nő elárulta neki, hogy ő a sinfein mozgalom híve és gyűlöli Angliát. Most már az attasé is bevallotta, hogy csak látszólag lelkesedik az antantért, különben gyűlöli őket, mert tulajdonképpen horvát eredetű és az osztrák-magyar kémiroda szolgálatában áll. Elmondta azt is, hogy fontos megbízásokat kapott, amelyeket Anglián keresztül kell lebonyolítania. Meg is mutatott a hölgynek néhány tokot, amelyek egyenkint 15 gramm pikráttal, ezzel a veszélyes robbanóanyaggal voltak töltve. Grace Flaherty, mikor mindent megtudott az attasétól amit akart, azonnal értesítette az angol konzult és abban a pillanatban, mikor az attasé éppen kirándulásra indult cinkosaival együtt, Comóban az egész társaságot letartóztatták. Csupán Kerster német ügynöknek sikerült főbelőnie magát, a többit néhány nap múlva kémkedés miatt felakasztották. Senki sem tudja, mi lett ennek a lánynak további sorsa, valószínű azonban, hogy az angolok a háború után gazdagon megjutalmazták.

Nem kevésbé érdekes *Edith Schreiber* német kémnő esete. A német hírszolgálatnak feltűnt, hogy mindjárt a tavaszi franciaországi támadás után igen sok magasrangú tiszt tartózkodik Zürichben és általában Svájcban, valamennyi azzal az ürüggyel, hogy egészségét akarja helyreállítani; az igazság azonban az volt, hogy valamennyien a hírszerzés szolgálatában álltak. Winterthurban sokat érintkeztek az angol tisztek egy évek óta Svájcban lakó angol családdal, amelynek feje az egyik svájci óragyár igazgatója volt.

Fogéptartóba rejtett kémjelentés.

A német hírszolgálat nem tartotta valószínűnek, hogy az igazgató kémiszolgálatot folytat, bár kizártnak sem tartotta, hogy a Németországba utazó üzletfelei révén nyert híreket közölte angol honfitársaival. Mindazonáltal ezen a ponton világosságot kellett teremteni.

A Nachrichtenbureau elrendelte tehát, hogy szigorúan el kell olvasni minden levelet, amely Svájcból a Németországban tartózkodó és szabadon mozgó angol nyelvtanárnőkhöz érkezik. A levelek átnézésére egy tanárt jelöltek ki, aki évekig tartózkodott Angliában és kitűnően ismerte az angol nyelvet és szokásokat. Ez úgy fogott munkához, hogy mindenekelőtt maga elé idéztetett egy angol nyelvtanárnőt, aki évek óta Nicolassee német városkában lakott és ügyes mesterkedéssel összehozta őt irodájában Edith Schreiberrel, aki szintén angol nyelvtanárnőnek adta ki magát. Ismételt találkozások után sikerült egyrészt rövid időre visszatartani az angol nyelvtanárnő útlevelét és arról pontos másolatot készíteni, — ami annál könnyebben ment, mert Edith Schreiber meglehetősen hasonlított az angol hölgyre — másrészt pedig sikerült a két hölgyet összeharátkoztatni.

Kis idő múlva Edith Schreiber az angol nyelvtanárnő útlevelével Svájcba utazott és az ő neve alatt sikerült bejutnia a gyárigazgató családjába és társaságába. Hosszabb ideig tartózkodott már Winterthurban és sikerült mindent megtudnia, amit akart, sikerült felfednie a svájci angol kémiszolgálat igen fontos titkait.

Történt azonban, hogy egyik este nagy társaság gyűlt össze az igazgató lakásán és az igazgató meglepetésként közölte Edith Schreiberrel, akit természetesen a nicolasseei angol nyelvtanárnőnek tartott, hogy angliai rokonai megérkeznek és hamarosan itt lesznek a társaságban. Edith Schreiber látta, hogy menekülnie kell. Hirtelen elhatározással egy észrevétlen pillanatban kiugrott az egyik mellékhelyiség ablakán az első emeletről, de ekkor természetesen gyanút fogott a vendégsereg, fellármázta a rendőrséget és maguk a tisztek is nyomába eredtek a szökevénynek, akiről ebben a pillanatban már tudták, hogy német kém. Edith Schreiber azonban ügyesen kibújt a hálóból: néhány óra múlva egy szelíd apáca lépte át a svájci határt, Edith Schreiber szerencsésen német földre jutott. Későbbi sorsáról annyit tudunk, hogy az idegizgalmak megőrlték szervezetét, lassankint a kokain és morfium lett a főtápláléka, úgyhogy szanatóriumba kellett vonulnia. Tudjuk azt is, hogy súlyos betegségéből kigyógyult és a hálás német hatóságok támogatásával módjában volt új életet kezdeni a háború után.

Az ideggyenge kémnőknek és egyúttal az önkéntelen kémkedésnek klaszikus példája *Denise De Monroy grófnő*. A grófnőt, mint általában az előkelő francia családok gyermekeit, 1914-ig kolostorban nevelték; ekkor 18 éves volt és éppen ebben az időben akarták bevezetni a társaságba. Ekkor azonban már javában tombolt a háború, két bátyja a hadseregben szolgált és a fiatal, szelídtekintetű, karcsú grófnő ebben az időben egészen különös lelkiállapotot mutatott: rendkívül szerette a háborzongató történeteket, szeretett nézni

szörnyű jeleneteket és általában örömét találta mindenben, ami borzalmas. Ez a hajlama vitte arra, hogy mindjárt a háború elején, szülei akarata ellenére, ápolónőnek jelentkezett. Elvégezte az ápolónői tanfolyamot, rendkívül bátran viselkedett a legsúlyosabb betegek ápolása közben, a legborzalmasabb operációk pedig egyenesen gyönyörűséget szereztek neki. Mint igen megbízható francia főnemesi család leányát az egyik fronton álló tábori kórházba osztották be szolgálattételre. Itt ismerkedett meg egy férfivel, akit úgy mutattak be neki, mint amerikai nemzetiségű fogorvost.

Innen kezdve sokat találkozott a fogorvossal és hamarosan panaszkodni kezdett neki ideges fogfájása miatt. Kezelés céljából sűrűn kereste fel Párizs-

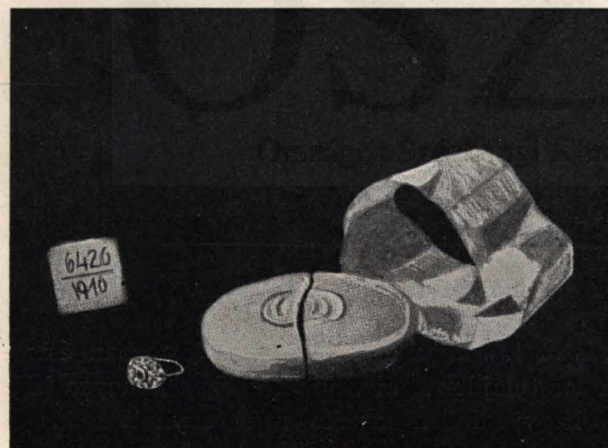
A középen egy orosz leány, mint kénmű.

ban az amerikai fogorvost, és ez lett a végzete. Már a kolostorban észrevették barátnői, hogy médiumos tulajdonságai vannak és igen könnyen hipnotizálható. Tapasztalta is, hogy minden kezelés után enyhültek ideges fogfájásai.

A tábori kórházban ő volt a legkitűnőbb ápolónő, lelkesen végezte munkáját és egyre jobban kivirult. Testi állapota javult, fogfájásai elmúltak és viselkedése után ítélve egészséges, jókedvű és lelkes lánynak látszott. Időnként azonban pontosan felléptek a fogfájások. Az ápolásban rendkívül ügyes volt és a többi közt számos tűzértisztet is ő ápolt a tábori kórházban. Valahányszor jelentkezett a fogfájás, mindig rövid szabadságot kapott és ilyenkor Párizsba utazott. Azokkal a tisztekkel, akik az ő keze alól kerültek ki egészségesen, továbbra is fenntartotta az élénk társadalmi összeköttetést, de mindenki tudta róla, hogy különösen a tűzértisztekhez vonzódik és a tűzerek

közt már arról beszéltek, hogy melyikük fogja feleségül venni a gazdag és szép grófkisasszonyt.

E közben a párizsi Deuxième Bureau-nak feltűnt, hogy a németek mindig pontosan értesülnek a francia nehéz ütegek helyzetéről, úgyhogy a franciák minden intézkedését előre tudják és rendszerint megghiúsítják. Különösen

Szappan, amelyben nemcsak jelentés volt elrejtve, hanem a juttalom is, egy gyémántgyűrű.

fogorvoshoz szóló leveleket találtak, amelyeket azért bízott rájuk, mert a tábori posta megbízhatatlan volt. A levelekben nem volt egyéb, mint értesítés a grófnő fogainak állapotáról.

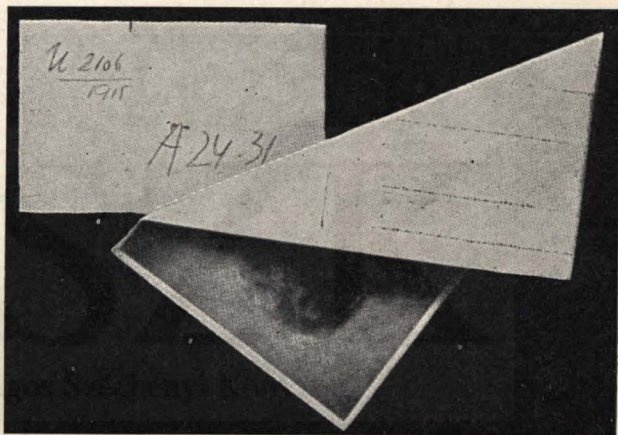
A grófnő személye ugyan felülállt minden gyanún, de azért a leveleket mégis felküldték a vegyészeti laboratóriumba megvizsgáltatni, hogy nincs-e rajtuk írás szimpatikus tintával; azonban ilyesmit a kémiai eljárás nem tudott

feltűnők voltak a francia tüzéség kudarcai azon a frontszakaszon, ahol Denise grófnő működött. Ezt a szakaszt a francia kémelhárító szolgálat különösen alaposan megdolgozta és sikerült is egy titkos ügynököt elfognia, azonban a kudarok tovább folytatódtak. Ekkor a Deuxième Bureau két igen kitűnő tisztjét küldte ki és szakértőket adott melléjük, hogy ezt a szakaszt tökéletesen átvizsgálják és kikutassák. A tisztek mindenki tudta nélkül a legszigorúbb zárlatot léptették életbe. Titokban alaposan átvizgálták minden katonát, aki a frontról jött vagy szabadságról érkezett, vagy megfordítva, ezenfelül pedig a tábori postát is a legszigorúbb vizsgálatnak vetették alá. Így történt, hogy néhány nap mulva olyan katonáknál, akik Denise grófnő keze alól kerültek ki, a párizsi

megállapítani. A két tiszt mégis szükségesnek tartotta a grófnő szorosabb megfigyelését. Beállítottak a grófnő kórházába mint beteg tüzértisztek és így bejáratosak lettek a grófnő szobájába is, amelynek egyszerű berendezését egy pontos térkép egészítette ki, amelybe bele voltak rajzolva a francia üteg-állások. A grófnő élénk örömmel magyarázta a tiszteknek a térkép különös jelzéseit és feltűnő érdeklődést tanúsított annak a szakasznak helyzete iránt, ahonnan a tisztek állítólag jöttek. A grófnő néhányperces távollétét a két tiszt arra használta fel, hogy alaposan átkutassa a szobáját, azonban semmit sem találtak.

Már éppen távozni akartak, mikor külön futár levelet hozott a vegyészeti laboratóriumból. Alighogy a Deuxième Bureau ügynökei a leveleket elolvasták, azonnal intézkedéseket tettek a grófnő letartóztatására. Közben ugyanis az történt, hogy a ve-

gyészeti laboratórium vezetője elektrolízis útján vizsgálta a grófnő leveleit, amikor is kiderült, hogy a tintával írt sorok közt láthatatlan írásjelek vannak, amelyeket ezüstamalgámmal írtak a sorok közé. Miután az igen egyszerű rejtjeleket sikerült megfejteni, kiderült, hogy a sorok pontos adatokat tartalmaztak az illető frontszakasz ütegeiről és tüzérségi berendezéséről.

Levelezőlap, amelynek előlapján a pontok sorozata üzenet.

A grófnőt letartóztatták, de mikor a párizsi fogorvost is le akarták tartóztatni, annak már nyoma veszett. A grófnő letartóztatásakor görcsökbe esett, majd mikor magához térítették, elmondta a fogorvossal való összeköttetésének történetét. Kiderült, hogy a fogorvos minden párizsi utazása alkalmával tranceba hozta a grófnőt, aki ebben a hipnotikus állapotában vak engedelmességgel szolgálta a fogorvos parancsait. A grófnő megmutatta a tiszteknek a kis parfümös üveget, amelyben a szimpatikus tintát tartotta, megmutatta a tollat is, amellyel írt. A grófnő ügyét a vincennesi katonai törvényszék elé utalták, amely előtt mindjárt a tárgyalás elején kétségtelenné vált, hogy a grófnő öntudatlan eszköze volt a hipnózissal dolgozó kémnek. Ítéletet azonban már csak azért sem lehetett hozni ügyében, mert a grófnő a kihallgatása előtti estén veronállal megmérgezte magát és meghalt.

Meglehetősen ismeretlen annak a kémnőnek sorsa, akinek sikerült a háború folyamán bejutnia az egyik tölténygyárba és ott levéltárosi minőség-

ben kémszolgálatot végeznie. Élete folyása oly homályos volt, hogy még azt sem sikerült megtudni róla, vajjon német-e, vagy külföldi és hogy kinek a megbízásából dolgozik. Kiválóan használható és rendkívül szorgalmas tisztviselő volt, úgyhogy hamarosan összeköttetésbe került a gyár vezető tényezőivel, amikor is sok mindent megfigyelhetett, amire szüksége volt. Hosszú ideig dolgozott minden feltűnés nélkül, míg végre az igazgató gyanút fogott és sikerült a rejtélyes nőt letartóztatni.

Francia szolgálatban állt *Carla Jenssen* dán bárónő, aki a kémszolgálatnak egészen eredeti módszerét alkalmazta. Rendkívüli szépségű nő volt és éppen ezért esett rá a *Deuxième Bureau* választása, mikor egy igen veszedelmes német ügynököt kellett leleplezni, akihez nagyon nehéz volt hozzáférni, oly páratlanul ügyesen tudta leplezni üzelmeit. A bárónőnek sikerült néhány nap alatt véletlenül megismerkednie az illetővel, aki meghívta őt szállodájába.

A bárónő végre hajlott kérésére és elment az illetőnek szállodai lakására. Bizonyos idő múlva valami ürügy alatt elhagyta a szobát és az egyik mellékhelyiségben bekente ajkait valami narkotikummal, amelynek az a tulajdonsága, hogy a másik félt hirtelen kábulatba ejti és elaltatja; előbb azonban a bárónő maga ellenmérget vett be, hogy mentve legyen a narkotikum hatá-

Könyv borítéklapjába rejtett kémjelentés.

sától. Most visszatért a szobába, az idegen egyre gyöngédebb lett hozzá, de alighogy megcsókolta a száját, máris elhomályosultak szemei és kábultan rogyott le az egyik székbe. A bárónő azonnal átkutatta a holmiját és igen súlyosan terhelő bizonyító anyagot talált. Mikor a kém felébredt, már a francia rendőrség őrizetében volt.

Egyike volt a legügyesebb kémeknek *Anni Kilian*, aki a német *Nachrichtenbureau*tól azt a feladatot kapta, hogy figyeljen meg és lehetőleg leplezzen le egy *Jacques Georges* nevű angol kémét, aki rendkívül gyakran fordul meg Berlinben és rendszerint az *Union Barban* szokott tartózkodni. *Anni Kilian*, mint maga írja emlékirataiban, nem sokat gondolkodott, hanem felfedte tervét a bár tulajdonosa előtt, aki őt mint bárhölgyet alkalmazásába fogadta. Rendkívül ravasz és ügyes mesterkedésekkel sikerült a titkosrendőrség egyik emberének segítségével nagy verekedést előidéznie a bárban, amelynek a középpontjában az angol kém volt és sikerült dulakodás közben odáig

juttatni a dolgot, hogy az angol kém pénztárcáját kilopták a zsebéből. A zűrzavarban Anni Kilian hirtelen kivette a tárcából a legfontosabb iratokat, a mellékhelyiségben lefotografálta, azután visszaadta a tárcát a magához tért Georges-nak, aki még külön hálás is volt ezért a figyelemért. Természetesen ezen a módon sikerült az angol kémeket letartóztatni. Másik híres esete az volt, amikor feltűnt neki a bárban egy bolgár diák, aki mint rajzoló volt alkalmazva az egyik német hadirepülőgépgyárban.

A diák rendszerint egy csinos hölgygel jelent meg, és Anni Kilian egyik este megfigyelte, hogy haragoszóváltás támadt közöttük és a lány kis idő múltán távozik. Odatelepedett a diák asztalához, együtt ivott vele és egy óvatlan pillanatban álomport öntött a borába, azután pedig az álmosodni kezdő diák kérésére hazakísérte a lakására. A lakásban a diák mélyen elaludt, mire Anni Kilian kikutatta irattáskáját és megtalálta benne a repülőgépgyár titkos rajzainak másolatait, amiket éppen barátnőjének akart átadni, de visszatartott, mert a lány nem hozott pénzt. Kiderült az iratokból az is, hogy a lány orosz kémnő volt és hosszabb idő óta felhasználta már a gyengeakarátú bolgár diákokat céljaira, aki egyre nagyobb összegeket követelt tőle. Az emlékezetes estén is azért veszték össze, mert a lány nem tudott pénzt adni a diáknak. Magától értetődik, hogy a diákokat is és a leányt is letartóztatták.

Tipikus fajtája volt a kémnőknek egy *Kirstein* nevű lett nő, akit a háború folyamán lassankint minden fronton megismertek. Kirstein egészen kivételesen csinos nő volt, e mellett hazug, ravasz és rendkívül ügyes. 1915 telén a monarchia kémelhárító szolgálatának sikerült letartóztatnia, amikor is első

Női nyaklánc, amelybe kémjelentést rejtettek.

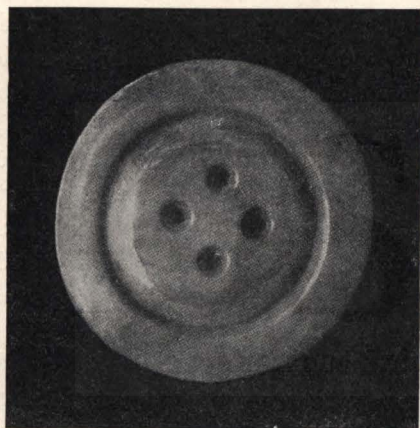
dolga volt a nőnek, hogy szerelmi ajánlatot tett előbb a tisztnek, aztán az őrmesternek, végül pedig a közkatonáknak, sőt a börtönőrnek is, hogy engedjék elszökni. Alig volt még 17 éves a leány, de első pillanatra megállapítható volt, hogy a legveszedelmesebb nők közé tartozik, aki pusztán női eszközeivel igyekszik keresztülvágni magát minden bajon. Rövid ideig tartózkodott csak a front mögött és máris sikerült neki egész sereg altiszttel, tiszttel és katonával belső viszonyba jutnia. Hiába volt minden fáradozás, semmit sem lehetett rábizonyítani, úgyhogy csupán börtönbüntetésre ítélték.

A rendkívül kiterjedt orosz kémiszolgálatnak egyik legnagyobb hátránya az volt, hogy orosz diákokat és diáklányokat egyáltalán nem tudott szolgálataba állítani; ezek mind forradalmárok voltak és semmi áron sem akarták szolgálni a cárt. Ha az orosz kémiszolgálatnak sikerült volna ezeket megszereznie, jelentékenyen megnehezítette volna a monarchia kémelhárításának munkáját. Így azonban kénytelen volt megelégedni alsóbbrendű nőszemélyekkel, akik nagyobbrészt megbízhatatlanok voltak. A monarchia hírszolgálatának is mindössze egy ízben sikerült egy forradalmár orosz diáklányt megnyernie, aki éppen a cári Oroszország iránti gyűlöletéből volt hajlandó a központi hatalmak javára kémiszolgálatokat teljesíteni. Már mindenben meggyezett a központi hatalmak hírszolgálatával, amikor a genfi szociálforradalmár párt megtiltotta neki a feladat vállalását.

Ronge beszéli többször idézett könyvében, hogy az 1916. évben sokat foglalkoztatta az Evidenzbürot két nő, akiket előőrseink Czensztochowa mellett fogtak el, és átadtak a németeknek. Ebben az időben, mikor az oroszok már nagyon közel jártak Sandechez, egészen más dolga volt a hadvezetőségnek, mint két nővel foglalkozni, akikre egyelőre semmit sem tudtak rábizonyítani. Ismételten megkezdték kihallgatásukat, de ismételten abba is kellett hagyni. Egyik hatóság a másikhoz küldözgette őket, míg végre Teschenben állapodtak meg a főhadiszálláson. A két nő közül az egyik különösen értette a módját, hogy a női csábítás minden eszközével igyekezzék a kihallgatást végző tisztet megpuhítani. Sikerült is neki teljesen homályba burkolni szerepüket. A vizsgáló hatóság sehogy sem tudta kideríteni, vajjon arról van-e itt szó, hogy a nőket azért küldték, hogy az ő révükön ártalmatlanná tegyék a monarchia kémelhárító szolgálatának egyik legügyesebb és legenergikusabb tisztjét, vagy pedig azért, hogy kémiszolgálatot végezzenek. Megfigyelhető volt, hogy a tescheni haditörvényszék egyik másik tagjára is igen erős hatással volt a nők szépsége, úgyhogy a tárgyalás és eljárás során olyan hibák történtek, amelyek rendkívül megnehezítették az ügy tisztázását. Így aztán ez az eset egyszersmindenkorra rejtély maradt.

Hogy az ellenséges kémiszolgálat milyen eszközökkel dolgozott a központi hatalmak ellen, annak élénk példája a genti tifuszbajjárvány. 1916 tavaszán Gentben, Belgiumban, roppantarányú tifuszbajjárvány tört ki. Megvizsgálták a vizet, de nem találtak benne tifuszbacillusokat, úgyhogy az orvosok és a bakteriológusok tanácstalanul álltak a járvánnyal szemben. A város minden

kútja fertőzetlen volt, és mégis óriási erővel dühöngött a járvány, s különösen feltűnő volt, hogy azok közül a tisztok közül szedi áldozatait, akik a Hôtel de la Poste-ban laktak. Nemsokára meghalt tifuszban Ostertag vezérkari alezredes is. Ez után az eset után hamarosan meg is szűnt a járvány, úgyhogy a német hatóságokban az a gyanu ébredt, hogy talán éppen a vezérkari főnök eltávolítása volt a bizonyára mesterségesen előidézett járvány célja. A tifuszjárvány rejtélyét sohasem sikerült megfejteni, azonban rendkívül feltűnő volt, hogy mikor a belga csapatok újra birtokukba vették Gentet, a szállodatulajdonos gyönyörű fiatal leányát magas rendjellel tüntették ki azokért az érdemekért, amelyeket a háború folyamán hazája körül szerzett. A háború alatt az antant propagandasajtója ismételen világgá harangozta azt a gyanúsítást, hogy a németek bacillusokkal fertőzik meg a kutakat, de erre egyetlen bizonyítékot sem tudtak felhozni. Az egyetlen bizonyíték, amelyet épp most el-

Kettéhasított gomb belseje rejtjelzéssel.

mondunk, pontosan nem a német, hanem az antant terhére állapítja meg a kútmérgezés bűncselekményét.

1916 júniusában történt, hogy a verduni offenzíva után az egyik fiatal tiszt szabadságra ment és szabadságának egy részét Brüsszelben akarta eltölteni. Abban az időben, amikor otthon már meglehetősen szűkösek voltak a viszonyok, és hazafias áldozatkészségből megszűntek a zajos mulatságok, megszűnt az a nagyvilági élet, amely Berlint is jellemezte valamikor, Brüsszel az volt a frontról hazatérő tisztoknak, ami békében Párizs a mulatnivágyó embereknek. A fiatal tiszt tehát szabadságának első napjait Brüsszelben akarta eltölteni. Megszállt a Palace Hótelben, ahol a kitűnő vacsora után a pincér különös figyelmébe ajánlotta a Gaieté nevű mulatót, ahol remek hölgyekkel kitűnő zene mellett pompásan elszórakozhat. A fiatal tiszt elment a mulatóba, helyet foglalt az egyik asztalnál és hamarosan figyelmessé lett egy fiatal, körülbelül 22 éves gyönyörű hölgyre, aki a másik asztalnál ült egyedül.

Rövid idő múlva megtörtént az ismerkedés, nemsokára egy asztalnál ültek és a főhadnagynak különös örömet okozott, hogy a csinos hölgy kitűnően beszélt németül; nagyszerűen szórakozott vele.

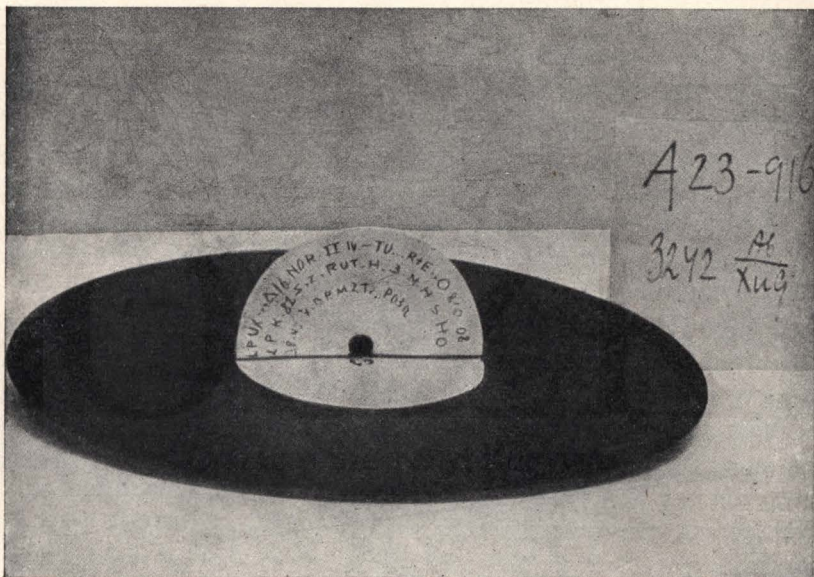
A nő igen ügyesen játszotta szerepét, csak hosszas vonakodás után volt hajlandó a fiatal tisztet lakására követni, de már a beszélgetés során is olyan bizalmas viszonyba kerültek, hogy a német tiszt mindent elmondott a lánynak: honnan jött, mi történt a fronton, mért kapott szabadságot, milyen csapatban szolgál stb. A pompás hangulatban eltöltött éjszaka után a fiatal tiszt másnap hazautazott Németországba. Ellen, így hívták a leányt, kikísérte a vasúthoz, és megígérte neki, hogy nemsokára maga is utánautazik, mert meg akarja látogatni rokonait, mert amint mondta, Hamburgból származik. Alighogy hazaért a főhadnagy, legnagyobb rémületére észrevette, hogy a legszörnyűbb betegség tört ki rajta és minden szegyenkezés félretételével sietett azonnal jelenteni illetékes hatóságainak az esetet. Természetesen azonnal kezelésbe vették, és sikerült is kigyógyítani, egyúttal pedig vallomásai után hosszas nyomozás révén kideríteni, hogy az antant-hatalmak mi mindent igénybe vettek abból célból, hogy a német tiszteket és katonákat hosszabb időre harcképtelenné tegyék.

A nyomozás nem ment símán. A brüsszeli német hatóságoknak minden ügyességükre szükségük volt, hogy Ellen kisasszonyt és az egész szervezetet, amelyhez tartozott, leleplezzék. Hamarosan kiderült, hogy a német származásáról szóló elbeszélés csak mese, és kiderült az is, hogy nemcsak ő egyedül, hanem a félvilági nők egész légiója állt ilyen célból a francia és belga hadvezetőség szolgálatában. Ellen tagadta, hogy tudott volna betegségéről, de mikor cinkosait is összefogták, minden kiderült. Kiderült az is, hogy a leány elszázi születésű és 14 éves koráig ott tartózkodott és ott tanult meg kifogástalanul németül. A háború folyamán egyik nagynénje látogatására elutazott Brüsszelbe, nagynénje meghalt és Ellen hamarosan a félvilági nők közé került. A főhadnagy vallomásából az is kiderült, hogy ezeknek a nőknek megvolt a kitűnő módszerük a tisztek behálózására; eleinte igen tartózkodóan viselkedtek és csak akkor mutatkoztak barátságosabbaknak, amikor megtudták, hogy különösen bátor és derék tiszttel van dolguk, mert azt remélték, hogy ennek révén pontos felvilágosítást fognak kapni. Az eljárás során kiderült, hogy több százra rúg már azoknak a tiszteknek száma, akiket Ellen és társnői megfertőztek és harcképtelenné tettek a betegség révén.

A német hadvezetőséget megdöbbentették ezek a leleplezések és különösen akkor győződtek meg róla, hogy itt tulajdonképpen nagyszabású antant-akcióról van szó, amikor Ellen a kihallgatás során a bizonyítékok súlya alatt elvesztette nyugalma, átkozódásokba és szidalmakba tört ki és büszkén vágta a vizsgálóbíró arcába, hogy igenis szántszándékkal mételyezte meg a német tiszteket, egyenesen kereste a velük való kalandot, úgyhogy neki egy magának sikerült több mint kétszáz német tisztet beteggé tennie. A vizsgálat most már szélesebb medret vett és kiderült, hogy az ellenséges titkos szolgálat

ezt a nemtelen eszközt olyan óriási mértékben használta, amely minden képzetet meghalad. 1917 májusában például elfogtak egy ostendei nőt, akiről kiderült, hogy több mint 500 katonát mételyezett meg. Idetartozik a lillei és roubaixi beteg nők internálása is, amiről később, a propagandáról szóló fejezetünkben fogunk írni.

Egyike volt a legérdekesebb kémnőknek *Matilde Bäumler*, berlini származású nő, aki már a Dreyfus-perben is vitt némi szerepet. Ennek a nőnek végzetes szerepe volt abban, hogy egy német utászhadnagy, Helmuth Wessel, a lejtőre jutott, és végül is a francia kémiszolgálat ügynökévé vált. Az egyik francia ügynök Kölnben bemutatott neki egy ízben egy francia nőt, akiről

Gramofonlemez címkéje alá frott rejtjelzés.

hamarosan kiderült, hogy nem más, mint Matilde Bäumler, akit a kémvilágban Mademoiselle M. B.-nek ismertek. Wessel hadnagyot a nő úgy behálózta, hogy már ebben az időben kiszolgáltatta neki titkos katonai adatokat és okmányokat. Mikor bűne kiderült, külföldre menekült, de a külföldi hatóság kiadta és ekkor előbb a thorni, majd a berlini haditörvényszék vezette végig ellene az eljárást. A nagy feltűnést keltett bűnügy azzal végződött, hogy a tisztet súlyos börtönbüntetésre ítélték. Büntetésének kitöltése után feleségül vette Mathilde Bäumlert és ekkor mind a ketten Nizzába költöztek. Itt Wessel hadnagy végleg francia szolgálatba szerződött. Módszerűk az volt, hogy a csinos asszony megismerkedett német tisztekkel, igyekezett őket rávenni, hogy nagyobb összegekben játszanak a montecarlói kaszinóban és ha a tisztek nagyobb összegeket veszítettek, akkor megjelent az ismeretlen jótevő, aki

becsületszóra nagyobb összegeket adott nekik kölcsön, de természetesen azzal a feltétellel, hogy ellátják őt német katonai hírekkel, adatokkal és titkos okmányokkal. Ez a jótevő Wessel volt, akinek ily módon a nő segítségével számos német tisztet sikerült hálójába kerítenie.

Mademoiselle Docteur. Azok a kémnők, akikről eddig megemlékeztünk, kisebb-nagyobb sikereket tudtak ugyan elérni, azonban egyiküknek sem volt egyéni stílusa, egyiküknek sem volt olyan az egyénisége, hogy igazi, izigvérig tökéletes kémnek volna tekinthető. Azok, akikről a következőkben akarunk szólni, valóságos művészei voltak mesterségüknek és olyan szolgálatokat teljesítettek, amelyek egyes esetekben messze túlhaladták a férfikémek teljesítményeit. Hogy szolgálataik valósággal heroikus színben tűnnek fel a háború utáni kor embere előtt, abban bizonyára annak is volt része, hogy nők voltak és így személyük körül, különös tekintettel a kémeket amúgyis övező titokzatosságra, sokkal könnyebben képződhetnek legendák.

Ezek közt a kémnők között kétségtelenül a legnagyobbszabású és a legeredetibb egyéniség a *Mademoiselle Docteur* néven ismert és emlegetett dr. Elsbeth Schragmüller. Berndorff, aki ennek a nőnek történetét részletesen elbeszéli, és akinek nyomán mi is elmondjuk a híres kémnő történetét, azt állítja, hogy Annemarie Lesser volt a neve és Berlinben született. Ezzel szemben tény, hogy Schragmüller westfáliai származású volt és régi német lovagi családból eredt. Története folyamán ismételten fogunk találkozni olyan adatokkal, amelyek hitelesen nem igazolhatók, de ez nem is csodálatos, hiszen nála is, mint a legtöbb kémnél, nagy szerepet játszik a titokzatosság és így könnyen megeshetik, hogy nemcsak téves, hanem egymásnak ellentmondó adatok is csúsznak be élettörténetébe. *Mademoiselle Docteur* történetét tehát úgy adjuk, amint Berndorff elmondja, mindazokkal a toldásokkal, legendákkal és valószínűtlenségekkel együtt, amelyekről soha senkisé sem fogja megtudni, hogy mennyiben legendák és mennyiben való tények.

Mademoiselle Docteur 16 éves korában megismerkedett egy Karl von Wynanky nevű huszárkapitánnyal, akit halálosan megszeretett. Mikor viszonyuknak következményei mutatkoztak, a szigorú apa kitiltotta leányát házából, a kapitány pedig előbb otthagya a szolgálatot és más pályát keresett, később pedig reaktiváltatta magát és belépett a vasúti ezredbe. Minden ambíciója az volt, hogy bekerüljön a vezérkarba. Kedvese, akinek gyermeke holtan jött a világra, ezt az időt Berlinben töltötte és a kapitány támogatásából élt. Ekkor azonban váratlanul rázúdult a kapitányra az anyagi romlás: ősi birtokuk, amelyet testvérei kezeltek, a rengeteg adósság miatt dobra került, a kapitány jövedelme erősen megcsökkent, hitelezői pedig szorongatták. Ebben a válságos időpontban egyik bajtársa azt a tanácsot adta neki, hogy forduljon a Nachrichtenbureauhoz, ahol bizonyára jövedelmező alkalmaztatást találhat. A hírszerzőirodában szívesen fogadták a kapitány jelentkezését és egy Matthesius nevű úrhoz utasították, akinek a berlini Bülowstrasseban volt

irodája. Az iroda tulajdonképpen gépkocsi és gépkocsialkatrészkereskedés volt, lényegében azonban polgári kémiroda, amely a Nachrichtenbureau felügyelete alatt dolgozott. Matthesius szívesen fogadta a kapitány ajánlkozását, aki hajlandó volt hazája érdekében kémszolgálatra vállalkozni; kifizette adóságait, havi járandóságot biztosított neki, amelyből kedvesével együtt gondtalanul megélhetett és mindjárt munkára fogta.

Próbaképpen elküldte Párizsba egy céghez, azzal a feladattal, hogy szerezze meg a francia hadsereg egyik forgópisztolyának szerkezeti rajzait. A dolgot úgy készítették elő, hogy a rajzok teljesen értéktelenek voltak, és a fiatal kapitányt éppen azzal akarta kipróbálni Matthesius, vajjon feltalálja-e magát ebben a nehéz helyzetben. A párizsi cég tulajdonképpen a berlini kémiroda fiókja volt és Matthesiusszal egyetértésben dolgozott ebben az ügyben is. Wynanky, miután megnézte a párizsi irodától kapott rajzokat, mint szakember, azonnal gyanút fogott és merész elhatározással felment egyenesen a Deuxième Bureau-ba és felajánlotta a terveket megvételre. Ott mosolyogtak az értelmetlen és primitív rajzokon és elutasították. Ennek következtében nem vette át a terveket, visszavitte Berlinbe az e célból rendelkezésére bocsátott 5000 márkát, és beszámolt Matthesiusnak küldetése eredménytelenségéről. Matthesius megörült a kapitány beszámolójának, látta, hogy olyan emberrel van dolga, aki kellő szakértelemmel és hidegvérrel tud cselekedni, és most már komoly feladatokat bízott rá.

Mikor Wynanky Párizsból hazatért, kedvesét betegen találta. Ideges, hisztérikus lány volt, az orvosok sem tudták, mi a baja, állandó nyugtalanság gyötörte, maga sem tudta, mit akar. Egy éjszaka aztán, mikor Matthesius fontos és nehéz feladatot bízott a kapitányra, ez, hogy megnyugtassa az örökké nyugtalankodó lányt, bevallotta neki, hogy milyen foglalkozásra adta a fejét. A lány szeme fölcsillant, egyszerre izgatott lett és meg is nyugodott, és könyörgött kedvesének, hogy felderítő útjaira őt is vigye magával. Wynanky szívesen beleegyezett. A feladat, amelyet ezúttal Matthesius rábízott, az volt, hogy menjen végig a Maas folyása mentén, Sorcy-tól Dinant-ig, és bizonyos dolgokat figyeljen meg. Wynanky elutazik, magával viszi a lányt, aki Strassburgban hisztérikus görcsöket kapott, mert megszállta az aggodalom, hogy mi történhetik kedvesével, veszélyes foglalkozása közben. Néhány hétig betegen fekszik, de mikor felgyógyul, már megjön az ereje is, és azzal a gondolattal törődik bele a kapitány foglalkozásába, hogy most már vele tart és ha vele tart, sohasem kell tőle többé elválnia.

Hetekig úton vannak s néhány hét múlva Matthesius pontos rajzokat kap a Maas mentén álló francia erődökről és erődcsanokról, valamint azokról az új tábori vasútvonalokról, amelyek még egy térképen sem szerepelnek. A feladat sikeres megoldása után a párnak Charleville-be kell utaznia, annak megállapítása céljából, hogy a Charleville—Verdun-i vonalon hol kezdődnek a tábori erődítések, hol vannak erős és hol vannak gyenge pontjaik. Ezen az úton derül ki, hogy a leánynak kitűnőek a francia nyelvismeretei, amiket fiatal lány

korában svájci intézetekben szerzett. Wynanky ugyancsak kitűnően beszél franciául és így ebben a tekintetben semmi aggodalomra sincs ok. A kapitány csodálkozással és örömmel veszi észre, hogy a leány kitűnően érti a vasútasok, a postások, a parasztok nyelvét, meg tudja kedveltetni magát velük, úgyhogy ezek mindent kifecsegnek neki, amit akar. Közben Wynanky alaposan ellátja katonai szakismeretekkel is. Svájci útlevéllal utaznak, a megadott vonalon botanizálgatnak és így feltűnés nélkül dolgozhatnak.

De van a lánynak egy hatodik érzéke is. Egyik éjjel minden ok nélkül felriad, közli Wynanky-val, hogy úgy érzi: üldözik őket, meneküljenek. Másnap csakugyan menekülnek, miután feladatukat nagyobbreszt kitűnően megoldották. Amint kiérnek a Charleville-i pályaudvarra, a leány figyelmes lesz egy férfira, akit napok óta többször látott már; megérzi, hogy ez nem lehet más, mint titkos rendőr és hamarosan látja, amint a férfi két őrszemet felállít a pályaudvar kijáratánál, kettőt pedig a Perronnon. Egy pillanatra úgy érzi, hogy minden elveszett, de hirtelen elhatározással odalép a Perronnon álló őrszemhez, odaszól nekik, hogy odakint az utcán veszedelmes kémnőt üldöznek, siessenek a rendőrbiztos segítségére, mire a két ember eltávozik s nekik szabad az útjuk. Kocsit kerítenek és vágatva mennek a határ felé. Így érik el Köln, s így menekülnek meg szerencsésen a francia rendőrség karmai közül.

Csakhogy a kapitánynak megártottak az izgalmak, Kölnben azonnal kórházba kellett szállítani, ahol vakbélgyulladás következtében hirtelen meghalt. A halál hírére Kölnben megjelennek a Nachrichtenbureau emberei, kifejtik a halott mellényéből a magával hozott híryanagot és a leánnyal együtt visszautaznak Berlinbe. Itt a leány tanácstalanul és kilátástalanul édegel rövid ideig, végre Matthesius hivatja. Matthesius azt az ajánlatot teszi neki, hogy most már önállóan működjék tovább az iroda szolgálatában, hiszen tökéletesen jártas azokban a dolgokban, amelyekben a kapitány dolgozott. A lány kétségbeesésében elfogadja az ajánlatot, gyógyíthatatlan bánatában életcélként tekinti a foglalkozást, és hamarosan kiderül, hogy sokkal nehezebb és bonyolultabb feladatok megoldását is sikerrel tudja elvégezni, mint amiket róla feltételeztek.

Nemsokára festőnőnek öltözve svájci útlevéllal feltűnik a Vogézek egyik kis falujában. Útlevele szerint 16 éves svájci festőnövendék és a kis pensióban hamarosan ő lesz a vendégek kedvence. Napokon keresztül kint jár a hegyekben, mindenkivel megbarátkozik, segítenek neki festőállványát vagy fényképezőgépet felállítani, a vasúti tisztviselők tájékoztatják szolgálatuk részleteiről, a mezőőrök szívesen elbeszélgetnek vele az útakról és az újonnan épülő országútakról, este pedig élénken résztvesz a pensió társaséletében.

Egyik este tisztek szállnak meg a kis pensióban, és a leány hamarosan megismerkedik egy idősebb kapitánnyal, aki alig néhány nap mulva halálosan beleszeret. A kapitánynak kis kocsija van, sokat kocsikáztatja a lányt, sőt magával viszi a nagygyakorlatokra is. Hadosztálygyakorlatok folynak ebben

az időben és a leány egy szempillantással meg tudja állapítani a francia csapatok erősségét, származását és összetételét. A kapitány megmutatja neki az ágyúállásokat is és a leány napokon át hegyen-völgyön keresztül együtt jár a csapatokkal és szemtanuja lesz a francia katonaság minden mozdulatának. A hadosztálygyakorlatok azzal végződnek, hogy a kapitány megkéri a lány kezét. Mademoiselle Docteur, — akit azért neveztek el így, mert gyakran hordott szemüveget — azzal az ürüggyel, hogy szülei beleegyezését ki kell kérnie, elutazik. A kapitány autót bocsát rendelkezésére, és egy altiszt és tisztiszolga kíséretében küldi a határra, ahol természetesen meg sem vizsgálják a poggyászatát, rajzait és fényképeit. Svájcba vált jegyet, de útközben

Orosz kémnő kétféle változatban.

kiszáll és a legelső vonattal Berlinbe utazik. Azok a hírek, amelyeket erről az útjáról hozott, egyenesen meglepők. A német vezérkar hinni sem akarja, hogy a francia tüzérség egészen elleplezi az ágyúállásokat és szinte beássa az ágyúkat. De mikor a lány megmutatja az útegekről felvett fényképeket, vége minden kétségnek. Az útjáról hazahozott értesülések, rajzok és képek páratlanul értékesek voltak.

Mindez 1913-ban történt. Első sikeres felderítő útja után megkapta a szokásos kémjelzést, neve többé sehol sem szerepelt, egyszerűen 14 G. W. volt a neve. A télen át Berlinben tartózkodott és a beérkezett titkos híryanagot dolgozta fel, amely a külföldi katonai készülődésekre vonatkozott. 1914. tavaszán Belgiumba küldték. Sant Sebastian városkában szállt meg, mert annak szomszédságában, Beverloo-ban folytak a nagy belga hadgyakorlatok. Made-

moiselle Docteurnek meg kellett állapítania, hogy hány ágyú van állandóan a lüttichi erődművekben, milyen kaliberűek, hogyan szabályozzák a belga csatornák és folyók vizét, és milyen állapotban vannak a belga vasútvonalak.

Ruha bélésébe varrott vászondarab titkos írásjelekkel.

A leány Brüsszelben kezdte munkáját. A brüsszeli Hôtel Anglais pompás pálmatermében ügyes csel útján sikerül megismerkednie René Austin belga hadnaggyal, akivel nemsokára bizalmasabb ismeretségbe kerül. Elmondja a hadnagynak, hogy festőnő, aki a brüsszeli múzeumokban akarja híres mes-

terek képeit másolni. Sokat járnak együtt a múzeumokba, együtt sétálnak, együtt szórakoznak, és a belga hadnagy nem tágít többé a csinos lány oldala mellől. Mademoiselle Docteur lelkes francia és fanatikusan gyűlöli a németeket, amint a hadnagynak mondja ; hozzáteszi, hogy apja a francia hadsereg tisztje volt és tőle örökölte érdeklődését a katonai dolgok iránt. Dícséri a hadnagy előtt a francia hadsereget, és némi sajnálkozással beszél a gyengén felfegyverzett belga hadseregről. A hadnagy élénken tiltakozik és részleteket beszél el neki.

Ekkor a lány nyolc napra eltűnik. A hadnagy szomorúan várja és mikor megérkezik, megtudja tőle, hogy vidéken rajzolt és festegetett. Meg is mutatja csendéleteit és tájképeit, de van sok rajza, amiket nem mutat meg a hadnagynak és azt sem mutatja meg, hogy milyen rajzok vannak a vízfestékkel, vagy olajfestékkel telefestett vásznanon a csendéletek és tájképek alatt. A hadnagy egyik napon elegáns kétüléses kis autóval áll meg a szálló előtt, és kirándulásra megy a leánnyal. Bejárják az erődök vidékeit, az egész Beverloo-i terepet és már majdnem a holland határra értek, amikor a hadnagynak valami javítanivalója akadt az autón. Közben a lány kiszállt és egy kis papirosra feljegyezte, mennyi benzint fogyasztottak eddig és hány kilométert tettek meg. Éppen újra zsebre akarja tenni a papírlapot, mikor egy szélroham kikapja kezéből. A hadnagy szolgálatkészen utánaaszalad, keresi a papirost, de végül komor arccal jön vissza és csak annyit mond, hogy a szél a papírlapot belefújta egy árokba. Tovább mennek, de mikor az első faluba érnek, amelynek főutcáján két belga csendőr áll, a hadnagy kiugrik és parancsot ad az őrmesternek, hogy az autóban ülő hölgyet tartóztassa le. Időközben tudniillik még a mezőn megnézte a papírlapot, amely egyáltalán nem vészett el, és amit azon látott, megdöbbsentette. Feljegyzések voltak rajta az erődök felfegyverzéséről, a lövegek kaliberéről és hordtávolságáról, számok és adatok, amelyek mind katonai titkokra vonatkoztak.

Mielőtt az őrmester a kocsihoz ért volna, a leány megindította az autót és örült iramban elvágtatott. Jó darabot rohant már, amikor szerencsétlenségére nekiütődött egy fának, az autó felborult és azonnal meggyulladt. A lány oly szerencsésen esett ki belőle, hogy gyalog, azaz inkább rohanva folytathatta útját, míg végre egy kis csatornához érkezett. Ott kénytelen volt átúszni a vízen, a túlsó parton aztán egy halászmesterre akadt, akinek 3000 frankot adott, hogy azonnal vigye tovább a csatornán, egészen a holland határig. Rövid idő múlva a leány túl volt minden veszélyen. A hadnagy, mikor látta a lángban álló autót, a csendőrökkel együtt megállt, később megvizsgálta az autó roncsait, de mikor emberi csontokat nem talált köztük, már tudta, hogy a veszedelmes kémnő megmenekült.

Időközben a leány szerencsésen elért Hoek van Hollandba és behajózott Dover felé. Most már szemüveget viselt és megállapodott Isle of Wight-szigetén. Itt semmi mással nem foglalkozott, mint motorcsónakázással és mindig magával vitte festőeszközeit. Nyugodtan dolgozott itt hosszú hetekig.

de megint erőt vett rajta az a szorongó érzés, amely már többször megmentette nagy veszedelmek idején és az egyik éjszaka látszólag minden különösebb ok nélkül elhagyta a szállót, még éjjel hajóra szállt, svájci útlevelével igazolta magát és Párizson keresztül szerencsésen eljutott Berlinbe. Ekkor már az angol kémelhárítószolgálat csakugyan nyomában volt és Berlinben megtudta Matthesiustól, hogy a belga és angol titkos szolgálat megállapította, hogy az a kémnő, aki René Austin hadnaggyal flörtölt és az a festőnő, aki az angol szigeten dolgozott, ugyanaz a személy.

Alighogy kipihente magát, máris Meránba kellett utaznia. Az utóbbi idők izgalmai nagyon megviselték és ezért ráfért a meráni pihenés. Meránban sokat van együtt egy olasz ékszerésszel, de már 1914 júliusának elején azt az utasítást kapja Matthesiustól, hogy azonnal utazzék Olaszországba, mert az a német titkos ügynök, aki Milánóban tartózkodik, hogy megállapítsa, milyen földmunkákat folytatnak különösen az olasz partokon, sehogysem tud eredményt elérni. Egy hét alatt be kellene fejeznie munkáját és ő azt írta Matthesiusnak, hogy legalább 4 hétre volna szüksége, hogy beutazza az olasz partokat. Legnagyobb meglepetésére 24 órával táviratának elküldése után megjelent a lakásán Mademoiselle Docteur. A lány azonnal munkához látott, már másnap hirdetőirodát nyitott a városban, és megrendelte az összes olasz újságokat, természetesen a legkisebb vidéki lapokat is beleértve. Ezekből aztán kivágta azokat a hirdetéseket, amelyekben a katonai hatóságok földmunkákra és betonépítkezésre kértek ajánlatot. Most már nem kellett egyéb, mint egy jó vezérkari térkép és egyszerre meglehetősen állapítani, hol és milyen erődítési munkálatokat akar végeztetni az olasz hadvezetőség. A leány 6 nap alatt sikerrel megoldotta a nehéz feladatot.

Közben az események vadul kergették egymást, megtörténtek a hadüzenetek, kitört a háború, de Mademoiselle Docteur csak nem mutatkozott Berlinben. Milánóból néhány hétre Capriba utazott, hogy csakugyan pihenjen, onnan Rómába; ott értesült a háború kitöréséről, azonnal vonatra ült, Milánóba sietett, az ottani német ügynök segítségével hamis francia útlevelet szerzett, és mint betegápolónővér elindult Párizs felé. Itt természetesen Pissard urat kereste fel, a Matthesius-cég párizsi fiókjának főnökét. Miközben az utcán tombolt a nép és dörögtek a harcias kiáltások, Pissard és Mademoiselle Docteur szabadon járt-kelt a városban, megfigyelte az állomásokat és a harctérre induló katonáktól megtudta az egész francia felvonulási tervet. Pissard segítségével új útlevelet hamisított, amelyben mint belga tiszt leánya szerepelt és iratott vele egy hivatalos parancsot is, amelynek értelmében mint belga betegápolónővér azonnal köteles bevonulni az egyik belga tábori kórházba. Óriási nehézségek árán sikerült feljutnia egy francia katonai autóra, amelyen belga és francia tisztok utaztak Brüsszel felé. Mademoiselle Docteur útközben mindent megfigyel, megállapítja a francia felvonulás legfontosabb pontjait, gyenge és erős oldalait, beszélget a francia és belga vezérkari tisztekkel és megtudja tőlük azt, amit eddig a német nagyvezérkar csak gyanított, hogy a

belga hadsereg szükség esetén együtt fog működni a francia hadsereggel Németország ellen.

Csak az a baj, hogy a tisztektől egy pillanatra sem tud szabadulni. A tisztek elviszik a belga vezérkar irodájába is, ahol tanítja egy fontos megbeszélésnek, sőt mint lelkes és németgyűlölő belga honleány, a vezérkari főnök, Ryckel tábornok színe elé is kerül, akitől végképpen megbizonyosodik a belga hadsereg támadó szándékai felől. Megtudja azt is, hogy szükség esetén azonnal partra fog szállni Belgiumban hat angol gyaloghadosztály és nyolc lovasdandár, összesen 160,000 ember. Különösebben érdeklődik iránta egy francia vezérkari őrnagy, aki halálosan beleszeret. Találkát ad neki estére a Palace Hotelben, de Mademoiselle Docteur ezt a találkát nem akarja betartani; azonban győz

<i>Monsieur</i>	<i>Monsieur</i>
<i>Je vous serais obligé</i>	<i>Je vous serais obligé</i>
<i>de m'envoyer d'urgence</i>	<i>de m'envoyer d'urgence</i>
<i>le complément de ma</i>	<i>le complément de ma</i>
<i>commande du mois</i>	<i>commande du mois</i>
<i>dernier.</i>	<i>dernier.</i>
	<i>15.000 hommes</i>
	<i>sont partis hier pour le</i>
	<i>front italien. Stoesser.</i>
	<i>a été arrêté hier, il doit</i>
	<i>avoir une "suite chez</i>

Közömbösnek látszó levél sorai között láthatatlan tintával írt kémjelentés.

benne a kalandorvér, és mégis elmegy, mert meg akarja tudni a tiszttól a belga felvonulási tervet. Meg is tudja tőle, hogy a belga katonai parancsnokok utasítást kaptak, hogy ha francia csapatok vonulnak át belga területen, azt nem szabad a semlegesség megsértésének tekinteni. Megtudja a felvonulási terv részleteit és éjfél tájban már azt is tudja, hogy mekkora Lüttich helyőrsége, hány ágyú van a várban és milyen állapotban vannak az erődművek. Közli vele a vezérkari tiszt, hogy azonnal be fog vonulni két hadosztály a várba, amelynek egyébként nincsenek előretolt erődei és az utóbbi években nem is modernizálták.

Végre hirtelen rosszul érzi magát, mert sikerül elválnia a vezérkari tiszttól, még az éjjel vonatra ül, ugyanazon a vonaton utazik, amelyen a belga vezérkari tisztek utaznak Lüttichbe, — és az augusztus 3. és 4-e közötti éjjelen kopott és rongyos parasztasszony alakjában átlépi a német határt. Az őrségnek

gyanús az asszony, letartóztatják, de hamarosan kiderül, hogy a 14. G. W. kémnő érkezett meg és azonnal táviratoznak Berlinbe.

Néhány óra mulva táviratok futnak szét a felvonuló német hadsereghez és augusztus 4-én délután von Emmich tábornok parancsot kap, hogy azonnal lépjen belga területre és kezdje meg a hadműveleteket. Augusztus 6-án Lüttich elesett. Ez az első fényes német haditény Mademoiselle Docteur első nagy háborús sikere volt.

Titkos jelek egy női csipkezesbkendőn.

Most hosszú hónapokig a berlini irodában dolgozott, sikerült néhány francia tisztet lelepleznie, akik mint semleges országbeli mérnökök lopódtak be Németország területére, közben rövid felderítő úton volt Angliában. Így ment ez egészen 1916-ig, amikor egyszerre fölmondta a szolgálatot a német Nachrichtenbureau egész franciaországi szervezete. Ebben a pillanatban Mademoiselle Docteur elhatározta magát, hogy azonnal Párizsba utazik. Ott a cég üzletét zárva találta és megtudta, hogy Pissard azon a napon, amelyen megkapta katonai behívóját, agyonlőtte magát. Most Mademoiselle Docteur-

Román kémnő és leánya kétféle változatban.

nek eszébe jutott, hogy van Párizsban egy ismerőse, egy volt görög tiszt, Konstantin Kudojanisz, aki déligyümölcskereskedéssel foglalkozott és közben Németország részére kémkedett. Felkereste a görögöt, akivel újra megnyitotta a fiókküzetet, és most már ismét sikerült híreket továbbítani Németországba.

Közben megismerkedett a francia kémelhárítószolgálat egyik őrmesteré-

vel, aki, mint már eddig is annyian, halálosan beleszeretett. Az őrmester néhány heti ismeretség után házassági ajánlatot tett neki; Mademoiselle Docteur elfogadta és csak azt kötötte ki, hogy hazautazhasson szüleihez a spanyol határra, hogy beleegyezésüket kérje. Egyelőre azonban még Párizsban maradt és az őrmestertől arról értesült, hogy a Deuxième Bureau félmillió frankot tűzött ki jutalmul annak, aki kézrekeríti a legveszedelmesebb német kémnőt, akiről tudják, hogy Párizsban tartózkodik. Mademoiselle Docteur ez a közlés óvatosságra intette. Másnap megtudta az őrmestertől, hogy egy Kudojanisz nevű görög kereskedő ajánlatot tett a hírszerzőirodának, hogy kézrekeríti a kémnőt. Erre a leány merész lépésre határozta magát.

Levelt adott Kudojanisznak azzal, hogy jelenjen meg a levéllel másnap reggel 7 órakor az egyik Párizs melletti kis városban, ahol egy német ügynök 50,000 frankot fog kifizetni neki a levélben foglalt tudósításért. Egyúttal pedig gépirásos levelet írt a Deuxième Bureau-nak is, amelyben jelezte, hogy egy Kudojanisz nevű német kém titkos tudósítást fog átadni egy másik német ügynöknek. Miközben ő maga vonatra szállt és ismeretlen úton Németországba utazott, a Párizs melletti kis városban letartóztatták Kudojaniszt, és egyidejűleg letartóztatták barátnőjét is, egy táncosnőt. A Kudojanisznál talált levéllel szemben hasztalan volt minden tagadás, a táncosnő is azt vallotta, hogy Kudojanisz éppen Bordeaux-ba akarta küldeni, hogy ott az érkező és induló hajókat följegyezze, — és így a hadbíróság rövid tárgyalás után Kudojaniszt halálra ítélte; másnap ki is végezték.

1917-ben, mikor a hadviselő felek mindjobban kezdtek kimerülni, fontos kérdés volt minden hadvezetőség számára, vajjon behívták-e már a legfiatalabb évfolyamokat is, milyen csapatnemekbe osztották be őket és ezektől az új erőktől milyen megerősödése várható az ellenséges csapattesteknek. Ezekre a kérdésekre a német hírszolgálat nem kapott feleletet, de ezenfelül befutott az a szörnyű hír, hogy az egyik franciaországi titkos ügynök vigyázatlansága következtében a franciáknak tudomására jutott a német ügynökök egész névsora, köztük a franciaországi német kémszervezet vezetője, egy tiszt neve is. Gyorsan kellett cselekedni: ellensúlyozni kellett ezt az érzékeny csapást. Mademoiselle Docteur vállalta az igen veszélyes szerepet, hogy abban az időben, amikor az ellenséges hírszerzőirodák a legnagyobb elkeseredéssel küzdöttek egymás ellen és amikor különösen ő maga régtől fogva a proskribáltak jegyzékén volt, elmegy Párizsba és lehetőleg a leghitelesebb helyről szerzi be az idevonatkozó adatokat.

Hogy történt, senki sem tudja, de egy napon Párizsban egy vöröshajú, meglehetősen rongyos ruhás, cselédformájú nő tűnt fel az állásközvetítő irodákban. Normandia lánynak mondta magát, de azt állította, hogy angoloknál szolgált Toulonban, de azok hazautaztak és őt elbocsátották. A meglehetősen bárgyú arcú lány az ajánlatokra néma vigyorgással felelt, úgyhogy az állásközvetítő irodák egymásután elküldték. Végre napokig tartó kóborlás után sikerült bejutnia a maga erejéből egy hotel garniba, a Rue François 3.

szám alatt. Mademoiselle Docteur pontosan tudta, miért akart éppen ebbe a házba bekerülni : ebben a házban volt ugyanis a Deuxième Bureau székhelye. A földszinten és az I. emeleten voltak az irodák, a II. emeleten pedig egyszerű garniszálló az átutazó titkos ügynökök számára. Itt kapott alkalmazást, mint takarítóasszony. Hetekig dolgozott igen szorgalmasan, senkivel sem beszélt, de mindent kihallgatott és megfigyelt. Csak attól tartott, hogy barátja és vőlegénye, az őrmester, egy napon meglátja és felismeri. Hamarosan megbizonyosodott felőle, hogy az őrmester már nincs a kémirodában, hanem kiment a harctérre.

A takarítóasszonyoknak felváltva volt kimenőjük, de Mademoiselle Docteur sohasem használta fel szabadságidejét, hanem inkább a többiek helyett is elvállalta az éjszakai takarítás munkáját, amit amazok szívesen engedtek át neki, tekintettel arra, hogy közülük ő volt a legszegényebb és nem volt Párizsban senkije. Éjszakánként két katonára őrködött az épület folyosóján, de vasárnap az egyik katona kimenőt kapott, és Mademoiselle Docteur éppen egy ilyen vasárnapot használt fel terve kivitelére. Az éjszaka folyamán, miközben takarított, közelébe jutott az őrködő katonának, beszélgetni és barátkozni kezdett vele s abban a pillanatban, amint a katona átölelte, kloroformos zsebkendőt nyomott az arcára. A katona pillanatok múlva elájult és néhány perc múlva egy egyszerű ruhába öltözött szőkehajú lány hagyta el az épületet : a normandiai cselédlány.

Reggel, mikor az ájult katonát megtalálták és látták a feltúrt iratszekrényeket és fiókokat, villámgyorsan vitte szét a hírt a táviró, hogy a kémirodát kirabolták. Értesítették az összes határállomásokat és fokozott határzárt léptettek életbe. Már a futólagos vizsgálat is kiderítette, hogy minden iratot elvittek az irodából, ami Németországban és a semleges országokban működő francia ügynökökre vonatkozik. Csakhogy a táviró hiába kopogott, hiába vizsgálták meg a legszigorúbban a határon minden utast, a tettest sohasem sikerült megtalálni. Csak 24 órával az esemény után tudták meg, hogy a normandiai cselédlány a svájci határon át menekült ; három határőrkatona holtan, átlőtt mellel találtak meg mintegy 500 méternyire a svájci határ előtt.

Lydia, orosz diákleány,
aki a németek javára kémkedett.

Most Mademoiselle Docteur megint Berlinben dolgozott, de ebben az időben már annyira megviselte idegeit a megfeszített munka és a sok izgalom, hogy morfium és kokain nélkül nem tudott megélni. Alig evett valamit, esténként mindössze néhány pohár nehéz bort ivott, csupán a kábítószeres tartották benne a lelket. Így érkezett el 1918 tavasza, a nagy támadás, amikor már mindenki tudta, hogy életre-halálra megy a játék. A német hírszolgálatnak fontos lett volna tudnia, hogy milyen erősek a francia csapatok, hol mennyi erő áll, milyen a csapatok szelleme stb. Kimondhatatlanul nehéz feladat volt ez, tehát egészen természetes, hogy megint Mademoiselle Docteur vállalkozott rá.

Mindenekelőtt Spanyolországba utazott, máig is rejtélyes úton; egyesek azt állítják, hogy német tengeralattjáró vitte a barcelonai kikötőbe. Bizonyos, hogy Barcelonában telepedett le, délamerikai ültetvényes feleségének adta ki magát, aki azzal a szándékkal jött Spanyolországba, hogy vöröskeresztes segélyakciót szervezzen azon a rengeteg pénzen, amelyet férje rendelkezésére bocsátott.

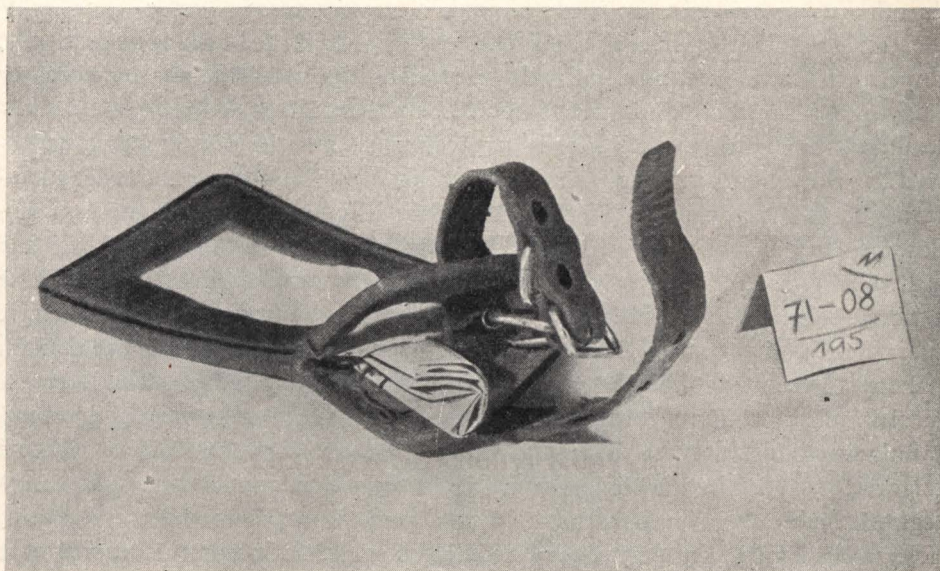
Hamarosan sikerült bejutnia a legjobb társaságokba és rávennie néhány előkelő hölgyet, hogy vele együtt vöröskeresztes expedíciót szervezzenek, amelynek célja a francia sebesültek ápolása. Hét hölgyet sikerült megnyernie, sikerült összeállítani az autóoszlopot, amely élelmiszereket, fehérneműt és orvosságot szállított és amelyhez két hatalmas személyautó csatlakozott. Mindjárt meg is kezdték működésüket, végigjárták a tábori kórházakat és mindenütt kiosztották adományaikat, sőt gyakran maguk is segítettek a sebesültek ápolásában. Augusztus közepén a Marne mentén állapodtak meg az egyik tábori kórházban. A fronton éppen támadás volt és százával hozták be a sebesülteket. A kórház orvosa a nehéz helyzetben felszólította a spanyol hölgyeket, hogy ők is segítsenek. A hölgyek a legnagyobb készséggel rendelkezésre álltak az orvosnak és lázasan foglalkozni kezdtek a sebesültek körül.

Egyszerre csak két sebesült belga tisztet hoztak be; az egyik válllövést kapott, a másik pedig comblövést. A fiatalabbik, a belga főhadnagy éppen Mademoiselle Docteurnak jutott. Amint a lány föléhajolt és megigazította párnáját, a hadnagy cigarettát kért. A lány odanyújtotta neki a cigarettát és meg akarta gyujtani, de amint a gyufával arca fölé hajolt, a tiszt hirtelen kimeresztette szemeit, félreapta a lány kezét és amennyire erői engedték, fölkiáltott: «Német kém, német kém, fogjátok el!»

Nagy riadalom támadt a tábori kórházban, mindenki kereste a kémét, akit azonban sehol sem láttak; mindenki csillapította a főhadnagyot; azt hitték, hogy lázában beszél. De a főhadnagy jól látta, amit látott, mert nem volt más, mint René Austin, belga főhadnagy, aki hadnagykorában annyi szép estét töltött Brüsszelben Mademoiselle Docteur-rel. Mikor a főhadnagy tovább erősködött, hogy itt a német kém és rámutatott a betegápoló nővérré, Mademoiselle Docteur látta, hogy nincs menekvés. A főhadnagy háromszor egymás után is elkiáltotta magát: «Ez az ápolónő a kém, fogjátok el!» Made-

moiselle Docteur lehajolt és belenyúlt a belga kapitánynak a betegágyról lelógó köpenyébe, kivette a revolverét és egyetlen ugrással kint termett a szabadban. Mielőtt a fellármázott katonák magukhoz térhetek volna megleselésükből, Mademoiselle Docteur már átvette magát a drótkerítésen és hihetetlen iramban megindult a közeli erdő felé. A katonák utána és nyomon követték egészen addig, míg a lány egy tisztásra nem ért. Körülbelül 200 méternyire lehettek tőle, amikor elbujt egy fa mögé, bevárta az üldöző két katonát, mindegyiket leterítette egy-egy revolverlövessel és továbbfutott.

Egy kilométert futhatott így, amikor az erdő szélén francia tiszt holttestére bukkant. Néhány perc múlva, mint francia tiszt lépett ki az erdőből

Utazóbörönd névjegytartójába rejtett kémjelentés.

és megindult egyenesen a német állások felé. Hamarosan összetalálkozott az előretolt német őrssel, amely letartóztatta. Órákba telt, amíg súlyos ájulásából magához tért, de mikor elmondta, hogy kicsoda és milyen híreket hozott, azonnal repülőgépen vitték a német nagyfőhadiszállásra. Igaz, hogy a hírek, amelyeket hozott, lesujtók voltak, de rendkívül értékesek is egyúttal, mert ezekből a vezérkar meggyőződhetett róla, hogy olyan francia erők állnak a német hadsereggel szemben, amelyekkel már sehogysem tudnak boldogulni.

Ez volt Mademoiselle Docteur utolsó útja. Innen kezdve már csak Matthesius irodájában dolgozott, nem mozdult ki Berlinből és itt érte a fegyverszünet híre is. Ezen a napon, mikor Berlinben már a forradalmi fegyverek dörögtek, Matthesius és ő elégették kartotékjeiket, térképeiket, tervrajzaikat és irataikat, és befejezték működésüket. Matthesius már nem tudott izgalom nélkül élni,

ezért Budapestre tette át székhelyét, ahol ekkoriban a Wrangel-féle ellenforradalom szálai összefutottak. Könyörgött Mademoiselle Docteurnak, hogy menjen vele, de a lány semmiképpen sem volt erre hajlandó. Egyelőre Berlin-Zehlendorf-ban egy kis kertes házba költözött és ott élt szinte állandó morfium- és kokainmámorban. Így tartott ez egészen addig a napig, amíg az elmebetegség tünetei nem mutatkoztak rajta, amikor is egy svájci szanatóriumba szállították, ahol elborult elmével még ma is él.

Így adja elő Mademoiselle Docteur történetét Berndorff. Más szerzők szerint ennek a történetnek tekintélyes része legenda. Más szerzők azt mondják, hogy a háború folyamán Antwerpenben működött a Franciaország ellen irányuló német hírszerzésnél. Állítólag ő maga írta meg röviden életrajzát és háborús működését, és ebből idézzük a következő részletet:

«Westfáliából származik családom, apám földbirtokos és katonatiszt volt, anyám ősei hannoveri nemesek voltak. Münsterben nevelkedtem, konzervatív nagyanyám házában, ahol kitűnő nevelésben részesültem, kifogástalanul megtanultam franciául és más idegen nyelveken is. Nevelőnőim egymást váltogatták, sokat jártam velük fürdőkre, különösen Olaszországba és Franciaországba és így alkalmam volt az emberiség híres kultúrhelyeit megismerni. Serdülő lánykoromban egy tüingiai leánypensióban tanultam tovább, kitűnő volt a felfogásom, minden iránt érdeklődtem, de nem elégítettek ki azok az ismeretek, amelyekre a lányokat tanították, hanem mindenképpen érettségit szerettem volna tenni. Hiába volt nagyanyám ellenzése: míg barátnőim bálókra és multságokba jártak, én hihetetlen energiával magánúton lettem Karlsruheban a gimnáziumi érettségit és 1913-ban Freiburgban, egyetemi tanulmányaim elvégzése után, lettem a klasszika-filológiából a doktori szigorlatot. A háború kitörésekor nekem is egyetlen gondolatom volt, hogy segítsék valamiképpen hazámnak. Végül arra a megállapodásra jutottam, hogy nyelvismereteim segítségével leginkább a külföldön tehetnék szolgálatot Németországnak és ezért beadvánnyal fordultam a főparancsnoksághoz, hogy küldjenek ki a frontra. 1914 augusztus 20-án megkaptam a főparancsnokság beleegyező válaszát és Brüsszelbe utaztam. Itt jelentkeztem a katonai parancsnokságnál, ahol a hírszerzőszolgálatba osztottak be. Az volt a feladatom, hogy átnézzem azokat a leveleket, amelyeket belga polgári lakosok az ellenséges fronton álló hozzátartozóikhoz intéztek és amelyeket a hírszerzőszolgálat elfogott. A levelek híreinek kiaknázása rendkívül fontos hírszolgálatot szolgáltatót; a parancsnokság ezekből a levelekből akarta megtudni, vajjon azokban a napokban, közvetlenül Antwerpen eleste előtt, járnak-e olyan hírek Belgiumban, hogy Anglia expedíciós hadtestet fog kihajózni a belga partokon. Rengeteg értékes adat került ki ezekből a levelekből, amiket én rövid és módszeresen rendezett jelentésekben dolgoztam fel. Egy napon különös dicséretet kaptam feljebbvalómtól, aki ekkor találkozott velem először személyesen és ekkor tudta meg, hogy az a Schragmüller, akinek a neve annyi titkos jelentéssel szerepelt, nem katonatiszt, hanem nő. Együttal a

parancsnok, Kefer kapitány, azt a kérdést intézte hozzám, hajlandó vagyok-e tovább is ebben a beosztásban működni, mert tudna számomra sokkal fontosabb feladatokat is a titkos szolgálatban. Nem is sejtettem, mi lehet ez az új munkakör, fogalmam sem volt róla, hogy miféle felelősségteljes helyre kívánnak állítani. De mikor láttam a kapitány bizalmát, szó nélkül elfogadtam az új beosztást. Eddigi foglalkozásom nem adott módot arra, hogy belelássak a német hírszerzés szövevényeibe. A kémkedésről azelőtt nem sokat gondolkoztam és bizony csak laikus fogalmain voltak róla. Valami alárendelt foglalkozásnak tekintettem a kémkedést, iratok ellopását, erődítmények fényképezését, és mindig azt hittem, hogy ezt kétségbeesett emberek rendszerint pénzért szokták végezni. Most, mikor az új feladatkört rábízta, csak most tudtam meg, hogy a kémkedés a legfontosabb és legkomolyabb feladatok egyike, és hogy van olyan önfeláldozó szolgálat, mint azoknak a szolgálata, akik kint állnak a frontokon. 1915 elejéig minden irányban kiképeztek erre a szolgálatra és ekkor rábízta a Nachrichtenbureau antwerpeni osztályának vezetését. Ezt az állásomat a háború végéig megtartottam».

Nyilvánvaló, hogy Mademoiselle Docteurnek ez a vallomása semmiben sem gyengíti meg azokat az elbeszéléseket, amelyeket egyes szerzők legendáknak bélyegeznek. Valószínűleg köteles titoktartásból, Mademoiselle Docteur csak éppen annyit mond, hogy kiképezték a kémiszolgálatra és megbízták az antwerpeni központ vezetésével, ahol a háború végéig működött, de éppen az a feltűnő, hogy erről a három éves működéséről egyetlen szóval sem emlékszik meg. Megállapíthatjuk, hogy ez a józan és tárgyilagos önvallomás, amelyet éppen most idéztünk, egyáltalán nem teszi lehetetlenné azokat a szolgálatokat és kalandokat, amelyeket az imént elbeszéltünk és amelyek valóban lélekzetfojtón izgalmasak. A háború új arca tárul fel ezekből az elbeszélésekből, és felbukkan előttünk az ideális kémnő arca is, az az arc, amely kissé szokatlan ugyan, de bátran odaállítható a legsikeresebb férfikémek mellé. Ha nagyított is a legenda valamit ezeken az elbeszéléseken, valószínűnek tarthatjuk, hogy lényegileg így folytak le ezek a kalandok, és annál inkább feltehetjük ezt a páratlan vakmerőséget erről a leányról, mert tudjuk, hogy bizonyos tekintetben egzaltált nő volt, akinek szervezetét a morfium és a kokain emberfeletti erőfeszítésekre képesítette.

Mata Hari. Mata Hari, a századeleji Párizs tündöklő csillaga, a híres táncosnő és nagyvilági hölgy, egyike volt a német kémiszolgálat legnagyobb alakjainak. Nála is, mint Mademoiselle Docteurnél, megállapíthatjuk, hogy nem volt normális természet, amint általában tapasztalhatjuk, hogy rendkívüli teljesítményekre csak azok a nők képesek, akik testileg vagy lelkileg valamiben elütnek a normális nők alkatától. Mata Hari már származásánál és élete folyásánál fogva is a rendkívüli nők közé tartozott.

Ígazi neve Margareta Gertrude Zelle; apja hollandus ültetvényes volt Jáva-szigetén, anyja pedig maláji nő. Mata Hari tehát félvér volt és ebből

a körülményből életének számos rendellenessége megmagyarázható. Egyesek szerint 1876-ban, mások szerint 1880-ban született Jáva-szigetén. Ott élt szüleivel 14 éves koráig és anyja kívánságára a burmai templomban a papok vallásos táncokra tanították. Ebben az időben apja meglehetősen vagyonnal visszavonult Hágába és kalapüzletet nyitott.

Itt ismerkedett meg a fiatal, de pompásan fejlett leány Campbell MacLeod angol kapitánnyal, aki halálosan beleszeretett és hamarosan feleségül is vette. Nagy feltűnést keltett a félvér leány házassága a brit hadsereg tisztjével, de nagy feltűnést keltett az esete a lány szülőföldjén is. Campbell fiatal feleségével Borneóba, Szumatra és Jáva-szigetére utazott nászútra és nemsokára a kapitányt is trópusi szolgálatra osztották be. A trópusokon született két gyermekük, akik közül az egyik fiú, hamarosan meghalt. Halálát anyja a buddhista papok mesterkedéseinek tulajdonította és azt hitte, hogy egyik jávai szolgáját a papok vesztegették meg, hogy a gyereket eltegye láb alól. Ezért a gyanúsított szolgát agyonlőtte. A botrány miatt a kapitány áthelyeztette magát és így költöztek kislányukkal együtt Európába.

Ekkor azonban már valóságos pokol volt a házaspár élete. A trópusi éghajlat megrongálta a kapitány idegeit, felesége is egyre feltűnőbbben viselkedett, mindig többet járt a templomokba táncolni, úgy hogy egészen elidegenedtek egymástól. Amsterdamban már anyagi eszközeik is kifogytak és a kapitány nem egyszer arra kényszerítette feleségét, hogy testével szerezzen pénzt. Ilyen körülmények között az asszony arra határozta magát, hogy visszamegy apjához, annak üzletébe. Elhatározását annál könnyebben megvalósíthatta, mert egy napon férje a kisleánnyal együtt eltűnt a közös lakásból. És itt kezdődik Margareta Zelle kalandos élete.

Eleinte apjának üzletében dolgozott, de érezte, hogy ez a foglalkozás nem elégíti ki nagyratörő lelkét és ezért egy napon annyi pénzt szedett össze, amennyit csak tudott és Párizsba utazott, hogy belevesse magát a nagyvilági életbe. Természetesen pénze nem sokáig tartott, úgy hogy hamarosan állandó vendég lett a találkahelyeken. Nem sok időbe telt, míg Párizs legelőkelőbb vivőrcjei figyelmesek lettek rá, és ennek volt a következménye, hogy tavasszal a csodálatosan szép és exotikus fiatalasszony már a saját palotájában lakott Neuilly-ben. Házában mindig a legelőkelőbb társaság fordult meg, államférfiak, katonák, diplomaták, csak éppen mindig más volt az az előkelő és gazdag úr, aki ennek a pazar életnek költségeit viselte. Ekkor történt, hogy férje meghalt Skóciában és majdnem ugyanabban az időben híre jött, hogy gazdag barátja, aki ebben az időben támogatta, Nizzában agyonlőtte magát, miután minden vagyonát ráköltötte és végül váltókat hamisított.

A szomorú események után hónapokig senki sem hall róla semmit, de egyszerre váratlanul azzal lepi meg barátait és ismerőseit, hogy 1905 októberének egyik estéjére meghívja őket a párizsi keleti múzeumba, a Musée Guimet-be, azzal, hogy ott indiai templomi táncokat fog bemutatni. Ekkor

már Mata Hari a neve, ami maláji nyelven annyit jelent, mint a «Nap Szeme». Másnap a párizsi lapok áradozó kritikákban ünnepelték az eddig ismeretlen táncosnőt, akinek előadása és mutatványai egész Párizst lázbahozták. Innen kezdve évekig ő volt Párizs legünnepeltebb meztelen táncosnője, aki egymásután aratta legnagyobb diadalait a különféle párizsi színházakban, amelyeket a közönség zsúfolásig megtöltött abban az időben, amikor Otero és Isadora Duncan híres táncosnőket Európa-szerte ünnepelték; Mata Hari dicsősége mindenkiét felülmúlta.

Ebben az időben történt, hogy egyik este, amikor a Folies Bergèresben bevégezte táncmutatványát, egy előkelő férfiú jelentkezett nála, gyönyörű orchideacsokorral. A férfi nem volt más, mint Marquis Pierre de Montessac, Párizs éjjeli világának egyik legfényesebb csillaga, államférfiak, pénzemberek, magasrangú katonatisztek bizalmas barátja. Innen kezdve hosszú ideig belső barátságban él ezzel a férfivel, aki fejedelmi ajándékokkal halmozza el és hercegi életmódot biztosít neki. Később kiderült, hogy ez a férfi se

Mata Hari.

Montessac nem volt, se márkí, hanem egyszerűen Lucas Netley, a párizsi betörővilág egyik leghírhedtebb alakja, aki zsákmányaiból évtizedekig fejedelmi jólétben és gazdagságban tudott élni. Mata Hari eleinte nem tudta, hogy a derék márkí a németek kémszolgálatában állt, később azonban természetesen a legszorosabban együttműködött vele. Senki sem ismerte ezt a férfit, aki franciául, németül és angolul épp oly kifogástalanul beszélt, mint oroszul; szórta a pénzt, pazar jólétben élt és a mellett időnkint titokzatosan eltűnt Párizsból és minden ilyen útjáról rengeteg pénzzel és ékszerrel tért

haza. Ilyenkor az előkelő helyek nagy nemzetközi szállodáiban mindig valami hallatlan arányú betörés vagy lopás történt.

Egy nap közölte Mata Harival, hogy Lausanneban járt, ahol találkozott a német hírszerzőszolgálat egyik ügynökével, akinek az ajánlatát elfogadta. Így történt, hogy a márkinak nem kellett többé betörésekkel foglalkoznia, hanem módjában volt most már a német hírszerzőszolgálat pénzén folytatni pazar és fényűző életét. És így történt, hogy Mata Hari is bekapcsolódott a német hírszerzőszolgálatba.

1914 júliusában, mikor már az egész világ háborús lázban izzott, Mata Hari egyszerre csak eladta villáját, egész pazar berendezésével együtt, és eltűnt Párizsból. Augusztus első napjaiban Berlin legnagyobb varietéjében lépett fel és most a berlini újságok voltak telé áradozó magasztalásával. Nemsokára azonban Berlinből is eltűnik, egyetlen szolgáló kíséretében, aki kofferjét cipeli, akivel azonban, mikor kettesben vannak, tegeződik. Berlinből való eltűnésük után újra felbukkan a márki Párizsban és megmozgatja minden összeköttetését, hogy bejusson a francia repülőcsapatba. Ez a terve, minthogy már békében is foglalkozott repüléssel, sikerült. Kiképzése után kinevezik tisztté, és innen kezdve számtalan repülést végez, mint megfigyelőtiszt, miközben olyan híreket és értesüléseket szerez, valamint fényképfelvételeket eszközöl, amelyek Németországnak megbecsülhetetlen értékű szolgálatot jelentenek.

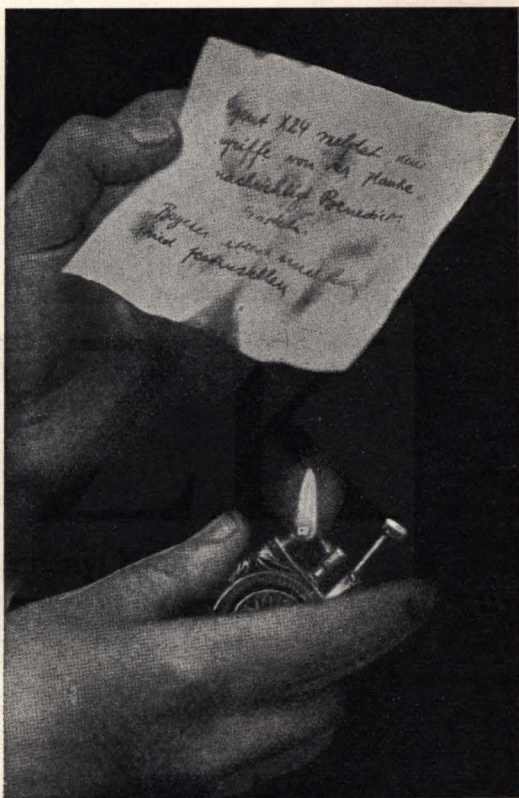
E közben Mata Hari Amsterdamban élt igen visszavonultan, nem igen látogatja rokonait és ismerőseit, néhányszor Londonba utazik, majd ismét Párizsban bukkan fel. Azonban az Intelligence Service gyanút fog, megfigyelik, de a legcsekélyebb adatot sem tudják felfedezni, ami kompromittálhatná. Mindössze annyit sikerült megállapítani, hogy Párizsba azt a tudósítást küldte, hogy Londonban megfigyelik. Zavartalanul visszatér Párizsba, ahol mint a francia külügyi hivatal egyik magasrangú tisztviselőjének barátnője éli tovább fényűző életét. Meglátogatja Montessac márkit, megint fellép Párizsban, és Párizs közönsége, amely már évek óta nem látta, most megint tombolva ünnepli. Egyszerre kedvet kap arra, hogy betegápolással foglalkozzék. Hamar kiképzik, és sikerül beutaltatnia magát a vitteli kórházba, ami azért volt fontos számára, mert éppen ott építik a francia légszolgálat legnagyobb kikötőjét. Itt ápolja a betegeket, de egész éjszakákat tölt a repülőtisztékkel, akik körülrajongják.

Hirtelen kifogy a pénze, Párizsba utazik, de amint megérkezik, rendőrtisztek jelennek meg szállójában és magukkal viszik a francia kémelhárítószolgálat főnöke, La Doux kapitány elé. A kapitány közli vele, hogy kémkedéssel gyanúsítják és figyelmezteti, hogy jobban tenné, ha azonnal távozna Franciaországból, nehogy kellemetlenségei legyenek. A kapitány azt is közli vele, hogy részben párizsi ismeretségei, részben pedig a repülőtisztékkel való barátkozása alapján támadt ellene a gyanú. Beszélgetésük négy szemközt folyt le és csak eredménye ismeretes: Mata Harinak megengedték, hogy Párizsban maradjon, mert arra kötelezte magát, hogy most már Francia-

ország érdekében fog kémkedni. A francia titkos szolgálatnak ebben az időben sejtelve sem volt róla, hogy Mata Hari kerülő utakon állandóan ellátja híryanaggal a német kémirodát, és hogy Marquis de Montessac már régóta német kémszolgálatban áll.

Történetének következő szakasza az, hogy egyszerre csak ismeretlen céllal elutazott Párizsból. Útjában találkozott a márkiival, Amsterdamba ment, hosszabb időre eltűnt, aztán megint Párizsban bukkant fel. Megérkezése után mindjárt másnap jelentkezett La Doux kapitánynál. Ezen a napon még a délelőtti órákban a francia tengerészetnek a földközi tengeren cirkáló torpedórombolói közül néhány még a délelőtti órákban megváltoztatta irányát, néhány tengeralattjárót vett maga mellé és egyenesen a marokkói partnak vette útját. Este a marokkói parton ez a kis hajóraj meglepett két német tengeralattjárót, amelyek ott horgonyoztak, megtorpedózta és elsüllyesztette őket.

Az történt tehát, hogy Mata Hari, a német kém, aki bizonyára a német hírszolgálat révén értesült bizalmasan a két tengeralattjáró tartózkodási helyéről, tekintélyes pénzüsszeg ellenében elárulta őket a francia hírszolgálatnak. Részben azért tette ezt, hogy újból pénzhez jusson, részben pedig azért, hogy visszavonják az ellene hozott kiutasító végzést. De lehet, hogy leginkább azért akart Franciaországban maradni, mert ebben az időben, életében először, komolyan és őszintén beleszeretett egy orosz tisztbe, akit a vittel kórházban ápolt. Bizonyos, hogy ez volt a főmotívuma: nem akart elválni az orosz tiszttől. Lelkiismeretét könnyen elaltatta: mit fájt neki a németek és a franciák dolga, hiszen ő nem volt sem német, sem francia! Nyugodtan kiszolgáltatta őket egymásnak és biztos volt a dolgában; egyáltalán nem hitte, hogy valami baja történhetik, hiszen hercegek, tábornokok, miniszterek és képviselők hódoltak neki. Erről az árulásáról még maga Montessac márki sem tudott.

Meleg révén láthatóvá tett írás.

Meleg révén láthatóvá tett írás.

Montessac becsületesen tovább dolgozott Németország érdekében és igen fontos híreket közölt a német hírszolgálattal, különösen a francia repülők terveire vonatkozólag, továbbá Franciaország belpolitikai állapotairól és a franciaországi békemozgalomról is értékes híryanagot juttatott a német Nachrichtenbureauhoz.

1916 vége felé történt, hogy egyik rejtélyes eltűnése alkalmával a Németországban működő francia titkos ügynökök leleplezték. Mata Hari oly elbizakodott vagy oly elővigyázatlan volt, hogy egy napon a német Nachrichtenbureau egyik magasrangú tisztjével jelent meg a kölni operában és ez alkalmal az egyik francia ügynök, aki felismerte, lefényképezte. Ez a fénykép volt később perében az egyik legsúlyosabban terhelő bizonyíték. Különb is megindult a lavina. Ugyanekkor megtudta a francia hírszolgálat, hogy Franciaországban egy kémnő működik, aki rendkívül értékes híryanaggal látta el a németeket. A Deuxième Bureau sokáig Mademoiselle Docteurre gyanakodott, de mikor titkos ügynökei segítségével sikerült megállapítania, hogy Mademoiselle Docteur ebben az időben Berlinben tartózkodott, a gyanú egyre jobban Mata Hari személyében összpontosult. A Deuxième Bureau elhatározta, hogy bizonyosságot teremt ebben az ügyben.

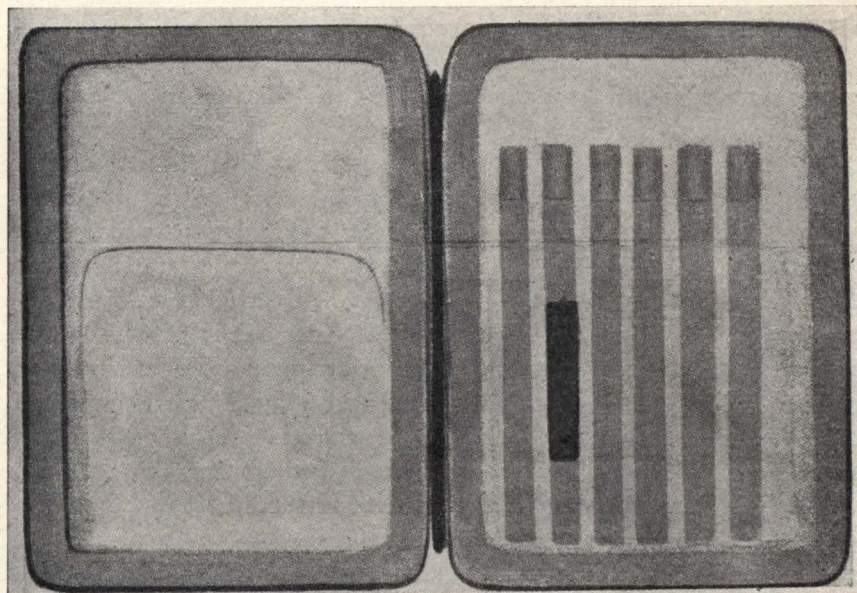
La Doux kapitány magához rendelte Mata Harit és öt levelet adott neki ; ezek a levelek öt olyan emberhez szóltak, akik a belgiumi német megszállás alatt lévő területen a polgári lakosság körében éltek és Franciaország javára kémkedtek. A kapitány figyelmeztette, hogy csak abban az esetben szabad Franciaországban maradnia, ha Franciaország javára kémkedik és éppen ezért használja ki német összeköttetéseit, hogy a megszállt területre juthasson és a leveleket kézbesíthesse. Ezért a szolgálatért tekintélyes pénzösszeget ígért neki, amelyre jókora előleget is adott.

És ekkor keresztezte a végzet Mata Hari útját Chilly gróf, aki 1915-ben súlyos sebesülten német fogságba került, és akit később német tiszték ellenében kicseréltek, most hazajött és jelentkezett La Doux kapitánynál. Betegsége alatt egy Hanna Witting nevű német ápolónő ápolta, akivel megszerették egymást, úgyhogy az ápolónő követte a francia tisztet, mikor az Svájcra keresztül Franciaországba utazott. Első állomásuk Lausanne volt ; itt közölte a kapitány kedvesével, hogy mivel sebesülése miatt a tényleges szolgálatra többé nem alkalmas, a hírszerzőszolgálatban fogja tovább kötelességét teljesíteni. Hanna Wittig, aki teli volt romantikus hajlamokkal, a legnagyobb lelkesedéssel csatlakozott a gróf tervéhez, letette az ápolónői ruhát, nagyvilági nőnek öltözött és ezentúl mindennapos vendég volt Lausanne előkelő éttermeiben és bárjaiban.

Egyik este két ismeretlen férfi beszélgetését hallgatta ki, akik titokzatosan sugdolóztak egymással és közben ismételten kiejtették ezt a titkos jelszót : H. 21. Hanna Wittig rögtön megérezte, hogy német kémek beszélgetését hallgatta ki, és rögtön közölte tapasztalatát a gróffal. A francia hírszolgálatnak már ismételten jelentették, hogy a H. 21. jelzésű német kém okozza a

legnagyobb károkat a francia hadvezetésnek és ezért, mikor a gróf La Doux kapitánynál jelentkezett, a kapitány azonnal azt a feladatot adta neki és kedvesének, hogy igyekezzenek megtudni, vajjon nem Mata Hari titkos jele-e a H. 21.

Regénybe illő módon sikerült a grófnak Mata Hari közelébe férkőznie, bizalmát megnyernie, úgyhogy ezután nem volt nagy fáradság Hanna Wittiget is bemutatnia a táncosnőnek. Hanna Wittig jól játszott szerepét: valószínű imádattal csüngött Mata Harin, akit ezzel úgy meghódított, hogy sikerült teljesen bizalmába férkőznie. Hanna Wittig minden célját elérte,

Cigarettába rejtett kémjelentés.

amikor egy napon Mata Hari bevallotta neki, hogy csakugyan a németek javára kémkedik és hogy titkos jelzése csakugyan H. 21.

Igen, de ebben a pillanatban már Mata Hari gyorsvonaton ült és Madrid felé robotott, úgyhogy mikor a kémelhárítószervezet ügynökei szállóbeli lakására érkeztek, a fészek már üres volt. Még aznap levelet kapott La Doux kapitány Mata Haritól, amelyben közölte vele, hogy megbízása értelmében a belgiumi megszállt területre utazik, hogy az öt levelet kézbesítse. De másnap már jelentik a spanyolországi ügynökök, hogy Mata Hari Madridba érkezett. Csak rövid ideig tartózkodott Madridban és ezalatt a német hivatalos hatóságokkal érintkezett, miközben a francia ügynökök állandóan megfigyelték.

Dolga végeztével holland hajóra száll és Rotterdamba indul. Útközben angol torpedónaszád tartóztatja fel a személyszállítóhajót és figyelmezteti

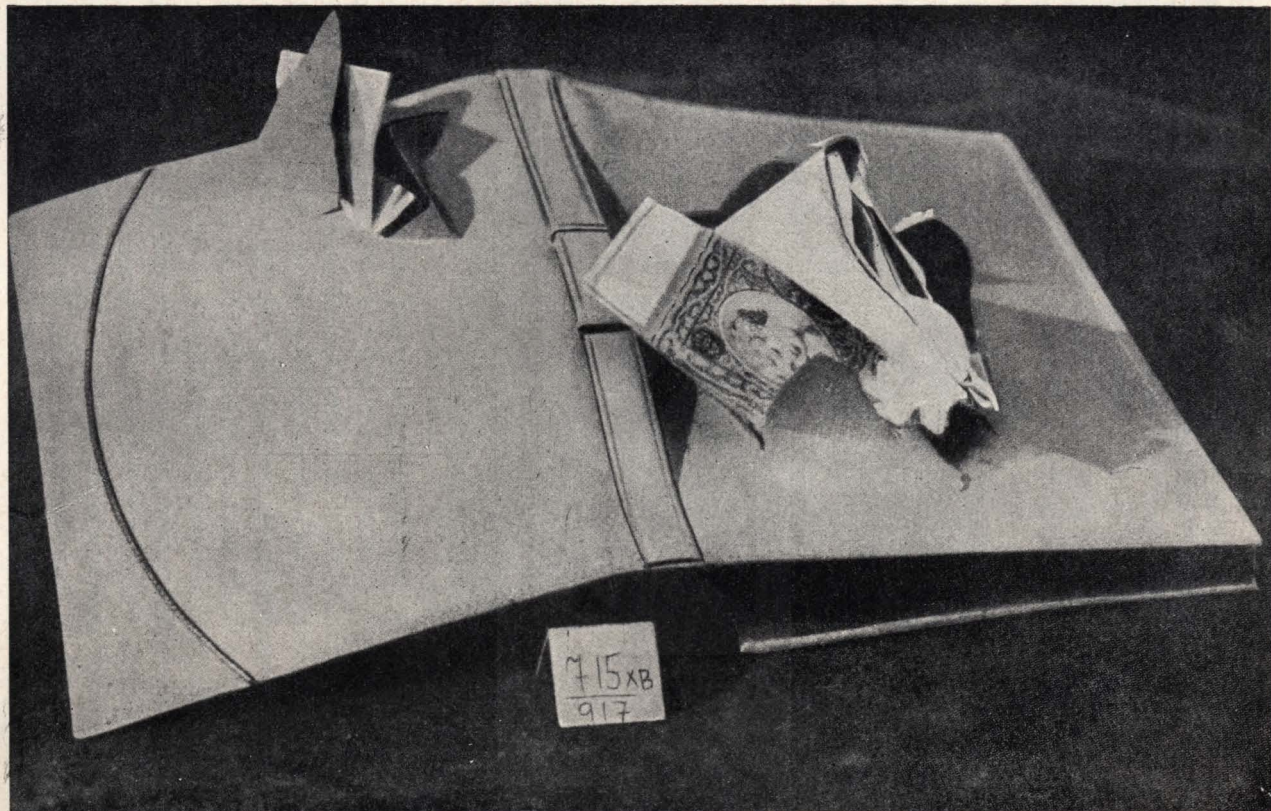
a kapitányt, hogy veszedelmes kémnőt visz magával és jobban tenné, ha átadná neki ezt a kétes személyt. Nagy izgalom támad a személyhajón, angol tisztek szálltak a fedélzetre, magukkal viszik Mata Harit, és az angol titkos szolgálat főnöke elé állítják. Hiába hallgatják ki óráig, Mata Hari óvatosan viselkedik, semmit sem tudnak rábizonyítani. A kihallgatás végén Mata Hari végre kijelenti, hogy csakugyan kémkedik, még pedig Franciaország javára, mert Franciaországot úgy szereti, mint második hazáját. Az angolok nem tanácsolják neki, hogy visszamenjen Franciaországba, mert attól tartanak, hogy ott nem tudná már ilyen könnyen tisztázni magát és éppen ezért katonai fedezettel kikísérik arra a hajóra, amely Spanyolországba indul.

Mata Hari nem tudja, hogy egy francia ügynök állandóan a nyomában van; a hajón, miközben ő az étteremben tartózkodik, kabinját, csomagjait és ruháit alaposan átkutatják, sőt mikor kabinjába visszatér, őt magát is teljesen levetkőztetik és átkutatattják egy betegápoló nővérrel, mivel éppen kissé rosszul érezte magát és az orvost hívatta. Minden hiába, semmi gyanús adatot nem találtak. Másnap La Doux kapitány táviratot kap a hajóról, amelyben az ügynök jelenti, hogy az őt levél nincs már a táncosnőnél.

Mata Hari minderről semmit sem tud, nyugodtan utazik tovább és mikor megérkezik, egyenesen Madridba megy; a Grand Hotelben száll meg, ahol pazar szobái véletlenül éppen a német tengerészeti attasé lakosztálya mellett vannak. Hetekig tartózkodik Madridban, sokat van együtt francia tengerésztisztekkel, de még többet a német tengerészeti attaséval. Itteni működéséről nincsenek bizonyos adatok, csak annyit tudunk, hogy a német tengerészeti attasé, nagyobb összeget utaltatott ki részére, az összeg azonban nem Madridba, hanem a táncosnő párizsi címére érkezett az egyik semleges követség útján. A tengerészeti attasé távirata úgy szólt, hogy a H. 21. ügynöknek utaljanak át 15,000 pezétát és irányítsák a párizsi Comptoir d'Es-compte-ba, ahol a H. 21. személyesen fogja felvenni.

Ezt a rádiótáviratot elfogta az Eiffel-torony rádióállomása és azonnal továbbította La Doux kapitánynak. A távirat rejtjelkulcsa már régen a franciák birtokában volt. La Doux kapitány látta, hogy, amennyiben Hanna Wittig közlései megfelelnek a valóságnak, Mata Hari nemsokára felbukkan Párizsban. Csakugyan még aznap jelentette az egyik ügynöke a spanyol határról, hogy Mata Hari útban van Párizs felé.

A párizsi rendőrség emberei 1917 február 14-én megszállták a Palace Hotelt, amelyben Mata Hari megszállt. Sokáig váraoztak a hallban, és egyszer csak arra lettek figyelmesek, hogy hatalmas autó áll meg az ajtó előtt és egyszerre bőrkabátos férfi száll ki belőle és Mata Hari után kérdezősködik. A rendőrbiztos odalép hozzá és közli vele, hogy Mata Harival már nem lehet beszélni, mert van itt néhány úr, akik előbb érkeztek és most azokkal lesz elfoglalva. A bőrkabátos férfi, aki nem más, mint Montessac márki, látja, hogy minden elveszett, és kétségbeesetten elszáguul. Már nem menthette meg azt a nőt, akit szeretett. Mindössze félórát késett.

Női táska, amelynek bélésebe okmányokat és papírpénzt rejtettek.

Most már gyors iramban peregtek az események. Néhány perc mulva Mata Hari a kémelhárító iroda vezetője előtt állt, aki mindenekelőtt az öt levél iránt érdeklődött nála. Mata Hari azt felelte neki, hogy poggyászát az angolok átkutatták, talán ők vették el a leveleket. Azonban a kémelhárító szolgálat tudta, hogy a levelekben csak üres papirosok voltak és olyan címekre voltak irányítva, amelyeknek viselői közül négyet már régen letartóztattak a németek, az ötödiket pedig nemrégiben végezték ki. Így hát egészen bizonyos volt, hogy Mata Hari a levelek kézbesítését meg sem kísérelte.

A táncosnőt átvitték a Saint Lazare fogházba és doktor Clunet híres párizsi ügyvéd vette át védelmét. Mata Hari a fogságban nyugodtan és egykedvűen viselkedett; abban a meggyőződésben volt, hogy tekintettel előkelő összeköttetéseire, továbbá arra, hogy nincs ellene semmiféle kézzelfogható bizonyíték, semmi sem történhetik vele. Pöre tárgyalását a 3. számú párizsi haditörvényszék 1917. július 24-én és 25-én tartotta meg a nyilvánosság kizárásával.

Ekkor érezte Mata Hari először, hogy ügye komolyra fordult, de még mindig szentül hitte, hogy meg tud menekülni. A bíróságnak, amely 12 tisztből állt, kezében voltak azok az ügynöki jelentések, amelyek Mata Hari szerepét meglehetősen tisztázták; tudott a bíróság azokról az összegekről is, amelyeket a táncosnő a német hírszerzőszolgálattól kapott. Mata Hari azzal védekezett, hogy ezeket az összegeket nem kémiszolgálatokért kapta, hanem a német hírszolgálat magasrangú vezetőivel való barátsága révén. «A szeretőim megfizettek», mondta. Utolsó védekezésül felhozta azt az érdemét, hogy a két német tengeralattjáró tartózkodási helyét ő árulta el a francia hírszerzőszolgálatnak. Azt hitte, hogy ezzel végképpen lefegyverzi vádlóit. Azonban az ügyész azzal felelt erre, hogy a tengeralattjárók tartózkodási helyét csak a német hírszerzőszolgálat révén tudhatta meg, tehát ez közvetett bizonyíték arra, hogy a Nachrichtenbureauval összeköttetésben volt.

A tárgyalás azzal végződött hogy a bíróság Mata Harit halálra ítélte. A táncosnő felsikoltott: «Lehetetlen, lehetetlen!» Visszavezették a fogházba és most kezdődött a védelem igazi munkája. A védő fellebbezett, a fellebbezést elutasították; kegyelmi kérvényt nyújtott be, ezt is elutasították. Közben magasrangú francia és semleges személyek lépnek közbe érdekében, de eredménytelenül. A védő kihallgatásra megy a köztársasági elnökhöz, de Poincaré elutasítja. A halálos ítéleten nem változtatnak.

Dr. Bizard, a fogház orvosa, megrendítő szavakban ecseteli ennek a nőnek utolsó óráit. Ezekben az utolsó órákban olyan lelki nagyságot mutatott, amelyet életében sohasem lehetett volna sejteni róla és amely egyenesen Miss Edith Cavell lelki nagyságához mérhető. Utolsó útján még ő maga vigasztalta a sírdogáló apácát, még tréfálkozott is, nyugodtan és hidegvérrel beszélt a francia tisztekkel, néhány levelet írt, a papot is bátorságra intette, és figyelmeztette, hogy álljon távolabb, mert még utóbb őt éri a golyó. A vincennesi katonai lövőtéren október 15-én végezték ki. Öt katona

tüzelt rá és csak egyetlen golyó érte, az is a szívét, és ez azonnali halálát okozta.

Mindenesetre feltűnő Mata Hari történetében, hogy a halálos ítéletet annak kimondása után csak három hónapra hajtották végre. Ehhez a különféle írók különféle találgatásokat fűztek, azonban az igazság valószínűleg az, hogy ez a haladék hatalmas barátainak és pártfogóinak tulajdonítható, akik még a köztársasági elnök döntése után is abban reménykedtek, hogy változtathatnak valamit Párizs egykori csillagának sorsán.

Történetéhez hozzátartozik, hogy Hanna Wittig, aki a háború után férjhezment Chilly grófhoz, híres filmszínésznő lett, aki Claude France néven

Mata Hariról készült utolsó fénykép.

szerepelt a vásznon. A krónika úgy tudja, hogy a vincennesi lövések eldördülése óta állandóan gyötörte a lelkiismeretfurdalás Mata Hari halála miatt, és hogy állítólag ennek következménye volt, hogy 1928-ban pompás palotájában főbelötte magát.

Mata Hari rendkívüli szolgálatokat tett Németországnak. Utazóügynök volt, aki az ellenséges külföldön letelepített német ügynököket értesítésekkel, parancsokkal és pénzzel ellátta, híreiket átvette és híreket közölt velük. Mata Hari a katonai dolgokban rendkívül járatos volt, hiszen működésének megkezdése előtt a német Nachrichtenbureau egyik tisztje képezte ki. Óvatosan és ügyesen dolgozott, és a palotájában megfordult magasrangú urak közül egyiknek sem volt sejtelve róla, hogy a legveszedelmesebb német kémnő vendége. Maga a francia titkos hírszolgálat főnöke is három évig járt a házába, és még csak gyanút sem fogott. Beszéli, hogy a magasrangú

katona nem pusztán társadalmi, hanem mélyebb, érzelmi érdeklődéssel viseltetett a gyönyörű táncosnő iránt. Elsőrangú kémnő volt, akinek történetéből ugyanazt a tanulságot lehet levonni, amelyet a kém-történetekben ismételtelen leszűrhetünk: azt, hogy a kémek legfőbb erénye az elővigyázatosság. Ha Mata Hari nem mutatkozik a kölni Operában a német hírszerzőszolgálat tisztjével, talán éppen olyan zavartalanul folytathatta volna működését egészen a háború végéig, mint méltó párja, Mademoiselle Docteur.

Miss Edith Cavell. Miss Edith Cavell angol állampolgár volt, aki a háború előtt mint tanult nurse Belgiumban élt és a háború kitörésekor igazgatója lett egy ápolónői iskolának Brüsszelben. Mikor a háború első hónapjainak véres ütközetei egészen megtöltötték a brüsszeli és környéki kórházakat, Edith Cavell nagy magánkórházat alapított a városban, amelybe csak belga sebesülteket vett fel. Egész Brüsszel tele volt ebben az időben sebesültekkel, még akkor is, mikor a német csapatok megszállták a várost; de ugyanez volt a helyzet egész Belgiumban, mert a visszavonuló belga és francia csapatok nem tudták magukkal vinni sebesültjeiket. Most már elkövetkezett az a helyzet, hogy ha ezek a sebesültek meggyógyultak, valószínűs kis hadsereget alkottak, amely állandó veszedelmet jelentett az előnyomuló német hadsereg háta mögött. A német hadvezetőség, hogy ezt a veszedelmet megelőzze, szigorú parancsot adott ki, hogy mindenki jelentse be, akár kórház, akár magános, azokat a sebesült katonákat, akik ápolás alatt állnak. Ezeket a sebesülteket aztán a német hatóságok összegyűjtötték és egészségi állapotuk szerint vagy német kórházakba, vagy pedig fogolytáborokba szállították.

A francia és belga hadvezetőség szempontjából rendkívül fontos volt, hogy amennyire csak lehet megghiúsítsák a német hadvezetőségnek ezt az intézkedését. A holland határ közel volt és arrafelé sok katonakötelesnek sikerült kimenekülnie a német megszállt területről. A német hadvezetőség említett intézkedése ellen az antant azonnal megfelelő rendszabályokat léptetett életbe, hogy ezt az embercsempészt továbbra is lehetővé tegye. Fontos volt, hogy a sebesült francia és belga katonák mindjárt felgyógyulásuk után beálljanak a küzdő csapatokba, annál inkább, mert ezek az aktív tisztek és az aktív legénység soraiból kerültek ki, tehát a legjobban kiképzett katonák voltak. De volt erre más ok is: ha ilyen sebesült visszatért a francia, vagy belga csapatokhoz, igen kitűnő híryanagyot hozhatott magával. Katonák voltak és ennél fogva katonaszemmel látták az ellenséges csapatok erejét, a németek berendezkedéseit.

A francia hírszerzőszolgálat tehát szervezetet létesített, amelynek az volt a feladata, hogy az ilyen felgyógyult sebesülteket átcsempéssze a holland határon. Ebben a munkájában hathatósan támogatta a belga polgári lakosság, különösen pedig a belga nemesség, amelynek képviselőjében Croy herceg és felesége álltak a szervezet élére. Bár akkor, mikor a német kém-szolgálat

ezt a szervezetet leleplezte, rengeteg embert sikerült elfogni, mégsem jutottak soha nyomára, hogy ki mindenki vett részt ebben a szívósan, céltudatosan és eredményesen folyó munkában.

A német csapatok bevonulása után mindjárt óriási arányokat öltött az embercsempészet. Szárazföldi és vízi úton, a rengeteg apró csatornán, igen sok

Edith Cavell szobra Brüsszelben.

olyan bűvőhely akadt, ahol az ügynökök az emberanyagot átszállíthatták.

Egész csapatokban vonultak át Hollandiába a francia és belga katonák, rendszerint éjjel vagy ködben, ügyesen kikerülve az őrszemeket és mindig a határmenti lakosság hathatós támogatásával. Nem egyszer megesett, hogy az ilyen csapatok fegyverrel kényszerítették ki az átkelést. Az átkelésnél azonban sokkal nehezebb volt a csempészés előkészítése. Első feladat tehát

ez volt: elvonnai a sebesülteket a német katonai hatóság figyelme elől. És itt kapcsolódott be Edith Cavell ebbe a munkába.

Kórházában sok sebesült belga katona feküdt, de ápolt sok olyant is, aki magánlakáson kapott szállást. A francia-belga hírszerzőszolgálat tehát először is Edith Cavell-t nyerte meg. Felkérték, hogy azokat a katonákat, akiket ápol, felgyógyulásuk után segítsen átszöktetni a határon. Edith Cavell angol állampolgár volt, ebben az időben Anglia már háborúban állt Németországgal és mint Edith Cavell pörének tárgyalása alatt emlegette: működésének indítóoka az volt, hogy megmentse ezeket az embereket, mert ők úgy informálták, hogy a németek mindazokat a belga katonákat, akiket a megszállt belga területen találnak, agyonlövik. Edith Cavell tehát gondoskodott a felgyógyultak számára polgári ruhákról, elégette egyenruhájukat, polgári útlevelet szerzett nekik és azután elhelyezte őket ismerőseinek, nagyobb-részt a szövetség tagjainak lakásain, orvosi bizonyítványt is szerzett nekik, és mindezt a belga hazafias szervezet közreműködésével végezte.

Edith Cavell védője, Sadi Kirschen belga ügyvéd, maga írta meg ennek a szervezetnek működését. Leglényegesebb adata az, hogy Croiy herceg Miss Edith Cavell közreműködésével ezeket az embereket hamis útlevéllel és pénzzel látta el és átcsempészte őket a határon. Az ügyvéd ebben a háború után írt emlékezésében felsorolja a szervezet vezetőinek neveit, és azokat a helyeket is, ahol a szervezetnek fiókjai voltak. Elmondja, hogy a herceg kastélyában készült hamis útleveleket Edith Cavell juttatta a felgyógyultak kezébe, maga gondoskodott hamis orvosi bizonyítványokról, amit annál könnyebben tehetett, mert a német megszálló hadsereg szervezete nem volt elegendő arra, hogy minden orvosi bizonyítványnak utánajárjon és minden beteget külön megvizsgáltsan.

Edith Cavell fanatikusan dolgozott a belga hazafias szervezet céljai érdekében. A csempészés rendszerint úgy történt, hogy öt-hat embert beosztottak egy csoportba és vezetőt adtak melléjük, aki alaposan ismerte a határvidéket. A csoport hamis igazolványt vitt magával, amely tanúsította, hogy tagjai hollandusok és egy holland határmenti faluba igyekeznek haza. Kaptak olyan igazolványt is, amely szerint holland munkások, akik most hazatérnek; kaptak azután egy német katonai hatóság aláírásával ellátott hamis bizonyítványt, illetőleg parancsot, amely kötelességükké tette, hogy azonnal elhagyják a belga területet és menjenek vissza hazájukba. Hogy annál nagyobb legyen az ilyen parancsok hitele, gyakran még azt is beleírták, hogy milyen úton vagy melyik vasúttal kell menniök és hogy minden útbaeső német katonai parancsnokságnál jelentkezniök kell és le kell bélyegeztetniök a parancsot.

Ezrével szállították át a határon ezen a módon a belga katonákat és katonaköteleseket, úgyhogy végre elérkezett a nap, amikor Miss Cavell megállapította, hogy minden épkézláb embert sikerült holland területre juttatnia. Ekkor a nemzeti szervezet más célokra használta fel az önfeláldozó beteg-

ápoló nővért. A német front mögött a háború elején rengeteg ellenséges katona járt-kelt, akik csapatokká verődtek össze, megtartották fegyvereiket és nem akarták megadni magukat a német csapatoknak. Rendszerint a hegyes és erdős vidéken tartózkodtak, az elejtett vadak húsából éltek és azokból az élelmiszerekből, amelyeket éjnek idején a falvak lakosságától szereztek. Megállapították azóta, hogy egyes helyeken még 1915 júniusában is kóvályogtak ilyen csapatok, amelyek ott ártottak az ellenségnek, ahol tudtak.

Berndorff beszéli, hogy 1915-ben az Argonnesokban egyik bajtársával egy holdvilágos éjjel kiment csavarogni az erdőbe, abban a reményben, hogy sikerül vad-disznót lőniök. Egyszerre csak a hegyoldalból lepillantottak a völgybe, ahol a holdfény mintegy zászlóaljnyi francia katona fegyverén csillant meg; tiszték vezették az osztagot és a katonák rendben vonultak utánuk. A két német tiszt természetesen semmit sem tehetett a nagy csapat francia katona ellen, hiába is jelentette az esetet, egyelőre nem sikerült őket feltalálni. Csak egy hónap múlva nyomozták ki újra a fegyveres zászlóalj tartózkodási helyét, amikor is az egészet elfogták. Most tehát az ilyen összeverődött alakulatokból kikerülő katonákat utalták át Edith Cavell-hez, akinek az volt a feladata, hogy rejtegesse őket Brüsszelben addig, míg átszállíthatják őket a határon.

Edith Cavell szobra Londonban.

A német hatóságok csak most jöttek rá a belga nemzeti szervezet nagyarányú működésére. A német hírszerzőszolgálatnak feltűnt, hogy Miss Edith Cavell kórházában és lakásán sűrűn járnak ki-be idegen emberek. Szorosabbra fogták a megfigyelést és számos feltűnő tényt állapítottak meg, de nem léptek mindjárt közbe, hanem csak akkor, amikor cinkostársait is sikerült tetten érni. 1915 tavaszán lépett fel a német kémelhárító szolgálat a szervezet ellen és ekkor tartóztatták le Miss Edith Cavellt is a szervezet többi vezetőivel együtt.

A vizsgáló hatóságnak nem volt nehéz a dolga; maga Miss Edith Cavell,

de társai is, mindent bevallottak; tettüket azzal mentették, hogy hazafias érzésből cselekedtek, és így a német hadbíróóság hamarosan tárgyalást tartathatott az ügyben. A fővádlott Miss Edith Cavell volt, mellette Philippe Baucq, Charles Parentier, Louis Lefèvre és Croy herceg és felesége. A vád úgy szólt, hogy súlyosan sértették a német hadvezetés érdekeit, bár a hadvezetés parancsa szigorúan megtiltotta azt a cselekményt, amelyet elkövettek. A haditörvényszék német tisztekből állt, a védelmet Sadi Kirschen és Thomas Braun ügyvédek látták el.

Miss Edith Cavell kihallgatása során elmondta, hogy 49 éves, protestáns, angol állampolgár; beismerte, hogy 1914 novemberétől 1915 júliusáig francia és belga katonákat rejtegetett, köztük egy ezredest is, továbbá, hogy francia, belga és angol katonákat átszöktetett a határon, hamis iratokkal és pénzzel, hogy ismét tényleges katonai szolgálatot teljesítsenek Németország ellen. Megnevezte mindazokat, akik a nemzeti szervezet munkájában résztvettek, de tagadta, hogy a szervezetnek főnöke lett volna és határozottan tagadta, hogy Croy herceg lett volna a szervezet irányítója. Arra a kérdésre, hogy miért követte el ezeket a bűncselekményeket, azzal felelt, hogy azt hitte, hogy ezek az emberek, ha nem menti meg őket, életveszélyben forognak. Egyebet semmit sem hozott fel mentségére.

A haditörvényszék Edith Cavellt négy más társával együtt halálraítélte, a szervezet többi tagjaira pedig súlyos börtönbüntetést szabott. Minthogy nyilvánvaló volt, hogy Miss Edith Cavell nem nyereségvágyból és nem aljas indokokból cselekedett, Németországban még katonai körökben is hamarosan olyan hangok hallatszottak, hogy halálos ítéletét börtönbüntetésre kell átváltóztatni. Hadijog szerint a hadbíróóság ítéletének megerősítésére a vezénylő tábornok volt illetékes, aki meg is erősítette az ítéletet. Bissing tábornok, Belgium főkormányzója azonban nem írta alá a halálos ítéletet és az is bebizonyosodott, hogy a főkormányzóság politikai osztálya minden követ megmozgatott, hogy a halálos ítélet végrehajtását megakadályozza. Sajnos, azonban Bissing fáradozásainak semmiféle eredménye nem volt, Miss Edith Cavell és társait agyonlőtték.

Más helyen említettük már, milyen intenzív propagandahadjáratra használta ki az antant Miss Cavell kivégzését. A háború alatt és a háború után pillanatra sem szűnt meg az antant sajtóhadjárata, amely a német barbarizmus elrettentő példája gyanánt emlegette Miss Cavell kivégzését, mint a német brutalitás szörnyű bizonyítékát. Sőt a háború után még filmen is feldolgozták Miss Cavell történetét, a legszörnyűbb képekben mutatták be kivégzésének kegyetlenségét, azonban mindez természetesen rosszindulatú koholmány. A történeti tény az, hogy Miss Edith Cavellt, mint a többi elítélteket is, karóhoz kötötték és egyetlen sortűzzel végezték ki.

Hogy Miss Edith Cavell milyen roppant károkat okozott a német hadvezetésnek, az kitűnik Lord Bryce emlékirataiból. Jellemző, amit könyvről az egyik londoni jogi szaklapban Robert Arch ír, aki egyáltalán nem mond-

ható németbarátnak: «Az angolok jól tennék, ha nem használnák ki kétes értékű propagandára Miss Cavell kivégzését. Kétségtelen, hogy Miss Cavell cselekedete a hadijog szerint halállal volt büntetendő. Ebben a tekintetben szövetségeseink éppúgy nem tettek kivételt a női nemmel, mint ellenségeink. Eljön majd az idő, amikor mi is elismerjük, hogy Miss Cavell az életével játszott, midőn hazafias munkáját folytatta és hősi halált halt hazájáért: de ugyanakkor be fogjuk ismerni azt is, hogy éppúgy nem gyilkolták meg őt, mint azt az ezer meg ezer katonát, akik becsületes harcban estek el a csatatéren».

Miss Edith Cavell utolsó pillanataig nyugodtan és méltóságosan viselkedett, és maga a belga pap, Paul le Seur, aki utolsó útjára kísérte, tanúskodik emlékirataiban arról, hogy a németek részéről semmiféle durva bánásmódban nem volt része és hogy legkevésbé sem lehet szó brutális gyilkosságról. A pap leírja, hogy mikor Baucq kivégzésére került a sor, az elítélt felkiáltott: «Bajtársak! A halálban mindnyájan bajtársak vagyunk!» Ezután került Miss Cavell-re a sor. A pap vigasztaló szavakat intézett hozzá, megáldotta, és ekkor Miss Cavell mindössze ennyit mondott neki: «Közölje szerettemmel, hogy a lelkem nyugodt, és örülök, hogy hazámért halok meg».

Bizonyos legendák, amelyeket nagyobbrészt az antant terjesztett, úgy beszélnek, hogy a német katonák nem akartak rálőni, mire egy tiszt előkapta pisztolyát és agyonlőtte. Azt is mesélték, hogy a golyók nem találták halálosan és hosszú ideig vergődött, míg végre meghalt. Azonban egy szemtanu, aki a hadbíróság tagja volt, hitelesen elmondja, hogy amint a sortűz eldőrdült, Miss Edith Cavell azonnal meghalt.

Gabrielle Petit szobra Brüsszelben.

Gabrielle Petit. A 22 éves Gabrielle Petit, akinek a hírszerzőszolgálatban Heléne Le Grand volt a neve, főképpen Lille és Tournai városokban működött a német megszállás alatt mint kém. A hadbíróság megállapítása szerint egyike

volt a legnagyobb francia kémnőknek, és még német könyvek és röpiratok is csodálattal emlegetik nagyszerű teljesítményeit. Bizonyos, hogy az antant igen nagyra értékelte szolgálatait, mert mint Miss Edith Cavell-nek, Gabrielle Petit-nek is szobrot emeltek a háború után.

Gabrielle Petit rendszerint porosz hadnagyi egyenruhában járt és Walter Henning tartalékos hadnagy névre kiállított katonai útlevéllal rendelkezett. Mikor a háború kitört, 21 éves volt ; ekkor állt a francia hírszerzés szolgálatába. Ha Lille-ben tartózkodott, mindig abban a nagy szállóban lakott, amelyben a német parancsnokság főhadiszállása volt. Brüsszelben pedig a Rue du Théâtre 68. szám alatt tartott kétszobás lakást. A dolgot úgy állította be, hogy az egyik szobában lakik Henning tartalékos hadnagy, a másikban pedig a kedvese, aki természetesen szintén ő maga volt. A hadnagy szobájában ott állt az asztalon «Helène Le Grand» fényképe, Helene szobájában pedig ott volt a hadnagy fényképe. A dolog igen egyszerű volt, nem kellett hozzá egyéb, mint egyszer női ruhában, egyszer pedig hadnagyi egyenruhában lefényképeztetnie magát. Az sem lehetett feltűnő a lakásadóknak, hogy egyszer a hadnagy, másszor pedig a leány ment el hazulról ; eszükbe sem jutott megütközniök azon, hogy együtt sohasem mentek ki. Az is meglehet, hogy lakásadók, akik belgák voltak, talán tudtak kettős életéről és szerepéről, és elősegítették bujkálását.

Gabrielle Petit néha kopott ruhában járta azokat az éttermeket és kávéházakat, ahol német tiszték megfordultak és újságot árult, közben természetesen kihallgatta beszélgetéseiket. Máskor felvette az egyenruhát és ilyenkor elfogulatlanul és jókedvűen töltötte az időt német bajtársai körében. Máskor nagyvilági nőnek öltözött, kereste a német tiszték társaságát, mulatott velük és így szerezte híreit. De sokszor megtörtént, hogy gummiruhát vett magára. Ezt olyankor tette, amikor át akart menni a belgiumi határon felállított és elektromossággal töltött drótakadályon. Halálos veszedelemmel járt ennek a drótakadálynak átlépése, és Gabrielle Petit tárgyalásán kiderült, hogy negyvenszer sikerült baj nélkül átmennie rajta, hogy Vlissingenben, vagy Folkestoneban átadja híreit az angol titkos szolgálatnak.

Gabrielle Petitnek sikerült lelepleznie a német hírszolgálat egyik leghasználhatóbb belga kémét, Ledoit, akit saját honfitársaival veretett agyon. Ő mentette meg az elfogatástól Jean Bordin belga kémét, akinek a német kémelhárítószolgálat már a nyomában volt.

Végre 1916 január 20-án sikerült elfogni. Március 3-án megtartották tárgyalását, amikor kiderült, hogy körülbelül húszszor járt Hollandiában és Angliában és a legértékesebb hírszerzést vitte minden alkalommal az angol kémiroda számára. Április elsején a német haditörvényszék ítélete alapján agyonlőtték. Csodálatraméltó volt, milyen bátran viselkedett utolsó pillanataiban. Ez a magatartása is hozzájárult a legenda kialakulásához : már a háborúban és még inkább a háború után nemzeti hősnékné tekintették. Tournai-ben szülőházán a háború után emléktáblát helyeztek el, amelyet maga a belga

hadügyminiszter avatott fel, később pedig szobrot emeltek neki. Földi maradványait ünnepélyesen vitték át a Brüsszel melletti Scharbeck városkába és ezen a temetésen, amely valóságos nemzeti gyászünnep volt, maga Mercier bíboros érsek tartotta a gyászbeszédet.

Louise de Bettignies. Egyike a világháború leghíresebb francia kémnőinek Louise de Bettignies, aki 1880 július 15-én született Lille-ben, régi francia nemesi családból. Francia kémnő volt, aki az egész háború alatt az angol kém-szolgálat kötelékében dolgozott. Halála után a franciák, belgák és angolok a világháború legnagyobb kémnője gyanánt dicsőítették és egyúttal nemzeti vértanúnak tekintették. Kémneve Alice Dubois volt. Egyik barátnőjével, Léonie Vanhoutte nevű leánnyal dolgozott együtt, aki, mint ő maga mondta, hadnagya és segéd tisztje volt. Bámulatós, milyen óvatossággal, ravaszsággal, ügyességgel, szervezőképességgel, milyen kitartóan, bátran, hidegvérűn dolgozott az egész háború alatt. Antoine Redier könyvet írt róla «La guerre des femmes» címen, amely rendkívül népszerű olvasmánnyá vált Franciaországban és Angliában és amely javarészt Louise de Bettignies feljegyzéseinek és emlékiratainak alapult. Ebben a könyvben a következőket olvashatjuk: «Mint a brit hadvezetőség bizonyítja, Alice Dubois szolgálatait a háború alatt senkisémmel multá felül. Alapos okaink vannak rá, hogy még ne hozzuk nyilvánosságra azokat az okmányokat, amelyek Louise de Bettignies működését megvilágítják és amelyekből kiderül, hogy milyen értékes szolgáltatásokat tett Angliának».

Alice Dubois működésének kimagasló pontja volt, amikor a németektől megszállt francia és belga területen lévő német tüzérségi állásokról, lövészerkezetekről, a lövészerkezetek fajairól, a háborús német bányaművelésről, a csapatösszpontosításokról, a katonák és tisztek megjegyzéseiről olyan tudósítást közölt, amely minden részletre kiterjedt és amely úgyszólván alapja lett az angolok és franciák stratégiájának. Ezt a tudósítást rendkívül finom tollal láthatatlan (szimpatikus) tintával hártavékonyosságú, kikalakú japán papirosra írta, úgy hogy könnyen volt elrejtendő és továbbítható. Elképzelhetetlenül apró betűkkel írt, úgy hogy kimerítő tudósítása, amely mintegy 3000 szóból állt, elfért ezen a kis papírcson. Ezt a papirost olyan alakúra hajtogatta, hogy nagysága megfelelt egy szemüveg nagyságának, erre ráragasztotta és így fel-tűnés nélkül át tudta vinni a határon.

A német kémelhárító szolgálat 1916-ban végre rájött üzelmeire, adjután-sával együtt letartóztatta, mire a brüsszeli haditörvényszék halálra ítélte. Azonban kegyelmet kapott és Siegburgba szállították, hogy itt töltsen ki börtönbüntetését. Adjutánsa a fegyverszünet megkötésekor visszanyerte szabadságát, azonban maga Louise de Bettignies 1918 szeptember 27-én 38 éves korában a kölni kórházban meghalt, annak az operációnak a következtében, amelyet a fogházban hajtottak végre rajta. 1919 február 21-én exhumálták holttestét és az antant a legnagyobb katonai pompával Lillebe vitte, ahol ünnepélyesen eltemették. Ekkor emeltek neki szobrot is. Léonie

Vanhoutte ma is él Roubaix-ban, mint a becsületrend lovagja ; a becsületrend keresztjével 1928-ban tüntették ki.

Marthe Moreuil. A háború utáni évek kémkedési hálózatába enged bepillantást Marthe Moreuil, az ejtőernyős kémnő története. Ez a történet korántsem olyan tragikus, mint a háború alatt működő kémnők története, mert egyrészt békében nem büntetik a kémkedést halállal, másrészt pedig Marthe története és különösen egyénisége annyi különös, majdnem komikus vonást mutat, hogy élénken eltér a háborús kémnők többnyire tragikus történeteitől. A legérdekesebb Marthe Moreuil történetében az, hogy világhírességet derített a kémkedésnek olyan pontjára, amely nemcsak a háború után, hanem addig is mindig a legnagyobb homályban tudott maradni, tudniillik arra, hogy miképpen igyekeznek az egyik szövetséges megtudni a másik szövetséges katonai titkait. Ezúttal arról van szó, hogy az angol kémiszolgálat egy francia nőt használt fel arra, hogy a francia légihaderő titkait leleplezze.

A háború után az egyik francia kisvárosban egy derék, takarékos, kisjövendelmű hivatalnok élt, akinek különösen a leánya, Marthe Moreuil okozott sok gondot. A leányka, mikor felnőtt, rendkívül szép lány lett, könnyed, finom, törékeny alakú nő, aki sehogy sem bírta apja szigorú fegyelmét. Tombolt benne az életkedv, és mivel otthonmég apró örömeit sem tudta kielégíteni, nagyrészt fantáziájában élte végig azokat a gyönyörűségeket, amelyekre vágyakozott. 15 éves korában valósággal egzaltált volt már, aki fantasztikus eszközökkel kereste a módját, hogy hogyan szabadulhatna meg a szülői házból.

Elhatározta, hogy apáca lesz és nagynehezen sikerült apját rávennie, hogy kolostori iskolába adja. Alig volt három napig a kolostor lakója, megszökött és Párizsba ment. Pénze nem volt, ott állt Párizs utcáin pénz és támogatás nélkül, és azt a sorsot választotta, amit egy fiatal leány Párizsban ilyen szorult helyzetben választhat : modell lett. Levelet írt haza, megírta, hogy művésznő lett, apja azonban nem nagyon bízott leánya művészi hajlamaiban és ezért azonnal Párizsba utazott. Leánya lakását azonban üresen találta, mert ekkorra Marthe néhány festő társaságában elutazott Párizsból. Barátaival bejárta egész Franciaországot, hol innen, hol onnan küldözgetett haza képeslevelezőlapokat és pompásan érezte magát ebben a felelőtlen életben. Volt azonban egy rossz tulajdonsága : rendkívül ragaszkodó volt, nem igen lehetett tőle szabadulni és így történt, hogy a festőtársaság egy napon merész elhatározással cserben hagyta. Most megint pénz nélkül állt Párizsban, modellnek senki sem akarta alkalmazni, hát beállt betegápolónőnek. Ekkor azt írta haza, hogy beiratkozott az orvosi egyetemre.

Ez sem tartott sokáig ; hamarosan elzüllött és éjjeli bárókba és kávéházakba került. Így ült az egyik kávéházban akkor is, amikor egy szürkülő halántékú, előkelőnek látszó idősebb úr figyelmes lett rá. Marthe Moreuil alkalmat

adott az idegennek a megismerkedésre és nemsokára barátságos beszélgetésben ültek együtt. Marthe Moreuil elmesélte az idegennek egész eddigi életét, azt is, hogy nincs miből megélnie, mire az előkelő úr felajánlotta neki támogatását és figyelmeztette, hogy okvetlenül valami rendes foglalkozást kell választania. Mivel pedig a leány hangoztatta, hogy mindenképpen művésznő szeretne lenni, az előkelő idegen azt ajánlotta neki, hogy legyen ejtőernyőművésznő, mert ezzel nagyon sok pénzt kereshet. A dolog így is volt, mert 1920 táján az ejtőernyővel való leugrást még nagyon veszedelmes sportnak tekintették.

Innen kezdve az idősebb úr igen sokat foglalkozott a lánnyal. Előkelő helyekre járt vele, megkedveltette vele a gondtalan és fényes életmódot és

Írón tokjába rejtett jelentés.

elmagyarázta neki, hogy ha ejtőernyőművésznő lesz, mindig ilyen pompásan élhet. Mikor már bizalmasabb viszonyba kerültek, megtudta tőle a lány, hogy művészete gyakorlása közben majd olyasmikre kell figyelnie: mint a francia repülőgépek száma az egyes légi kikötőkben, a légirajok összeállítása és számozása, a légikikötő kiterjedése és berendezése és a szikratávíróállomások felszerelése; különösen azokat a szikratávíróállomásokat kellett megfigyelnie, amelyek a levegőben keringő repülőgépekkel összeköttetésben álltak. Marthe Moreuil könnyedén és gondolkodás nélkül vállalkozott a feladatra.

Barátja most magánrepülőgépet bérelt, amelyen Marthe Moreuil ismételtelen felszállt, és végre elérkezett a nap, amikor első ugrását végrehajtotta. Az ejtőernyő kinyílt, az ugrás sikerült. Még vagy tizenkétszer megismételte az ugrást, míg végre egészen bizonyos volt a dolgában. Ekkor az előkelő úr

elárulta neki, hogy rádióüzlete van Párizsban és megkérte, hogy keresse fel őt az üzletben. Az üzletben még két úr tartózkodott; furcsa üzlet volt: teli volt rádiókészülékekkel, azonban az üzlet mögött párnázott ajtajú szobák sorakoztak. Hamarosan megismerkedett az urakkal. Az idősebb úr megmondta, hogy az ő neve William Fischer és az angol hírszerzőiroda szolgálatában áll; az üzlet vezetője Henry Leather mérnök, aki azonban tényleges tisztje az angol hadseregnek; a harmadik úr Oliver Philipps, a brit hadsereg altisztje.

Őszintén beszéltek a lánnyal, röviden és tárgyilagosan, és felajánlottak neki havi 1200 frank fizetést, továbbá minden kiadásának megtérítését, ha mint ejtőernyőművésznő végigjárja Franciaország repülőtereit és végrehajtja a neki adott megbízásokat. Adtak neki néhány kitűnő fényképezőgépet, és mindjárt ellátták megbízásokkal, amelyeket a lány kitűnően hajtott végre. Ebben a munkásságában az ő eszköze is az volt, ami a legtöbb női kémé: barátságot kötött a repülőtisztekkel, szívesen elment velük a lakásukra és minden könyvet, papirost, okiratot, szolgálati szabályzatot ellopott, ami csak keze ügyébe került. Zsákmányát szorgalmasan hordta a rádióüzletbe, amelynek vezetői mindig kifogástalanul megfizették.

Mindig a legnyugodtabban és a legfelfogulatlanabban dolgozott. Mikor Saint Nazaire-ben a francia hadvezetőség kipróbálta az új hidrolánokat, Marthe Moreuil mindjárt odautazott és bámulatos ügyességgel mindent lefényképezett. Azután Bordeaux-ba ment, ahol sikerült megállapítania, hol raktározzák el a benzint és az olajat. A bordeaux-i repülőnapon néhány ejtőernyőugrást mutatott be, de az ugrás előtt a pilóta háta mögött lefényképezte a francia hadi repülőflotta kikötőjét. Egymásután sikerült neki ilyenmódon lefényképeznie Cuery Hyères és Saint Rafael légi kikötőit. A fényképeket köpenyének kettős bélésébe rejtette.

Hogy gyanút ne keltsen, elhagyta Párizst, és sehol sem tartózkodott állandóan; mindig más és más fürdőhelyen lakott és onnan levelezett megbízóival, odaküldték utána az utasításokat is. Ha valaki felbontotta volna leveleit, csak üres papirost talált volna bennük, mert a leveleket szimpatikus tintával írta. Ez a szimpatikus tinta oly különös összetételű volt, hogy mikor a francia hírszerzőszolgálat leleplezte Marthe Moreuil-t és megtalálta ezeket a leveleket, semmiféle kémiai eljárással nem sikerült az írást előhívni.

Éppen a Rivierán tartózkodott Marthe Moreuil, mikor expresszlevelet kapott megbízóitól és ebből a levélből megtudta, hogy nyomában vannak és hogy megbízóit, a rádióüzlet tulajdonosait megfigyelik, mint kémgyanúsakat. Azonnal elutazott a Rivieráról, abban a reményben, hogy sikerül Párizson és Calais-n át Doverbe eljutnia. Párizsban mindenesetre meg akart állni, hogy pénzt kapjon megbízóitól, mert ebben a pillanatban már csak annyi pénze volt, hogy a vasúti jegyét megválthatta.

Vonatba szállt és mikor elhelyezkedett, egyedül a szakaszban, előkereste iratait és mindent, ami gyanús lehetett, széttépett, a papírszeleteket pedig

kidobálta az ablakon, nem sokkal az avignoni állomás előtt. A töltés mellett dolgozott egy vasúti munkás, akinek feltűnt a papíreső, felszedte a darabkákat, elolvasta róluk, amit tudott és mivel látta, hogy katonai dolgokról szólnak, — hiszen őrmester volt a háborúban, — azonnal beszaladt az avignoni pályaudvarra, ahol történetesen nagyobb csoport francia tiszt állt és várakozott a vonatra.

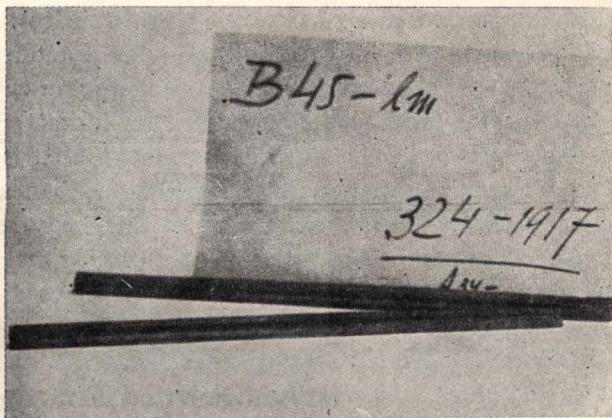
A vasúti munkás odalépett a tisztetekhez, átadta nekik a papírdarabkákat és most úgy akarta a véletlen, hogy a tisztetek közt volt egy, aki éppen a Deuxième Bureau szolgálatában állt. Ez a tiszt természetesen tudott róla, hogy egy Marthe Moreuil nevű nőt kémkedéssel gyanúsítanak és éppen ezért meglepődött, midőn az egyik papírdarabkán, amely szállodai számla töredéke volt, megtalálta a nevét. Más papírdarabkákon felismerte egyes titkos francia katonai parancsok töredékeit. Azonnal telefonált a Deuxième Bureau-ba, úgy hogy mire Marthe Moreuil Párizsba ért és kiszállt a vonatból, már várták a rendőrség emberei és azonnal letartóztatták.

Marthe Moreuil esete is tipikus, ő is elkövette azt a végzetes hibát vagy vigyázatlanságot, amely vesztét okozta. Az ő esetében azonban ez nem volt olyan végzetes, mint a háborús kémnők ese-

tében, de ez az elővigyázatlanság is elég volt arra, hogy véget vessen gyönyörűen induló kempályájának és börtönbe juttassa.

Minthogy Marthe Moreuil azok közé a nők közé tartozott, akik mindenáron keresik a feltűnést, természetesen kell találnunk, hogy kihallgatásakor egyáltalán nem titkolózott, nem tagadott, hanem úgy adta elő a dolgokat, hogy a legapróbb részletet sem hallgatta el, mindig gondosan hangsúlyozta szerepének fontosságát és egyúttal mindent pontosan elmondott bűntársairól is. Mikor a fogház orvosa megvizsgálta, azonnal megállapította, hogy rendkívüli mértékben hisztérikus. Mint Berndorff beszéli, Marthe Moreuil ebben a pillanatban levélpapírost kért és levelet írt szüleinek, hogy jelenleg politikával foglalkozik és egyelőre vizsgálati fogságban ül, mert néhány nagy politikusnak útjában állt.

Letartóztatták a három angolt is, házkutatást tartottak az üzletben, de semmit nem találtak, ami gyanús lehetett volna. A Deuxième Bureau Lon-

Kettéhasított irón, amelynek belsejébe jelentést rejtettek.

donba küldte egyik ügynökét, aki hamarosan megállapította, hogy a három üzlettulajdonos közül kettő tényleges tiszt, a harmadik pedig titkos ügynök. Megállapították azt is, hogy nem élhettek négyen is ilyen fényesen a rádióüzletből, mert annak havi forgalma mindössze 300 frank volt. Kihallgatták azt a bártulajdonost, akinek helyiségében Henry Leather tartózkodni szokott és ez azt vallotta, hogy Leather postája állandóan a bárba érkezett, de nem mindig az ő nevére, hanem különféle hamis nevek alatt. A három angol érelyesen tiltakozott, nem vallott semmit; kereken tagadták, hogy kémkedtek volna, és kényszerűségből csak annyit vallottak be, hogy csakugyan a brit hadsereg tisztjei.

Az eset rendkívül kínos volt. A Deuxième Bureau, tekintettel a szövetségi jóviszonyra, szerette volna az egész ügyet agyonhallgatni, azonban ez a szándéka hajótörést szenvedett Marthe Moreuil konokságán, aki mindenáron azt akarta, hogy lehetőleg feltűnést keltő közlemények jelenjenek meg ügyéről a sajtóban. Minduntalan vallomástételre jelentkezett és már száz meg száz ívet töltöttek meg vallomásai, amikor egyszer a törvényszék folyosóján a párizsi lapok munkatársaival találkozott. Ekkor odafordult hozzájuk és hangosan arra kérte őket, hogy minél többet írjanak ügyéről, hogy a kémkedés főszereplői se menekülhessenek. Azonban a hatóság meghiusította ezt a szándékát, sikerült rávenni a sajtót, hogy az első szenzációs közlemények után egészen elhallgasson, sőt a bíróság maga is napirendre tért a dolog felett, nem is tartott az ügyben tárgyalást és a leányt szabadonbocsátotta.

Berndorff még hozzát teszi, hogy Marthe Moreuil, midőn a fogházból kiszabadult, végigjárta az újságok kiadóhivatalait és összevásárolta azokat a példányokat, amelyekben a róla szóló hírek megjelentek. Végül utolsó pénzén borítékot s bélyeget vásárolt és a lappéldányokat megküldte szüleinek.

Aztán megindult életének ismeretlen útjaira, hogy nyomtalanul elmerüljön Párizs forgatagában.

AZ IPARI, GAZDASÁGI ÉS A KERESKEDELMI KÉMKEDÉS ÉS A SZABOTÁZS.

I. Az ipari kémkedés.

Az ipari és gazdasági kémkedés a világháború előtt úgyszólván teljesen ismeretlen fogalom volt. Nem értékelte kellően egy nemzet sem az ipari kémkedés várható eredményeit s így tisztában sem lehetett annak hatalmas jelentőségével. Ennek a gondolatkörnek megfelelően a kémkedést a világháború előtt minden államban csak szigorúan körülhatárolt katonai szempontok irányították s miután az egyes államok békebeli hadrendje és a különböző hadseregek fegyverzete — mondhatjuk — ismert volt, a kémkedésnek csak az ezeken túlmenő adatok megszerzése, illetve az így megszerzett és tudott adatok ellenőrzése lehetett a feladata.

Nem gondoltak arra, hogy az ellenfél meglepésének egyik igen hatásos eszköze — éppen az ellenség által nem ismert új fegyverek harcbaállítása lehet. Ha az ellenség nem ismer egy fegyvert s ebből folyóan annak hatását sem ismeri, meglepetése az ismeretlen fegyver harcbaállítással biztosítva van. A meglepődés tanácstalanságban, tétlenségben és félelemben nyilvánul meg és mindaddig tart, amíg ellenfelünk az ismeretlen fegyver hatása elleni védekezést meg nem találja. Az újítónak tehát az az idő, ami az ismeretlen fegyver harcbaállítása és az ellenfél által a hatás elleni védekezés megtalálása között eltelik, rendelkezésére áll és azt saját javára teljes mértékben kihasználhatja.

A katonai-ipari kémkedés világháború előtti teljes elhanyagolása első sorban az antant hatalmaknak hozott hatalmas meglepetést és ennek megfelelően hátrányt.

Az osztrák-magyar hadvezetőségnek sikerült a 30·5 cm-es mozsarakat úgy előállítani, hogy azokról még a barátságos államok sem tudtak. A német hadvezetőség ugyanakkor hasonló körülmények között a 42-es tarackokat állította harcba. Miután az eddig használt legnagyobb ürméretű szárazföldi ostromágyú 28 cm ürméretű volt, természetes következménye volt az új lövegek harcbaállításának, hogy a régi követelményekre méretezett belga várrendszer, 2–4 hét alatt, tehát meglepő gyorsan omlott össze. Nemcsak a lövedékek anyagi romboló hatása volt meglepő, hanem az idegösszeroppanást

kiváltó, hatalmas robaj is, amely hosszú órákig megbénította az óriási bombák robbanási körzetében levő ellenséges katonák harci működését.

A 30·5 cm mozsarak kipróbálásakor Felixdorf am Steinfeld-en szabályszerű erődöt építettek vasbetonból, páncélkupolákkal. Egy tűzérőhadnagy önként vállalkozott arra, hogy az erőd lövetése alkalmával, tapasztalatok gyűjtése céljából, az erődbe megy és ott szerzendő tapasztalatait feljegyzi. Szerencsére a hadvezetőség nem engedte meg a főhadnagynak, hogy a bombázás alkalmával az erődben tartózkodjék, hanem juhokat zártak az erőd férőhelyeibe. Az első telitalálat teljesen szétrombolta az erőd vasbeton építményeit és páncélkupoláját és egyetlen juh kivételével, amely egy sarkaiból kifordult páncélajtó mögé szorult, valamennyit megölte. Hatása tehát borzalmas volt. Nem csoda, ha a lövedékek hatásának azután a belga várak sem állhattak ellent.

Przemysl védelmében is igen hathatós segítséget jelentettek a 30·5 cm-es mozsarak. Szemtanúk mondták, hogy az az orosz csapatrész, melyet a 30·5-es lövése ért, felbomlott és utána a környező falvak tele voltak idegileg össze-roppant orosz katonákkal. Przemysl-t nem is az orosz hadsereg foglalta el, hanem az éhség juttatta orosz kézre.

A meglepetés s az ebből folyó eredmény tehát mindenütt, — ahol e lövegeink szerephez jutottak, — teljes volt, mert hiányzott a katonai-ipari kémkedés s így ellenségeink ily nagyhatású lövegeink létezéséről nem tudtak.

A német 42-es tarckok hatását érzékeltetik a 30·5 mozsarakról mondták. El lehet képzelni pusztító hatásukat, ha a 10 cm-nél nagyobb ürméretkülönbséget a volt osztrák-magyar 30·5 mozsarakhoz hozzávesszük. Ezek a lövegek úgyszólván csak a nyugati arcvonalon voltak alkalmazásban.

Az elmúlt világháború első harcai után jöttek rá mind az antant-, mind a központi hatalmak, hogy a hadiipar roppant meglepetéseket rejt.

Az erők ideiglenes kiegyenlítődése után a mozgó harcok megszűntek és az arcvonalak végtelen hosszúságban megmerevedtek. Ezeket a megmerevedett arcvonalakat kellett mozgásba hozni, hogy az ellenfél legyőzhető legyen. Ennek a célnak az elérése érdekében dolgozott mindenütt lázasan a vegyészet, haditechnika és hadiipar. Ez a megfeszített akarás hozta létre a világháborúban azt a sok-sok haditechnikai újítást, azt a sok új fegyvert, melyek mind-egyikének célja az ellenfél meglepetésén alapuló bénítás kihasználása, azaz az arcvonalak megmozgatása és végső fokon a győzelem elérése volt.

1915 április 22-én a németek első ízben Ypernnél, Langemark és Bixhoote között alkalmazták a gázt. Hét kilométer hosszú arcvonal-szakaszon 100 tonna klórgázt fújtak a franciákra. Az akkor még ismeretlen fegyverrel borzalmas hatást értek el: 5000 gázhalott és 10,000 gázsérült volt az eredmény a mellett, hogy rengeteg hadianyag jutott a németek birtokába.

A háború azután bővelkedett a hadiipari meglepetésekben. A repülőgépek működési sugarának megnövekedése, a gépek felfegyverzése, a bombavetés, a különféle harcászok használata, a kézigránát, aknavető, gyalogsági ágyú,

rohamsisak, harckocsi, páncélt átütő nehéz-puska, lángszóró, magasfeszültségű villamos árammal telített dróttakadály, — első alkalmazásukkor mindig meglepték az ellenséget s éppen ezért meg is hozták a kívánt eredményt. A hadiipari kémkedés, amely e meglepetések elleni első szabály, akkor még gyerekcipőben járt. Ezek után érthető, hogy az ily természetű meglepetések-

Harisnyakötőre varrott találmány.

től azzal óvhatjuk magunkat leginkább, ha az ellenfél fegyverzetét és egyéb technikai felszerelését idejében megismerjük és ennek alapján saját haderőnket az azok hatása elleni védekezésre gyakorlatilag is kiképezve, lelkiileg előkészítjük.

Nyilvánvaló tehát, hogy a hadiipari kémkedés fontossága előtérbe lépett. A haditechnika rohamlépésben történő fejlődése fokozatosan a hadiipar felé fordította a figyelmet, amelynek eredményeként a hadiipari kémkedések száma

és jelentősége világszerte emelkedik. Ma már azok a hatalmak, melyeknek kémszolgálatra az átlag fölött mozog, működésüket a haditechnikai újítások és a hadiipar felé fordították és a tisztán katonai kémkedést alárendelt szervekre bízzák.

A hadiipari kémkedés fontosságának a különböző hadviselő államok által már a világháború alatt történt felismerése, a kémszolgálatnak hatalmas új területre való kiterjesztését jelentette. Az elmúlt háborúban ugyan még nem kifejezetten, de mégis észrevehető mértékben különleges kiképzést igénylő kémkedési ágazat bevezetése vált szükségessé s ezzel az addig egyirányú kémkedést kettéosztotta. És pedig : a katonai kémkedésre, valamint az ipari, gazdasági és kereskedelmi kémkedésre.

A világháború előtt a mai értelemben vett katonai-ipari és gazdasági kémkedés ismeretlen fogalom volt, s ezért inkább csak a hadianyagok szállítására, — mondjuk a hadianyagokkal való kereskedelemre — törekedtek a hadianyaggyárak. Ügyes ügynökeik által, akiknek nemcsak a hadianyaggyárakhoz, hanem az államférfiakhoz is megvolt a megfelelő összeköttetésük, igen hatalmas és jövedelmező üzleteket bonyolítottak le.

Basil Zacharoff volt egyik ilyen legnagyobb hírnévre vergődött és leg-gazdagabb hadianyag-ügynök. Pályafutását hazájában, Athénben kezdte, hol a svéd Nordenfeldt-acélgár ügynöke lett Skudulis görög politikus ajánlatára. Az 1878-i orosz-török háború befejezése után Zacharoff, Skudulis pártfogásával, mint a Nordenfeldt és Társa-cég ügynöke, számottevő hadianyagmegrendelést kapott Görögországban. Zacharoff eleinte kisebb anyagokkal, majd gyorstüzelő ágyúkkal s végül mindenféle hadianyaggal kereskedett. Hírnevét és vagyonának alapjait a bűvárhajókkal szerezte meg.

Zacharoff az első bűvárhajót Görögországnak adta el, amire büszke volt, hogy mint görög ember hazájának ily nagy szolgálatot tett. Később azonban engedett hazafiságából s a Nordenfeldt által gyártott bűvárhajókat ott adta el, ahol éppen lehetett.

Egyébként minden államban megvoltak az összeköttetései vagy az udvarhoz, vagy a vezető politikusokhoz, illetve azok belső ügynökeihez. Például : Zacharoff franciaországi ügynöke Nicolas Pietri, aki viszont az angol Vickers művek igazgatósági tagja volt. Pietri a mellett barátságot tartott fenn Dutastával, aki Clemenceau-nak volt rokona és ügynöke. Spanyolországban alig volt botrány, amiben Zacharoff ne szerepelt volna. Oroszországban — Schneiderrel szemben — keresztülvitte, hogy az ágyúgyárat annakidején ő építette fel.

Zacharoff 1910-ben a Quotidiens Illustrés-ben részvényes, egyidejűleg az angol «Excelsior» munkatársa. Az utóbbi lap a Vickers-művek szolgálatában állott. A hadianyag-kereskedők és ügynökök tehát a sajtót sem hagyták figyelmen kívül.

1913-ban Franciaországban megalakult a «Société Française des Torpilles Whitehead» torpedók és aknák gyártására. Zacharoff itt részvényei révén

Anyag/drb		Onköltség/darab	Tartozik	Tárgy megnevezés	Rajz v. tétel szám	Lap sz.		
57.60.11 22x0192 3.6 kg 0.56 P/kg		Anyag 2.-P Bér 270. Regie 820. Szerszám 192. Összesen: 1482P	K.F.B. 20-hoz 1 drb. Összesen: 100 drb.	Fejtartó Kengyel	75 T. 224306	1 x		
Vázlat:								
Művelet	Művelet megnev.	Művelet vázlat	Talóperc	Begállítási óra	Gép	Szerszám megnevezés	Költség	Megjegyzés
1	Darabolás		3.5'	-50	A2 daraboló	körfűrész	megelevő	
2	Csiszolás 4oldalon		32.-'	-25	CF2 sik csiszoló	-	-	
3	Bevágás		6.5'	1.50	MEIV. maróg.	körfűrész ikerbeáll.	megelevő	
4	Kivágás 2oldalon		8.4'	2.-	--	körfűrész	--	
5	Esztergálás		14.-'	1.50	ER2 rev.esz.	1 drb. 2 vas 1 drb. fészék	30.-P 42.-P	Külső megrendelés
6	Menetvágás		9.5'	1.-	E150-3 eszterga	1 drb. L. Loewe kés és tartó csm. 49 profil	26.-P	--
7	Hosszlyuk marás		8.5'	1.-	MH.I. maróg.	18φ Hurrth maró	megelevő	
8	Vésés 2végén		11.-'	2.-	VII. vésőg.	1 drb. méret fazon kés	14.-P	Külső megrendelés
9	Nyakraész marás 2oldalon		12.-'	1.-	MH.II. maróg.	10φ Hurrth maró	megelevő	
10	r=20 marás		7.-'	1.-	MVF.II. maróg.	ó Henger maró	--	
11	Fúrás csm. 5-nek		3.-'	-25	F9I. fűrőg.	3.9φ csiga fűrő	--	
12	csm. 5φ menetfúrás		6.-'	-	Satu	csm. 5φ menetfűrő	--	
13	Tisztítás és r=3 reszelés		43.-'	-	--	--	--	
14	Edzés	Előírás szerint						
15	Barnítás	--						
16	Tisztítás		7.-		Satu			

Előkalkuláció, amely a gyár teljesítőképességére enged következtetni.

igazgatósági tag volt, de érdemes megemlíteni, hogy főrésztényes Frau Margarete von Bismarck, az egykori vaskancellár leánya is.

Zacharoff az 1904—1905-ös orosz-japán háborúban mindkét hadviselő félnek szállított különböző hadianyagokat.

Ezek szerint nem titok, hogy hadianyag-gyárak és kereskedők különböző államoknak adtak el hadianyagokat, figyelmen kívül hagyva, vajjon a szóban-forgó állam barátságos, vagy ellenséges-e?

Azok a hadianyagok tehát, amelyekkel kereskedtek, természetesen nem maradhattak titokban. Amelyeket azonban titokban akartak tartani, azokat állami gyárban készítették és nem bocsátották áruba.

A háború viszont a sok haditechnikai újítással felvetette a hadiipari kémkedés szükségességét s bár a mai állapotokhoz képest kezdetlegesen, mégis minden hadviselő állam igyekezett az ellenség új harcieszközeit felderíteni, illetve, ha másképp nem lehetett, kémkedés útján megszerezni, lehetőleg még harcba állításuk előtt. Egyszóval az antant-hatalmakat főképpen a hadiipar és a haditechnika újításai érdekelték. Ilyen hírek megszerzésére fel is használtak minden lehetőséget.

A központi hatalmak elhárító szervei gyengék voltak ahhoz, hogy minden reájuk háramló feladatot megoldjanak s ezért kénytelenek voltak feladataikat fontosságuk szerint sorolni. Így került előtérbe a háború folyamán az ipari kémelhárítás. A volt monarchia különösen a fegyver- és lőszer-titkokat igyekezett megvédeni, mert e hadianyagok előállítóival jórészt már békében is együtt dolgozott. Természetes, hogy e miatt a gyorsan fejlődő hadiipar több igen fontos területére aránylag kevés figyelmet fordíthatott. Súlyosbította a helyzetet az érintett körök bámulatossága is.

A bécsi kereskedelmi és iparkamara a «Wiener Zeitung»-ban hirdetést tett közzé, hogy a semleges államokban megbízható közbenjárókat keres. Ezzel a kereskedelmi és ipari kémügynököknek megadták a lehetőséget arra, hogy jelentéseiket egy semleges állambeli második közbenjáró útján — nem ellenőrizhető módon — és semleges külföldön juttassák megbízóik kezeihez. A kereskedők tudattalanul is segítették az ellenséges kémvizsgálókat azzal, hogy külföldre címzett üzleti leveleikkel egyenesen értesítést küldtek az ellenséges kutatóknak. Ronge tábornok, a monarchia elhárító vizsgálatának vezetője említi, hogy Bécsben egy Julius Overhoff nevű cég irodájában volt egy jegyzék, amelyben csak a háborús hadianyagokat gyártó üzemek és katonai telepek voltak felvéve. Ezek közül sokat csak a háború folyamán helyeztek üzembe s így az ellenség előtt ismeretleneknek kellett lenniök. Ezt a jegyzéket a cég egy zürichi technikai irodának akarta kiküldeni, ahol a kémek a háború alatt a szó szoros értelmében annyira hemzsegték, hogy az ottani hatóságok 1916-ban 21 kémet ítéltek el.

Egyébként Svájcban volt megfigyelhető az a szokatlan eset is, hogy a körülmények következtében, tehát az antant kiéheztetési politika folytán, a központi hatalmak mindinkább fogyó nyersanyagainak, főképpen az élelmi-

szerek pótlására használt pótanyagjait ellenséges ügynökök kínálták, ami nagyszerű gazdasági kémkedésük mellett bizonyít.

Jellemző példa a háború alatti ipari kémkedésre, ahogy Preissler katonai élelmezési tisztviselő szerezte meg a francia repülőgépipar gyártási helyeinek és gyártási teljesítőképességének adatait. Preissler tudomást szerzett arról, hogy egy nagy osztrák iparvállalat egyik semleges állambeli főtisztviselője Párizsban dolgozik. Ettől az embertől hírszerzői tevékenységet nem lehetett elvárni, azonban a vállalat vezetőjét rá lehetett bírni, hogy ezt a főtisztviselőt a cég szállításainak megbeszélése céljából Bécsbe rendelje. A Svájcban való zavartalan átutazásáról gondoskodtak. A tárgyaláson, amely előre meghatározott keretek között mozgott, Preissler, mint titkár vett részt. Eredménye a francia repülőgépipar 1916-i helyzetének felderítése volt.

Érdekes, hogy az antant-hatalmak és főképpen Franciaország, a háború alatt a német iparnak sem szentelt sokkal nagyobb figyelmet, mint a volt monarchia ipari felderítésének. Németország ellen az antant a háború alatt inkább a szabotázscselekményeket erőszakolta.

Mintha csak valami mulasztást akart volna Franciaország helyrehozni, annyira nekilátott az összeomlás után Németország ipari felderítésének.

A franciák Németországgal szemben az ipari kémkedés feladatait a következőkben határozták meg:

1. Általános áttekintés a német ipar teljesítőképességéről (kivitel és behozatal);
2. A termelés helyreállításának és piacok visszaszerzésének módjai utáni kutatás;

Munkásnök így is loptak vegyi találmányokat.

3. Új találmányok, szabadalmak és javítások felderítése.

E feladatok megoldására a leggyakrabban használt út a német, francia, vagy semleges cégek üzleti levelezése és a próbaszállítások voltak, — melyek után sohasem jön számottevő rendelés, mert csupán a termelőképesség kutatására szolgáltak. Ezenkívül látszatcégeket alapítottak, ipari központokba különleges képzettségű szakembereket, mérnököket telepítettek, szóval felhasználtak mindent, ami akkor az ipari kémkedés rendelkezésére állhatott. Ezek a módszerek ma is használatosak az ipari kémkedésben.

A német ipar felderítésének egyik legfontosabb eszköze azonban mégis a Szövetségi Ellenőrző Bizottság volt. Viviane Stranders, volt angol vezérkari százados szerint, ennek a bizottságnak a feladata nem annyira a nyíltan bevallott cél, azaz a német háborús hadianyagok megsemmisítésének ellenőrzése volt, mint inkább az, hogy a német ipart felderítse és a régi piacok visszaszerzését megakadályozza. De feladata volt a Szövetségi Ellenőrző Bizottságnak az is, hogy Németország háború előtti piacainak az antant, elsősorban a francia ipar részére való megtartását elősegítse és végül, hogy lehetőleg tökéletes ipari kémhálózatot teremtsen meg.

A bizottságot a kitűzött cél érdekének megfelelően állították össze és működtették.

Elnöke Nollet francia tábornok volt, aki maga is hosszabb ideig teljesített szolgálatot a Deuxième Bureau-ban. A kémhálózat megszervezésében és irányításában tehát szakembernek számított.

A bizottság összetétele szerint számszerű túlsúlyban az angolok voltak ugyan, de az iparvidékeken, vagy a fontosabb albizottságok élén mindenütt francia elnökök állottak s így a belgákkal együtt a francia befolyás biztosítva volt. A bizottság tagjait, mielőtt működésbe léptek volna, szolgálatukra kiképezték. E kiképzés alatt a tagok elméjébe bevésték, hogy Németországot az általa elrejtett és csupán kémkedés útján felderíthető hadianyagok megsemmisítésével lehet megakadályozni abban, hogy új háborút kezdhessen az antant ellen. A kémkedéssel tehát mindenki saját országának biztonságát szolgálja. A tolmácsok kivétel nélkül kémek voltak. Sőt a bizottságban két született cseh tolmács is szerephez jutott. A beosztottak jórésze pedig egyenruhába bujtatott mérnök, vegyész és egyéb oly szakember volt, akiknek szak tudása biztosította a német ipar felderítésének a lehetőségét. Magában a bizottságban két — nyíltan bevallott — hírszerzőosztály működött. Az egyik a központban francia vezetés alatt, a másik a Légi Ellenőrző Bizottságban angol vezetés alatt igyekezett feladatát megoldani. E hírszerző osztályok feladata egyrészt az ipari kémkedésből, másrészt állandó kémhálózat megszervezéséből állott, mely utóbbi a német ipar felderítését biztosította arra az időre is, amikor az ellenőrző bizottság már nem lehet Németországban. A cél elérése érdekében nagyon szívesen használtak fel nőket is, akiket előbb természetesen kioktattak. Feladatuk elsősorban az volt, hogy az ipari szakembereket és az ellenőrző bizottsághoz beosztott német tiszteteket szórakoztassák.

A francia hírszerzésnek ismert fortélyja volt, hogy megszállott területeken ők vádoltak német tisztviselőket kémkedéssel és elfogták őket. Ennek folyományaképpen a félrevezetett asszonyok, férjük kiszabadítása érdekében, sokszor áldozatul estek a francia hírszerzőszolgálatnak.

Szolgálatukban állottak idegen hatalom emberei is, pl. Lembourn tényleges dán kapitány, aki Stegemann Helénnel dolgozott együtt, míg a német igazságszolgáltatás rájuk nem sujtott. Feladatuk az I. G. Farbenindustrie laboratóriumi munkájának a felderítése volt.

Petrus Laurenz Such holland állampolgár a Szövetségi Ellenőrző Bizottsághoz beosztott Hammans angol kapitány hírszerzőtiszt szolgálatában

Kicsempészett anyag átadása egy gépkocsivezetőnek, aki ellenséges megbízott.

állott. A németek Such-ot is elfogták és öt évre ítélték. Szabadulása után tovább folytatta a kémkedést, de most már nem angol, hanem francia szolgálatban. Fedőfoglalkozásként be- és kiviteli céget alapított s egész ügynökserege működött a németek elleni ipari kémkedésben. Különösen a festékipar, a szénceppfolyósítás és a szintetikus benzin érdekelte. Karöltve dolgozott Nordesque híres francia ipari kémmelel. Áldozataik többnyire német állampolgárok voltak, akiket aztán a hatóságok vád alá helyeztek és mint hazaárulókat ítélték el.

Az ellenőrzés megszervezése hasonlóan történt a többi volt központi hatalmak területén is. Nálunk például a bizottság minden gépkocsivezetője tudott magyarul s a legtöbbje egyúttal kém is volt. Természetesen a többi

legyőzött országban az ellenőrzést kisebb arányban kellett megszervezni, mert lényegesen kisebb és gyengébb volt az ipar is, — különösen a szétdarabolt országokban. Az ipari kémkedés megszervezése azonban éppen olyan módszerekkel és ütemben folyt, mint a németeknél. Sok elítélt kém tett tanúbizonyságot erről. Sajnos az ellenőrző bizottság tagjai területenkívüliséget élveztek, s így ha az elhárító szervek rá is jöttek a kémkedésükre, nem lehetett velük szemben megfelelően eljárni.

Az ellenőrzés maga mindenütt egyformán történt. Ugyanazt a bevált módszert alkalmazták nálunk, a németeknél, Ausztriában és Bulgáriában is, amelynek célja a kémkedés megkönnyítése és elősegítése volt.

A gyár ellenőrzése rendszerint akként történt, hogy a bizottság vagy nem, vagy csak az utolsó pillanatban közölte, hogy melyik gyárat akarja meglátogatni. Igyekezett tehát a hozzája beosztott összekötő tiszteket minden módon lerázni magáról, hogy zavartalanul dolgozhassék. Ebben az önállóságban a bizottság már annyira ment, hogy rendelettel kellett eltiltani a felvilágosításadást akkor, ha összekötő tiszt nélkül jelentek meg valahol. A tervezett látogatás be nem jelentését mindig azzal indokolták, hogy a meglepő látogatás lehetetlenné teszi az anyagelrejtést, mert nincs idő hozzá. Ez ugyan átlátszó kifogás volt, mert a békeszerződés szerint megsemmisítendő anyag be volt jelentve a bizottságnak, másrészt ők a bejelentés valóságát besúgóik által ellenőrizhették is. Nem fogadták el az udvariasságot sem, mellyel esetleg a gyárigazgatók a bizottság tagjait fogadták, azzal a szándékkal, — színleg időkimélés céljából, valóban pedig azért, hogy egyenesen odavezessék őket, ahol a békeszerződések szerint megsemmisítendő hadianyag volt. Ezzel megakadályozták volna a bizottság tagjait abban, hogy a gyár, vagy az üzem többi részeit is szemügyre vegyék, illetve a helyszínen való tájékozódás alapján az ipari kémhálózat kiépítésének lehetőségét tanulmányozzák. A bizottság feladata azonban éppen az volt, hogy a való felderítésen kívül, az ipari kémkedést és a szabotázszt életre keltse, és azt állandósítsa. Ezért hátrították el maguktól az udvariasságot a bizottság tagjai. A hírszerzőik által már előre megszerzett vázlat, vagy tervrajz alapján körülmentek az üzem összes helyiségein és ha e közben olyat láttak, ami különösen érdekelte a bizottság egyik-másik tagját, akkor tolmácsaik útján jámbor kérdezősködésekkel tudták meg a munkástól a technikai kivitelre vonatkozóan azt, amit akartak, illetve amire a munkás éppen felelni tudott. Egyébként a bizottsági tagoknál voltak azok a kérdések, amelyeket a hírszerzőtiszttől adott ki nekik felderítésre. Munkájuk tehát rendszeres volt.

A sűrű gyárlátogatások bevallott célja az volt, hogy ellenőrizzék, vajjon a megsemmisítendő anyagot csakugyan megsemmisítették-e? Minden ilyen gyárlátogatás után azonban az azokon résztvevő ellenőrző bizottsági tagok összeültek és megbeszélték, hogy

a) meglátogatják-e a szóbanforgó gyárat a még kiegészítendő felderítés céljából,

b) megsemmisítik-e az egész erre szánt anyagot, vagy egy részét — a békeszerződésbe ütköző módon — hazaküldik a különböző antant-hatalmakhoz, hogy tanulmányozzák katonai és ipari szempontból,

c) ha hazaküldenek anyagot, az melyik országba kerüljön?

Ezekon az üléseken egy hírszerzőtiszt mindig résztvett és ezeken az üléseken kaptak a bizottsági tagok a hírszerzőtiszttől egyrészt tájékoztatást az egyes üzemekre vonatkozóan, másrészt itt kapták meg a további felderítésre vonatkozó kérdéseket is. E kérdésekre a bizottsági tagok kötelesek voltak választ adni.

Miután a bizottság tagjainak úgyszólván minden jogukban állott, az összekötőtisztnak pedig semmi, legfeljebb az, hogy a bizottság parancsait a gyárvezetőségnek továbbadja, természetes, hogy feladataik elvégzése különösebb nehézségbe nem ütközött.

A legjobb bizonyítéka a felderítési szándéknak az, hogy igen sok kész anyagot, amelyet meg kellett volna semmisíteni, Németországból, de tőlünk is, tanulmányi célra kivittek. Elsősor-

ban természetesen azokat, amely iparágban a miénk fejlettebb volt, mint az antant, vagy szorosabban véve, a francia ipar.

Ezzel a szabály-, szerződés- és jogellenes eljárással az antantnak célja nemcsak tanulás és a katonai érdekeinek elősegítése volt, hanem a szövetséges hatalmak iparának és kereskedelmének megsegítése is.

Csoda, hogy ily eljárást a volt központi hatalmak ipara egyáltalán kibírt és nem omlott össze az ellene ható antanterők és kémkedés súlya alatt.

Betöréssel próbálkozó kém.

Az ipari kémkedés háború után ugrásszerűen emelkedett mai fokára. Ennek a korszerű katonai-ipari kémkedésnek Litvinov orosz népbiztos volt a megalapítója. Ez ma már annyira fejlődött, hogy a katonai kémkedést a legtöbb vonatkozásban pótolja. A katonai kémkedés egyébként is csökkenőben van, mert sokkal nehezebb és veszélyesebb munka, mint az ipari kémkedés s a mellett a katonai szervezés, általános felfegyverzés és kiképzés részletei ma már nem képviselnek olyan értéket, hogy az ezek megszerzésével járó nagy kockázatot a kémeknek érdemes volna vállalniok. De nem is szükséges, mert az ipari kémkedéssel katonai vonatkozású és katonai szempontból hasznosan értékesíthető adatokat, lényegesen veszélytelenebbül szerezhetnek meg.

Igen fontos az ipari kémkedés felismerésénél, hogy minden előforduló szabálytalanságban ne csupán az elkövetett bűntényt nézzük, hanem igyekezzünk annak katonai vonatkozásait is meglátni. Magában véve egy lopás még nem jelent kémkedést, de könnyen lehetséges, hogy a lopás éppen a kémkedés érdekében történt, mert az ellopott anyagot vegyelemzik, ennek alapján vegyi összeállítását kikísérletezik, a rajzot lefényképezik és így tovább.

Az ipari kémkedés megnyilvánulása éppen olyan sokféle, mint magának az életnek a megnyilvánulásai. Nincs egy ipari hír, tárgy, vagy rajz, amelyen katonai szempontból használható anyag ne volna s éppen ezért az ipari kémkedés megnyilvánulásainak még a kereteit sem lehet megadni, hiszen a hírek, tárgyak és rajzok megszerzése érdekében folytatott harcban a szerelemtől a lopáson, csaláson, hamisításon át a gyilkosságig már minden szerepelt az ipari kémkedések történetében.

Rá kell mutatni néhány olyan jelenségre, amely kedvelt ipari kémkedési módszer s amelyek mögött a kémkedés könnyen húzódhatik meg.

Árajánlatok kérése, mely után csak látszatrendelés jön, lehet üzemi-ipari, de lehet katonai-ipari kémkedés is. Üzemi-ipari kémkedés akkor, ha mint versenytársat csak az árak érdeklik, katonai akkor, ha a szállítási határidő, vagy oly adatok érdeklik az árajánlatkérőt, melyek az üzem teljesítőképességére vonatkoznak.

Látszatecégek alapítása, melyeknek feladata az ipari és gazdasági élet hullámzásának megfigyelése, esetleg szűkebb körre szorított területen.

Gyárak, vállalatok alapítása külföldi tőkével, melyeknél a tőke bizalmi embere — rendszerint erős nemzeti érzésű egyén — mindig ott van, hogy a munkaterületen adódó katonai vonatkozású anyagokról az idegen államban telepített anyavállalat, vagy pénzcsoport — netalán kémkedésre beszervezett — emberét értesítse. Nem mindegy tehát, hogy barátságos, vagy ellenséges állambeli tőke van-e az országban.

Gyárak, üzemek, bányák helyszínrajzai különösen érdeklik az ipari kémeket, mert pontos tájékoztatást nyújtanak az egyes műhelyek elhelyezéséről s ezáltal az előállítási folyamat értékelhető belőlük ki, azonfelül légitámadások és szabotázs-feladatok szempontjából hasznosak. A világháború-

ban egy elfogott orosz tisztnél Tatabánya, egy másikonál Diósgyőr helyszínrajzát találták meg.

Az ipari kémek működési területéhez tartozik a gyári levelezés és laboratóriumi munkák kifürkészése is. A levelezésbe való betekintés sok értékes adatot hozhat a gyár termelésére és összeköttetéseire vonatkozóan. A laboratóriumi munka, miután évekkal megelőzi a gyakorlati életet, katonai szempontból igen fontos, mert a laboratóriumi munka felderítésével veszik elejét a meglepetésnek.

Ezek mind olyan tevékenységek, amelyek kiválóan szolgálják a kémkedést s amelyek egyúttal alkalmasak a valódi cél teljes leplezésére is. Az ipari

Kicsempészett anyag átadása a gyár kapuja előtt várakozó kémnek.

kémkedés ilyen megnyilvánulásai legtöbbször nem különböznek az üzleti élet megnyilvánulásaitól s ezért igen nehézé teszik az ipari kémkedés ellen való védekezést.

Ipari kémkedést végezhet mindenki, aki csak közel jut az iparhoz. Tehát gyárigazgató éppen úgy, mint munkás. A franciák Elzászban gyárat alapítottak és tartottak üzemben, ahol ipari kémeiket kiképezték. Az igazgató a Deuxième Bureau tényleges tagja volt, aki figyelte az oda kiképzésre küldött kémek munkáját s erről a Deuxième Bureau-nak jelentést küldött. A kiképzendő kém erről természetesen mit sem tudott és csak visszahívása után értesült a való helyzetről. Addig csak a kapott feladatát teljesítette. További

alkalmazása azonban attól függött, hogy az igazgató miképpen ítélte meg munkáját.

Ipari vagy katonai-ipari téren kémkedhetnek ezenfelül az ügynökök, kereskedők, iparosok és üzemi alkalmazottak is. Sok kárt okozhatnak bosszúból a rosszul fizetett, vagy elbocsátott alkalmazottak (árulók), akik esetleg maguk is igyekeznek összeköttetésbe lépni az ellenséges ipari kémügynökökkel.

A kém előbb kikémleli a környezetet, az alkalmazottak anyagi ellátását, jellemét, hozzáférhetőségét s csak azután kezd tulajdonképpeni munkájához. Ennek keresztülviteléhez az arra alkalmasnak látszó egyéneket kiválasztva, igyekszik a kiszemelt alkalmazotthoz, valamely szenvedélye útján, közelférközni. Észrevétlenül hálózza be és mire az áldozat észreveszi, hogy ellenséges kémügynök hálójába került, már rendszerint késő. Ugyanis a kém ártatlannak látszó munkája révén — barátságszínlelés, felszaporodott apró kölcsönök, melyeket az áldozat nem tud visszafizetni, átdorbézolt éjszakák, közös nőügyek és hasonló fogások által — áldozatát már keményen kézben tartja, melyből szabadulni nem lehet. Talán nincs is olyan ember, akinek valamilyen gyengéje ne volna. A nő, kártya, ital, hiúság csak azok az emberi szenvedélyek, amelyek kifejezőbb alakban nyilvánulnak meg és a leggyakoribbak s ezért a legkönnyebben észrevehetőek is. De természetesen csak elenyésző csekély részét képezik az emberi szenvedély megnyilvánulásainak.

A női ügynökök különösen alkalmasak a szerelem színlelésére, melynek leple alatt sok értékes adatot kémlelhetnek ki. A barátság mutatása, látszólagos támogatás és ezerféle baráti szívesség, mind alkalmasak arra, hogy az ellenséges ipari kém a kiszemelt áldozat közelébe jusson.

A kém munkáját legalaposabban úgy végezheti el, ha bejut az üzembe és ott szerzi meg a segítőtársakat. Ily módon közvetlen közelből fürkészheti ki azt, ami a feladata, legyen az akár katonai vonatkozású, tehát az alkalmazottak létszáma, megelégedettsége, politikai pártállása; akár műszaki — gyártási eljárás, vázlat, rajz időleges ellopása, lefényképezése. Az üzembe jutva könnyen tanulja el a gyártási titkokat, amelyeket nemcsak mint kém, hanem mint munkaerő is értékesíthet.

Szokássá vált, hogy nagyobb üzemekben a rendelések gyártását is ellenőrzi a rendelő megbízottai, az átvevők. Nemzetközi viszonylatban ez azt jelenti, hogy ha idegen állam valamely üzemünkben vasúti síneket rendel, az átvevőknek joguk van gyártás közben bármikor ellenőrizni, vajjon a szerződésnek megfelelő anyagból és eljárással készülnek-e a sínek. Amíg tehát a rendelt mennyiség kigyártva nincs, az átvevők a telepen tartózkodnak. Ez alatt az idő alatt bőven van idejük kikémlelni az üzemet a mellett, hogy a kém- és szabotázs-hálózatot is kiépíthetik arra az időre, mikor már a rendelést a gyár leszállította és nekik nincs többé jogcímük az ott tartózkodásra. Nem egy esetben hadmérnökkari tiszték voltak az átvevők.

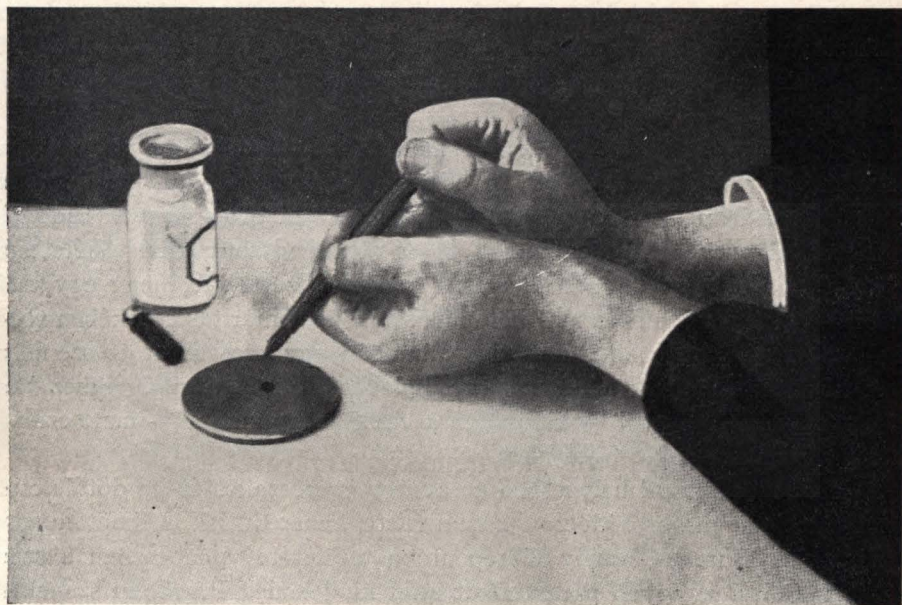
Megtörtént, hogy az átvevők további rendelés címén más távoleső, nagy üzemeket látogattak meg és két ipartelep meglátogatása után, mintegy 150

Pengő értékű gyártmányt rendeltek. A két átvevő közeg útiköltsége több volt, mint a megrendelt áruérték összesen.

Kedvenc módszere az ellenséges ügynököknek segítőtárskeresésre az apróhirdetésben való állásígérés. Titokzatos apróhirdetések mögött sokszor húzódik meg a kém. A kémelhárítás történetében ismert eljárás, hogy hirdetések útján keresnek kémhársakat, vagy árulókat. Ilyen hirdetéseket olvashatunk :

«Magánosok, vagy cégek kerestetnek, akik ... előállítására vonatkozó eljárás birtokában vannak».

«Üzemi alkalmazottak és tisztviselők kedvezményes kölcsönt kaphatnak».

Töltőtollban csempészett vegyszer.

«Különleges munkára rajzoló kerestetik».

«...-n lakó ügynök, ki az ottani iparvállalatoknál be van vezetve, adja le címét ...-re».

«Közzetképviseleket keresünk komoly, nagyforgalmú tömegcikkhez».

Az ipari kémkedés módszereit felsorolni azonban annak igen sok változata miatt még csak megközelítően sem lehet. De éppen e miatt nem lehet eléggé hangsúlyozni azt sem, hogy a katonai hírszerzőszolgálat minden, akár közvetlenül, akár csak közvetve értékesíthető hír iránt kifejezetten érdeklődik. Idetartoznak tehát a hadianyaggyártás, vagy a hadianyaggyártásra való áttérés lehetőségére vonatkozó ama hírek, amelyek anyagra, személyzetre és időszükségletre vonatkoznak.

Ma már az ipari, gazdasági és kereskedelmi kémkedést is az állambiztonság szempontjából kell megítélni, mert ez is harc az állam ellen, melyet az ellenséges hatalom egységesen, tervszerűen és katonai szempontok szerint irányít.

A kisantant-államok legfőbb törekvése, hogy minél mélyebben pillantsanak be a velük érdekellentétben levő államok belső életébe. Elsősorban az érdekli őket, hogy komoly esetben milyen erő kifejtésre volnának ez utóbbiak képesek. Ezekhez az adatokhoz természetesen csak összefogott, tervszerű hírszerzés útján juthatnak hozzá. Éme közös munkában Csehszlovákia játssza a vezető szerepet.

A cseh nemzet a titkos szolgálatban évszázados multra tekinthet vissza. A csehszlovák állam pedig titkos felderítő szolgálatát teljesen az angol «Intelligence Service» mintájára szervezte meg s azt az adott viszonyai között messzenőn kiegészítette.

E megszervezettség értelmében minden állami alkalmazott, vagy állami támogatásban részesülő egyén köteles idegen katonai, politikai, ipari, gazdasági és kereskedelmi híreket gyűjteni és azokat az illetékes szervek tudomására hozni. Egy éveig Prágában élt és az ottani viszonyokkal tökéletesen tisztában lévő újságíró mondotta erre a megszervezettségre, hogy egy cseh járásbíró irnok a hírszerzés, de különösen a kémelhárítás érdekében több szolgálatot tesz hazájának, mint más államban egy erre hivatott személy.

A kisantant-államok a hírszerzésre igyekeznek a nemzetiségeikhez tartozó egyéneket megnyerni — különösen a veszélyes munkára — mert ezáltal kímélni akarják a saját fajtájukat.

A jelenlegi politikai helyzetben az amúgy is erőszakos és jól dotált cseh hírszolgálat igen megerősödött a kommunista kémkedéssel. A kommunista «Középeurópai Bureau», amely Középeurópa területére vonatkozóan a szervezési, működési és egyéb parancsokat adja ki, jelenleg Prágában székel. A kiadott parancsok értelmében minden kommunistának szervezetszerű kötelessége katonai, politikai és ipari híreket gyűjteni és azokat vezetőik tudomására hozni. Ebből az is érthető, hogy legkönnyebben ipari, sőt ezen belül hadiipari adatokhoz jutnak hozzá, amelyet azonban éppen úgy, mint általában a katonai híreket, nem nagyvonalú kémkedéssel, hanem rengeteg részletadat által — tehát mozaikszerűen — gyűjtenek. E sok részletadattól az erre hivatott szervek könnyen értékelik ki, illetve állítják össze azt a képet, amelyre szükségük van.

A következőkben néhány hadiipari kémkedési esetet ismertetünk, melyek a számos változathól ízelítőt adnak az elkövetés módjaira nézve. A név és hely pontos megjelölését érthető okok miatt el kellett hagynunk.

Egyik gépgyár irodakisasszonyát elcsábította egy idegen hírszerzőszolgálatban álló kém. A kém feladata egyelőre csak a gépgyár egyes tagjainak

kémkedésre való rábírása volt, pontosan meghatározott feladat nélkül. Azonban mikor észrevette, hogy a dolgok sokkal jobban mennek, mint remélte, merészebb lett. Midőn elérkezettnek látta az időt munkája megkezdésére, rávette a szerelmes irodakisasszonyt, hogy egyik legfontosabb hadianyaggyárunknak szállított gépre vonatkozó levelezést és rajzokat a gépgyár irattárából lopja el egy éjszakára. A gépirókisasszony nem tudta, hogy a gyári ügyszerzők lefényképezéshez és a hiteles fényképmásolatok az idegen hírszerző szervekhez való továbbításra kellenek udvarlójának, csak éppen szerelmese kívánságát teljesítette. A fiú jó fellépése és a leány elővigyázatatlansága, a pásztorórák, bizalmas együttlétek, a jól eljátszott szerelem és csodálatosképpen a nő hiszékenysége, mind segítették a kém feladata teljesítésében. A kis gépirókisasszony maga is csak akkor ébredt tudatára, hogy egy kém áldozatául esett, mikor az erre hivatott szervek tudomására hozták.

Egy jól öltözött ember egy másik gépgyár homlokzatát fényképezte le, amely gyárban egészen különleges gépeket állítanak elő.

A kioktatott kapus rosszat sejtve, a közelben levő rendőrszem segítségével előállította az embert, aki azzal védekezett, hogy ő műkedvelő fényképész lévén, csak egy hangulatos utcarészletet akart fényképezni. Tény, hogy az utca két gyönyörű platánsorral festői képet nyújt, az előhívott lemezen azonban csupán a gépgyár homlokzata látszott. E körülmény már a fényképező védekezésének rosszhiszeműségére adott támpontot. Mint később bebizonyosodott, felesége, aki idegen származású nő, őt is beszervezte kémkedésre. Az idegen hírszerző szervekkel a felesége tartotta az összeköttetést és ő csupán felesége megbízásait teljesítette, melyek között ott szerepelt többek között néhány fontos gyár fényképezése is. Az ilyen feladatok egyrészt a kémek megbízhatóságának ellenőrzésére jók, másrészt megkönnyítik az ismeretségekötést s végül szabotázs-feladatok elrendeléséhez is segítséget nyújtanak. A közben előkerült bizonyítékok alapján nemcsak a házaspár, hanem még egy öt személyből álló hálózat kémkedése is beigazolódott, akik mindannyian az illető idegen állam katonai hírszerzőtisztjének szolgálatában állottak.

Egy világcég külföldi honos és ellenséges érzelmű igazgatója a gépolaj szállításával kapcsolatban megbízta alkalmazottait, hogy azokban a gyárakban, ahova az ő cége szállította az olajat, az alkalmazottak minden egyes gépről vegyenek fel nyilvántartó lapokat. E lapok nemcsak az olajozáshoz szükséges adatokat tartalmazták, hanem egyéb katonai, illetve hadianyagtermelési adatokat is; így a gép részletes leírását és hadianyaggyártásra való esetleges átalakíthatóságát. A nyilvántartó lapokat az igazgatónak kellett beadni, melyek alapján az igazgató a gyárak teljesítőképességére vonatkozóan kétségtelenül megbízható adatokhoz jutott.

Egy másik idegen honosságú oxigényvári igazgató, a szó mondott értelmében végigjárta az ország vaskohót és nagyobb gyárait, hogy a termelt oxigént elhelyezhesse. E közben felvilágosítást igyekezett szerezni az üzemek gyártási ágai, teljesítőképessége és eljárási módjai felől. Hogy e törekvése jobban, vagy kevésbé sikerült, az tisztán azoknak a személyeknek az óvatosságától és előrelátásától függött, akikkel az oxigényvári igazgató az oxigén elhelyezéséről tárgyalt.

Egy szomszédállam hírszerző osztálya oly jelentéseket kapott, melyek csakis egyik hadianyag-gyárunkban alkalmazott egyéntől eredhettek. Megállapították, hogy a szomszéd állambeli hírközvetítő felesége évekkal ez előtt a szóbanforgó gyárban dolgozott s már akkor barátságot tartott fenn egy nővel, aki időközben az ugyanott dolgozó egyik munkásnak vadházastársa lett.

A megállapítások idején mind a gyári alkalmazott, mind a nő munka nélkül voltak és mégis jól éltek közös háztartásukban. Feltevés volt, hogy anyagi jólétüket az említett összeköttetésüknek köszönhetik. A feltevés beigazolódt, mert őrizetbevételük alkalmával kiderült, hogy a közvetítő az idegen állam hírszerzőitől arra kapott és vállalt megbízatást, hogy a szóban forgó gyárban hírszerzőket szervez be.

E hírközvetítő, álnévre kiállított útlevelemmel, több ízben jött át és itt, a volt gyári alkalmazottat és vadházastársát kereste fel, akiket a kémkedésre már megnyert.

A volt gyári alkalmazott értesüléseit a gyári emberektől beszélgetés és kocsmázás közben szerezte s főleg lőszergyártási adatok iránt érdeklődött. Jelentéseit a közvetítő címére küldötte, míg az idegen hírszerző utasításai a nő címére érkeztek.

Az idegen kémiroda azonban szolgálatukkal nem volt megelégedve s már arról tárgyaltak, hogy segítőtársakat kellene beszervezni, midőn a közvetítő ennek részletes megbeszélésére itt megjelent. Mind őt, mind a gyári alkalmazottat és vadházastársát a hatóság itt őrizetbe vette. Jelenleg büntetésüket töltik az idegen hírszerzőiroda vezetőjének unokaöccsével, akit a hírszerző-tiszt azért küldött később a közvetítő után, hogy annak munkáját, az új beszervezést, ellenőrizze s ennek első eligazítását is elvégezze.

Egy évek óta az országban lakó idegen származású nő, aki házassága révén állampolgárrá vált, névtelen levelet kapott volt hazájából, amelyben jövedelmező és dicsőségteljes munkát helyeztek neki kilátásba. Megígérték azt is, hogy sikeres munka után hazájába visszatérhet. A nő az ajánlatot elfogadta. A megadott jelige útján érintkezésbe lépett az ismeretlen levélíróval, aki azután pénzt is küldött, hogy a határon túlra utazhassék. Ott egy hírszerzőtisztt fogadta és kémszolgálatra beszervezte.

Kapott feladatok : hadianyaggyárak, pályaudvarok, repülőterek fény-

I.) Jinkenes-féle molybdaendot.

1.) Ammonium molybdaenicum pariss. fontv.

80 gr.

finnan nitrositum

2.) 1 lit. Eszénnyes-lembikában: 640 cm^3 Aqua destillata
+ 160 cm^3 Ammoniak ($D = 0,925$)
oldatot készíteni. — 1.-et beletenni és erős rázóval teljesen
feloldani.

3.) 2 literes üvegbe ünteni:

960 cm^3 Acidum nitricum ($D = 1,18$)

+ 240 cm^3 Aqua destillata; lehűteni.

4.) A (1+2)-ből készített ammonium-molybdaendotot
kísérletenként vérszékelybe betölteni 3.)-ba. — Pár
napig ötletlen eltenni.

5.) A oldatot a készített tárgya csoportokról lassan leönteni,
esetleg lerögni. — Fleomálatra kész.

II. Mosó-oldat.

1.) 1-literes üvegbe: cca 800 cm^3 Aqua destillata

+ 150 gr. Ammonium nitricum font. cryst.

jól feloldani.

2.) + 10 cm^3 Acidum nitricum ($D = 1,4$)

3.) feltölteni Aqua destillatával 1000 cm^3 -re. Kész.

Vége: Phosphor-meghatározás az acélban
Jinkenes módszerrel kész.

Kémkedési céllal lopott acél összetételének és tulajdonságainak megállapítására
vonatkozó egyik eljárás.

képezése; hadianyaggyárak munkásviszonyainak — (nemzethűség, megbízha-
tóság, politikai pártállás, elégedetlenség, ennek okai, sztrájkra bírhatóság) —
felderítése; hadianyaggyárak teljesítőképessége és termeléseinek jelentése;
további ügynökök keresése apróhirdetések útján és artistanők körében.

A nő elsősorban férjét szervezte be, majd később még három állampolgárt.

A feladatokat főképpen a férj igyekezett megoldani, míg a hírek, jelentések továbbításáról az asszony gondoskodott — részben vegytintával írott levelek, részben személyes kiutazások által. A híreket és filmeket külön e célra készült esernyő üres nyelében csempészte a határon át.

Végre az egyik gyár fényképezésénél rajtavesztett.

Egy nagyobb gyárunk környékén lakó fiatalember egy hajókirándulás alkalmával azzal vált gyanússá, hogy feltűnően költekezett. Sikerült személyazonosságát és azt is megállapítani, hogy a jó családból való, de a züllés útjára lépett fiatalember, — bár huzamosabb idő óta foglalkozás nélkül volt — annyira szórta a pénzt, hogy még házigazdája házőrző kutyájának is cukrászsüteményeket hordott haza.

A fiatalember házigazdája egyúttal jövődöbeli apósa is volt, mert a szülők tudtával és hozzájárulásával komolyan udvarolt leányuknak.

A család tagjai szintén igen jóra való, derék emberek voltak, akik egy szigorúan vallásos, keresztény alapon álló spiritiszta-kör tagjai közé tartoztak.

Ez a körülmény adta meg a lehetőséget a gyanúsított leleplezésére.

A spiritiszta-kör vezetője a tagok korlátlan bizalmát bírta és így a gyanúsított házigazdája nyíltan elmondotta neki, hogy a fiatalember — saját bizalmas közlései szerint — egy állítólagos hazai «kémszervezet» tagja, ezzel sok pénzt keres s éppen ezért csak négy év multán nősiülhet, amikor annyi pénzt szerzett, hogy a kémszervezetet otthagyhassa s békés, nyugodt foglalkozás után nézhet.

A gyanúsított látta a család részéről a vezető iránt megnyilvánuló bizalmat, melynek hatása alatt egy gyenge pillanatában maga is elmondotta a spiritiszta-kör vezetőjének munkáját, amelyet hazafias színben tüntetett fel. Ezzel leleplezte önmagát. A spiritiszta-kör vezetője az elhárító-osztály tagja volt. Most már csak a bizonyítékokat kellett megszerezni. Hosszabb eredménytelen megfigyelés után tettenérték, amint a hadianyaggyárban fényképezett. A tettenérő közegek a kémgyanúról nem voltak tájékozva és így a fényképezőgép elkobzása után szabadonbocsátották.

A fiatalember érezte, hogy szorul körülötte a hurok ; azonnal hazament és sok iratot, valamint fényképet égetett el, amit még aznap közölt egy barátjával, hozzáfűzván, hogy «még a hamút is szétszórtam, most már jöhetnek értem, mert semmit sem találnak».

A továbbiak során mégis kerültek elő bizonyítékok bűnösségéhez s kiderült az is, hogy a gyár alkalmazottai között voltak cinkosai, akik munkájában segítettek.

Egy hadianyaggyárnak csinos, intelligens, de nem szigorú erkölcsű munkásnője egy étteremben megismerkedett egy fiatalemberrel, aki magát világgáró olasz mérnöknek mondotta és csak törve beszélt magyarul. Borozás után az idegen lakására kíserte a nőt, itt neki és lakótársnőjének elmondotta,

hogy mily nagy utazásokat tett már egész Európában, továbbá, hogy utitársnőt keres, akit mindenhová magával vinne. Mutatott a munkásnőknek egy csomó fényképfelvételt magáról, elegáns ruhában, gépkocsit vezetve, pálmák alatt állva és így tovább. Mutatott fényképeket egy elegáns, ragyogó szépségű nőről is, drágábbnál drágább öltözetekben. E nőről azt állította, hogy neki hosszú ideig utitársnője volt, ő ruházta fel és vett neki végül egy villát a fővárosban.

Az idegen felnyitotta a nők előtt kézitáskáját és marékszámra vett ki belőle hazai és idegen pénzeket. Végül elvitte a két munkásnőt moziba.

A beszélgetés folyamán ügyesen kikérdezte a még gyanútlan nőket

A döberitz-i német robbantóanyaggyár udvara az 1918. január 7-i merénylet után.

munkájukról, a gyárról, a gyártmányokról, a munkáslétszámról, bérviszonyokról. Végül még azon éjszakán elbúcsúzott tőlük azzal, hogy el kell utaznia, de írni fog és visszajön.

Levél nem érkezett, de az állítólagos olasz mérnök mintegy két hónap múlva ismét megjelent. Csak úgy, mint első alkalommal, este jött. Bort hozatott a két munkásnő lakására és megismételte nagyhangú szövegét. Ezúttal azonban már nem arról beszélt, hogy utitársnőt keres, akit azonnal magával vinne, hanem csupán nagy pénzszerzési lehetőségeket emlegetett. A lehetőségek — szerinte — abban állottak, hogy azt a munkásnőt, akivel először ismerkedett meg és kivel már viszonya is volt, rá akarta bírni arra, hogy a hadianyaggyárról mindenféle információt szerezzen be, főként pedig lopjon

mintákat a gyártmányokról. Szakszerűen kioktatta, hogy mit hogyan csináljon. Mivel a nő egyúttal a város kaszinójának a ruhatárosa is volt, kitanította arra is, hogyan férközzék a tisztok közelébe és hogyan hallgassa ki beszélgetéseiket.

Biztatta a nőt, hogy mitől se tartson. Ha valami baj keletkeznék, átszöketti a határon, ahol «nagy urak tárt karokkal várják», és akkor kezdődik a szép élet kettesben, nagy utazások, drága ruhák, örök boldogság és tavasz. A megszédült nő mindent megígért. Az olasz «mérnök» kilátásba helyezte, hogy néhány hét múlva visszatér s még ugyanazon az éjszakán kerékpáron távozott. Bizonyára abban a tudatban, hogy egy jól szervezett és kitanított kémét hagyott hátra a hadianyaggyárban.

Nem számított azonban a női szív állhatatlanságára és a női hiúságra. A nő, híven szervezője utasításához, viszonyt kezdett a helyőrség egy altisztjével. Az altiszt jómegjelenésű fiatalember volt, de óvatos is, mert csupán egyszeri kalandra vállalkozott. Minden csábítás, hívás, könnyek és kétségbeesett levelek hiábavalóknak bizonyultak, a másodszori pástoróra nem sikerült.

Ekkor a nő a végsőkre szánta el magát. Elment az altiszthez és őszintén elmondott neki mindent az olasz mérnökről, a kapott és vállalt feladatokról, ígéretekről. Saját állítása szerint azért tette ezt, hogy alkalmat adjon az altisztnek arra, hogy az ügy leleplezése által magának érdemeket és dicséretet szerezzen. Remélte, hogy akkor a férfi, ha nem is szerelemből, de legalább hálából törődik majd vele. A nő feltevésének csak az első része vált be: az, hogy az altiszt valóban azonnal feljelentette az esetet. Elfogása után a nő töredelmes beismerő vallomást tett és őszintén elmondotta, hogy milyen adatokat közölt és mily hadianyagrészeket lopott megbízója számára.

Néhány hét múlva az ál olasz mérnök is kézrekerült. Ekkor kiderült, hogy az állítólagos olasz mérnök, aki látszólag csak törte a hazai nyelvet, tulajdonképpen egy fővárosi szélhámos és nagy nyelvismerete mellett legjobban mégis csak anyanyelvét beszéli. Megállapították azt is, hogy megfordult igen sok hazai városban, ahol ipartelepek, katonai raktárak és repülőterek vannak. Mindenütt törve, olasz és német szavakkal keverve beszélt a magyar nyelvet és mindenütt hittek neki.

Így sikerült adatokat gyűjtenie az ország ipari felkészültségéről.

A legnagyobb meglepetés azonban az volt, amikor a «mérnök úr» multja kiderült. Személyében hazai nemzetiségű, nemzetközi viszonylatban is nagyvonalú kém és szélhámos került hurokra. Kémkedését 1926-ban kezdte egy idegen állam területén, ahol egy másik idegen állam javára végzett ipari kémkedést. Két éven át dolgozott zavartalanul, míg végre munkájával gyanút keltve — bizonyítékok hiányában — csupán kiutasították az illető ország területéről. Bejárta egész Európát. Hol nagylábon élt, hol nyomorgott. Nemzetközi artista-összekötéseire támaszkodva sok szép eredményt ért el. De előfordult az is, hogy éppen annak az államnak a kémelhárító osztálya látta őt több napig vendégül, melynek területén «dolgozott». Szerepelt mint gróf, mint

huszárcapitány, mint földbirtokos, mint zsidó csavargó, mint futballista és mint csaposlegény.

Végül elbukott azon, hogy egy asszony nem tudott a szívének parancsolni.

Az alábbi eset jellemző a hírcsalásra.

Egy idegen állam területén élő elvált asszony, akinek a volt ura itthon élt, — előbb szerelmi, majd hírszerzői viszonyba lépett a szóbanforgó állam egyik hírszerzőjével. Az asszony engedett annak a csábításnak, hogy volt urához ide átutazzék és őt kémkedésre rávegye.

A döberitzi német robbantóanyaggyár főépületének romjai az 1918. január 7-i merénylet után.

Az ura vállalkozott a kémkedésre és vele együtt lakó unokafivérért is beszervezte a munkára, aki egy hadianyaggyári tisztviselőnőnek udvarolt. Abban reménykedett, hogy hadiipari anyagot a tisztviselőnő útján könnyen szerezhet. Számítása a munka kezdetén bevált, mert az ellenséges hírszerző osztály egészen jelentéktelen hírekért és adatokért is szépen fizetett. Később a volt férj is kiutazott az idegen államba, hogy megbízójával a személyes kapcsolatokat felvegye, melynek eredménye jókora pénzösszeg, oktatás és újabb feladatok voltak. A munka elvégzésére még néhány segítőtársra volt szükség, akiket meg is talált.

Az ellenséges hírszerző számítása is bevált, mert a hálózat tagjai annyira

hozzászoktak a pénzhez, hogy feladat nélkül is igyekeztek titkos adatokhoz jutni, csakhogy pénzt kapjanak.

Zavartalanul dolgoztak addig, míg a forrás, mely a híreket szolgáltatta, kimerült. Lassankint semmi új anyagot sem tudtak beszerezni és újabb összeköttetések hiányában használható katonai adatokhoz sem juthattak többé. Megbízójuk viszont egyre nehezebb feladatokat adott és türelmetlenül sürgette azok megoldását. Közel volt a pillanat, melyben az eleinte kiapadhatatlannak látszó pénzforrás bedugult volna.

Ekkor fogamzott meg a két unokafivér agyában egy pompás hírcsalási ötlet.

Összeállítottak egy lángolóan hazafias lelkesítő előadást, melyet bemutattak az illetékes minisztériumban azzal, hogy a nyomor készítette őket az előadás megszerkesztésére s most az a tervük, hogy az országot bejárva, nagyobb ipartelepeken, valamint közbiztonsági és katonai alakulatok tagjainak, egészen csekély belépődíj ellenében az előadást megtartsák. Céljuk ezzel, hogy a nemzetnevelés amúgy is nehéz kérdését a megoldáshoz közelebb vigyék. Kötelességüknek érzik azonban az előadás bemutatását, annak igazolására, hogy az előadás semmi aggályosat nem tartalmaz és nevelésre csakugyan alkalmas. A továbbiakhoz csupán erkölcsi támogatást kérnek.

Az előadást engedélyezték, az erkölcsi támogatás pedig abból állott, hogy írásban kértek fel az előadás támogatására mindenkit.

A «szegény, nyomorgó, munkanélküli» kémek pedig ipartelepről ipartelepre, helyőrségről helyőrségre járva megkezdték a munka első részét.

Az eljárás mindenütt ugyanaz volt. Szerényen, búsan beállítottak a vezetőkhöz. Bemutatták az előadás szövegét, jóváhagyást és engedélyt kértek arra, hogy egészen csekély, 10—20 filléres beléptidíj mellett az előadást megtarthassák. Az engedélyt majdnem mindenütt meg is kapták.

Ezután továbbmentek egy lépéssel. Elmondták, hogy a termet, ahol az előadást megtartják, mégis csak szeretnék néhány nemzetiszínű papírzászlócskával és színes papírfüzérrel az ünnepi hangulathoz méltóbbá tenni. Mivel azonban semmi pénzük sincs, kérnek e célra 2—3 pengő előleget, melyre a várható jövedelem bőségesen szolgáltat fedezetet. E szerény kérésüket is teljesítették a legtöbb helyen.

Minden további símán zajtott le. A kém valóban feldíszítette a termet, megtartotta az előadást, visszafizette a kapott előleget, megköszönte a támogatást és továbbutazott. Minden a legnagyobb rendben volt. Csak éppen . . .

Csak éppen minden hivatalos pénztár a legcsekélyebb összeget is okmányváltás ellenében fizeti ki, vagy vételezi be. Így embereinknek is távozáskor zsebében volt a kért és visszafizetett előlegről szóló nyugta és ellennyugta, természetesen szabályszerű bélyegzőkkel és aláírásokkal.

Ha ez a csel nem sikerült, még mindig ki lehetett csikarni a parancsnokságtól egy elismerő levelet.

Zsákmányukkal a kémek hazatértek és társaik segítségével hozzáláttak a tulajdonképpeni munkához.

A fej- és körbélyegzőt egyszerűen ollóval kivágták és egy üres fehér papírlapra ragasztották. A körbélyegző mellé odahamisították az illető vezetőnek vagy parancsnoknak az aláírását. A két bélyegző közötti üres helyre írógéppel szöveget gépeltek, olyat, amilyenre éppen szükségük volt. Mindig olyat, amilyennek beszerzésére megbízóik utasítást adtak. Főképpen hadianyagszállításokról. A kém szervezet számára nem volt többé megoldhatatlan feladat. A legtitkosabb, képzelt adatokat is okmányyszerűen bizonyították.

Természetesen nem eredeti okmányokkal, mert ezekhez nem juthattak hozzá; ezeket ellopni nehéz és veszélyes munka lett volna. A fénymásolatok sok pénzbe kerültek, mert az előadókat meg kell fizetni — mondották — és az idegen állam hírközpontja bőven és boldogan fizetett. Hiszen a fénymásolat nem hazudik.

Tényleg nem hazudik, csak éppen nem látszik meg rajta, hogy a bélyegzők ügyesen rá vannak ragasztva az «eredeti» okmányra . . .

És ilyen «eredeti» okmányokról készült fénymásolatokat használtak fel ellenünk Genfben.

1933-ban Romániában a Seletzki-botrány vert fel nagy port. Ez a Seletzki Hugó a cseh Skoda-művek ügynöke volt Romániában. 1930-ban újságcikkek és egyéb titokzatos propaganda által sikerült azzal megrémítenie a vezető román köröket, hogy a Szovjetunió vissza akarja hódítani Besszarábiát. Ennek hatása alatt a román hadsereg részéről Popescu tábornok nagy megrendeléseket eszközölt a Skoda-műveknél. A módszer jellemző Seletzki üzletszerzési módjára nézve. A botrány egyébként úgy pattant ki, hogy a román hatóságok rájöttek a cseh cég megrendelések utáni adócsalására, amely hozzávetőlegesen 65.000.000 lei volt. A vizsgálat és eljárás során Seletzki fiókjában igen sok titkos katonai adatot találtak, amelyek nyilvánvalóan bizonyították Seletzky kémkedését is. A román hatóságok le is pecsételték Seletzki fiókját, Seletzki azonban a pecsétet feltörte és kivette a fontos katonai vonatkozású iratokat. A románok Seletzkit hadbírótság elé állították, azonban kitűnt, hogy Seletzki magas kormányemberekkel is szoros összeköttetésben állott, akik félték, hogy ez az összeköttetés napfényre kerül, s így Seletzkit futni engedték. Popescu tábornok azonban főbelötte magát.

2. A gazdasági és kereskedelmi kémkedés.

A gazdasági és kereskedelmi kémkedés fogalmát egymástól alig lehet elválasztani, hiszen maga a két fogalom az életben is annyira szoros együttműködésben nyilvánul meg, hogy szétválasztásuk csak erőszakolt lehet. A gazdaság csak a kereskedelem által jelent értéket, viszont kereskedelem sincs gazdaság nélkül. A kémkedésben pedig éppen nem lehet határvonalat húzni a között, hogy a gazdasági kémkedés mikor lép kereskedelmi térre.

Az elmúlt világháború előtt gazdasági, vagy kereskedelmi kémkedésről beszélni sem lehetett. Ezek a tényezők teljesen kívül estek a kémkedés fogalmkörén és el sem tudták képzelni, hogy gazdasági, vagy kereskedelmi kémkedéssel katonai szempontból lehet ártani az ellenséges államnak. Akkor még hadseregek viseltek háborút s így mindaz, ami e gondolatvilágba nem volt beszorítható, nem tartozott a kémkedés érdeklődésének körébe.

A hosszantartó világháború azonban a központi hatalmak erőforrásait kimerítette. Súlyosbította ezt a helyzetet a német bűvárhajó-háború folytán az a körülmény, hogy az antant a központi hatalmakat körülzárolta és így nekik rendelkezésükre állott az egész világ erőforrása, míg ezzel szemben a központi hatalmak jórésben saját erőforrásaikra voltak utalva. Ez a szűkösség különösen érezhető volt az élelmiszereknél, de még inkább az ipari nyersanyagoknál. Ekkor ébredtek tudatára annak, hogy gazdálkodni kell és ennek megfelelően sok indokolt, vagy elhibázott megkötöttséget léptettek életbe a gazdasági élet területén. Az antant-hatalmak azonban tisztában voltak a helyzettel és rávetették magukat a gazdasági és kereskedelmi kémkedésre. A kereskedelem különösen fontos szerepet töltött be, mert a központi hatalmaknak sok fontos nyersanyagot is külföldről kellett beszerezniök. Ellenállásuk tartóssága attól függött, hogy vajjon a nyersanyagok és cikkek beszerzése megfelelő mennyiségben sikerül-e? Az antant, kémkedés útján arról is értesült, hogy milyen nehézségekkel küzdenek leginkább a központi hatalmak s ezért mindent megtett, hogy kereskedelmüket megnehezítse és kerülőútra szorítsa.

A semleges államokon keresztül azonban a kereskedelem a háború egész tartama alatt folyt, bár kétségtelen, hogy ez a fokozott háborús szükségleteket egyáltalán nem fedezte, de az antant, elsősorban Anglia kereskedelmének igen jelentős anyagi hasznot hozott.

Anglia elrendelte a központi hatalmak legszigorúbb körülzárolását és azt a semleges államokkal be is tartatta. Az angol kereskedelmi miniszter azonban hivatalos felszólítást intézett ugyanakkor az angol kereskedelmi körökhöz, hogy «használják ki a kedvező viszonyokat». A háború további folyamán azonban az Amerikai Egyesült Államok nyomására Anglia ezt a kereskedelmet beszüntette. E kereskedelemre mondotta Consett angol ellentengernagy: «Ami gyalázatos és dicstelen kereskedelmünk meghosszabbította a háborút».

A központi hatalmaknak szállított hadianyagok szállítására vonatkozóan mondták a franciák, hogy mindaz, amivel Franciaország és Anglia saját világháborús halottaiknak tartoznak, álmatlanná kellene hogy tegye Sir Alexander Hendersont és volt élőljáróit, Robert Cecil és Grey lordokat.

Ez azonban nem változtat a már történelmi helyzeten. Míg az angol hivatalos körök egyik oldalon a központi hatalmak gazdasági életét és kereskedelmét teljesen megbénították, addig a másik oldalon az angol kereskedelem teljes erejével kihasználta a helyzetet.

Az angol kereskedelmi hajók parancsot kaptak, hogy semleges lobogó

alatt járjanak. Ez ellen az intézkedés ellen a semleges államok hiába tiltakoztak. Ha a német búvárhajók rábukkantak egy ilyen tiltott anyaggal megterhelt hajóra, a hajót bevitték egy német kikötőbe, kirakták az árut, megfizették és a hajót szabadonbocsátották.

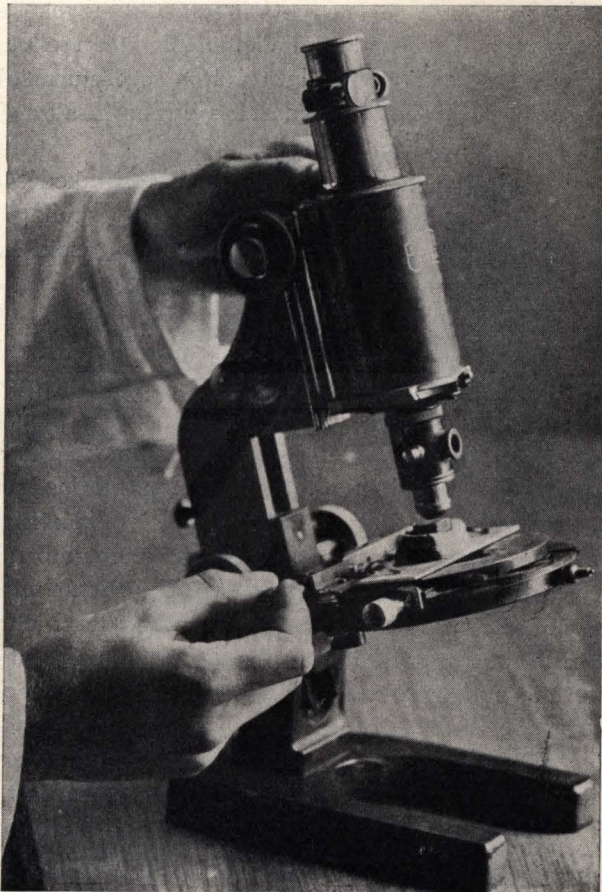
A hajóskapitány fedezve volt minden vád ellen, mert arról igazán nem tehetett, hogy elfogták.

Megtörtént az is, hogy angol hajó semleges kikötőben semleges hajó mellett vetett horgonyt. A semleges hajó másik oldalán német hajó állt. Az angol hajót a semleges hajóra rakták ki, de az árut azonnal továbbították a német hajóra.

Élő állatot Anglia közvetlenül nem szállított Németországnak. Az élőállat legnagyobb része Dániából került Németországba. A német élelmezést Anglia közvetve támogatta a következő módon: Anglia Dániának olajmagvakat adott el; Dánia a kisajtott olajat eladta Németországnak, az olajos magvak korpáját pedig, — amely nagy értékű állattápszer — saját állatállományának hizlalására és felszaporítására használta.

Az U. S. A. háborúba lépése után követelte az olajmagvak szállításának beszüntetését, de Anglia e követelés teljesítését megtagadta azzal, hogy ha ezt megtenné, a dán élőállatállomány, takarmány hiányában, azonnal és olcsón német kézre kerülne.

Az anyagokkal és élelmiszerekkel való kereskedés azonban csak oly mértékű volt, amely óriási hasznot hozott ugyan a konjunktúra következtében az angol kereskedelemnek, de amely a központi hatalmak szükségletét távolról sem fedezte. Miután az antant egész győzelmi reménye a központi hatalmak

Löveganyag mikroszkópikus vizsgálata.

kiéheztetésén alapult, gazdasági és kereskedelmi kémei útján figyelemmel kísértette a központi hatalmak szükségleteit és ügyelt arra is, hogy azokat csak abban a mértékben elégítse ki, amely még nem veszélyezteti a háborús célt.

Cramon német tábornok, aki a Szövetségek közti Ellenőrző Bizottsághoz volt a háború után beosztva, a többi közt azt mondja, hogy az Ellenőrző Bizottság kémhálózata, — melyet állandósítani igyekeztek, — azt a célt is szolgálta, hogy a német gazdasági életet állandóan ellenőrizze. Ezenkívül bizonyos, hogy a kémhálózat feladata volt a segélyforrások felkutatása is, melyek felderítésének szabotázsfeladatok végrehajtásakor és légi bombázás alkalmával van különös jelentősége.

Ma a gazdasági és kereskedelmi kémkedés célja, hogy az államok erőforrásait, anyagátrolását, piacait és egyes világjelentőségre szert tett cikkek gyártási eljárását felderítse. Az erőforrások és anyagátrolások felderítése tisztán katonai jelentőségű, míg a piacok és gyártási eljárások kikémlelése anyagi károkozást jelent.

A túltermelés, amely háború után az európai államokban bekövetkezett, az iparvállalatok termékei tekintetében túlnagy kínálatot idézett elő. Ennek természetes következménye volt, hogy a piacok megszerzéséért vetélkedés támadt. Minden állam pártolta a saját iparát abban, hogy kiviteli piacait megtartsa és ebben a versenyben a gazdasági kémkedésnek fontos szerep jutott. Vannak oly vállalatok, amelyeknek kiviteli piacai megnövekedtek, mert különleges gyártási eljárások vannak birtokukban. Természetes, hogy ezek az eljárások az üzem titkai. E gyártási eljárások kikémlelése más üzemeknek is a konjunktúra kihasználását teszi lehetővé s ha az idegen államba kerül, káros hatása nyilvánvalóan az egész nemzetgazdaságra kihat. Már pedig, ha egy országnak gyengül a nemzetgazdasági helyzete, gyengül az anyagi s ezzel egyenes arányban katonai ellenállóképessége is.

Emlékezetes lehet még az a nemrégiben kipattant üzem gazdasági kémkedési ügy, amely a cseh üveggyöngyipart érte az által, hogy japán munkások és mérnökök a cseh gyárakban kikémlelték és eltanulták az üveggyönggyártást. Ezzel az addig üveggyönggyártásban az egész világon egyedülálló cseh ipart és nemzetgazdaságot óriási károsodás érte, mert az iparnak küzdenie kell az új hatalmas versenytárral is.

Éppen a nemzetgazdaság védelme és erősítése tette szükségessé a legtöbb ipari államban azokat az intézkedéseket, amelyek hivatva vannak az ilyen üzemi-ipari kémkedések megakadályozására.

A cseh nemzetgyűlés még 1934-ben elfogadott egy törvényjavaslatot, amely az üzemi-ipari kémkedést is bünteti. A törvény rendelkezései igen szigorúak; ugyanolyan elvek szerint bünteti a gazdasági kémkedés elkövetőit, mint a katonai kémeket. Különbséget tesz a szerint, hogy a kémkedést külföldi, vagy belföldi cég javára követték el. A külföld javára elkövetett kémkedést büntettnek minősíti, a belföldi árulás büntetésében pedig odáig megy,

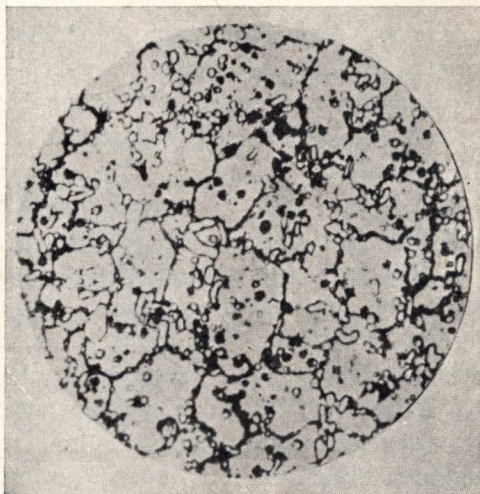
hogy a kémkedés által szerzett jogtalan vagyoni előnyt az állam javára el-
kobozza.

E törvény szerint nemcsak azok a személyek büntetendők, akik közvetve
vagy közvetlenül gazdasági kémkedést követtek el, hanem azok is, akik durva
hanyagságból, avagy azáltal, hogy
titkok megőrzésére megfelelő intéz-
kedéseket nem tettek, lehetővé tet-
ték az üzemi-ipari kémkedést, il-
letve a gazdasági titkok elárulását.

Végül nemcsak a befejezett
cselekményt, hanem az előkészüle-
teket is büntetik, ezzel a rendel-
kezéssel igyekeznek hathatósabb
védelmet adni a találmányoknak
és gyártási titkoknak.

Az egyes államok ama törek-
vése tehát, hogy gazdasági és ke-
reskedelmi titkaikat megvédjék,
ésszerűen indokolható egyrészt a
titkok elárulásának a nemzetgaz-
daságra való hatásával, másrészt és
főképpen az ezzel szorosan össze-
függő katonai vonatkozásokkal.

Ma már a kémkedések, bármily területen mozogjanak is, az állam létére
törnek; egy cél szerint irányítják azokat s ezért elhárításuk is szét nem vá-
lasztható, együttes munkát kíván meg.

Mikroszkópikus kép, melyből az anyag
összetételére lehet következtetni.

3. Védekezés az ipari kémkedés ellen.

Az ipari és gazdasági kémkedés ma nemcsak katonai, hanem nemzet-
védelmi és gazdasági vonatkozásban is súlyos károkat okoz. A jó üzletembe-
reknek ismert németek kiszámították, hogy az antant-kémkedés a leverkuseni
festékműveknek 800 millió márka kárt okozott egy év alatt. Ha ez így van a
gazdasági életben, mennyivel súlyosabb a károkozás katonai vonatkozásban,
ahol nemcsak pénzről, de emberéletéről is szó van. Ezért minden állam igyek-
szik a károkozásoknak elejét venni azzal, hogy ipari kémelhárítószerveit
kiépíti.

Vannak államok, melyek e célra úgynevezett titoktartási osztályt szer-
veztek, mások az üzemek által életrehívott elhárító szolgálatot támogatják.
Eredményes működés nem is képzelhető el, csak ott, ahol az ipar maga is
átérzi azt a súlyos hátrányt, amellyel az ipari kémkedés gazdasági szempont-
ból fenyegeti.

Az ipari kémkedést igen nehéz felismerni, mert az élet megnyilvánulásai-

hoz alkalmazkodik és így legtöbbször nyomtalan. Az a terület, melyen az ipari kémek dolgozhatnak, megnövekszik az üzleti élet jelenségeinek és szokásainak területével is. Éppen ezért lehetetlen az elhárításra nézve megkötő, örökérvényű szabályokat adni. E téren csupán általános támpontok szolgálhatnak útmutatásul. Az oly tettek és jelenségek, amelyek a szokottól eltérnek, vagy észszerűen nem indokolhatók, gyanúkteltők lehetnek. Ilyenek: ha a kérdező cég ismeretlen, vagy új alapítású, ha az érintkezést fedőcímmel kívánják, ha a válaszadást elfogadható indok nélkül sürgősnek jelzik. Személyeknél: ha valaki aránytalanul sokat költ, vagy ha valakinek titokzatos útjai vannak.

A kémek kereseti lehetősége legtöbbször jó és a kilátásba helyezett, vagy valóban elért anyagi jólét fokozza tevékenységüket.

Meg kell jegyezni, hogy egy eredményesen működő kémnek utólagos büntetése az üzem szempontjából teljesen, az államhatalom szempontjából jórészt értéktelen. Ezért tehát a kémkedés lehetőségét kell a legcsekélyebb mértékre szorítanunk, előzetes intézkedésekkel.

E célt szolgálják az alábbi támpontok.

Nemcsak a gyártási eljárás lehet titok, hanem az átadott anyagmennyiség, a szállítási idő, a szállítások szabályos ismétlődése, az átvételi helyek és a különböző cégekkel való összeköttetések is.

Az üzem munkamenetét akként kell szabályozni, hogy ha csak lehet, a teljes gyártási eljárást senki se tanulhassa meg.

Bizalmas iratok, rajzok, levelezések őrzésére és kezelésére külön rend állapítandó meg. Legcélszerűbb és legbiztosabb, ha ezeket úgy kezeljük, mint a pénzt szoktuk. A páncélszekrény tartalmához tehát csak két ember együttesen juthat. A szekrény tartalmának kiadásáról és bevételéről naplót kell vezetni, mert így mindig ellenőrizhető, hogy mi hol van. Páncélszekrényt felügyelet nélkül még munkaidőn kívül se hagyjunk, mert bűnös szándékkal viaszlenyomatot vehetnek a kulcslyukról.

Azokat a bizalmas rajzokat és iratokat, valamint a másoló indigópapírokat, amelyekre már nincs szükség, mindig elégetés által semmisítsük meg.

Titkos, vagy bizalmas iratok hátlapjára soha se jegyezzünk fel a tárgyra nem vonatkozó dolgokat.

Az irodák munkarendjének oly értelmű szabályozása, hogy az ipari kémeknek ne nyujtsunk a kémkedéshez alkalmat, kötelességünk. A szolgálatban állóknak tudomására kell adnunk, hol és meddig dolgoznak munkaidő után is, mert főképpen ily alkalmak és az étkezési idő az, amelyeket az ipari kémek munkájukra leginkább kihasználnak.

Különös figyelemmel kísérjük az üzemek környékén, vagy lakótelepein megforduló árusokat, vándoriparosokat. Háború előtt az orosz kémek zöme a vándoriparosok álarcában működött.

Levélbeli megkereséseket — különösen ha külföldiek, vagy ismeretlen cégtől származnak — vizsgáljunk meg abból a szempontból is, vajjon valóban

üzletet jelentenek-e, vagy pedig kémkedés rejlik-e mögöttük. Kétség esetén csak olyan adatokat közöljünk, amelyeket bármely kereskedő megszerezhet.

Idegen honosok és katonaszökevények megbízásból is jöhetnek, alkalmazásuknál tehát fokozott óvatosságot tanúsítsunk.

Fényképezőgépek bevitelét az üzembe meg kell akadályoznunk.

Hivatalos, vagy szolgálati feljegyzések magánlakásba vitele mindenkor aggályos. Számolnunk kell az esetleg kémkedésre beszervezett cselédség munkájával is.

Az üzemi öröknek, szolgálatban levő tűzoltóknak és kapusoknak külön utasítást kell kidolgoznunk és fel kell hatalmaznunk ezeket a személyeket, vagy egy részüket arra, hogy a szokásban levő személyi motozást, az edények és csomagok átvizsgálását végezhesék, sőt, hogy irattáskák tartalmát is átnézhesék. Ez a munkakör magával hozza, hogy üzemi örök, kapusok, vagy tűzoltók csak megbízható, erre a célra kiválasztott és kioktatott emberek lehetnek.

Mindezek, vagy hasonló rendszabályok elsősorban csak akkor telnek meg étellel és lesznek az ipari elhárító szolgálatban hatásosak, ha üzemi igazgató és munkás összedolgozva együttesen védi meg az üzem és haza érdekeit. Semmiféle rendszabály nem pótolja a hazafias szellemben való nevelést és az ily alapon összeválogatott alkalmazottakat. Ez a legjobb ipari kémelhárítási rendszabály.

Nekünk, magyaroknak még egy hatásos elhárító szabályt kell különösen elménkbe vésní és ez az, hogy hivatali dolgainkról illetéktelenek, vagy nyilvánosság előtt ne beszéljünk. Szokjunk le közlékenységünkről, amely már sok kárt és kellemetlenséget okozott. A hivatali dolgok a hivatalba valók. Társaságban pedig nem gyarapodik tekintélyünk, ha hivatalos ügyeinket szellőztetjük.

4. A szabotázs.

Szabotázson általában munkalassítást, amolyan amerikázás-félét értünk. Sajnos, a szabotázs távolról sem ilyen egyszerű, könnyen elintézhető kérdés. A szabotázs éppen olyan harc, mint a fegyverrel vívott ütközet, csak természetesen mások a megnyilvánulásai és eszközei.

Míg a világháború alatt a legtöbb hadviselő állam részéről úgyszólván csak kísérletek történtek a szabotázs félelmetes erejének kihasználására, addig a szabotázs ma már a fegyveres összeütközéseknek szerves kiegészítő része. Egyedül Franciaország volt az, amely a háború alatt is igyekezett Németország ellen nagyvonalú szabotáló munkát folytatni, hiányzott azonban a francia munkából is az előkészítés, összefogás és a szervezethez.

A mellett azonban a világháború szabotázs-cselekményei beigazolták, hogy az ütközetek és csaták kísérője a szabotázsharc is. Ebből az következik, hogy a szabotázsharcot is éppen úgy elő kell készíteni, mint a fegyveres összeütközést. Lényeges különbség azonban a fegyverrel vívott harc és a szabotázs között az, hogy a szabotázs legtöbb vonatkozásban békében is folyik.

Az az állam, amely nem bírja ki a gazdasági harcot addig, amíg fegyvere erejével döntést erőszakolhat ki, katonai vonatkozásban is elveszti a háborút.

A szabotázsharc hatalmas ereje és veszedelmessége éppen abban van, hogy az ellenfél gazdasági erejét megsemmisíteni, a megélhetés eszközeit elpusztítani és a lelki ellenálló erejét tönkretenni igyekeznek. Ez egyúttal a szabotázsharc lényege és alapja is.

A volt osztrák-magyar monarchia vezetősége a világháború alatt későn ismerte fel a szabotázs erejét és csak Olaszország háborúba lépése után tett kísérletet arra, hogy szabotázsharccal is gyengítse ellenségeinek ellenálló erejét. Az első ily kísérlet az európai hírv Codigro melletti szivattyútelep és villamosközpont felrobbantása volt.

A volt monarchia aránylag keveset szenvedett a háború alatt a szabotázscselekmények veszteségeitől, mert az ellene működő szabotálók még nagyon is gyakorlatlanok voltak a cselekmények végrehajtásában, vagy pedig sikerült a kémelhárító szolgálatnak őket lelepleznie.

A szabotázs tulajdonképpen csak az orosz arcvonalon vált komolyabban érezhetővé. Terechow orosz ezredes volt a szabotálók vezetője, aki több, arcvonal mögötti orosz városban külön robbantó iskolákat állított fel. Kiküldötteinek azonban kevés szerencsájuk volt, mert a robbantások megszervezésében és végrehajtásában ügyetlenek voltak. Sokan éppen e miatt még a cselekmények végrehajtása előtt a kémelhárítás hálójába kerültek, — többek között Issakow orosz főhadnagy és segítő társai is, — akik aztán életükkel fizettek merészségükért. Viszont a Romániában felállított orosz szabotáló iskolák tagjai kevésbé voltak tevékenyek és a központi hatalmak romániai támadó hadjárata hamarosan lehetetlenné tette további működésüket.

Az olaszok ügyesebben dolgoztak, mert szabotálóikat vagy a semleges Svájcra keresztül, vagy repülőgépen juttatták a monarchia hátországába. Eredmény azonban nem igen volt, részint az ellenintézkedések miatt, részint mert későn kezdtek hozzá.

1918 nyarán elfogták Ragusában Dino Condierit, aki bevallotta, hogy olasz repülőgép tette földre és hogy Olaszországnak szándékában van még sok szabotálót és kémeket hasonló úton a monarchia területére juttatni. Erre azonban a háború befejezése miatt nem került sor.

A háború folyamán pedig a minden téren mutatkozó szűkösség a szabotázs lehetőségeit nagyon megnövelte. A kísérletek megakadályozására azonban jórészt elegendő volt a kémelhárító szervezet, a közigazgatási hatóságok és a cenzura működése.

Az első intézkedés a szabotázscselekmények megakadályozására, még a háború kitörésekor, az idegenek internálása volt.

A hadseregfőparancsnokság, hadügyi, honvédelmi és belügyminisztériumok később rendeleteket adtak ki a szabotázscselekmények meggátolására. Plakátokon hívtak fel mindenkit az ily természetű kísérletek bejelentésére. Elíjesztőn hatott a súlyos büntetéssel való fenyegetés is. A szabotázssal vádolt

egyének haditörvényszék előtt feleltek tetteikért, a hadrakelt sereg körzetében rögtönbíráskodás alá kerültek és súlyosbító körülmény esetén kötél általi halállal bünhődtek a hátszágban is.

A központi hatalmaknál levő hadifoglyokat nehéz volt beszervezni a szabotázs céljaira még abban az esetben is, ha mint munkaerők a hadifogolytáborokon kívül voltak alkalmazva, mert az ellenőrzés igen éber volt és a legalaposabban megvizsgálták a levelek, csomagok, élelmiszerek belsejét. Nem egy esetben felfedezték a titkos írással adott szabotázs-utasításokat is.

Volt azonban a szabotázsnek olyan területe is, ahol az antant-hatalmak eredményeket értek el. Ez a propaganda. Az élelmiszerekben mindjobban érezhető hiány növekvő elégedetlenséget szült az ipari munkásság körében.

A kievi kémiskolában kiképzett orosz «robbantó» katonák.

A katonai körök több ízben szorgalmazták az ínség s az ebből folyó elégedetlenség megszüntetését és e célból javasolták a munkabérek felemelését, hogy a folyton növekvő drágasággal a munkások is lépést tarthassanak; a közbelépés azonban eredménytelen maradt. Ily módon érlelődött a helyzet, előbb csak a munkabeszüntetések, majd a forradalom számára. Az antant-hatalmak — felismerve a helyzetet — igen erős propagandához kezdtek, melynek szomorú eredményei az elégedetlenségben, majd a forradalomban jelentkeztek.

Amíg csak az éhség volt a munkabeszüntetések oka, addig az izgalmakat élelmiszer utánpótlásával könnyen le lehetett csillapítani, de 1917-ben a törénelmi Csehország területén, később más, nagyobb ipartelepeken is előfordult munkabeszüntetések már egységes vezetésre engedtek következtetni.

Ugyancsak 1917-ben szólította fel Koritschoner és Proft Gabriel vala-

mennyi ország szociáldemokratáját, hogy a hadianyag-termelésben ne vegyenek többé részt. E felszólításnak az eredménye az ipari kémkedés fokozódása és további sztrájkok voltak. A bécsi arzenál munkabeszüntetésében mintegy 40,000 ember vett részt, úgyhogy az üzemeket katonásítani kellett. Ez már kétségtelenül az antant-propaganda eredménye volt.

A további ilyen propaganda eredménye a forradalom előkészítésében nyilvánult meg.

Mind sűrűbben voltak tapasztalhatók az antant propagandája által előidézett jelenségek, mind gyakoribbak a jelentések, melyek Tinsley angol őrnagy rotterdami és Wade ezredesnek a koppenhágai angol katonai attasénak azokról a kísérleteiről szoltak, amelyek a volt központi hatalmagnál forradalmi mozgalmak keltését célozta.

Ezzel szemben a központi hatalmak későn ismerték fel a céltudatos és tervszerű propaganda erejét és szükségességét. A volt monarchiában is csak 1917-ben állítottak fel propaganda-osztályt.

A hosszantartó háború, a fásultság, a minden téren észlelhető hiányok, a békevágy, szóval a hadi fáradtság nagyon kedvezett a titokban működő, antantszolgálatban álló izgatóknak, akik a lelkek megmátelyezésén és a forradalmi hangulat erősítésén dolgoztak. Eleinte a föld alatt kezdték a munkát, majd röpcédulákon biztattak a háborúnak forradalom útján történő befejezésére, míg végül kiléptek rejtekhelyeikről, s ez a ténykedésük aztán a forradalom nyílt kitörésében csúcsosodott ki.

Prágában volt legerősebb a bujtogatás, ott jelentek meg az első izgató röpcédulák is, mindig «Éljen a forradalom, éljen Liebknecht és Adler» végzőval. Ott volt a legtermékenyebb talaj a forradalmi eszmék számára, hiszen a csehek jórésze már a háború kezdete óta kétszínű játékot folytatott. Ronge tábornok meg is állapítja, hogy a volt monarchiában a csehek voltak az árulók és szabotálók.

Franciaország és Anglia sokkal nagyobb eréllyel igyekezett megszervezni a szabotázs-harcot Németország ellen. Ennek hatását a németek érezték is, de természetesen nem volt megállapítható, hogy hány járvány, tüzeset, vagy termelési akadálynak volt a szabotázs az oka.

Az angol-francia szabotázs-munka Németország ellen nagyon sokoldalú volt.

A német Egészségügyi Intézet kimutatása szerint a Németország elleni antant körülzárolás, az élelmiszerek hiánya következtében 763,000 ember életébe került.

Elfogott német matrózoknak egymillió márkát ígértek, ha Vilmos császár ellen sikeres merényletet követnek el. Egy búvárhajó elsüllyesztéséért 500,000, ipartelemek, hidak robbantásáért 200,000, szervezett munkabeszüntetés szításáért 50,000, különféle hírekért érték szerint 5—20,000 márkát ígértek német foglyoknak.

A szabotázs megszervezését Németországban jórésben Franciaország

vállalta magára, főképpen a francia hadifoglyok útján, de természetesen kiküldött ügynökök közreműködésével is.

A szabotázs elkövetéséhez szükséges anyagokat és utasításokat részint «szeretet-csomagok»-ban, részint csempésúton juttatták el rendeltetési helyükre. Így liszteszsákban, kenyérben, kalácsba, tésztába sütve, kakaós, vagy konzervdobozban, Olaszországból Svájcra keresztül küldött eredeti citromládákban, vagy Amerikából Hollandiába küldött zsírosbödönökben és hordókban.

A gyujtogatáshoz 10 cm hosszú és 3—3,5 cm széles üvegtöltényt használtak. Ezek megjelölése 2,5, 3,25, 3,5 számokkal történt, amely azt jelentette, hogy órákban kifejezve ennyi idő kellett az üvegcsőben levő folyadéknak a

A czuhalei kémiskolában kiképzett orosz «robbantó» katonák.

levegővel való érintkezése folytán a gyujtáshoz. Akkor az üvegcsőből egy szűrőláng lövellt ki, mintegy 5—6 másodpercig, amely elég volt a körülötte elhelyezett száraz széna, vagy szalma felgyujtásához.

Erő-, vagy vízművek tönkretételére másfél méter hosszú és 6—13 cm széles, pikrinsavval megtöltött bombákat használtak.

Folyékony robbanóanyagokat gépolajnak minősítettek és így csempészték át a határon.

Francia ügynökök a német állatállományt takonykór-csírakkal akarták pusztítani. Ezeket a csírákat tablettá-alkba préselték és olyanok voltak, mintha aszpirin-tabletták lettek volna. A tablettákat nem volt szabad csupasz kézzel érinteni. Az ügynökök ezeket a tablettákat itatókban, kutakban szórták el.

Eleinte e szabotázmunkát az ügynökök egyenkint végezték, később szervezetségre valló munkára mutatott, hogy az insterburgi rendőrség jelentése szerint Szászországba «munkásokat» küldtek az angolok, hogy a csűröket és gabonaraktárakat felgyujtsák. Védekezésül a lakosság őrséget állított a veszélyeztetett épületek megvédésére. Úgy ez, mint később a katonai őrségek megszervezése, nemkülönben a gyujtogatások drákói büntetése, erősen leszorította a szabotázs-ingert.

Franciaország a megszervezés súlyát a hadifogolytáborokra helyezte. Számolt azzal, hogy a hadifoglyokat különböző helyekre munkára osztják be s így szabotázscselekmények végrehajtására bőven nyílik alkalom. Erre vonatkozó utasításait rendszerint titkos írással közölte, megjegyezvén, hogy minden utasítást katonai parancsnak kell venni s ilyformán a francia hadifoglyok a fogságban sem voltak hadkötelezettségük alól felmentve. E mellett nem vették figyelembe sem a szabotáló egyén személyére, sem pedig általában a foglyok helyzetére vonatkozóan várható visszahatást.

A szervezés maga a következő felhívásokkal történt meg :

«Keress néhány megbízható, titoktartó, óvatos barátot. Közöld velünk neveiket és hozd tudomásukra, hogy leveleiket *a*), *b*), *c*)-vel jelöljék, hogy megismerhessük és kiválogathassuk azokat.

Valamennyien csomagot és levelet fogtok kapni. Dolgozzatok csendben, osszátok fel magatok között a munkát. Hírek beszerzéséről és továbbításáról, szökésekről, szabotálók megjelöléséről és rombolásokról van szó. Felváltva használjátok azokat a címeket, amelyeket nektek megadunk.

Keressetek egy barátot, aki a levélcenzuránál van. Ha szükséges, a tábor cenzurabélyegzőjét megküldöm.

Táborotokat tartsátok szigorúan össze. A német összeomlás előidézéséhez talán valamennyitekre szükség lesz. Az egész szervezet oly szolgálatnak tekintendő, mellyel titeket és a megbízható franciákat személyesen bíztak meg. Úgy dolgozzatok, hogy összeköttetésünket mindenkor letagadhattátok.

Romboljatok pályaudvarokon, katonai táborokban, állami épületekben, istállókban és hadianyaggyárakban. Csak elszánt és igen óvatos embereket keressetek ki! Jelöljétek meg titkos írással azokat a területeket, amelyen dolgozni tudtok. Minden szükségest megküldök nektek. Soha se érintsetek meg olyan tárgyat, amely élelmiszercsomagban van, mielőtt az ahhoz mellékelt utasítást el nem olvastátok. A kezelés veszélyes.

Ezek az utasítások katonai parancsnak tekintendők».

Miután a szabotázscsoportok így megalakultak, a következő utasításokat kapták :

«Csináljatok propagandát a munkások és parasztok között és tanuljátok meg, hogy miként kell a vetőmagot és burgonyát csíráltatni. E munkához, — a csíráltatáshoz — csokoládétekercsben, süteményben és kétszersültben kaptok egy kis készüléket és anyagot.

A finom gépeket kenjétek be a mellékelt péppel.

Feleljetek azonnal, hogy a gyújtóanyagot és a takonykór-pasztyillát tudjátok-e használni? A következő csomagocskákban tablettákat és egyéb eszközöket kaptok. Olvassátok el az utasítást.

Kaphattok kis gyújtókészüléket, melyet a helyszínen használhattok és amely csak 3—5 óra múlva okoz tüzet. Helyezzétek el nagyobb udvarban, csűrben, mezőn, vasúti kocsikban, indulásra kész katonavonatokban.

Gazdasági udvarban először adjátok be a pasztyillát a marhának s azután gyujtogassatok. Az állatokat így más istállóba viszik s azok ott is fertőznek.

Jól fontoljátok és jól válasszatok. Tetteiteket siker szerint jutalmazzuk.

Megrongált vasúti sínek.

Minden rombolás után küldjétek jelentést, hogy a jutalomjegyzékben előjegyezhesünk.

Adjatok különböző címeket, melyekre csomagok küldhetők s amelyeket ti az ellenőrzés után megfelelőnek találtok.

Végső célként el kell érnetek, hogy minden tanyán és parancsnokságon a lángok magasra csapjanak s a tűz ölje meg az állatokat. Ne hagyjatok semmit se figyelmen kívül.

Így kell levernünk az ellenséget. Ha csak lehet avassatok be munkátokba hí barátokat. Így dicsőséggel dolgoztok a győzelemért és a hazáért».

Egy másik utasítás a német burgonyatermés tönkretételét célozza: «Egyes beteg burgonyákat kikeresünk és a sötét foltokat felfedjük. Ha a

vetőburgonya együtt van, a sötét, kivágott húst egészséges burgonya húsába tesszük.

Ha lehet, a csírák eltávolítandók, éspedig tűzzel, késsel, vagy készülékkel, amit az átküldött süteményekben és csokoládékban találtak.

Burgonyaszedésnél össze kell keverni a beteg burgonyát az egészségesekkel.

Használjátok, ahol lehet, a kénsavat. A kénsavval való átitatás elveszi a csíráképeséget. Mindezt úgy csináljátok, hogy a németek ne vegyék észre. Egy rossz aratás annyi, mint egy elvesztett ütközet. Hazátokért dolgoztok.

Keressetek biztos, óvatos, hallgatni tudó barátokat.

Kereskednetek és írnotok kell. Dolgozzatok csendben, vezessetek, barátaitokkal közöljétek munkáitokat.

Táborotokat fogjátok össze.

Az egész szervezetet úgy kell vezetnetek, mint a szolgálatot. Az általatok személyesen ismert franciák a munkára be vannak osztva. Nektek mindig a mi utasításaink szerint kell dolgoznotok».

Erős figyelem és gondos kutatás után a «Deutsche Tageszeitung» hírdéteiből fedeztek fel egy erősen kiterjedt szabotázs-szervezetet, amelyet Franciaországból irányítottak s amelybe orosz foglyok is be voltak szervezve. Munkájuk az előzőekben ismertetett munkához hasonló volt.

Természetesen nemcsak a hátorszáiban, hanem az arcvonalakon is működött a szabotázs. Ez főképpen abban nyilvánult meg, hogy hidakat robbantottak az utánpótlás bénítása céljából, vagy támadás előtt felhalmozott anyagot és lőszert tettek hasznavehetetlenné.

Eichhorn német tábornokot Kiebben meggyilkolták.

Autószerencsétlenségek előidézésére az utakat erős dróttal zárták le. Ezeken kívül sok-sok szabotázs eset fordulhatott elő, amit akkoriban talán fel se ismertek.

Miután a szabotálók is éppen úgy titokban dolgoznak, mint a kémek és a szabotázs is legtöbbször csak eredményében ismerhető fel, igen nehéz az ellene való védekezés. Robbantással elkövetett szabotázsnál a nyomok is eltűnnek, megsemmisülnek, sőt sokszor áldozatul esnek maguk a szabotálók is.

Hogy az elmúlt világháborúban a szabotázs egyik oldalon sem hozta meg a kívánt eredményt, annak főképpen a mindkét oldalon tapasztalható kezdetlegesség, gyakorlatlanság volt az oka.

Azóta sokat haladt ez a titokzatos munka. Valami ízelítőt a háború alatti szabotázs is ad annak hatalmas erejéből. Ez a munka a maga teljes egészében azonban akkor nem bontakozhatott ki.

Ma már tudjuk, hogy a háború kedvező, vagy kedvezőtlen kimenetelére óriási kihatása van a helyesen, szívósan és körültekintően előkészített és vezetett szabotázsharcnak. Ha a szabotázs sikerül, a harchoz szükséges anyagok és erőforrások tönkretétele folytán a nemzet katonai küzdőképességének is össze kell omlania.

Ezért ma már nem mondhatjuk, hogy a harcot csak a hadsereg vívja. Ma akarva, vagy akaratlanul a nemzet összessége harcol, mert erre rákényszerítik. Nyilvánvaló lesz ez a gondolat akkor, ha a szabotázs lényegét és eszközeit is ismerjük. A háború eredménye tehát nem csupán a hadsereg kedvező működésétől függ, hanem attól is, sőt igen nagy mértékben attól, vajjon tudunk-e az ellenség szabotázsarca ellen megfelelően védekezni. A döntéshez tehát nemcsak a hadsereg, hanem az állam teljes, megfeszített ereje szükséges.

Ezért kell már békében is figyelmet szentelni a szabotázsnek.

Ma a nemzetek harcában csak álemberiség és csak álkíméletesség van. Minden eszköz jó és minden eszközt felhasználnak, amely a célhoz, végeredményben tehát az ellenfél leveréséhez vezet. Ennek megfelelően a szabotázs eszközei is kíméletlenek.

Tehát minden állam törekszik majd az ellenfél katonai és anyagi mozgósításának meggátlására, hadiiparának megsemmisítésére, vagy legalább is huzamosabb ideig való megbénítására is, és végül arra, hogy az ellenséges állam gazdasági megélhetését megrövidítse.

A mozgósítás és a hadsereg felvonulásának megakadályozása,

a hadiipar megbénítása, később a hadvezetés és hadműveletek bénítása,

a kiéheztetés és végül

a lelkek megmételtyezése, azok az eszközök, amelyeknek céltudatos és tervszerű felhasználása a szabotázs-harcban eredményt hoz.

A szabotázs eszközei rávilágítanak arra a munkára, amit a szabotázs jelent és egyúttal érzékeltetik is azt a félelmetes erőt, amely a szabotázs-harcban rejlik.

A mozgósítás és felvonulás megakadályozása, vagy késleltetése keresztülvihető közúti hidak, vasuti műtárgyak, vonatok felrobbantásával, pályaudvarok és berendezései tönkretételével.

Ha nincs út és vasút, amelyen a hadkötelesek csapattesteikhez bevonulhatnak, vagy a már mozgósított csapatokat nem lehet idejében ott alkalmazni, ahol a hadvezetőség akarja, mert nincs lehetőség az odaszállításra, úgy a legpontosabban kidolgozott és legélszyszerűbben elgondolt hadműveleti terv is csak gondolat marad, amellyel az ellenséget nem lehet megverni. Az így be-

Étetésre szánt zab közé kevert gramofontűk.

következő hátrányok fejtegetése már nem tartozik a szabotázs-téma köréhez, de nem is szükséges, hogy ebbe bővebben belemélyedjünk, hiszen a hátrány okszerű következménye a szabotázsnek. Hatásos módon lehet akadályozni a mozgósítás síma lebonyolítását még távbeszélő- és távíróvonalak megszakításával, vagy rádió-adóállomások kikapcsolásával is, mert ily módon a parancsok vagy nem, vagy csak későn juthat azokhoz, akiknek a parancsokat végre kellene hajtaniok s így az egyes részek egyöntetű, összevágó működésének még a lehetősége sincs meg.

A felszerelési-, fegyver- és lőszerraktárak robbantása igen hatásos eszköz a mozgósítás anyagi részének meggátlására, mert az ezekben felhalmozott cikkek nélkül nem lehet az ellenség ellen vonulni.

A hadiipar bénításának igen sok lehetősége van. Ma már úgyszólván minden hadianyagipari gép villamos hajtásra van berendezve. A hadiipar teljesítményének alapos csökkentése tehát a legegyszerűbben és leghatásosabban azáltal érhető el, ha a villamos központok működését kikapcsolják. Ez történhetik robbantás, vagy gépek tönkretétele útján, mert mindkét esetben huzamosabb időt vesz igénybe a helyreállítás. Nem lehet lebecsülni azonban az áram-átalakító állomások, vagy a vezetékek megrongálásának hatását sem, bár kétségtelen, hogy a termelés bénítása szempontjából ezek sokkal kisebb kárt jelentenek, mint egy egész erőmű energia-szolgáltatásának megszüntetése.

Bányáknál az erőműtelepek tönkretétele különösen nagy hátrányt okoz, mert a termelés teljes megakasztása lehet a következmény. Minden, a föld felszíne alatt művelt bányának életszükséglete a szellőztetés és a vízkiemelés. Különösen a szénbányákra áll ez, tehát éppen azokra a bányákra, amelyek általában bőséges erőforrásokat jelentenek. Az erőmű megsemmisítésének, vagy működési zavarának bénító hatása abban nyilvánul meg, hogy a szellőztetés megszüntetésével a bányászok nem szállhatnak le a bányába, tehát nem termelhetnek. Szénbányánál pedig a vízkiemelés elmaradása egyértelmű azzal, hogy a bánya huzamosabb időre művelhetetlen állapotba kerül, mert ha a víz a bányát elönti, a kiemelés újbóli megindulása után is időre van szükség, míg a termelés megindulhat. Szükségmegoldások, melyek az erőmű szünetelésének tartama alatt a lég- és vízveszélyt csökkenthetik, ha fent is tudnák tartani a bányaművelést, csak erősen korlátozott termelést biztosíthatnak éppen akkor, midőn arra fokozott mértékben van szükség.

A bánya egyébként is érzékeny. A műszaki berendezések, rakodók, aknatornyok, tárnabejáratok robbantásával, vagy más módon történő hasznavehetetlenné tételével a termelés gátlása, vagy megakasztása mindig sikerül.

A villamos központok energiaszolgáltatásának megszűnése természetesen megbénítja a gyárak termelését is, esetleg azok ideiglenes szünetelését hozza magával. A hadianyagtermelés tehát éppen akkor csökken, amikor a működő hadseregnek erre múlhatatlanul szüksége van.

Számolni kell azonban az erőművek meglepetésszerű kikapcsolásának azzal a hatásával is, amely a közvilágítás megszűnése folytán a páni félelem, vak rémület előidézésében nyilvánul meg. Miután a hirtelen sötétség beállta után az első pillanatban senki sem tud semmi bizonyosat — különösen nagyobb városokban — a gyenge lelkeken a bizonytalanság érzése lesz úrrá és ez kiválthatja a tömeghisztériát, mely sokkal rombolóbb lehet, mint a valódi veszteség.

A géprombolások hatása kiszámíthatatlan jelentőségű szabotázscelegmény, akkor ha nagy gépekről van szó, amelyek pótlása belföldön is huzamo-

A «Szeretet-csomag» kalácsába rejtett gyújtóeszközök.

sabb időbe kerül, vagy, ha a megrongált gép belföldön elő nem állítható. Érzékeny és különleges gépek rombolása nemcsak megbéníthatja az üzem munkamenetét, hanem megszűnésüket is előidézheti. A géprombolás tehát igen hatalmas eszköz a hadiipar mozgósításának, később termelésének akadályozására, annál inkább, mert géprombolások elkövetése aránylag könnyű szabotázmunka. Egy géptörést vagy kikopást mindig lehet a véletlenel megmagyarázni. Utalhatunk itt a háború alatti francia szabotázásra, mely finom mechanikai gépek péppel való bekenésére adott utasítást. A pépbe vaspor volt keverve, amely a gépet rövid idő alatt kimarta.

A gyújtogatás egyik legerősebb szabotázs eszköz. A háború alatt még igen kezdetleges alakban jelentkezett, amelynek az is oka volt, hogy a hadi-

vegyészet nem állott, de természetesen nem is állhatott azon a fokon, mint ma. Ma a vegyészet oly eszközöket állított harcba, hogy a netalán nem sikerült gyujtogatás is nyomtalan marad. Ezek a vegyi harceszközök, biztos működés mellett, csak egészen különleges oltókészülékkel közömbösíthetők. A gyujtogatás igen nagy területen alkalmazható mint szabotázscelemek, mert városok, katonai parancsnokságok, bányák, ipartelepek, hadiüzemek, gabonarakarok, gabonamezők felgyujtása mindig igen érzékeny kárt jelent.

A munkalassítás nemcsak valóságos hátrányt jelent az üzemi termelésben, hanem ezen túl azt a veszélyt mutatja, hogy a munkások a szabotázsra szervezve vannak. Ez pedig már oly veszedelmes jelenség, melynek következménye már csak a szervezett munkabeszüntetés lehet. Ha helytálló is az a gondolat, hogy amíg munkaadó van, addig munkásérdekviseletnek is kell lennie, a tőke és a munka harca nem fajulhat addig, hogy esetleg a nemzet jövőjének kialakulására bénítóan hasson. Itt az egészséges kiegyenlítést, ha az magától nem jönne létre, az államhatalomnak kell kialakítania.

Eddig nem foglalkozott vele senki és ma már nem állapítható meg, hogy a világháborús sztrájkok csak az emberélet-veszteségekre is milyen százalékos hatással voltak. Annyi azonban kétségtelen, hogy ezek a munkabeszüntetések sokkal nagyobb veszteséget okoztak az állampolgárok összességének, mint amennyi eredményt hoztak a munkásságnak.

Ismét csak Ronge tábornokra hivatkozunk, aki könyvében megállapítja, hogy a bécsi arsenálban kitört sztrájkot a bécsi szociáldemokraták készítették elő, jórészt még békében. Igaz, hogy békében, amikor csak bérharcot jelent a sztrájk, nem esik olyan súllyal a latba, mint háború idején, de éppen Ronge tábornok idézett megállapítása az, amely gondolkodóba kell, hogy ejtsen mindenkit, hogy hol van itt a határ, az, ahol a munkabeszüntetés még bérharc vagy pedig már szabotázs? Ki vállalkozik arra, hogy meghúzza ezt a határvonalat?

Hibásan gyártott hadianyagoknak a helyesen gyártottak közé való becsempészése, kristálytisztaság szabotázs még akkor is, ha akár hanyagságból, akár a büntetéstől való félelem következtében történik. Robbanóanyaggyárban, repülőgép-, fegyver- vagy lövegüzemben elkövetett ilyen szabotázs emberéletet jelent; és pedig annak az embernek az életét, aki hazája iránti kötelességét híven teljesítve, annak megvédésére fogott fegyvert. De jelenti ezen túl a katonák között a kishitűség magvának elhintését, az előljárókba és vezetésbe vetett hit megrendülését is. Ez a jelentősége tulajdonképpen a hibás hadianyag, különösen a hibás fegyverzet gyártásából eredő szabotázs.

A kiéheztetés a szabotázs egyik válfaja és csak ott alkalmazható, ahol a külföldről történő élelmiszer-utánpótlást meg lehet akadályozni. Ha egy államot, vagy egy államcsoportot háború idején ki akarnak éhezteni, szükséges, hogy azt körülzárolják s ezúton megakadályozzák ama törekvésében, hogy fogytán levő élelmiszerkészleteit kiegészítse. Természetes követelménye a kiéheztetésnek az is, hogy az állam akár földrajzi helyzete, vagy akár nép-

sűrűsége következtében, a saját élelmiszertermelésével ne elégíthesse ki a fokozott szükségleteket. Ha ezek a körülmények hiányoznak, a kiéheztetés nem sikerülhet. A kiéheztetést azonban, — ha a szóbanforgó állam körülményei olyanok, hogy ez a szabotázs-harc mód egyáltalán szóba jöhet, — siettetni lehet azzal, hogy a gabonaráktárakat és élelmiszerkészleteket, — avagy a már érett gabonát a szántóföldeken, — felgyújtják, vagy pedig az élelmiszereket, kutakat és vízvezetékek vizeit megmérgezik. Az élelmiszerraktárak és gabonamezők felgyújtása kétségtelenül emberiesebb megnyilvánulása a szabotázsnek, mint a mérgezés; ezzel szemben az utóbbi kíméletlenebb és így eredményesebb.

Azonban a körülzárolás útján tervezett kiéheztetés rendszerint lassan hoz eredményt. Ez a hátránya. Az antantnak a világháborúban négy évig kellett várnia, míg a volt központi hatalmakat sikerült kiéheztetnie. A világháborúban, mint már többször rámutattunk, a szabotázharc alkalmazására úgyszólván csak kísérletek történtek és erősen érezhető volt rajta az alapos előkészítés, a szervezettség és a cselekmények végrehajtásában a gyakorlottság hiánya. Ezért az itt-ott elért eredmények is csak félsikert hoztak. De vajjon az előbb-utóbb elkövetkező háborúban, okulva éppen a világháború szabotázharcának sikertelenségén, nem fognak-e a hadviselő felek e téren is olyan eszközök-höz nyúlni, amelyekkel hamarabb elérik kitűzött céljaikat?

A mesterséges járványokozás a szabotázsnek egyik itt tárgyalt válfaja. Állatjárványok, különösen a takonykór terjesztésével a franciák az elmúlt világháborúban is kísérleteztek több-kevesebb sikerrel. Ma már nem lehet megállapítani, hogy azoknak a járványoknak a felidézésében, melyek a harcok között pusztítottak, van-e és milyen szerepe a szabotázsnek. Ma a járványokozás kérdése (bacillusháború), hadivegyészettel is foglalkozó szaklapok tanúsága szerint, a szakkörök munkájának és kísérletezéseinek állandó tárgya. A vegyi háború ugrásszerű haladása ezt a harcmódot közelebb hozza a megvalósuláshoz, semmint gondolnók. Mindenesetre olyan kérdés, amelyen dolgoznak s amellyel számolnunk kell, hiszen egyes alakjaiban már megjelent a történelem folyamán, tehát még azt sem mondhatjuk, hogy merőben új kísérletekről van szó. A vegyi háború hatásossága ugyan függ alkalmazásának mértékétől, annyi azonban kétségtelen, hogy erőteljes alkalmazás mellett eredménye képzeletet felülmúlóan borzalmas.

A hadműveletek és a vezetés bénítása történhetik tábori híradó eszközök rombolása útján, parancsnokok és parancsnokságok ellen elkövetett merényletek által, utak, hidak, forgalmi eszközök és berendezések tönkretételével és végül felhalmózott hadianyagok, lőszerraktárak robbantásával.

A lelkek megmételtyezése a propaganda feladata. Célja: a harci készség és a lelki ellenállóképesség összeroppantása. Az ily értelmű propaganda tehát a szabotázsnek egy része. Róla külön fejezetben számolunk be részletesen.

Hadiipari szabotázs esetekre a háború utáni időből példákat hozni azért nehéz, mert csak a legritkább esetekben állapítható meg, hogy véletlen sze-

rencsétlenségről, vagy próbaszabotázsról van-e szó. Általános igazság, hogy azok az esetek, amelyekben a szerencsétlenség okát nem lehet felderíteni, legalább is szabotázsgyanusak.

Az olasz-abesszin háború és az ebből származó olasz-angol feszültség a szabotázs oly példáit is kitermelte, amelyeket még véletlenül sem lehet egyszerű szerencsétlenségnek minősíteni.

Angliában 1936 februárjában gyors egymásutánban öt szabotázs eset történt a birodalom büszkeségénél, a hadiflottánál. Ismeretlen tettesek a «Chatham» nevű hadihajó egész villamos berendezését tönkretették. A haditengerészeti hajógyárban a «Welo» és «Cumberland» hadihajók aknarakó készülékeit rongálták meg oly súlyosan, hogy kijavításuk hetekig tartott. A «Royal Oak» és az «Orion» hadihajóknál a kormányserkezetek mondták fel a szolgálatot.

Szabotázs következtében az angol légierők is súlyos veszteséget szenvedtek. Az 1936 február 19-én megtartott légi hadgyakorlatokon két, február 21-én pedig egy nagy bombavetőgép zuhant le. A szerencsétlenségnek összesen 8 halottja volt. A lezuhant gépek mind a legújabb rendszer szerint épültek, benzinhiánynak, vagy géphibának gyanúja sem merült fel, a mellett a gépek a legkorszerűbb rádiókészülékekkel voltak felszerelve. A február 21-én lezuhant gép a tengerbe esett. Kiemelték és megvizsgálták, de csak néhány kisebb sérülést találtak rajta. A szerencsétlenségek okát az angol «Intelligence Service» és a rendőrség együttes fáradozásai ellenére sem sikerült megállapítani. A nyomozást végző közegek nyíltan kifejezést adtak ama nézetüknek, hogy szabotázs okozta a katasztrófákat.

Nem kímélte a szabotázs az angol gyarmatokat sem.

1935 augusztus 22-ről 23-ra virradó éjszaka a Singapore-i angol rendőrség bizalmas értesítés alapján japán kémeken ütött rajta, akiknek feladata az angol flottabázis felrobbantása volt. A Singapore-i kikötő tudvalevően az angol flotta legfontosabb támpontja Ázsiában. Az angol kormány néhány évvel ezelőtt elhatározta, hogy korszerűsíti a kikötőt, és az azt védő erődöket. E terv végrehajtása azonban ellentétben áll Japán ázsiai terjeszkedési terveivel. A japán terjeszkedési vágy már rávetette szemét Indiára, Singapore pedig döntő fontosságú őrhelye a brit hatalomnak.

Midőn a rendőrség egy kunyhóban a szabotálókon rajtaütött, az utóbbiak elkeseredetten védekeztek. Említésre méltó, hogy néhány héttel előbb a rendőrség másik japán kémszervezetet is letartóztatott.

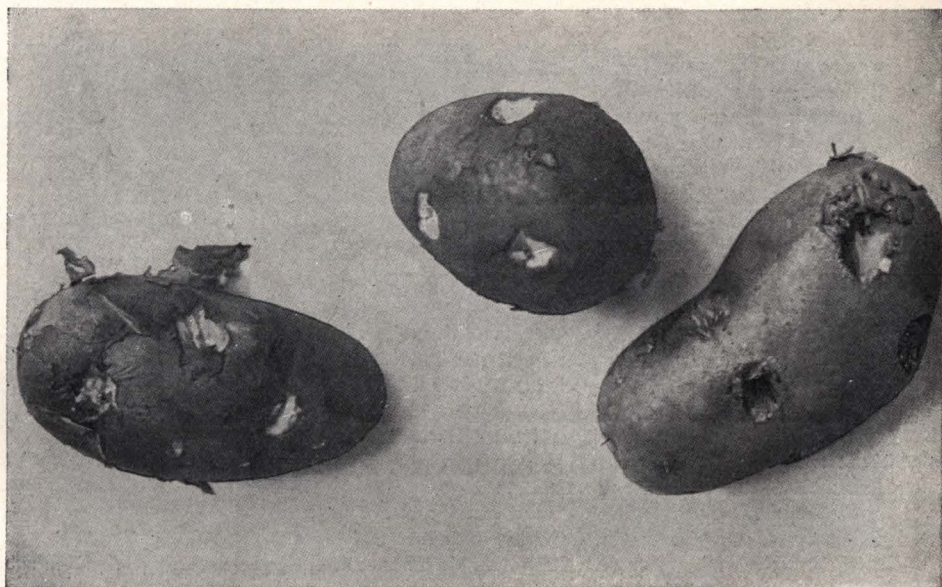
A Melbourne-i Nobel-féle lőszergyár 1935 szeptember 18-án repült a levegőbe és pedig éppen akkor, midőn egy új, rendkívül erős robbanóanyag előállításával foglalkoztak. Két munkás meghalt, a gyár nagy része rombadólt.

Olaszország — úgy látszik — szintén nem kerülheti el a feszült politikai helyzet következményeit.

Torino közelében, Varesá-ban van az angol-olasz Bickford Társaság lőporgyára. Tekintettel az olasz háborús előkészületekre, a gyár 1935 tavasza óta

teljes üzemmel dolgozott. 1935 július hó 27-én d. u. 2 óra 30 perckor a gyárnak abban a részében, ahol a szállításra váró becsomagolt lőszeret őrizték, robbanás történt. Feltűnő, hogy éppen e napon különösen nagy mennyiségű lőszer volt raktáron.

Az újsághírek szerint a robbanás borzalmas rombolást végzett. A halottak száma 38, ezenkívül sok a kevésbé vagy súlyosabban sebesült áldozat. A gyár majdnem teljesen elpusztult. A hatóságok nyomozást indítottak a katasztrófa okának megállapítására, de a robbanás helyén dolgozó munkások közül egyetlen egy sem maradt életben és így a szerencsétlenség körülményei nem voltak tisztázhatók.

Csírátlanított burgonya.

Milanóban, 1936 március 7-én reggel 4 óra 20 perckor, egy repülőgépmótorgyár egyik kazánja robbant fel. A szomszédos petróleumraktár a robbanás következtében kigyulladt. Kilenc munkás meghalt, tizenöt megsebesült.

Nehogy azonban azt higgyük, hogy más államokban nyugodtabb, veszélytelenebb a hadiipari munkás, vagy a katonai őrszem élete. A mai békét hirdető, de háborúra készülő világban csodálatos balsors üldözi a hadiipari üzemeket és a lőszerraktárakat. Minden külön megjegyzés nélkül csokorbakötjük csak egy év eseményeit.

1935 május 21. Moszkvában levegőbe repül a Frunze vegyipari gyár, amely az orosz hadiipar egyik legnagyobb gyára. A robbanás úgy történt, hogy az egyik épület, amelyben nagymennyiségű éter volt elraktározva, ismeretlen módon kigyulladt. Bár Moszkva egész tűzoltóságát mozgósították,

a gyártelepet már nem sikerült megmenteni. Az áldozatok száma ismeretlen ; bizonyos csak annyi, hogy 12 tűzoltó is életét vesztette.

1935 június 14. A Berlintonól 80 km-re fekvő reinsdorfi állami hadianyaggyár d. u. 3 órakor levegőbe repült. A gyár a Versailles-i szerződésben engedélyezett robbanóanyaggyárak egyike volt és az utóbbi időben teljes üzemmel dolgozott. Munkásainak száma 1500 fő, többnyire kiszolgált katonák. A robbanás ismeretlen okból keletkezett, műhelytűz következménye volt és folytatólagos robbanásokat okozott. A halottak száma 52, a sebesülteké 370. A robbanás után 20 km körzetben rendőrláncot vontak a gyár körül. A legszigorúbban igazoltattak mindenkit, aki Reinsdorfból el akart utazni, az oda utazást pedig egyáltalában nem engedték meg. A szerencsétlenség okozója mégis homályban maradt.

1935 június 19. A «Remény» nevű francia búvárhajó felrobbant. Hét halott.

1935 július 24. Jugoszláviában az obolicsevói lőporgyárban ismeretlen okból felrobbant a nitrocelluloze-készlet az egyik munkateremben. Öt halott, nyolc sebesült.

1935 július 27. A kisázsiai Iszmid török városban felrobbant a katonai lőszerraktár. A robbanást követő tűzvész az egész várost elpusztította. A 12,000 főnyi lakosság sátrak alá költözködött. Az áldozatok száma igen nagy, pontos adatok ismeretlenek.

1935 augusztus 14. A Bukarest melletti Barlad közelében fekvő katonai lőszerraktárt éjszaka folyamán — hivatalos megállapítás szerint — ismeretlen tettesek fel akarták robbantani. Az őrszem idejében észrevette a bokrok között surranó alakokat, felriasztotta az őrséget és világító rakéták fénye mellett valóságos golyózáport zúdítottak a menekülő merénylők után, de csak egy, a hajnali piacra siető, kofát találtak el.

1935 október 13. Franciaország legnagyobb hajógyárában, ahol a «Strassburg» nevű csatahajó épül, oxigén-robbanás történt. Három halott és 11 súlyosan sebesült.

1935 november 4. A Bécs közelében lévő blumai lőporgyárban ismeretlen okból felrobbant egy lőszert gyártó gép. Emberáldozat nincs, az anyagi kár nagy.

1935 december 11. Leoruvitte francia városban levegőbe repül egy katonai lőszerraktár.

1936 május 4. Southampton kikötő egyik hangárjában felraktározott olaj- és benzinkészlet titokzatos módon kigyulladt. Hatalmas tűz keletkezett, mely komolyan veszélyeztette a nemrégén vízrebocsátott Queen Mary hajóóriást. Az egész város tűzoltósága órákig tartó megfeszített munkával tudta csak megakadályozni, hogy a hatalmas lángok átcsapjanak a közeli dokk épületeire, melyek szomszédságában a Queen Mary készen állott első tengerentúli útjára.

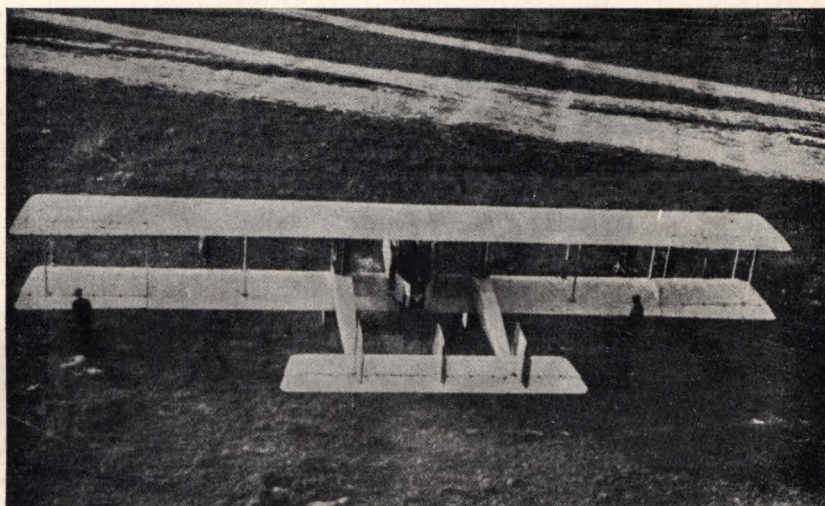
A fent felsorolt esetek korántsem merítik ki az egyetlen év alatt tör-

tént szerencsétlenségeket, kétségtelen azonban, hogy mind a modern technika, mind a műszaki és katonai óvintézkedések magas foka szinte kizárja azt, hogy valamennyi ilyfajta robbanást csak véletlen szerencsétlenség okozhattott volna.

Bizonyos, hogy a szabotázs, ha nem is mindig katonai szervek, raktárak, üzemek ellen irányul, mindig — akarva, vagy akaratlanul — végeredményben a honvédelem érdekeinek árt.

Ilyen — valószínűleg politikai háttérű — szabotázs esetek az alábbiak :

1935 április 30-án Saragossában az anarchista szövetkezetek kimondották az általános munkamegtagadást. A felizgatott munkástömegek zendülése alkalmával a város négy különböző helyén bombák robbantak. Egy halott,

Zsákmányolt francia repülőgép, amely szabotázs végrehajtásához kémeket tett le a német csatavonal mögött.

több súlyos sebesült. Jelentékeny anyagi kár. A hatóságok eredménytelenül nyomoztak egy titkos rádióállomás után, melyen az általános munkabeszüntetésre való felhívást leadták (szellemi és közlekedésügyi szabotázs).

1935 május 2-án d. u. 2 óra tájban Bécsben hirtelen áramzavar támadt. Számos ipari üzem, továbbá a városi villamosvasút kénytelen volt forgalmát beszüntetni. Az egyik hírlapíró kérdést intézett a villamosművek vezetőségéhez, hogy rövidzárlat, műszaki hiba, vagy szabotázs történt-e, de a vezetőség mindennemű felvilágosításadás elől elzárkózott (hadiipari, közgazdasági és közlekedési szabotázs).

1935 július 15-én a dortmundi bányában, 750 m-es mélységben, ismeretlen okból robbanás történt, amely bányatüzet idézett elő. Tíz halott, huszonhat súlyos sebesült (közgazdasági szabotázs).

1935 szeptember 27-én a lengyelországi tornaszovi vasöntödében felrobbant egy kohó. Hét súlyos, tizenkét könnyebben sebesült. Ok : a beolvasztandó anyag közé felderítetlen módon fel nem robbant gránát került (közgazdasági, esetleg hadiipari szabotázs).

1936 február 5-én Santiago de Chilében a vasutasok politikai munkabeszüntetést rendeztek. A vasúti pályaberendezéseket számos helyen annyira megrongálták, hogy több vonat kisiklott. Ezért a vasútigazgatóság kénytelen volt az éjszakai forgalmat beszüntetni (közlekedési szabotázs. Háború esetén katasztrófára vezethet!).

Magyarországon előfordult szabotázsügyek esetek :

A volt monarchia egy hirhedt árulójának, — aki közvetlen a háború előtt orosz viszonylatban kémkedett — névrokonai egy idegen állam szolgálatába szegődtek. Azt a megbízást kapták, hogy egyik fontos vegyészeti gyárunkat robbantsák fel. A feladatot vállalták is és első lépésként a gyárba akarták magukat felvételni. Miután a feladat és a keresztülvitelére vonatkozó terv idejében az illetékes szervek tudomására jutott, a fiúkat a gyárba felvették, de természetesen minden lépésüket figyelték. Felvételük után ötönap az egyik fiú szabadságot kért, hogy beteg édesanyját egyik dunántúli faluban meglátogathassa. A szabadságot megkapta, bár tudták, hogy édesanyja évekel azelőtt meghalt. A fiú a halott édesanya meglátogatása helyett Budapestre kerékpározott és jelentkezett a szóbanforgó idegen állam követségénél. Pénzzel tért vissza, egy munkásnő ismerősét megvesztegette s így robbanóanyaghoz jutott. A robbanóanyagot a testvérek óraműves pokolgépbe szerelték. Éppen akkor tették őket ártalmatlanná, amikor a pokolgépet a gyár legérzékenyebb pontján akarták elhelyezni.

Egyik üzemünkben négy munkás nem az előírt védőpáncéllemez szelre fel több lövegre, hanem nem megfelelő minőségű pajzsokat kezeltek olajjal akként, hogy azokat a szabályszerű pajzslemezekről meg sem lehetett különböztetni. Megtévesztésül még a próbálövés helyét is beleütötték a lemezekbe lyukasztóval. Ilyen lemezek a kezelő tüzéretet természetesen nem védik úgy, mint az előírt minőségű pajzsok. Ki tudja, hány tüzér halálát okozták volna ezek a páncéllemezek.

A szabotázs előkészítésére jellegzetes példa volt, hogy egy utódállambeli törvényszéki bíró, aki a háború alatt Dunántúl volt fogságban, hazatérése után három évre visszatért Csonkamagyarországra és egyik újonnan épült gyár közelében telepedett le. Ott feleségül vette egy vízimolnár leányát, aki társadalmi állás tekintetében jóval alatta állt. Titokzatos lisztküldeményeivel hívta fel a figyelmet magára.

Nem hihető, hogy egy bíró, aki hazája megnövekedésével karrier előtt állott, csak azért jön vissza Csonkamagyarországra, hogy rangon aluli házasságot kössön, vagy hogy éppen csak az éhenhalástól megmentő malomban molnár lehessen.

1935 június 25-én éjfélkor a körmendi villanytelep Diesel-motorjának

Sehr geehrter Herr!

Bezugnehmend auf Ihren Lieferungsantrag Nr. 20/33.Mi. vom 16.d.M. teile ich Ihnen höflichst mit, dass vor der Fassung meritorischer Entschlüsse wir den frühesten Zeitpunkt des Lieferungsbeginns, sowie das allwöchentliche Lieferungskalkül kennen müssten.

Eine weitere wichtige Rolle spielt beim Abschluss des Geschäftes der Grad der Verderblichkeit der Ware, weshalb wir bitten in Ihrer gesch. Antwort die Qualität näher bezeichnen zu wollen.

Zu Ihrer Orientierung erwähne ich, dass einer meiner Klienten noch im Laufe dieses Monats in Kragujewac eintrifft. Es dürfte zweckmässig sein, die obenerwähnten Daten bis zu diesem Zeitpunkte vorzubereiten, damit das Geschäft mündlich verhandelt, eventuell sofort perfektuiert werden kann.

Mit Hochachtung

Wien, am 20. November 1934.

Jos. Wicher

Gyári titkokat magába foglaló üzleti levél.

Fenti levél értelemszerű fordítása és magyarázata a következő:

Igen tisztelt Uram!

F. évi november hó 16-án kelt 20/33 Mi sz. árajánlatával kapcsolatosan van szremsém nb. tudomására hozni, hogy annak érdemleges letárgyalása előtt szükségünk volna tudnunk azt, hogy a szállítás kezdetének mi a legkorábbi időpontja és hetenként részletezett mekkora tételekben történék. Az áru romlandóságának foka kalkulációnkban szintén fontos szerepet játszik, miért is kérjük, hogy válaszában a minőséget tüzetesebben megjelölni szíveskedjék.

Tájékoztatásul megemlítem, hogy ügyfeleim egyike még e hó folyamán Kragujevácra érkezik. Célszerű volna a fentjelzett adatokat addigra előkészíteni, hogy az üzlet szóbelileg letárgyalható, esetleg azonnal perfektuálható legyen.

Wien, 1934 november 29.

Kiváló tisztelettel

Magyarázat:

20/33 Mi.....annyit jelent mint: 20 mm. 33. mintájú nehéz géppuska
(Mi = Mitrailleuse = géppuska);

szállítás kezdete .... « « « a gyártás kezdete;

hetenkint részletezett
mekkora tételek... « « « hetenkint gyártott mennyiség. Egyúttal a gyár
teljesítőképessége;

romlandóság foka... « « « a géppuska teljesítőképessége (hány lövés per-
cenként, hány lövést bír ki az cső, illetve a
cső mily anyagból készült);

ügyfeleim egyike .... « « « egy megbízott, aki futárszolgálatot teljesít;
célszerű volna stb. .. « « « figyelmeztetés, hogy mikorra kellene az ada-
tok, egyúttal ígéret, hogy a megbízott azon-
nal fizetni fog, ha az adatok birtokába jut.

hajtásához szükséges sűrített levegő tartálya ismeretlen okból felrobbant. Az 50 atmoszféra nyomású levegő szilánkokra vágta az acélpalack másfél cm-es falát, összetörte a Diesel-motor acéllépcsőzetét és karvastagságú acélrudakat hajlított meg. Egy felrepülő acéldarab átszakította a tetőzetet. Az ablakok betörték, a csőhálózat megsemmisült. Szerencsére a tartalékmotor üzembehelyezésével el lehetett kerülni a világítási zavarokat.

1935 július 5-én Budapesten az Olajfinomító R. T. egyik műhelyében ismeretlen okból felrobbant az ú. n. olajcentrifugálgép.

1935 július 14-én tört ki az emlékezetes és ismeretes bányatűz Tata-bányán. E nap vasárnap volt, tehát a munka szünetelt és így emberéletet csak az oltás követelt. A tűz ismeretlen okból keletkezett az egyik tárnában. Tekintettel arra, hogy éppen vasárnap, tehát munkaszünet idején tört ki a tűz, próbaszabotázs lehetséges.

1935 augusztus 3-án az újpesti Lerner-féle enyvgyárban a gyári hulladékok közé meg nem állapítható módon pikrinsavas tartályok kerültek és felrobbantak. A tartályokban csak csekély mennyiségű pikrinsav volt. A pikrinsavat az enyvgyártmányok festésére is szokták használni (próbaszabotázs lehetséges).

1935 október 18-án d. u. 3 óra tájban Budapesten a Karolina-út 17. sz. a. szövőgyárban az ú. n. «előkészítő teremben» bebizonyítottan véletlenül kigyúlt az ott felhalmozott len. A tűzoltóság rövid idő alatt már-már ura lett a tűznek. Ekkor megmagyarázhatatlan módon hirtelen megindult a gyár nagytermének szellőző berendezése, mely az ott állandóan képződő nagy port felszívja és amelyet a tűz miatt megállítottak. A szellőzőgép a porral együtt zsarátnokot is felszívott. A zsarátnok végigszaladt a szellőzőcsövön és a munkatermen kívül levő szellőzőgépezet tartályába jutott. E tartályokban gyúlt össze az összes termekből kiszívott por. A beszívott parázs robbanásszerűen lángalobbantotta a kiszáradt port. A robbanás következtében újra fellángolt a már-már elfojtott tűz, mert a szétcsapódó lángok és a széthulló égő alkatrészek nemcsak a lent gyújtották fel újból, hanem felgyújtották a közeli 30 m hosszú raktárépületet is, melyben körülbelül 15 vagon lenhulladékot tároltak. Három súlyos sebesülés árán és csak hosszas küzdelem után sikerült az újabb hatalmas tűzvészt elfojtani.

1935 november 12-én a Ganz-gyár Kőbányai-úti vagongyárában felrobbant egy sűrített levegővel töltött tartály. Három életveszélyes, négy könnyebb sérülés.

1936 március 31-én reggel a nagytétényi vadásztöltény és gyutacs-gyárban ismeretlen okból robbanás történt. Két halott, egy életveszélyes sebesülés.

A szabotázst éppen úgy, mint a kémkedést, rendkívül nehéz bizonyítani, mert az vagy nyomtalan és legtöbbször maga a fanatikus szabotáló is az életével fizet elszántságáért, vagy ha a nyomok nem semmisülnek meg, mindig magyarázható és indokolható véletlen szerencsétlenséggel. Szerencsétlenségnek

az ellenkezőjét bizonyítani pedig csak a legritkább esetben lehet. Legtöbbször a szabotázs körülményei adnak támpontot a valóság felderítéséhez és teszik indokolttá a szabotázsgyanút. A próbaszabotázs — abban a háborúban, amelyet a kémek és szabotálók a föld alatt vívnak — a békebeli hadgyakorlatot jelenti. Ezek a próbaszabotázás-események hozzák azonban tudomásunkra, hogy a szabotázs él és dolgozik. Ipari szabotázsnál a robbanó anyagok helytelen tárolása következtében, vagy öngyulladásból eredő robbanások alig számbajöhető százalékot tesznek, mert a felelősség s a robbanóanyagok gyártásának mai tökéletessége ezt csaknem kizárja.

Sok szabotázs terheli a telepített idegeneket, akik mint békés polgárok élnek most s csak adott parancsra, vagy alkalomkor lépnek munkára. És mégis a magyar mentalitás hogy pártfogolja a törvénybe botló idegeneket! De elkövetheti a szabotázst mindenki más, akit megvesztegetnek, lefizetnek, akinek a pénz többet jelent, mint a haza és a becsület.

A szabotázs eszközeinek és megnyilvánulásainak felsorolása nem teljes, de nem is lehet az, mert a szabotázs a szellemi és anyagi élet minden változatában előfordulhat. Az ellene való védekezés tehát csak akkor lehet igazán eredményes, ha a szellemi és az anyagi élet minden megnyilvánulását figyelemmel

kísérjük, ipari szabotázásban a szerencsétlenségek mögé igyekszünk tekinteni és minden esetben azokat a körülményeket is vizsgálat alá vesszük, amelyek a szabotázst előidézhették vagy elősegítették. Szükséges tehát minden körülmények között, hogy a szabotázs elkövetésének lehetőségét akadályozzuk meg előzetes rendszabályokkal, illetve, hogy könnyörtelen büntetésekkel sujtuk azt, akire bebizonyosodik, hogy ellenséges szabotáló hálózat tagja.

Mind Ronge tábornok, mind Nikolai ezredes, a német kémelhárítás volt vezetője, egyértelműen állapították meg, hogy már a világháború alatt igen sok szabotázs végrehajtását akadályozták meg azzal, hogy az idegeneket a háború elején vesztégár alá helyezték.

A szabotázsharc megnyilvánulását a maga félelmetes erejében csak háború idején érezzük, de akkor helyrehozhatatlanul, ha már most békében

Időzített bomba.

nem készülünk el az ellene való hatásos védekezésre. A szabotázs hatása ilyenkor olyan óriási lehet, hogy egymaga eldöntheti a háborút. A világháborúban is nagymértékben hozzájárult az antant győzelméhez, hiszen a volt központi hatalmak a háború befejezésekor hatalmas ellenséges területeket tartottak megszállás alatt, tehát katonai tekintetben fölényes helyzetük volt ellenségeikkel szemben s a háború számukra mégis elveszett az éhség és propaganda következtében. El lehet és el kell képzelnünk tehát, hogy ha a világháború alatt még kezdetleges szabotázs a győzelem kivívásában az egyik félnek ily nagy segítőtársa volt, milyen lesz a hatása a most már békében teljesen megszervezett és begyakorolt végrehajtókkal bíró szabotázs-harcnak!?

A szabotázs veszedelmesebb hatású, mint a kémkedés. A kémkedés útján elveszett értékeket esetleg lehet pótolni, vagy megváltoztatni, a szabotázs által megsemmisülteket azonban idejében soha. Éppen ezért a túlzásba vitt ellenrendszabályok is indokoltak, melyek a szabotázharc elleni védekezés szolgálatában állanak.

Ipari szabotázs elhárításánál a legeredményesebb rendszabály az alkalmazottak megválogatása. Tehát az üzemek békében dolgozó munkásai — nemcsak a törzsmunkások, hanem az összes alkalmazottak — kell, hogy azt a magot alkossák, mely az üzemmenetet minden körülmények között, a feltöltött személyzettel is biztosítja. Ennek a magnak kialakítása minden felelős alkalmazott egyik legnehezebb feladata, mert lehet, hogy a pillanatnyi haszon szempontjából többet ér egy kevésbé megbízható, de gyors munkás, mint egy lassú, kevesebb munkateljesítményt végző, de feltétlenül becsületes alkalmazott.

Általában pedig mind a kémkedés, mind a szabotázs elhárításában mindenkinek részt kell vennie.

A nyílt, egyenes magyar lélek nehezen barátkozik meg az elhárító szolgálattal. Nem igen tud különbséget tenni a hazája iránti kötelességből származó bejelentés és a jellemgyengeségből eredő besúgás között. A besúgás mások alap nélküli megrágalmazásán keresztül az önzést szolgálja, míg az elhárító szolgálat támogatása szent, hazafias kötelesség.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HÍRSZOLGÁLATA A VILÁGHÁBORÚBAN.

Az amerikai hadvezetőség, és általában egész Amerika szerepét és fel-fogását a világháborúban folytatott kémkedésben és titkos hírszerzőszolgálatban, egészen más szempontok szerint kell megítélnünk, mint a világháborúban a központi hatalmak ellen hadrakelt európai államiok és hadseregek hasonló működését. A világháború előtti évtizedekben senkisé gondolt arra, hogy az Atlanti-óceán túlsó partján elterülő Amerika, valamely európai háborúban fegyveres kézzel, tehát a valóságban is részt fog venni. Az amerikai diplomácia és vezérkar sem foglalkozott tehát egy európai háború előkészítésével s ezért nem volt szüksége arra, hogy ezt megelőzve, a várható ellenség országaiban rendezzen be titkos hírszerzőszolgálatot. Mint tengeri nagyhatalmat, az európai szárazföld közepén fekvő államok hadseregei nem is nagyon érdekelték; meglegedett azzal, hogy diplomáciai nyílt hírszolgálat révén tájékozódják a németek katonai és kereskedelmi tengeri haderejéről; Ausztria-Magyarország kis flottájának belső ügyeivel vajmi keveset törődött. Még egy fontos körülményt sem szabad figyelmen kívül hagynunk: Amerika nem táplált ellenséges érzületet sem Németország, sem Ausztria-Magyarország iránt. Hiányzott népéből és annak vezetőiből az a faji gyűlölet, amelynek melegágyából fakadnak a kémkedés eredményes végrehajtását nagyon elősegítő indulatok: egyrészt a gyűlölködés, az ártani akarás, másrészt a mindenre képes, elszánt lelkesedés.

Az amerikaiak nem ismerték azt az ellentétet, ami a németek és franciák, az osztrákok és olaszok és más, egymással összeférni nem tudó népek és nemzetek között évszázadok óta fennállott. A természeténél fogva élénk, jóindulatú yankee sohasem tekintette ellenségének az Amerikába vándorolt európaiakat s békésen megférte hazája földjén minden nemzetiségű emberrel. Gyakori utazásai alatt pedig csak azt tapasztalhatta, hogy Európa minden állama és nemzete szívesen és előzékenyen fogadta amerikai vendégét. Ilyen körülmények között abban a titkos kém- és hírszerzőszolgálatban, amelyet Amerika a világháború német-francia hadszínterén és mögötte berendezett, alig találkozunk olyan kémkedési esetekkel, amelyeknek végrehajtói olthatatlan gyűlölettel, fanatikus szenvedéllyel dolgoztak volna. A világháborús amerikai kémkedés jellege, — szinte azt mondhatnók — bizonyos fokig

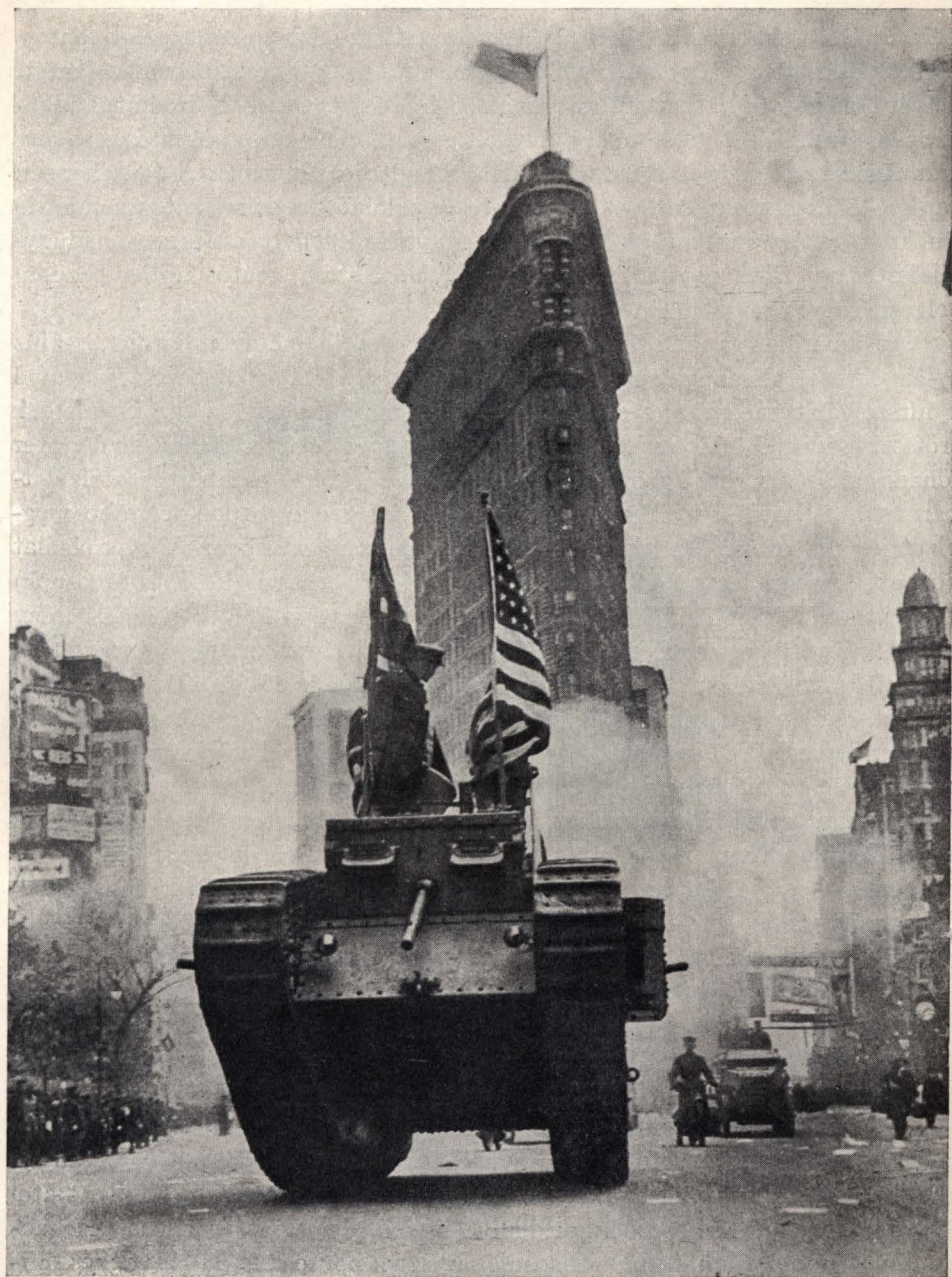
sportszerű volt. A vállalkozószellemű, kalandokra könnyen kapható amerikai katonának örömet okozott az, ha sikerült a németek háta mögött furfangos cselek révén híreket szerezni, vagy pedig életveszélyes vállalatokban bebonyolítani azt, hogy túljárt ellenségének eszén.

Az amerikai hadsereg, — mint tudjuk — a világháborúnak csupán utolsóelőtti évében avatkozott a népek nagy harcába, tehát kémkedési és hírszerzőszolgálat is voltaképpen csak akkor kezdődött. Természetesen azonban, hogy a hadbalépését megelőző tárgyalások alatt már bekapcsolódott az antant-hatalmak, — közelebről a franciák és angolok — kémkedési műveleteibe, de csak mint szemlélő, tanulni kívánó fél. Amerika 1917-ig semleges álláspontot foglalt el, így tehát hivatalos kiküldöttei, a már akkor hadatviselő államok területén szabadon közlekedhettek és jóformán mindent megtudhattak, ami a washingtoni kormányt érdekelte. Sőt éppen azért, hogy Amerika továbbra is semleges maradjon, mindenki, — főleg a német birodalom — amerikai hivatalos és nemhivatalos személyek iránt: a legmesszebbmenő előzékenységet mutatta.

Amikor Amerikának az európai háborúba küldött hadserege (American Expeditionary Force, magyarul: amerikai expedíciós haderő) a nyugati hadszíntérre érkezett, a kémiszolgálat szempontjából könnyű helyzete volt. Nem volt más teendője, mint az, hogy bekapcsolódjék a franciáknak és angoloknak már jól megalapozott és kitűnően működő kémszervezetébe. Másrészt viszont ez a kémszervezet az eddig semleges amerikaiaktól sok kitűnő ismeretlen adatot kapott, főleg Németország felől. Amikor pedig az amerikai sereg saját harcszakasza számára már önállóan is berendezte kémiszolgálatát, az angolok és franciák eddigi kémiszolgálatát az amerikaiak támogatásával élénkebbé vált.

A világháborús szakirodalomban egészen a közelmúlt időkig nagyon keveset olvashattunk az amerikai titkos hírszolgálat szerepéről. A német hírszolgálat vezetőjének, Nicolai ezredesnek könyvében, továbbá a «Weltkriegsspionage» című, — és még néhány más ilyen tárgyú — könyvben is csak rövid feljegyzéseket találunk erről a kérdésről. Azonban csak nem rég látott napvilágot egy igen érdekes könyv Thomas M. Johnson amerikai író tollából, amely német fordításban is megjelent «Dunkle Wege Amerikas im Weltkriege» címen. Ennek az érdekes és sokszor detektívregényszerű fordulatokban gazdag könyvnek adataiból elég tiszta képet nyerhetünk arról, hogy mit végzett Amerika az offenzív és defenzív kémkedés terén a világháborúban. Leírásainkban és fejtegetéseinkben, — tehát mint leghivatottabb forrásra — ennek a könyvnek adataira támaszkodunk.

Békében az amerikai hadügyminiszterium, illetve vezérkar, «G 2» jelzésű osztálya foglalkozott a kém- és kémelhárítószolgálat irányításával. Ez az iroda azonban a háború előtt csak igen szerény keretek között működött, mert csupán két tisztből és egy írnokból állott. Az amerikai kormány nem szívesen áldozott pénzt olyan katonai szolgálati ágazat ellátására, amely-

Háborús propaganda New-Yorkban.

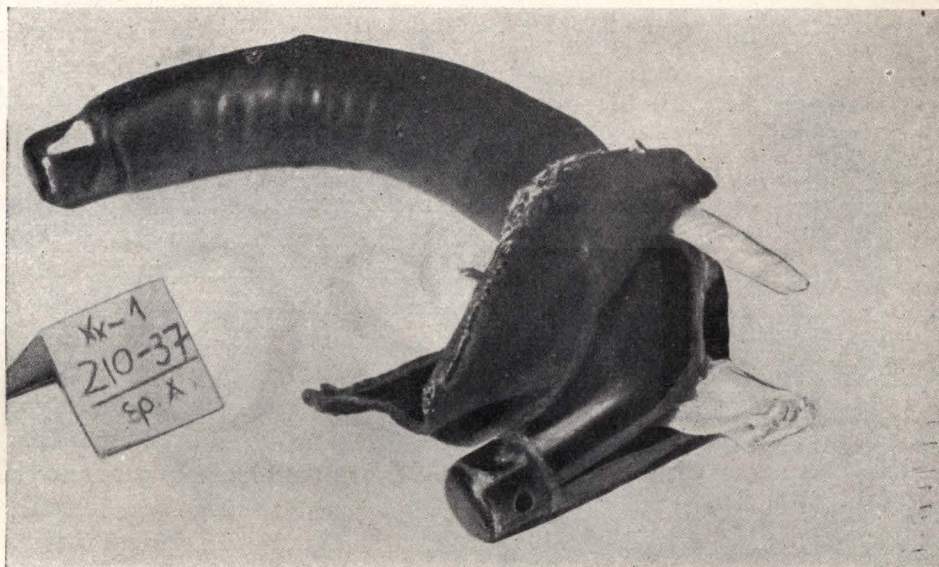
nek hasznát közvetlenül nem érezhette. Költségvetésében tehát erre a célra mindössze évi 11,000 dollárt szánt. Ralph H. Van Deman amerikai tábornok volt az első, aki már békében igyekezett a titkos hírszerzőszolgálat fontosságát kellően hangsúlyozni. Amikor a háború alatt Franciaországba került, helyét Marlborough Churchill tábornok foglalta el. De a «G 2» iroda tulajdonképpeni működését csak akkor kezdte meg, amikor az amerikai kormány már elhatározta, hogy az antant oldalán hadbalép és ennek első jeleképpen James A. Logan ezredes, — a Párizsban működő amerikai katonai misszió elnöke — 1917 április 6-án ezekkel a szavakkal lépett a francia hadügy-miniszterium híres 2. osztályának irodájába : «Uraim, mátol kezdve közösen dolgozunk».

Az amerikai expedíciós sereg főparancsnoka, Pershing tábornok, május 27-én érkezett Franciaországba s mindössze három tisztet hozott magával a hírszolgálat megszervezésére. Tizenhat hónap mulva, az antant-seregek erőfeszítésének delelőpontján, az amerikai hadvezetőség a francia hadszíntér főhadiszállásán már 287 tisztet foglalkoztatott a kém- és hírszerzőszolgálatban és a csapatok soraiban és az ellenség háta mögött 1000-nél több megbízottja állt ezekkel a tisztekkel állandó összeköttetésben. A hírszolgálat központi irányítását Nolan amerikai vezérkari őrnagy (később tábornok) vette át s mindvégig kitűnően vezette. Jóságos mosolya és igénytelen, szerény külseje mögött borotvaéles ész, ítélőképesség, hajthatatlan erély és rugalmasság rejtőzött. Szakember volt a legjavából. A kémkedés alapelveit és helyi tapasztalatait az angolok egyik kitűnő szakemberének, John Charteris tábornoknak segítségével szerezte meg, aki vele és tisztjeivel végigjárta az egész harcvonalat s a helyszínen oktatta őket a kém- és hírszerzőszolgálat részleteire. Az amerikai sereg főhadiszállása (General Head Quarters) Lotharingiában, a kis Chaumontban telepedett le, míg ennek egyik kis házában a kém- és hírszerző «G 2» jelzésű iroda. A szobák ajtóira szegezett «SS» betűs táblák («Secret Service») azt jelezték, hogy ezekben a helyiségekben végzik a titkos hírszerzőszolgálatot. Az osztály személyzetét nagyon megrostálták s annak tagjait minden foglalkozási ágból választották össze (egyetemi tanárok, nyelvtudósok, világotutazók, detektívek, újságírók, jogászok, orvosok, technikusok, erdészek stb.), hogy minden tárgykörnek és kérdésnek meglegyen a szakembere.

A hírszerzőiroda hatalmas méretű térképvázlaton berajzolta és naponként helyesbítette, nyilvántartotta a harcvonal helyzetét. Hogy ez a térkép milyen alapos lehetett, bizonyítja, hogy a 600 km hosszú arcvonalon (Hollandiától Svájcig) 1918 novemberében például összesen 398 saját és ellenséges hadosztályt tudott feltüntetni, mégpedig egészen pontosan, ami a titkos hírszolgálat fáradozásának dicsősége. Ezt a térképet, — ha az irodát este bezárták — külön fatáblákból készített redőnyökkel betakarták és éjjel töltött pisztollyal kirendelt őrök megszakítás nélkül őrizték. A «G 2» irodában igen nagy tökélyre vitték a foglyok kihallgatási módszereit is és az amerikai író

sem tagadja, hogy makacsul hallgató foglyokat «különleges kikérdezési módszerrel», «3-ad fokú kihallgatással», azaz testi fenytéssel kényszerítették vallomásra. Igen nagy súlyt vetettek a hadifoglyoknál talált iratok, főleg pedig a hazuról kapott levelek tanulmányozására. Amikor a háború vége felé ezek a levelek már nélkülözésekről, fásultságról kezdtek beszámolni, az amerikai hírszerzőiroda örömmel jegyezte fel naplójába : «A németek idegei felmondják a szolgálatot».

Az amerikai hírszerzőtiszték igen jól ki tudták használni a hadifoglyok lelkiállapotát közvetlenül a fogságbajutás legelső óráiban. Főleg akkor, amikor napokig, sőt hetekig tartó, idegőrlő pergőtűzek és az ezek után követ-

Kézitáska fogantyújába rejtett kémjelentés.

kező tömegtámadások alatt sok fogoly került a kezükbe, ezeknek a pokolból jövő, agyoncsigázott embereknek rögtön cigarettát, meleg ételt, italt, fürdőt adtak s e közben ügyes keresztkérdésekkel, de mindvégig kedélyes, szinte barátkozó részvétellel faggatták őket mindenféléről. De ez a módszer nem mindenkiel szemben vált be. Az említett angol könyv írója ismételten hangoztatja, hogy a régivágású, kemény, rideg, katonás porosz tisztektől és altisztaktól nagyon nehéz volt bármit is megtudni. Több szerencsájük volt a német hadseregben szolgáló elszásziakkal, lengyelekkel és a belga és dán határszélről származó katonákkal. A frontmögötti hadifogolygyűjtő-táborokban német szakácsokkal főzettek s ott, ahol már több ezredhez tartozó német hadifogoly került egy táborba, — akik tehát már nem ismerték egymást — németül tökéletesen beszélő amerikai tiszték és altiszték vegyültek közéjük német egyenruhában, hogy beszélgetéseiket kihallgassák.

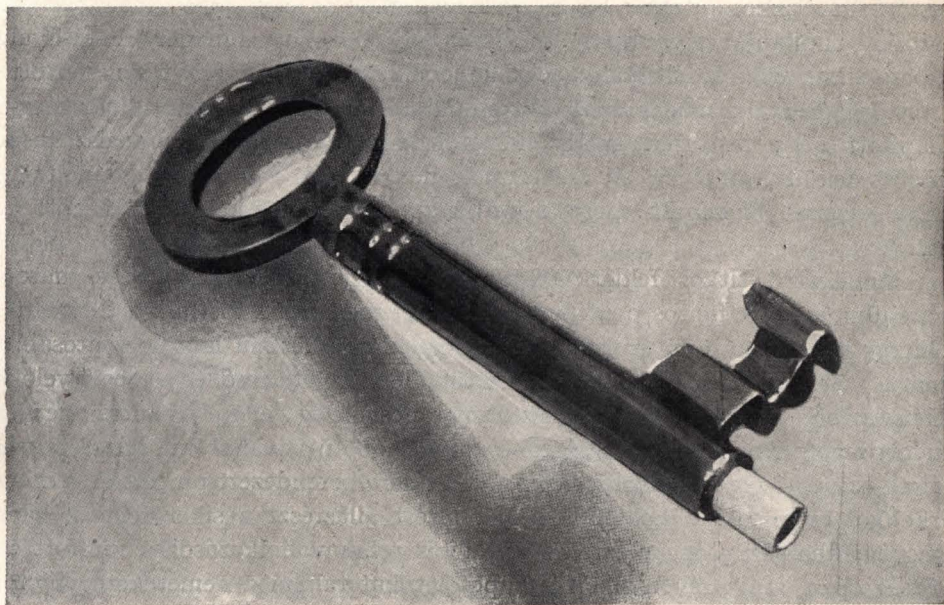
A szembenálló német ezredekről az amerikaiak főleg olymódon szereztek adatokat, hogy éjjel önként vállalkozó emberek lopódtak ki nagy merészen a két lövészárkvonala között, párszáz méteres előtérbe, hogy a napközben dúló harcok alatt elesett s még el nem temetett katonák vállszalagjait, sapkáit, rangjelzéseit és írásait magukkal hozzák. Erre a nem könnyű feladatra az amerikai katonák szinte sportvirtusból szívesen vállalkoztak, — hiszen az arcvonalak sokszor alig száz méternyire voltak egymástól és a figyelő és fülelő őrszemek, járőrök éjjel is állandóan tűz alatt tartották ezt a sávot. De a hírszerzőtisztek attól sem riadtak vissza, hogy rohamok alkalmával a legelső rohamozó hullámmal törjenek be az ellenséges állásba s mialatt a csapat az árkot az ellenségtől megtisztította, ők lázas sietséggel összegyűjtötték minden írást, térképet, elejtett naplót, amit a németek a harc hevében már nem vihettek magukkal. Különösen a St. Mihiel előtti arcvonal szakaszon szerzett ily módon az amerikai vezérkar ismételten rendkívül fontos híreket, mert a rohamozókkal együtt előnyomuló amerikai tisztek megtalálták mindazokat a hadművelleti intézkedéseket, amelyek a következő napokra tervezett vállalkozásokra szóltak. Mások viszont ily módon jutott kezükbe az egyik állásrendszer műszaki részleteinek helyszínrajza és az az alapvető parancs, amely a védelmi harc eljárások megváltoztatását rendelte el, azaz amikor a németek a merev, többvonalas védekezési rendszerről áttértek a rugalmas és nem a vonalakhoz tapadó, hanem küzdősávokban beépített fészkekre támaszkodó mozgó védelemre.

Talán a legjelentősebb kémzsákmány az a német jelentés volt, amelynek egy példányát egy ügyes amerikai kém a St. Mihiel-i német állásból hozta haza. Ez Fuchs német tábornoknak, az ottani hadseregcsoport parancsnokának jelentése volt Hindenburghoz, amelyben azokról a vereségekről számolt be, amelyek hadseregcsoportját érték az amerikaiaktól. Az amerikai vezérkar csak ebből tudta meg az előző napok sikeres harcainak valódi jelentőségét és hadművelleti eredményét.

Az amerikai fejlett táviró és drótnélküli távbeszélő szolgálat szintén sok értékes hírt szerzett a német táviratok lehallgatása révén. Sokszor szerencsésük is volt ezen a téren. 1918. március elején a «G 2» iroda szakemberei már jól ismerték a németek akkori rejtjelkulcsait és a legtöbb titkos írással küldött és elfogott sürgönyt meg tudtak fejteni. A németek március 10-ike körül új titkosírás kulcsot kezdtek használni. 13-án az egyik amerikai lehallgatóállomás tisztje megdöbbenéssel vette észre, hogy az egyik német parancsnokság hosszú sürgönyt ad le egy másik parancsnokságnak, és pedig már az új kulcs szerint, amit az amerikaiak természetesen még nem ismerhettek. A hírszerzőtiszt csalódva vette kezébe a megoldhatatlan sürgönyszöveget, de a következő percben arca már felderült. A másik német parancsnokság ugyanis a régi kulcs szerint azt táviratozta vissza, hogy még nem kapta meg az új kulcsot, tehát kéri az előbbi utasítás megismétlését a régi kulcs szerint. Ez meg is történt s így az amerikai tiszt most már nemcsak a szóbanforgó

fontos utasítást ismerhette meg, hanem a kétféle kulccsal szövegezett írás összehasonlításából könnyen megállapíthatta az új kulcs alapelemeit is.

Akkor, amikor az amerikaiak a világháborúba avatkoztak, rádiószolgálatuk még kezdetleges volt, de ügyes mérnökeik ezt a rendkívül fontos szolgálati ágat is hamar nagy tökéletességre fejlesztették. Levelezésükre ők is titkos írást használtak, de kezdetben rosszul jártak. A legelső titkosíráskulcs egy példányát egyik amerikai őrnagy zsebében magával vitte akkor, amikor az első arcvonalban akart tapasztalatokat gyűjteni és szerencsétlenségére egy német rohamvállalkozás sodrába kerülve, a németek fogságába került. De

Kulcsba rejtett kémjelentés.

mivel az amerikai főhadiszálláson tudták, hogy a kulcs egyik példányát az őrnagy magával vitte, azonnal eltiltották annak használatát és más kulcsot készítettek.

Az amerikai vezérkar tapasztalata szerint egy-egy rejtjelkulcsot legfeljebb 3—4 hétig használhattak, mert ezalatt az idő alatt a németek egészen bizonyosan rájöttek a nyitjára. Próbaképpen az amerikai híradóközpontok időnkint azt a hírt közölték titkosírásban nem létező parancsnokságokkal, hogy az arcvonal egy bizonyos pontján (rendesen valamelyik mellékes jelentőségű, csendes szakaszt jelöltek meg), előre meghatározott időben támadni fognak. Ha azután a német tüzérség a jelzett időben teljes erejével ráfeküdt erre a szakaszra és zárótüzet zúdított annak előterepére, az amerikaiak tisztában voltak azzal, hogy titkosíráskulcsuk már nem titkos.

Az amerikai hadvezetőség nagy súlyt vetett a német sajtó megfigyelésére is; különösen azokat a vidéki lapokat tanulmányozta lelkiismeretesen, amelyeknek kiadóhivatala az arcvonal mögött volt. Sokszor a legjelentékenyebbnek látszó s minden cenzura ellenére jóhiszeműleg megjelenő hír is szolgálatathatott fontos adatokat. A könyv írója egy ilyen esetről emlékszik meg. Az 1918-i tavaszi nagy támadás előtt nagyon fontos volt megtudni, hogy a németek melyik arcvonalszakaszra küldik legkiválóbb ezredeiket s azok között főleg öt gárda-hadosztályukat. Kémjelentések révén sikerült négy hadosztálynak helyét megállapítani. De a legfontosabb, legerősebb és legharc-edzettebb gárdahadosztály hollétéről a legszorgosabb kémkedés sem tudott beszámolni. Ekkor jutott a «G 2» osztály kezébe az egyik kis vidéki német városka napilapjának száma, amelyben egy hazafias ünnepély leírásával kapcsolatban ezt olvashatták: «Az ünnepélynek különös fényt kölcsönzött a testőrhadosztály zenekarának közreműködése». Ez a városka a már megállapított négy testőrhadosztály helyétől távolabb, olyan arcvonalszakasz mögött feküdt, amelyen az amerikaiak német támadásra nem gondoltak. A hír valóban bizonyult, mert a gárdahadosztály valóban itt avatkozott a harcba.

Mintaszerű titkos felderítést végzett Conger amerikai ezredes, harc-vonaluknak egyik fontos pontján, Vaux községben. Ez a kis falu a Chateau-Thierry mellett húzódó árokrendszer egyik német kézben levő legfontosabb pontja volt. Bár az amerikai repülők kitűnő légi felvételeiből és a megfigyelők jelentéseiből az amerikai hadosztályparancsnokság eléggé pontos képet tudott magának alkotni a községről és annak főbb útvonalairól és házcsoport-jairól, ez nem volt elég ahhoz, hogy a védelemre berendezett pincékkel, fedett árkokkal és akadályokkal alaposan kiépített állásrészre a siker reményében megtámadhassák. Conger ezredes rövid kis rohamvállalkozásokat indított a község ellen, amik révén sikerült kapcsolatokat találni a németeket gyűlölő és a házak között rejtőző néhány francia lakossal. Ezek között különösen egy kőműves ajánlotta fel szolgálatait, aki hivatásánál fogva a kis község valamennyi házát és pincéjét ismerte. Ettől kezdve az amerikaiak bőségesen kaptak adatokat a községbeli német lövészárokról minden részletéről. Amikor egyhónapi előkészület után a 9. amerikai gyalogezrednek sikerült a községet elfoglalni, annak részletes alaprajza már minden század- és szakaszparancsnok zsebében volt, úgy hogy a rohamcsapatok minden fennakadás nélkül nyílegyenesen törhettek előre kitűzött céljaik felé és már a támadás első mozzanataiban harcképtelenné tették a legfontosabb aknavető és géppuskafészeket. Ezek megsemmisítése után az állás többi része már könnyen jutott birtokukba.

A «G 2» irodához beérkező bizalmas jelentésekről ez az iroda állandóan tájékoztatta az amerikai expedíciós sereg magasabb parancsnokságait. Az összegyűjtött anyagról mindennap négy kiadvány készült napihírek (napilapok) formájában. Az első számú kiadványt csak a tábornokok és vezérkari

tisztek kapták. Ez az általános hadihelyzetről szóló bizalmas tájékoztatás volt és azoknak az elfogott német harcjelentéseknek és utasításoknak szövegét közölte, amelyeket titkos úton sikerült megszerezni. A második kiadványt minden hadosztály megkapta. Ebben közölték mindazokat a bizalmas híreket a németekről, amelyeket a harcoló csapatoknak is tudni kellett. A harmadik kiadvány csak az amerikai főparancsnokság magasabb tisztjei számára készült és a központi hatalmak sajtójában megjelent, őket érdeklő cikkek kivonatait tartalmazta. A negyedik kiadványban közölték az előző nap légi felderítése révén szerzett fontosabb adatokat.

A «G 2» iroda természetesen a kémelhárítás kérdéseivel is behatóan foglalkozott s külön osztályának feladata volt az amerikaiak soraiba beférkőzött német kémek felkutatása és ártalmatlanná tétele. Egy másik alosztálya serényen résztvett abban a sajtópropagandában, amelyet lord Northcliffe irányított Londonból. Az amerikai repülőgépek a háború utolsó negyedévében több mint hárommillió lázító röpiratot szórtak szét a német harcvonalak mögött.

Sajnos, az amerikai kémkedés és kémelhárítás különféle ágazatainak érdekes részleteit ma sem ismerjük teljesen, s talán sohasem fogjuk megismerni. Johnson könyvében maga is beismeri, hogy sok igen érdekes esetet kénytelen elhallgatni, mert szereplői még ma is élnek, tehát nem kívánatos, hogy az amerikaiak szolgálatában végrehajtott cselekedeteikért esetleg utólag üldözzék őket. Érdekes könyvének az a megállapítása, hogy a defenzív kémkedés terén az amerikaiak sokkal több eredményt értek el, mint offenzív kémkedésükkel. A kémelhárítószolgálat ügyességével tudták megakadályozni a német flottának azt a törekvését, hogy az Amerikából áthajózó csapatszállítmányokat légberöpítse vagy tengerbe fullassa s ezáltal megghiúsítsa az expedíciós sereg beavatkozását. Bizonyos, hogy a németeknek Hollandián keresztül kitűnő kémszervezetük volt, amelynek segítségével pontosan értesültek az amerikai partokról elindult szállítmányok erejéről. Az amerikai hatóságoknak feltűnt, hogy valahányszor csapatszállító hajó közeledett Európa felé Brooklynból, egy kis jelentéktelen kiviteli cég, kábelsürgönyt küldött Amsterdamba, amelyben állítólagos megrendelés lebonyolításával kapcsolatban beszámolt különféle fonógépekről. A gépek száma rendszeren megegyezett a hajó fedélzetén szállított ezredek számával, a számla összegei pedig a csapatok létszámának adataival voltak egyenlők. Rövid megfigyelés után az amerikaiak a sürgönyt küldő cég tisztviselőit letartóztatták.

Az amerikaiak igen nagy súlyt vetettek az Amerikából Európába húzott tengeralatti kábel forgalmának ellenőrzésére is. De még ezzel sem tudták megakadályozni azt, hogy egyes német kémek Amerikából híreket ne küldjenek Hollandiába vagy Franciaországon keresztül Svájcba. Ezek a kábelsürgönyök rendszeren kereskedelmi ügyletek lebonyolításáról szóltak, amelyekben közölt összegek, súlyok és darabszámok jelezték a katonai szempontból érdekes csapat vagy egyéb szállítmányok adatait. Az Amerikából Francia-

ország felé vezető kábelen pedig egy ügyes német az amerikai csapatokat szállító hajók neveit burkolt szövegben úgy tudatta svájci társával, hogy a nevek betűit összekeverte s a szó végére ezt a három betűt — «loo» — írta. A Dijonban működő francia cenzornak, — aki nem beszélte a holland nyelvet — egyáltalában nem lehetett gyanús az ilyen hollandvégződésű érthetetlen szó.

Ugyancsak sikerült az amerikaiaknak a harcvonal mögötti repülőállomások közelében néhány tiltott kokain-barlangot felfedezni, amelyeknek anyagát állítólag a németek szállították és német pénzen felbérelt megbízottak (férfiak és nők) segítségével a repülésükről fáradtan hazatért pilótákat e barlangokba csalták s ott testileg és lelkileg tönkretették.

Ha ilyen és hasonló adatokat olvasunk akár az amerikaiak, akár az antant-hatalmak világháborús kiadványaiban, szem előtt kell tartanunk azt, hogy nem minden adat igaz, amivel a központi hatalmak háborús működését befeketíteni igyekeznek, és hogy ők ugyanilyen, sőt talán még erősebb eszközökkel is dolgoztak titokban a mi harcvonalaink mögött. Az amerikaiak egyébként, — mint már kezdetben is említettük — inkább csakis közvetlenül az arcvonal eseményeivel kapcsolatos kémkedést űzték, s a német szakírók sem találtak adatokat arról, hogy amerikaiak vállalkoztak volna a németek szolgálatában hazájuk ellen való kémkedésre. Johnson is csupán egy esetről tud. Egy Otto P. nevű egyén kezdetben az amerikai hadseregben, később pedig a rendőrségnél szolgált és a világháború előtt átköltözött Németországba. Ez a kalandos életű ember a háború kitörése után Spanyolországba utazott és onnan irányította a német kémvizsgálókat az antant-hatalmak ellen.

Az amerikai kémvizsgálókat a háború folyamán szervesen beleilleszkedett az egész antant katonai kémvizsgálóába. Különösen attól az időtől kezdve, amikor Foch francia marsall lett az egész antant arcvonal főparancsnoka, akinek a főhadiszállásán felállított titkos hírszerzőközpont tagjai közé beosztották az összes antant hadviselők legkitűnőbb hírszerző szakembereit. Ezek közösen megtárgyalták a beérkezett híreket és megállapították a további teendőket.

A világháborúban az antant-seregek vezetői közül már senkisémet tartotta a kémvizsgálókat aljas cselekvésnek. Sőt, amikor Van Deman tábornok és Coxe ezredes a kémszervezet megalkotása céljából az amerikai beavatkozás előtt Londonba utaztak, hogy az ottani szakemberekkel tárgyaljanak, írásban kifejezésre juttatták azt a nézetüket, hogy: «a kém, aki híreket hoz, aki megkönnyíti valamely város elfoglalását, éppen olyan hazafias vizsgálatot végez, mint az a katona, aki fegyverrel kezében rohan az ellenséges sáncok felé!» Ilyen alapelvek mellett nem csodálkozhatunk azon, hogy az amerikai és általában az antant-seregbeli kémek túlnyomórésze egészen kiváló egyén volt és soraikban nem szívesen alkalmaztak kétes jellemű, bizonytalan kalandorokat.

Az amerikai főparancsnokság «G 2» osztályába érkezett hírek feldolgozására igen nagy gondot fordítottak. E téren különösen képzett szakemberek voltak : William O. Ried ezredes, N. W. Campanolle és Aristides Moreno alezredesek (a két utóbbi savoyai, illetve spanyol származású tiszt volt amerikai szolgálatban), végül J. S. Richardson őrnagy, polgári foglalkozásában újságíró. Valamennyien sok nyelvet beszélő és detektívszimattal megáldott emberek

Amerikai lovasrendőrség.

voltak, akik kitűnően tudtak olvasni a sorok között és képesek voltak arra, hogy a legjelentéktelenebbnek látszó fogolyvallomás értékesíthető részleteit is kihámozzák.

A német kémkedést ellensúlyozó szolgálatot, a kémelhárítást, két ágazatba osztották. Az egyikbe tartoztak az úgynevezett «csendes megfigyelők», a másodikba pedig a tulajdonképpeni titkos rendőrség, az «Intelligence Police».

A «csendes szemlélők» azok a detektívek voltak, akik mint amerikai katonák, minden századnál és szakasznál be voltak osztva, ennek életét végig élték, vele harcoltak és csak a század tisztjei tudták róluk azt, hogy hivatásuk : nem a harc, hanem az arcvonalba beférkőzött német kémek fel-

kutatása. Állítólag 40—50,000 ilyen csendes szemlélő dolgozott a háború alatt az amerikai hadsereg harcoló- és hadtápalakulatainál, egészségügyi intézeteiben, pihenő- és fogolytáborokban. Megfigyeléseikről tisztjeiket értesítették, akik a híreket a «G 2» osztályhoz továbbították. Hogy ezek a megfigyelők milyen ügyesen és alaposan dolgoztak, azt a következő adat is bizonyítja. Az amerikai hadvezetőség számolt azzal, hogy a már amerikai állampolgárokká vált bevándorolt németek és Ausztria-Magyarország volt alattvalói, amerikai ezredek soraiban nem fognak szívvel-lélekkel küzdeni volt hazájuk ellen. A «csendes megfigyelők» figyelmüket ezekre az emberekre is kiterjesztették, és például a 77. amerikai hadosztály csapatainak ezredeiből, amelyek Newyorkból és vidékéről származtak — tehát a világ minden nemzetségéből ott letelepedett lakosokból kerültek ki — már az Amerikából való elindulás előtt több mint 800 olyan embert jelöltek ki, akiket a hadvezetőség megbízhatatlanság címén a szolgálattól felmentett és Amerikában visszahagyott.

A «csendes megfigyelők» érdemének tudják be, hogy az ellenséghez való szökések az amerikai ezredek soraiban ritkán fordultak elő, mert ha például a főleg nem tiszta amerikai vérű katona (német, osztrák vagy magyar családból származó) magatartása gyanússá kezdett válni, azt a megfigyelő javaslatára csendesen azonnal eltávolították az arcvonalból és hátraküldték.

A «csendes megfigyelők» szerepe — mint a nevük is mutatja — a megfigyelés, a kémgyanús egyének megállapítása volt, tehát a kémiszolgálat passzívabb művelete. A tőlük felfedezett kémek ártalmatlanná tétele, továbbá a megfigyelők működési körzetén kívül eső kémek felkutatása és «elintézése» azonban már a kémelhárítószolgálat második ágazatának, az amerikai «Intelligence-Police»-nek, azaz a harctéri titkosrendőrségnek volt feladata. Ez a titkos rendőrség egészen különleges és minden egyéb katonai alakulattól független, zárt egységet alkotott. Tagjait az amerikai sereg hadbalépése előtt, az ottani lapokban burkolt apróhirdetések útján gyűjtötték össze, amelyekben olyan «vállalkozó szellemű» embereket kerestek bizalmas szolgálatokra, akik franciául és németül tudnak. A hirdetéseknek nagy hatása volt. Tömegesen jelentkeztek állás nélküli kalandorok és sötét előéletű, minden vállalkozásra kapható emberek. Egyikük például Oroszországban egy vasútszerelvényt robbantott fel, a másik egy francia tisztet megölt s ezért szökött át Amerikába, a harmadik előkelő belga család sarja volt, sikkasztásért és csalásért körözték. Royden Williamson kapitánynak, e furcsa csoport parancsnokának, nem volt könnyű szolgálata, amíg ezt a szedett-vedett, fegyelmezetlen népséget ráncba tudta szedni. A szervezet valamennyi tagja altiszti rangjelzést viselt, hogy a csapatok körében könnyebben mozoghasson. A többezer jelentkezőből, alapos kiválasztás után, körülbelül 450-et fogadtak fel az amerikai hadsereg szolgálatába; de később, használhatatlanság miatt, közülük sokat elbocsátottak.

Ennek a titkos rendőrségnek lételeme a kalandkeresés és a szabad élet volt, de tagadhatatlan, hogy igen sok olyan feladatot oldott meg, amire csakis

desperadók vállalkoztak. Egyikük például az 1. amerikai hadosztály állásából hónapokon keresztül minden éjjel átszökött a német állásba német egyenruhában és mindig idejekorán tudta értesíteni az amerikaiakat a várható támadásokról. Amerikai támadások előtt viszont ennek a titkosrendőrségnek feladata volt a támadó harccsoportok előterepét és a hátamögötti területet alaposan átkutatni s minden gyanús egyént eltenni láb alól. Ennek a titkosrendőrségnek sikerült ártalmatlanná tenni az egyik rendkívül ügyes német kémeket is, aki amerikai támadásoknál, amerikai egyenruhában a támadók között rohanva, alkalmas pillanatban, ismert amerikai tisztek nevére hivatkozva, megállásra vagy visszavonulásra adott parancsokat s ezzel megakasztotta az amerikaiak támadásait.

A titkosrendőrség, nevéhez híven, titokban dolgozott és azzal a megokolással, hogy francia földön működik, az elfogott kémeket rendszeren a francia csapatok által végeztette ki. Tág működési köre volt az arcvonal mögötti alakulatok, főleg a lőszer és élelmezési telepek területén és a hátsókatona intézeteinél is. Az említett könyv amerikai írója szerint minden magasabb parancsnokságnál voltak ilyen titkosrendőrök, sőt néhányan közülük állítólag állandóan a német főhadiszálláson, Spaban tartózkodtak, úgy hogy a császárt, Hindenburgot és Ludendorffot külön detektívek őrizték. Ugyancsak e titkosrendőrség feladata volt az antant-főparancsnokok személyének oltalmazása is. Pershing generális életét is egy ilyen titkos rendőr mentette meg — amikor 1918-ban a németektől elragadott egyik francia községen keresztülhaladva, hátramaradt német kém egy alagútban le akarta lőni. Az amerikainak feltűnt ugyanis, hogy az alagút végén egy asszony ólálkodik, kezét görcsösen elrejtve muffjában. Az amerikai titkosrendőr az asszonyhoz ugrott, karjait lefogta, majd kicsavarta kezéből a muffba rejtett kis pisztolyt. Ez a titkos rendőrség az amerikaiaknak másfél évig tartó háborúja alatt közel 4000 kémgyanús egyént fedezett fel és tett ártalmatlanná.

Ugyancsak ez a titkosrendőrség fedezte fel azt, hogy a német arcvonal mögött működő postahivatalok utcai postaszekrényeiben sok érdekes adat található, éppen így az amerikai arcvonal mögötti postaszekrényekben is. Ezekre a titkosrendőrség különös figyelmet fordított.

Szerencsés fogást csinált az egyik titkosrendőr Chaumontban. Feltűnt neki, hogy az Amerikai Keresztény Ifjak Egyesülete által fenntartott üdülőházban egy vendégkönyv fekszik az egyik asztalon, amelybe az ottani amerikai hadseregparancsnoksághoz beérkező minden magasabb rangú tiszt nevét és beosztását beírta. Ez a dolog a titkosrendőrnek feltűnt s a könyvet titokban ellopta, még mielőtt az a németek kezébe jutott volna. Kiderült ugyanis, hogy ezt az ügyes cselet egyik német kém eszelte ki, hogy ily módon megtudja az amerikai sereg parancsnoksága alá tartozó összes alakulatok nevét, számát és ezek parancsnokait.

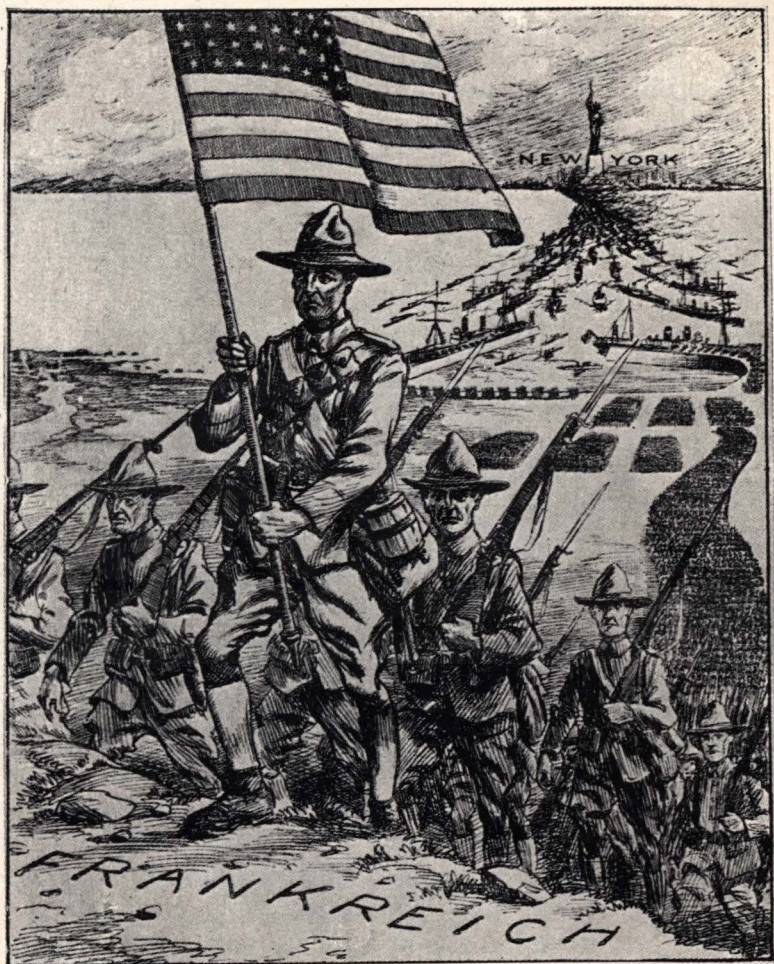
A titkosrendőrség azonban ugyanilyen szorgalmasan végezte ellenőrző szolgálatát a saját hadseregén belül is azért, hogy például a szabadságon tar-

tózkodó, főleg pedig Párizsba utazó amerikai tiszteket és katonákat észrevétlenül megfigyelte, különösen pedig azokat, akik az arcvonalszolgálat fáradságai után a párizsi éjjeli mulatókban kerestek és találtak szórakozást. Ezek a könnyelmű fiatalemberek teljesen gyanútlanul, jóhiszeműen kerültek a németek által felbérelt kémek vagy kémszervezetek karmaik közé. A titkosrendőrség tagjai könyörtelenül feljelentették mindazokat, akik fecsegésből vagy meggondolatlanságból a hadviselés helyzetéről rémhíreket terjesztettek vagy csüggedt hangon beszéltek. A párizsi Olympia színház folyosóján figyelő amerikai titkosrendőr 1918 elején egy alkalommal hallotta, hogy az egyik magasrangú angol tiszt társaságának ezt mondta: «A háborút elvesztettük, lekéstük a kedvező alkalmat». Az angol tisztet másnap felmentették fontos állásától s talán sohasem tudta meg azt, hogy mellőzését az egyik amerikai titkosrendőrnek köszönhette.

Az amerikai titkosrendőrség nem örvendett nagy közszeretnek. Teljhatalmú meghatalmazásuk birtokában: joguk volt még magánlakásokba is behatolni és szállodákat is ellenőrizni. Megegett, hogy túlbuzgóságból sokszor ártatlan katonákat és polgári családokat zavartak fel és hurcoltak meg alaptalan feljelentések miatt. Máskor viszont sokszor kisiklott kezeik közül egy-egy ügyes kém a francia rendőrség ügyetlensége folytán. Mint említettük, az amerikai titkosrendőröktől felfedezett kémgyanús egyéneket ítéltrehozatalra rendszeren a francia helyi hatóságoknak szolgáltatták ki. Az egyik párizsi nagy szállodában lakó amerikai titkosrendőr jóbarátságban volt az egyik, szintén amerikai, lift-boy-al. Ez a fiú felhívta figyelmét a szálloda igazgatójának gyanús magatartására. A titkosrendőr csakhamar megállapította, hogy a fiúnak igaza volt. A daliástermetű, fekete nagybajuszú igazgató valóban a németek javára kémkedett. Az amerikai azonnal az illető városrész francia rendőrkapitányságához sietett és kérte, hogy tartóztassa le a szálló igazgatóját. Két francia detektív a szállodába sietett, belépett az igazgatói irodába, előmutatta detektív-igazolványát s az íróasztalnál dolgozó úrtól azt kérdezték, hogy hol van az igazgató. A kérdezett nyugodtan rájuk nézett s udvariasan ezt válaszolta: «Uraim, nagyon sajnálom, hogy hiába fáradtak ide, az igazgató úr egy fél órával ezelőtt eltávozott, de délután 5 órakor biztosan itt lesz». A detektívek eltávoztak s amikor délután 5 órakor a szálloda portásánál az igazgató iránt érdeklődtek, nagy megdöbbenésükre azt hallották, hogy ők, egy órával azelőtt, magával az igazgatóval beszéltek, aki távozásuk után azonnal elhagyta a szállodát s többé vissza sem tért.

Igen veszélyes helyzetbe került az az amerikai titkos rendőr, akit parancsnoksága — mivel tökéletesen beszélt spanyolul s hét évig Madridban élt a háború előtt — a háború utolsó évében Selles sur Cher városkába küldött, hogy a húsfagyasztó gyár építésénél foglalkozó különböző nemzetiségű munkások közül azokat a gyanús spanyol munkásokat figyelje meg, akik állítólag német zsoldban állottak. Az amerikai megfelelő rongyos öltözetben jelentkezett a gyárnál munkára. Az építés vezetője — akit beavattak a dologba — beosz-

totta őt a gyanús spanyolok munkacsoportjába, akik az értelmes arcú fiatal embert nagyon bizalmatlanul fogadták. Nem akarták elhinni, hogy ápolit kezeivel durva munkára is képes, amire ő azt a magyarázatot adta, hogy szobafestő és ilyen minőségben keres munkát. Éjjel arra ébredt, hogy ágyát a torzonborz külsejű spanyolok körülfogják, kézilámpával arcába világítanak,

Amerikai propaganda-röplap.

a vezetőjük pedig fülébe súgta, hogy feltűnés nélkül keljen fel s kövesse őket. Elvezették a munkatelep egyik rejtett zugába, ott nyolcan a földön körülülték, majd állandóan a szemébe világítva, keresztkérdések özönével igyekeztek őt zavarba ejteni. A kihallgatás azzal kezdődött, hogy a munkások vezetője kijelentette: hogy ha kiderül, hogy a feltett kérdésekre nem tud felelni, akkor kém és azonnal elteszik láb alól. Ha azonban minden kérdésükre megfelel,

akkor nyugodtan dolgozhat közöttük. Ezután a vezető intésére egy madridi születésű munkás töviről-hegyire kifaggatta őt, hogy annak idején hol lakott Madridban, milyen utcákban járt, ismeri-e ezeket meg ezeket a korcsmákat, végül pedig néhány olyan jelentéktelen utcai eseményről kért felvilágosítást, amelyek abban a városnegyedben és abban az időben játszódtak le, amiket valóban csak az ismerhetett, aki akkor ott, az utca söpredéke tanyáin járatos volt. Az amerikaiak szerencséje volt, mert véletlenül mindenre tudott válaszolni, úgy hogy a spanyolok barátságukba fogadták. Így azután munka közben, alkalmi nyílt azok magatartását megfigyelni és a következő gyanús dolgokat állapíthatta meg. Legelőször is feltűnt neki, hogy a spanyolok egy furcsa hazárdjátékot játszanak. A munkatelep a harctérre vezető fontos vasútvonal mentén feküdt. Ha egy vasúti szállítmány a munkások mellett elbogarogott, egyszerre valamennyien abbahagyták a munkát és tanakodni kezdtek, hogy milyen vonat volt ez, hogy élelmiszert, lőszert vagy embereket szállított-e, és hogy hány kocsi állott? Erre fogadásokat kötöttek, egymás adatait nemcsak ellenőrizték, hanem pontosan tollbamondották egy szintén ott dolgozó belga munkásnak, aki állítólag a fogadások lebonyolítására hivatott pénztárnok volt. A belga azonban koronkint eltűnt munkaidő után és a titkosrendőr sohasem látta, hogy a fogadások nyerteseinek pénzt adott volna. Rövid megfigyelés után a belgát átadta a francia hatóságoknak. Néhány nap múlva pedig észrevette a titkos rendőr, hogy a vasúti állomáson felraktározott nagymennyiségű talpfa között furcsa fehér golyók találhatók. Megmutatott egyet azokból a közeli francia rendőrtisztvielőnek, aki azonnal megállapította, hogy azok igen veszélyes gyújtóanyagból készített kis bombák, amelyekkel könnyen fel lehet gyújtani házakat, farakásokat stb.-t. Az is feltűnt az amerikaiaknak, hogy abban a kávéházban, ahol a munkások inni szoktak, egy görög munkás mindennap udvarlás közben átnyújt egy gondosan összehajtogatott szerelmeslevelet a söntésben kiszolgáló pincérlánynak. A spanyolok pedig úgy segítettek a görögnek, hogy gúnyolták gyámoltalanságát, hogy ilyen félnék és csak levelek útján udvarol. A titkosrendőr ezeket a szerelmesleveleket elkobozta. Mindezekből az adatokból, s még néhány más jeltől is, azután egészen pontosan megtudta állapítani az amerikai azt, hogy ezen a munkatelepen valóban egy igen jól megszervezett kémközpont működött, amelyet azután az ő utasításai szerint a francia rendőrség gyorsan ártalmatlanná tett.

Ugyancsak ilyen munkatelepen sikerült egy titkosrendőrnek leleplezni egy Diaz nevű délamerikai, spanyol származású kémeket, akit a spanyol-amerikai háború alatt az amerikaiak megkínóztak s azóta is halálra kerestek. Diaz mindent gyűlölt, ami amerikai, s amikor az expedíciós hadsereg a világháború hadszínterére érkezett, szolgálattételre jelentkezett a hadsereggel áthajózott vöröskereszt intézetnél. Ezzel a szállítmánnyal utazott a titkosrendőrség egy igen ügyes, sok nyelvet beszélő embere, akinek kezdettől fogva gyanús volt Diaz szenvedélyes magaviselete s hamar megállapíthatta, hogy ez a dél-

amerikai csak színleg szolgál az amerikaiknak, de voltaképpen ellenük dolgozik. Diaz italos ember volt s ezért a titkosrendőrnek nem nagy fáradságába került tőle borközi állapotban sok mindent megtudni. Józan eszétől megfosztva, Diaz hamar kifecsegte, hogy egyetlen vágya az, hogy megtorolja az amerikaiakon azt a sok szenvedést, amit neki, főleg pedig apjának, 20 év előtt a spanyol háborúban, Cuba-szigetén fekvő birtokának felprédálásával okoztak. Kifecsegte azt is, hogy még egy másik, Ochoa nevű spanyolt is sikerült tervének megnyerni, hogy a Spanyolországban titokban működő német kémservezet vezetője az ő apjának házában lakik, aki a spanyol-amerikai háború

Elfogott amerikai katona kihallgatása.

után ide költözött át. A titkosrendőr színleg csatlakozott a két összeesküvőhöz, akik arra kérték, hogy szerezzen nekik valamely olyan bélyegzőt, amelynek segítségével közleményeiket cenzurázás nélkül továbbíthatják. A titkosrendőr vállalta ezt a megbízatást. A legelső iratcsomó, amit Diaz az ő segítségével a spanyolországi német kémközponthoz akart továbbítani, az arcvonal mögötti amerikai tábori kórbázak pontos vázrajza volt, ami arra szolgált volna, hogy azokat a német repülők bombázhassák. Ugyanilyen vázrajzokat készített a különféle lövészertelepekről és élelmezési raktárakról is. Amikor az amerikai titkosrendőr mindezeket az adatokat megszerezte, Diazt és társát letartóztatták. A vakmerő titkosrendőr ezután Spanyolországba akart utazni, hogy azt a német kémközpontot tegye ártalmatlanná, amelynek

vezetőjét és szervezetét Diaz elbeszéléséből megismerte, de közben a háború végetért.

A már többször említett amerikai könyv külön fejezetben foglalkozik egy rendkívül szövevényes kémesettel, amelynek hőse egy szellemes német kém volt, aki Svájcban működött. Ez a német hosszú ideig a semleges külföldön olyan ügyesen vezette a németek hírszerzőszolgálatát, hogy sohasem lehetett rajtacsípní. Működésének hatását viszont az antant-hatalmak lépten-nyomon érezhették. Svájcban jóformán minden hadviselő félnek voltak titkos hírszerzőközpontjai, amelyeknek feladata volt a németek nagyobb szabású hadművelleti terveit kifürkészni. A németek kitűnően sikerült nagy támadása után a francia kémiroda vezetője dühtől tájékozva rontott be egy alkalommal az angol és amerikai központi kémirodába: «Rettenetes csapást okoztak nekünk ismét a németek; nagy támadásukkal teljesen félrevezettek; titkos hírszerzőinket, mint buta iskolásgyerekeket kijátszották; 21 kitűnő francia ágenst letartóztattak és elintéztek; azután ezek hamisított névaláírásával jegyzett, megtévesztő jelentéseket küldtek támadásuk részleteiről, amiket mi természetesen elhittünk; ezt csak egy ember tehetett, a németek mesterkémje, akinek, sajnos, eddig még a nevét sem tudtuk megállapítani, pedig nagyon valószínű, hogy itt, Bernben, nap-nap mellett találkozhatunk vele az utcákon». Ebben az időben, 1918 elején, az összes svájci kémirodák lázasan működtek, hogy megtudják a németek haditerveit. A német határon titokzatos kocsi, kerékpárok, a bodeni tavon csónakok, kitaró úszók igyekeztek átszökni, hogy egyrészt a svájci rendőrség ellenőrzését, másrészt pedig az ellenséges államok kémekre vadászó embereinek figyelmét kikerüljék.

Ezekben a napokban történt, hogy az egyik kis svájci városkában működő francia konzulátus irodájában egy férfi megjelent a berni titkosrendőrség igazolványával és az épületet zár alá helyezte. 38 éves, határozott, erélyes arckifejezésű, parancsoló fellépésű, barna bajuszos ember volt, akinek szemüvege mögül átható, éles, szinte hipnotizáló tekintet szegeződött a vele beszélő szeméire. Az épületben tartózkodó francia vicekonzultól a páncélszekrény kinyitását követelte. A vicekonzul az utasításnak engedelmeskedett, abban a reményben, hogy a valóban titkos iratok úgysem lesznek ott, és hogy a svájci detektív az iratokat rövid megtekintés után ott fogja hagyni. De a detektív, a vicekonzul tiltakozásával nem törődve, az összes iratokat táskájába gyömöszölte, azután nyugodtan elhagyta a helyiséget, az ajtót kívülről rázárta, s a reá váró autóban elszárguldott. Ugyanezen a napon még néhány környékbeli francia konzulátust és kereskedelmi irodát látogatott meg ez a titokzatos detektív, sőt a következő nap Zürichben egy francia titkos megbízottat is felkeresett, aki a vele folytatott beszélgetés során megállapíthatta, hogy ez a svájci detektív, az előző napon elkobzott iratok tartalmából alaposan ismerheti a legtitkosabb dolgokat is.

Ekkor merült fel az a gyanú, hogy ez az ember nem valódi svájci detektív, hanem német kém. Ugyanezt az embert, más öltözetben, ismételen látták

egy angol egyenruhában Svájcban tartózkodó — állítólag szabadságolt — repülőtisztrel tárgyalni s rövid idő múlva német repülők ellentámadással megelőztek egy már régóta tervezett angol-amerikai nagyszabású repülő vállalkozást. A németek márciusi támadását az antant-kémek jelentése szerint a francia arcvonalon a Champagneban vagy pedig az amerikai arcvonalon, Lotharingiában várták. A támadás azonban váratlanul nem ezek ellen, hanem 150 km-rel távolabb az angolok szakaszára zúdult hatalmas erővel olyan helyen, ahol senki sem várta. Ekkor eszméltek csak arra, hogy a Svájcból jött kémjelentések félrevezették az antant hadvezetőséget, tehát azokat német kémek gyárthatták.

Amerikai gyalogság rohamra indul.

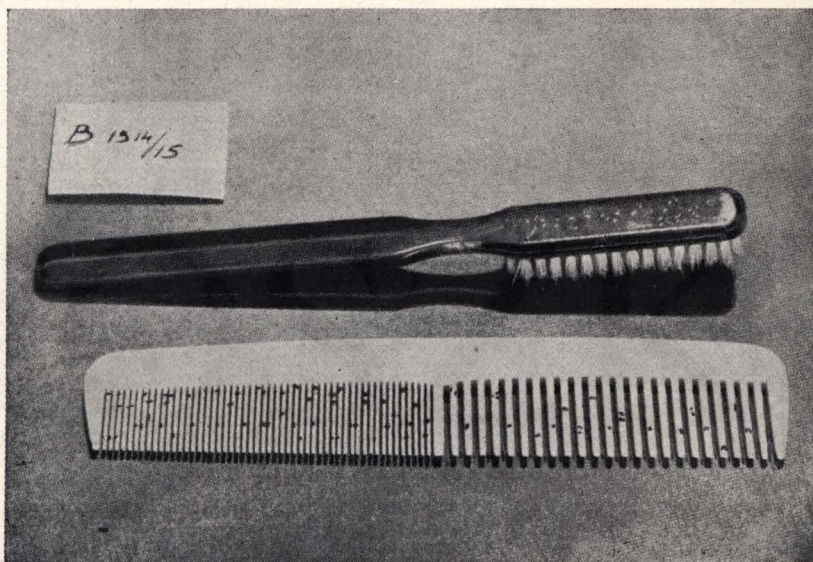
Ezután fokozottabb mértékben folyt a kémvadászat Svájcban, de a mesterkémek sokáig nem sikerült léprecsalni. Gyanakodni kezdtek egy német kapitányra, aki hivatalos minőségben tartózkodott Svájcban, hogy a harcok közben odaszorult és internált németek ügyeit elintézzze s ezen a nyomon azután megtalálták kalandos módon egy Michaelson nevű német nyomát is, akire az eddig megállapított személyleírások illettek. De csak akkor sikerült közelebbi adatokat szerezni róla, amikor az amerikaiak hadbalépése után, egy volt német, most már amerikai alattvaló is, Svájcba került, mint az amerikai detektíviroda megbízottja. Őt bízták meg a mesterkém leleplezésével. Mivel származásánál fogva Németországgal még sok kapcsolata volt, szerencséjére találkozott az egyik berni kávéházban egy egészen lerongyolódott, gond-

terhelt arcú fiatalemberrel, akit azelőtt jól ismert, s akiről tudta, hogy vagyonos német család gyermeke. A régi barátság révén sikerült neki megtudni azt, hogy tönkrementek és súlyos tüdőbaja miatt nem képes katonai szolgálatot teljesíteni. Arra a kérdésre, hogy mit keres Svájcban, hosszas vonakodás után, csak annyit mondott, hogy állami szolgálatban van, de olyan szolgálatban, ami utálatos s neki nem okoz örömet. Ezt a végleg elkeseredett embert könnyű volt az amerikai detektívnek lábáról levenni. Megtudta tőle, hogy a mesterkém szolgálatában áll. Ezután már nem nagy fáradságába került őt kellő pénzzel elcsábítani, de nagyon óvatosan kellett dolgoznia, hogy érintkezése ezzel — a most már megállapított német ágenssel — feltűnővé ne váljon. Bern mellett éjjel találkozott vele egy erdőben s ott megbeszélték, hogy a német másnap reggel, a zürichi gyorsvonat egyik elsőosztályú fülkéjében átadja neki a legfontosabb iratokat. Amikor az amerikai a még sötét vagonba lépett, ott várt rá a német, kezébe nyomott egy hegedűtokot, egy kabátot, hosszú feltűnő színű nyakkendőt, széleskarimájú kalapot s csak annyit súgott fülébe: «Öltözön át s a legközelebbi állomáson szálljon ki a vonatból». A vonat elindult s a német az utolsó percben leugrott.

Az amerikai a következő állomáson kiszállt s egy-két óra mulva az amerikai kémközpont tagjai nagy gyönyörűséggel olvasták a hegedűtokba rejtett iratokból a mesterkémmre vonatkozó érdekes adatokat. Az illető vegyész-mérnök volt. Nagyon mozgalmas élet után egy nagyobb vidéki város tanácsosa lett és a háború kezdetén, mint tiszt, vitézségével ismételten kitüntette magát. Születése óta érdeklődéssel viseltetett a színészet iránt, műkedvelői előadásokon szívesen szerepelt és az alakoskodásban, külsejének megváltoztatásában mesteri tökéletességre tett szert. Súlyos sebesülése miatt azonban többé nem mehetett a harctérre, hanem a berni német követség kereskedelmi osztályában teljesített szolgálatot s ennek leple alatt mesteri módon szervezte meg a támadó kém- és a kémelhárítószolgálatot a német hadsereg érdekében. Több mint 200 antant-kémet csalt lépre. Nagy segítségére volt egy francia ember, aki Leon Sutor néven francia szolgálatban kémkedett ugyan, de a kettőském szerepét játszotta. Az iratokból kiderült az is, hogy a mesterkém azonos a már említett Michaelsennel.

E leleplezés után a svájci kémszolgálat francia vezetője a berni legmagasabb állami rendőrhatalomhoz sietett, és közbenjárását kérte, mivel semleges területen a letartóztatásokat csak belföldi hatóság végezhette. De bármennyire örültek az antant hírközpontok vezetői e felfedezésnek, a mesterkémet még ezután sem sikerült könnyen ártalmatlanná tenni. A berni rendőrség az egyik napon megvárta amíg Michaelsen a lakásába hazatért. Rövid idő mulva kopogtattak ajtaján, de választ nem kaptak. Erre betörték az ajtót s megdöbbenve hőköltek vissza: a szobában, a daliás megjelenésű Michaelsen helyett, egy ferde arcú, szörnyű képű görbe embert találtak, akinek félarca fel volt dagadva, egyik szemöldöke hiányzott, a haja (paróka) pedig félrecsúszott. A mesterkémet abban a pillanatban lepték meg, amikor

éppen alakot változtatott. Bekísérték a berni rendőrségre, ahol börtönbe zárták. Megmentésére hatalmas akció indult meg. Nemcsak a németek követtek el mindent kiszabadításáért, hanem maguk a svájciak is, mert, amint utóbb kiderült, igen sok svájci hivatalos rendőrségi és polgári személy állott a német mesterkém szolgálatában. Kihallgatásai alkalmával természetesen körömszakadtáig védekezett és valóban semmit sem lehetett reábizonyítani, mert legfontosabb koronatanúi az országból kiszöktek. Barátainak sikerült kieszközölni a svájci kormánynál azt, hogy tekintettel régi harctéri sebesülésére és a börtönben és kihallgatásai folytán bekövetkezett idegösszeroppanására, megengedték neki, hogy bár őrizet alatt, de idegyógyintézetben töltsse

Fogkefére és fésűre vésett rejtélyes kémjelentések.

vizsgálati fogságának hátralévő idejét. Itt egy alkalommal, amikor a biliárd-szobában beszélgetett az őrizetere rendelt ápolóval, az épületet a tűzveszélyt jelző gong hangja felriasztotta. Erre a jelre az őr kirohant a szobából, de előbb még kinyitotta annak ablakát. Ekkor a beteg Michaelsen a nyitott ablakhoz rohant és a keresztfához erősített kötélén az udvarra csúszott, majd egy marék homokot átdobott a kerítésen, amire annak túlsó oldaláról egy létra felső fokai lettek láthatók. Michaelsen egy pillanat alatt felmászott a falra, majd a létrán lejutott a földre és az ott várakozó autó megállás nélkül a Bodeni-tó egyik kikötőjében várakozó motorcsónakhoz vitte, amelynek segítségével bántatlanul érte el a német határt. Másnap reggel az amerikai hírszolgálat vezetőjének asztalán feküdt a mesterkémnek amerikai titkosírás-kulccsal írt ironikus ez a sürgönye: «Tegnap este szerencsésen hazaértem».

A mesterkém távozása után a németek svájci kémszervezete összeomlott.

Azt a német alattvalót, aki az amerikai titkosrendőrt a hegedűtokba zárt iratok segítségével nyomra vezette, a svájci rendőrség ugyan szintén letartóztatta, de az amerikai kormány kiszabadította. Majd, hogy leleplezett kém-társainak bosszúja elől megmeneküljön, kellő pénzüsszeggel ellátva, Olaszországba szöktették.

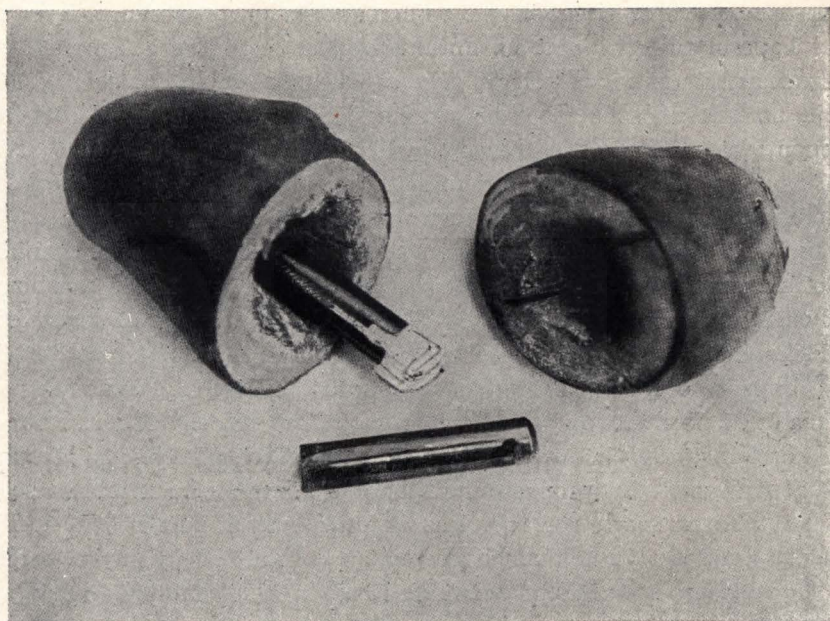
Hogy ez az amerikai forrásból eredő történet valóban igaz-e, s hogy Michaelsen volt-e az ügyes német mesterkém valódi neve, nem tudjuk. Német források nem említik ezt az érdekes esetet. Az amerikai könyv szerint a mesterkém még ma is él Németországban, mint egy nagy város villamossági vállalatának igazgatója.

Érdekes és szellemes módokon továbbította ugyancsak Svájcban titkos megfigyeléseit két amerikai titkos megbízott. Az egyik kis városka kávéházában reggelizett egy turista ruhába öltözött egyén, aki köpenyét és lóden vadászkalapját a fogasra akasztotta. Rövid idő múlva egy másik turista is a helyiségbe lépett és engedélyt kért, hogy ugyanannál az asztalnál helyet foglalhasson. Ez a kalapját a már függő kalap mellé akasztotta. A két egyén csakhamar kedélyesen és hangosan társalgott egymással, úgy hogy a szomszédos asztalok mellett ülők is jól hallhatták a turista és a vadászesemények körül forgó beszélgetésüket. Nemsokára az egyik ember eltávozott és a fogasról nem a maga kalapját, hanem a másik kalapot emelte le, ami senkinek sem tűnhetett fel, hiszen a lóden vadászkalapok mind egyformák voltak. Az eltávozott az utcasarkon autóba ült s két óra múlva már a francia határon túl adta át kalapját az ott reá várakozó francia megbízottnak, aki a kalap mellé tűzött toll szárából kivette az összesodort hártypapírra írt titkos jelentést.

Egy másik eset. Az egyik ügyes német kém, aki a francia arcvonal mögött dolgozott, beszállt egy határszéli állomáson a Svájc felé induló gyorsvonatba, helyet foglalt az étkezőkocsi egyik kis asztalánál s ott megebédelt. Senkinek sem tűnhetett fel az, hogy ebéd közben fogpiszkálójával az abroszra rajzokat, jeleket irogatott, amelyeknek természetesen semmi nyoma nem maradt. Távozása után a vonat egy másik részéből egy másik utas ült ugyanahhoz az asztalhoz és ugyancsak ebédelt rendelt. Közben poharát borral teletöltötte s evőeszközét oly ügyetlenül kezelte, hogy feldöntötte a borospoharat s annak tartalma az asztalra ömlött. A pincérek odasiettek, hogy az abroszt kicseréljék, de az utas, jó svájci tájszólással beszélve, megnyugtatta őket, hogy erre nincs szükség, és szalvétájával hamar letakarta a nedves részt s nyugodtan ebédelt tovább. Sokáig ült az asztalnál, miközben állandóan nézegette, hogy megszáradt-e már az abrosz. Közben noteszába jegyeztetett valamit, majd fizetett s a legközelebbi állomáson a vonatról leszállt. Ez alatt az abrosz már megszáradt s azon semmi nem volt látható. De a második utas mégis megtudott mindent, amit akart, mert az első utas a vegyileg kellőképpen előkészített fogpiszkálóval láthatatlan írással az abroszra írta közölni valóját. A második utas kiöntött poharában lévő alkohol pedig láthatóvá tette az

írást, de amikor az abrosz megszáradt és a szesz elpárolgott, az írás ismét eltűnt.

Az amerikai titkosrendőrség nagy súlyt vetett a határszéli posta ellenőrzésére és a semleges országokba küldött, vagy onnan jövő levelek cenzurálására is. A párizsi központi cenzura majdnem 40 millió levelet kapott s ezek közül hat és félmilliót lelkiismeretesen cenzurázott. A hivatal 33 tisztből s több mint 200 egyéb alkalmazottból állott. Vegyészeti laboratóriumában több mint 50,000 vegytintával írt levelet fejtettek meg. Ez a hatóság csomagokat és postaládákat is átvizsgált, mert rájött arra, hogy a ládák belsejét borító papirosokon szintén közvetítettek titkos üzeneteket.

Burgonyába rejtett kémjelentés.

A már többször idézett amerikai könyv adatai szerint Genfben egy magyar báró (?) foglalkozott narancsszállítmányok behozatalával. Az érkező ládákat udvarában mindig elégette, úgyszintén a selyempapirokat is, amelyekbe a narancsok egyenként csomagolva voltak. A genfi titkosrendőrség csak hosszú idő múlva állapította meg azt, hogy a selyempapirdarabokra a külföldön tejjel vagy gyümölcslével ráírták a titkos üzeneteket, és amikor a papirosokat a világosság felé tartották, vagy vegyileg kezelték, az írárok láthatókká váltak.

Az Északamerikai Egyesült Államok hadvezetősége egyébként legjobban a harcfront körüli kémkedés megszervezésével törődött s erre áldozta a legtöbbet. Európa semleges országaiban alig néhány száz embere foglalkozott.

Működésük voltaképpen csak akkor vált továbbfejlesztésre alkalmassá, amikor a háború már véget ért. Ennek oka talán az is volt, hogy Wilson elnök nem kedvelte a titkos hírszolgálatot és többre becsülte a diplomáciai hírszolgálatot és az ennek keretén belül működő bizalmas megbízottak munkásságát. Ezért amerikai központi kémszervezetről, a szó valódi értelmében, nem igen lehet beszélni. Azt viszont az amerikai kormány is elismerte, hogy a jól megfizetett kémek megbecsülhetetlen szolgálatokat teljesítettek az antant-hatalmaknak. A hangsúly a «jól megfizetettségen» van, mert az amerikaiak valóban nem fukarkodtak és egy-egy, nagyon fontos és nagyjelentőségű hírért, több ezer dollárt is fizettek. Mivel az amerikai dollárnak a háború alatt mind az ellenségés, mind a semleges országokban nagy értéke volt, jó kémeket drága pénzért, minden nemzetiségből való emberekből is lehetett találni. Ilyen nemzetközi kapcsolatú kém volt az antant oldalán egy Voska Emanuel nevű cseh származású amerikai polgár, akit a többször említett amerikai könyv szerzője az antant számára dolgozó mesterképek legjobbjai közé sorol. A központi hatalmakat fanatikusan gyűlölő erélyes ember, kitűnő szónok, jótollú író és üzletember volt, aki mindezen felül nagyfokú szervezési tehetséggel rendelkezett. Mint egy keleteurópai kémszervezet vezetője, az olasz harcvonal mögött telepítette le központját, és alig volt szláv lakosságú község a Keleti-tengertől a Balkánig, amelyben ne lettek volna titkos megbízottai, akik nemcsak a német hadsereg és Ausztria-Magyarország hadműveleteiről és politikai helyzetéről szóló híreket küldtek neki, hanem közvetítették az antant bomlasztó röpiratait, Wilson békepróbálkozásainak híreit, főleg pedig a francia és az olasz arcvonalak túlzottan nagyított győzelmi híreit. Állandóan Pádva közelében tartózkodott, de sokat utazott Svájcba s a balkáni államokba. Repülőgépről szórta a propagandairatokat s közvetítette a levelezéseket a hadifogolytáborok szerb, román, olasz katonái és azok hazája között. Titkos megbízottai, az osztrák-magyar hadsereg egyenruháiban, könnyen beférkőztek főleg a szláv nemzetiségű ezredek közé és bomlasztották azok sorait azáltal, hogy átpártolásra csábították a katonákat. Működésének szálai Dél-németországra is kiterjedtek s a francia arcvonal mögött összeköttetésben állottak az ottani amerikai titkosrendőrséggel is. Voska a háború alatt Berlinben is megfordult titokban s amikor a német hadvezetőség és a monarchia hadseregfőparancsnoksága óvatosságra figyelmeztette titkos hírszolgálatát Voskával és embereivel szemben, Voska sajátkezű aláírásával ellátott fényképét küldte «tisztelete jeléül» a rendeletet kibocsátó német hírszerző központ vezetőjének.

A kémkedésen kívül Voska a monarchia seregéből átszökött szlovák légiók megszervezésében is közreműködött. Az átcsábítást külön erre betanított és kiképzett, úgynevezett «beszélgető járőrök» végezték, akik éjjel, a csendesebb arcvonalszakaszokon közel csúsztak az osztrák-magyar hadsereg arcvonalaihoz és hazájuk nyelvén igyekeztek azok legénységét szökésre csábítani.

Az orosz arcvonal felbomlása után tömegesen jelentkeztek orosz titkosrendőrök az amerikai főhadiszálláson, hogy szolgálataikat felajánlják. Az amerikaiak szívesen fogadták és részben a német főhadiszállás közelében, részben a német és osztrák ágyúgyárakban foglalkoztatták őket. Ezek az orosz kémek állítólag már előre jelezték azt, hogy a Krupp-gyárban egy különösen nagy-távolságra hordó ágyú készül (Párizst távolból lövő nagy ágyú).

Érdekes a már többször említett amerikai könyvnek az az adata is, hogy a rajtacsípett és kivégzett kémek száma a világháborúban nem volt több mint 5%, tehát nem több, mint általában az amerikai hadsereg hősi

Amerikai háborús propaganda : győzelmi híradás.

halállal elpusztult légénységének arányszáma. A legtöbb kém azért tudott megmenekülni a kivégzés elől, mert bebizonyította, vagy legalább is sikerült elhítenni bíráival azt, hogy kettőském, azaz, hogy a bírások számára is kémkedett.

A német szakirodalomban főleg Nicolai ezredesnek, a német hírszerzőszolgálat vezetőjének, már többször említett könyve és még néhány más mű foglalkozik a világháború amerikai expedíciós serege körül végrehajtott kémkedési esetekkel. A német vezérkart az amerikai hadsereg békében csak elvileg vagy elméletileg érdekelte, mert senki sem gondolta, hogy ezzel a haderővel is lesz dolga. Ezért, amikor Amerika 1917-ben hadbalépett, igen nehéz volt a titkos hírszolgálatának szálait oda is kiterjeszteni, s meg kellett

elégedni azzal, hogy az amerikai hadsereg ellenőrzése csak akkor kezdődjék, amikor annak részei Európa földjén partraszállottak. A két legelőször Európába érkező amerikai hadosztály partraszállását a német főhadiszállás már két nap múlva tudta. Ugyancsak pontos értesülést kapott a későbbi szállítmányok érkezéséről és az 1918. júliusában Reims környékén tervezett nagy ellenséges támadásról is. Ugyancsak idejében megtudta a német hadvezetőség azt is, hogy 1918 nyár elején az amerikai haderőt lényegesen szaporították, úgy hogy sikerült aránylag rövid idő alatt valamennyi amerikai hadosztály tagozódását és beosztását a harcfront különböző szakaszaiban megállapítani. Hallottuk azt is, hogy több Amerikában letelepedett német eredetű ember is kémkedett az amerikaiak javára. Nicolai ezredes megállapítása szerint viszont német szolgálatban egyetlen egy amerikai polgár sem dolgozott az antant ellen. A német fogságba jutott amerikai katonák, főleg tisztok közléseiből a német hadvezetőség nem sokat tudott meg, mert azok minden alkalommal hűvösen viselkedtek, tartózkodva vallottak és hazájuk ellen való szolgálatra nem voltak kaphatók. A német fogságban méltósággal viseltek sorsukat, nem agitáltak és nem gyűlölködtek. Hiányzott belőlük, mint azt már fejezetünk elején is kifejtettük: az az elvakultság és faji gyűlölet, amely annyira kiélezte a hangulatot a németek és ellenségeik között.

A PROPAGANDA, A VÉRTELEN VILÁGHÁBORÚ.

Ha a kémkedésnek az a célja, hogy az ellenség, vagy általában bármely idegen állam katonai és politikai viszonyaira vonatkozólag megbízható értesüléseket szerezzen abból a célból, hogy ezeknek alapján békében és háborúban meg lehessen bénítani az illető állam cselekvőképességét, akkor a propaganda közeli rokona a kémkedésnek, legalább is céljait illetőleg. A propaganda nem egyéb, mint a közvélemény mesterséges befolyásolása. Az a propaganda, amely idegen államok ellen irányul, ezért tűzi maga elé azt a célt, hogy az idegen országok polgári közvéleményét és haderejét olyan irányban befolyásolja, hogy a polgárság is, a katonaság is, elveszítse ellenálló erejét és kész zsákmányává legyen az ellenséges hatalmoknak.

Éppen ezért szükségesnek tartjuk, hogy ebben a műben, amely címe szerint a kémkedéssel és hírszerzéssel foglalkozik, részletesen beszámoljunk a háborús propaganda módszereiről, eszközeiről és eseményeiről, mert ebből a beszámolóból ki fog derülni, hogy a háború sorsa nem csupán és nem is nagyobb részben a fegyverek sikerén fordul meg, hanem — különösen ha hosszúra nyúlik, mint a világháború is — a lelkek frontján, a belső fronton dől el. Ennek a háborús propagandának fontosságát, eszközeit, módszereit és eredményeit magyarnyelvű munka eddig nem tárgyalta; éppen ezért, okmányokkal támogatott előmunkálatok híján itt csupán arra szorítkozunk, hogy a háborús propagandát kitűnő külföldi szakmunkák — Nicolai, Ronge, Campbell-Stuart, Squires és Thimme alapvető könyvei — alapján ismeressük, adataiknak és sok helyütt szövegüknek is bőséges felhasználásával.

Hogy a kémkedés és propaganda mily közeli rokonságban van egymással, azt különösen az osztrák-magyar monarchia békebeli hírszerzőszolgálatja a saját bőrén tapasztalhatta már a békében és még fokozottabb mértékben a háborúban. Nicolai mondja, hogy a kémkedés és propaganda a monarchiában annyira összefonódott egymással, hogy az egyiket a másik nélkül el sem lehet képzelni. Magától értetődik, hogy ilyen körülmények között a monarchia harca az oroszok, szerbek és olaszok ellen majdnem kilátástalannak látszott, tekintettel arra, hogy nemcsak a kémek ezrei hálózták be a határterületeket, hanem e mellett a mögöttes országrészben az ellenséges propaganda teljes

erővel dolgozott azon, hogy a különböző nemzetiségeket felizgassa, elpártolásra és lázadásokra bírja és ilyen módon felbomlassza a monarchiát.

A háborús propagandának végső célja az, hogy diadalra juttassa azt az ügyet, amelyért a hadseregek harcolnak. Ennek a propagandának sokkal nagyobb a jelentősége, mint a laikusok hinnék. A front, a csatavonal, a harc-tér ezer szállal fűződik az anyaországhoz, és igen érzékeny szervezet, amely mint a szeizmográf mindig pontosan mutatja a mögöttes országrész polgári lakosságának hangulatát. Ha ezen a hangulaton erőt vesz a csüggedés, ha hazuról olyan hírek érkeznek, hogy az otthon maradottak megélhetése egyre nehezebb, ha a katonák azt hallják, hogy a békehangulat lett úrrá hazájukban, akkor nem csoda, hogy az évekig tartó háborús szenvedések után maguk is békére vágnak, ellenálló erejük és fegyelmük csökken, a csapatok körében bizonyos pacifista és defetista áramlatok kapnak lábra, aminek közvetlen következménye a csapatok fegyelmének meglazulása.

Ezt az igazságot elsőnek nem a központi hatalmak vették észre, hanem az antant hírszerzőszolgálatja állapította meg és aknáztta ki teljes mértékben. Az antant volt az első, amely a világháborúban olyan mértékben aknáztta ki a propaganda eszközeit, amint arra mindeddig a világtörténelemben egyetlen példát sem találunk. Az antant ismerte fel, hogy a propaganda tulajdonképpen nem egyéb, mint a tömegek szuggerálása bizonyos irányban és bizonyos célok érdekében. Propagandája éppen azért sikerült megdöbentő módon, mert felismerte, hogy a nemzetek között fennálló faji, történelmi, gazdasági és politikai ellentétek milyen bőven kiaknázhatók arra a célra, hogy az ellenséges országok hangulatát megrontsák, fegyelmét meglazítsák és a győzelembe vetett hitét aláaknázzák.

Azonban az antant sem tudott az első pillanattól fogva a propaganda teljes fegyverzetében síkraszállni diadala érdekében. Az antantnak is meg kellett várnia azokat a lelki adottságokat, azt a pillanatot, amelyben propagandája termékeny talajra találhatott a központi hatalmak lakosságának lelkében. Akkor, mikor a háború már évek óta folyt és a végleges győzelem még sehol sem mutatkozott, mikor egyre nagyobb lett a nélkülözés, egyre nagyobb arányokat öltött az éhezés, a lerongyolódás, mikor mindenki tudta már, hogy a központi hatalmak segédforrásai végképpen kimerültek, akkor látta az antant az időt elérkezettnek arra, hogy mint valami lelki pergőtűzet, rázúdítsa propagandáját a központi hatalmak lakosságára. Mint Erdős László mondja a propagandáról írt kitűnő kis könyvében: a propaganda eredménye attól függ, hogy a propagandát folytató állam milyen ügyesen tudja felhasználni az adott tényeket és a pillanatnyi hangulatokat. Valamint a kémkedéshez, a propaganda folytatásához is minden irányú alapos tájékozottság, a történelmi, gazdasági, politikai és társadalmi viszonyok alapos ismerete szükséges; ezenfelül pedig valami hatodik érzék, amely félelmetes pontossággal megsúgja, hogy mikor és mit kell cselekedni.

Ennek megfelelően a propagandának úgy kell folytatnia taktikáját,

Habt ihr noch nicht verstanden, daß man euch des Königs von Preussen wegen hinschlachten läßt?

Még nem értettétek, hogy, megölnék titeket a Poroszország-i királyért?

Nieste li još razumjeli da vas ubijaju za pruskog kralja?

Ještě jste neporozuměli, že se dáváte ubijeti pro pruského krále?

Czyście jeszcze nie zrozumieli że was szłą na rzeź za króla Prus?

N'ati înțeles încă, că vă omoară pentru regele Prusiei?

Non avete ancora compreso che vi fanno ammazzare per il Re di Prussia?

hogy minden lépését azoknak műveltségi és lelkiállapotához szabja, akikre hatni akar. Az egyszerű népre népies eszközökkel kell hatni, a műveltekre adatokkal és statisztikákkal. Az ügyes propaganda az ellenfél hibáit és veszteségeit nagyítja, a saját hibákat és veszteségeket pedig úgy hozza a lakosság tudomására, hogy lehetőleg szépíti, és mindig megédesíti valami kedvező adattal. Vigyázni kell arra, hogy a propaganda vezetője ne ártson saját államának azzal, hogy esetleg rémhírek terjesztésére alkalmas propagandaanyagot használ fel és vigyáznia kell arra is, hogy a tények sohase cáfolják meg a propagandahadjárat adatait, legalább is addig ne, ameddig a propaganda el nem érte kitűzött célját.

A propaganda eszközei: az élőszó, a sajtó, a rádió, a színház, a film, és általában a modern hírközlés és gondolatközlés minden eszköze. Ezen a ponton megint megnyilatkozik a kémkedés és propaganda módszereinek azonossága. Propagandát végez az a kém, vagy titkos ügynök, vagy áruló, akit az ellenséges állam kémszolgálatának sikerült megvesztegetnie, hogy a lakosság, vagy a katonaság körében agitatori munkát végezzen, lázítson, vesztegessen, vagy hamis híreket közöljön. Propagandát végez az a semleges alattvaló, aki az ellenség megbízásából háború idején beutazza a másik állam területét és ott ártatlan üzletek árca alatt titokzatosan suttogva hajmeresztő híreket közöl, amelyek a lakosságban lassankint megérlelik a küzdelem céltalanságának gondolatát, előkészítik a vereségre és megértetik vele a további ellenállás hiábavalóságát. Propagandát végez a sajtó, amikor tendenciózus híreket közöl és még veszedelmesebb fajtája a propagandának az, midőn komoly és tekintélyes semleges újságokban tárgyilagosnak látszó fejtegetések jelennek meg, amelyek végeredményben éppen ezzel a tettetett tárgyilagos-sággal akarják félrevezetni az ellenséges országok közvéleményét.

A propaganda modern eszközei közé tartoznak a postagalambok is, amelyeket az ellenséges ország területén élő titkos ügynökök küldenek országukba, ott ellátják a galambokat híryanaggal, azok visszarepülnek telephelyükre és így a front mögött tartózkodó ellenséges ügynök mindig újabb és újabb adatokat kap arra, hogy titokban folytathassa bomlasztó és mótelyező propagandáját. Már említettük, hogy a világháborúban megtörtént az is, hogy ellenséges repülőik szikratávírókészülékeket dobtak le az ellenséges ország belsejébe. Négy akkumulátoros, 400 Volt feszültségű száraz elemekkel és 30 m hosszú antennával ellátott leadókészülékek voltak ezek, amelyekkel 50 km távolságra lehetett híreket sugározni. A készülékekhez rendszerint rejtjelkulcs is volt mellékelve. A háború folyamán a német tábori rádióállomások több ízben jelentették ismeretlen leadóállomások működését, és bár ilyen ledobott készüléket többet is találtak a front mögött, működés közben egyet sem sikerült tetten érni.

Az antant propaganda egyik legfontosabb eszköze az volt, hogy mindenütt röpcédulákat igyekezett leszární az ellenséges hadseregek háta mögött abból a célból, hogy a lakosságot a háború ellen lázítsa és olyan irányban

Francia léggömbökről ledobott propagandairatok.

befolyásolja, hogy kormányát igyekezzék végre békére kényszeríteni. Ez a propaganda óriási veszedelmekkel járt, különösen a megszállott Franciaország és Belgium területén. Megállapították azonban, hogy a franciákat egyáltalán nem tartotta vissza a lázító tartalmú röplapok ledobásától az a körülmény, hogy ha esetleg ilyen röplapokat valamelyik honfitársuknál megtaláltak, azt a németek kíméletlenül megbüntették.

A hadviselő országokban már a háború első napjaiban felmerült az a terv, hogy a repülőgépet is a propaganda szolgálatába kell állítani. Ez a gondolat egészen természetes volt, a technikai haladásnak és a sajtónak mai fejlettsége mellett. És csakugyan már a háború első napjaiban történtek kísérletezések és különösen az antant vette igénybe egyre nagyobb mértékben a repülőgépet, hogy róla propagandairatokat dobáljon le az ellenséges állásokba. Érdekes, hogy bár a propagandának ez az eszköze már a háború első napjaiban szerepel, csak a háború utolsó hónapjaiban vált a használata egészen általánossá, csak a háború legvégén ontotta ezer és milliószámra azokat a röplapokat, amelyekkel a német hadsereget valósággal elárasztotta.

A háború elején egyik hadviselő fél sem számított arra, hogy a háború sokáig tarthat, mindegyik azt remélte, hogy rövidesen győzelmesen befejezheti. Németország azonban hamarosan kénytelen volt megállapítani, hogy teljesen körül van zárva, alig jut levegőhöz azokon a keskeny kijárókon át, amelyek a semlegesekhez vezetnek és természetesen a semleges országokban is lépten-nyomon beleütközik az antant-propaganda ellenakcióiba. Pedig Németországnak igen fontos érdeke volt, hogy a háború elején aratott meglepő és fényes győzelmeit minél előbb tudomására hozza Franciaország és általában az antant népének. Erre pedig legalkalmasabbnak az a mód kínálkozott, hogy a győzelmet hirdető röplapokat repülőgépekről leszórják az ellenséges front mögé. Ezen a módon igyekezett Németország az ellenséges országok közvéleményét befolyásolni és mindjárt elsőnek Lüttich elfoglalásának hírért választotta erre a célra; voltak mások, akik a német császárnak a német néphez intézett felszólítását akarták így terjeszteni. A német hadvezetőség az első hetek izgalmaiban és egymásra torló eseményeiben nem tudott időt szakítani arra, hogy ezekkel a javaslatokkal foglalkozzék; még azt a javaslatot sem tárgyalta komolyan, amely szerint német léghajókat kellene az ellenséges fővárosok fölé küldeni, hogy ott is szórják le a német propaganda röplapjait.

Mindazonáltal hivatalos jóváhagyás nélkül is történtek lépések ebben az irányban. Így 1914 augusztus 30-án megjelent Párizs felett egy német repülőgép s fekete-fehér-vörös színű röplapokat dobott le, amelyben felszólította Párizst, hogy adja meg magát. Egy német hírszerzőtiszt a maga felelősségére felszólítást írt a francia katonákhoz, és szeptember hóban csakugyan le is dobta a francia állásokba. Mikor azonban a mozgó háború helyébe az állásháború lépett, a legfelsőbb hadvezetőség is komolyan kezdett foglalkozni a röplapok ledobásának kérdésével. 1915 elején Falkenhayn

tábornok megtiltja, hogy bárki is saját felelősségére felhívásokat vagy egyéb röplapokat dobáljon le az ellenséges állásokba; az igazságnak megfelelő hadi hírek közlése megengedett dolog, azonban teljességgel megengedhetetlen az idegen kormányokat gyűlölködő és gúnyolódó írásokban támadni. A legfelsőbb hadvezetőség fenntartotta magának a jogot, hogy minden alkalommal felülvizsgálja a ledobásra kerülő röplapok tartalmát. Egyébként a német

Deutsche Kameraden!
 Im Kampfe sind die Franzosen, Ihr wißt es ja,
 gefährliche und unerbittliche Gegner.
 Sobald aber der Kampf vorbei ist, zeigen sie sich als
 gutherzige Menschen.
 Sollte Euch Euer Weis nach unseeren Einem führen, weil Ihr Euch vielleicht auf Parole
 geehrt habt oder etwa aus Mitleid vor dem kühnen Mutversteher,
 so fürchtet Euch nicht.
 Es wird Euch kein Leid angetan!
 Es sind in dieser Beziehung den französischen Truppen strenge Befehle
 erteilt worden.

Hier könnt Ihr sehen, wie Eure armenigen Kameraden bei uns behandelt werden.

Francia röplap a hadifoglyok gyöngyéletéről.

hadvezetőség nagy többsége úgy vélekedett, hogy ez a propagandaeszköz nem igen hozhat komoly eredményeket; ez volt a véleménye a hírszerzőszolgálat főnökének, Nicolai alezredesnek is. Azonban már 1915 elején úgy intézkedett a német hadvezetőség, hogy a «Gazette des Ardennes» számait mindjárt megjelenés után haladéktalanul le kell dobálni a francia állások fölért és a mögöttes országrészekben.

A francia propaganda még korábban használta fel a röplapok ledobálását

mint a német. Egy francia katonai repülő már 1914 augusztus elején proklamációt dobott le Elzász-Lotharingiában: a röplap azt ígérte a népnek, hogy felszabadítja a német iga alól. Természetesen az antant propagandának nem igen volt alkalma a háború elején győzelmi híreket közölnie, azonban mindig megtalálta a módját, hogy valamivel felizgassa vagy nyugtalanítsa az ellenséges és a semleges népek hangulatát. Így már szeptember 9-én röplapokat dobnak le francia repülők Lüttich felett és közlik a belga lakossággal, hogy az egyesült francia és angol flotta elfoglalta Hamburg, Kiel, Lübeck és Stettin városokat. Mikor aztán a marnei csata után a német hadsereg kénytelen volt visszavonulni, a francia és az egész antant propaganda nem győzte világgá harsonázni a legragyogóbb győzelmi híreket.

Ugyancsak szeptemberben Németország belsejében elfogtak apró légömböket, amelyek röplapokat szállítottak. Az egyik röplap a német hadsereghez volt intézve s az a meglehetősen ügyetlen fejtegetés volt benne, hogy remélhetőleg az antant hamarosan teljesen meg fogja semmisíteni a német hadsereget. Ebben az időben a francia röplapok tekintélyes része azon fáradozik, hogy eloszlassa a német katonák félelmét a hadifogságtól. Írásban és képben bemutatja nekik a Franciaországban tartózkodó hadifoglyok gyöngyéletét; a későbbi propaganda, már mikor Németországban meglehetősen gyenge volt a hadseregélelmiszer ellátása, azzal biztatja a katonákat, hogy a francia hadifogságban pompásan jóllakhatnak. Azon az alapon, hogy a hadifoglyokra milyen jó világ vár Franciaországban, ismételten felszólítja őket, hogy adják meg magukat. Az ilyen röplapokat rendszeren fekete-fehérvörös színű papirosra nyomtatták. A francia és a német parancsnokságok egységes felsőbb szervezés és parancs nélkül is elkeseredett röplap-háborút folytattak egymással. Elérkezett az ideje, hogy mind a két hadvezetőség rendet teremtsen ezen a téren. 1915-ben Franciaország megteremtette a «Service de la propagande aérienne»-t, amely a hadügyminisztérium vezetése alatt működött és így központi irányítás alatt folyt most már a propagandaanyag megszerzése és terjesztése.

Mindazonáltal a háború első éveiben oly nagy szükség volt a repülőgépekre a harcban, hogy propagandacélokra nem igen lehetett rendelkezésre bocsátani őket; így tehát a röplapok ledobálása ebben az időben még meglehetősen kis mértékben folyt. Említettük már, hogy 1917-ben meglehetősen nagy arányokat öltött már az antant propaganda, de igazi és teljes kifejlődését csak 1918-ban érte el. Ebben az évben csak egy német hadsereg területén átlagban havi 1385 darab ellenséges röplapot dobtak le. Csakhogy 1918-ban már nem csupán a repülőgépet használták propagandacélokra, hanem ebben az időben egyéb és hatásosabb technikai eszközöket is alkalmaztak. A repülőgépnek voltak ugyanolyan előnyei, amelyeket semmi más eszköz nem pótolhatott: rengeteg mennyiségű röplapot vihettek magukkal, és teljes biztossággal dobhatták le ott, ahol akarták és ezen felül nagy távolságokra eljuthattak és tudjuk, hogy Berlin és Bécs felett is dobálták le röplapokat, Bécs

CHI TI RECA QUESTO MESSAGGIO HA UN NOME DA TE BEN CONOSCIUTO.
NEGLI ANNI SQUALIDI, QUANDO LA TERZA ITALIA PAREVA RASSEGNA-
TA PER SEMPRE ALL'OBROBRIO E AL SERVAGGIO, QUANDO LE TUE CORONE VOTIVE ERANO
SPAZZATE FUOR DEL TEMPIO E GETTATE ALL'IMMONDEZZA, EGLI SOLO TI CHIE-
SE PERDONO DELL'INFAMIA E COMFORTO' LA TUA DISPERAZIONE.

VERRA', VERRA' SUL SUO CAVALLO,
CON GIOVINE CHIOMA.

TORRA' IL NERO E GIALLO

VESSILLO DAL TUO SACRO MONTE

CHE SERBA IL VESTIGIO DI RO' A.....

TI SOVVIENE? INVETTIVAMENTE EGLI TI ANNUNZIAVA QUEL CHE OGGI E' PER
COMPIERSI. SE LA SORTE VUOLE CHE IL SUO SANGUE SOPRA TE SI SPARGA,
NON LO COMISERARE.

NEL CIELO DELLA PATRIA:
20 SETTEMBRE 1915.

Gabriele d'Annunzio

fölött különösen Gabriele D'Annunzio, az olaszok háborúba lépése után. Az angolok még 1918-ban is többnyire a repülőgépet használták.

A német hadvezetőség szilárdan kitartott a mellett a meggyőződése mellett, hogy lázító tartalmú röplapokat nem szabad terjeszteni az ellenséges csapatok között. Eljárása is ehhez az elvhez igazodott. Így például egy alkalommal, mindjárt 1915-ben, nem engedélyezett egy röplapot, amely a francia fronton harcoló indiai csapatokat arra akarta felszólítani, hogy lázadjanak fel Anglia ellen. A röpiratot később csak úgy hagyta helyben, hogy a lázító részeket kitörölték belőle; ha esetleg ilyesmit mégis ledobtak az ellenség állásaiba, akkor az határozottan a hadvezetőség akarata ellenére történt. A német hadvezetőségnek egyébként meggyőződése volt, hogy röplapok ledobálása a francia állásokba semmiféle kézzelfogható eredménnyel nem járhat; maga Ludendorff mondja 1917 július 7-i parancsában, hogy a frontpropaganda a franciákkal szemben hatástalan és ennél fogva felesleges. Viszont, mikor a franciák egyre jobban működtek ezen a téren, a német legfőbb hadvezetőség mérlegelés tárgyává tette, vajjon nem kellene-e haditörvényszéki eljárást indítani az olyan repülőök ellen, akik izgató tartalmú röplapokat terjesztenek. Az orosz hadvezetőség e téren már precedenst teremtett. 1915 januárjában két német repülőtsízt orosz fogságba esett; haditörvényszék elé állították őket azzal a váddal, hogy az orosz sereggel harcoló lengyelek állásaiba lázító tartalmú röpiratokat dobtak. Bár azzal védekeztek, hogy csak a nekik adott parancsot teljesítették, az orosz haditörvényszék kötél általi halálra ítélte őket, azonban másnap az ítéletet életfogytiglani szibériai kényszermunkára változtatta. A német külügyi hivatal ennek az esetnek kapcsán arra az álláspontra helyezkedett, hogy az efféle kiáltványok ledobálása valóban a nemzetközi jogba ütközik és ezért az orosz haditörvényszék joggal vonta felelősségre és ítélte el a német tiszteket. A hadügyminisztérium, hogy a további bizonytalanságnak elejét vegye, szakértő jogászoktól véleményt kért erre vonatkozóan. Ez a jogi vélemény a hágai egyezmény alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy a lázító tartalmú röpiratok ledobálása büntetendő cselekmény, és egyetlen államnak sincs joga a másik állam lakosságát felizgatni, hogy forduljon kormánya ellen, vagy hadseregét arra lázítani, hogy tagadja meg az engedelmességet. Ezután a hadügyminisztérium közölte a katonai főparancsnoksággal, hogy ezentúl az ellenséges repülőök ellen teljes joggal megindítható a hadbírósi eljárás. A hadvezetőséget végleg megerősítette ebben az állásfoglalásában Eckstein munkássága. Wilhelm Eckstein, aki Siegfried Balder álnéven írta gyalázkodó röpiratait a német császár ellen, egyre nagyobb számban bocsátotta az ellenséges propaganda rendelkezésére ilyen tartalmú szennyiratait. Mikor tehát a német állásokat egyre nagyobb mértékben árasztották el ezekkel a röplapokkal, a hadvezetőség szigorú parancsot adott ki, hogy az olyan elfogott ellenséges repülőket, akiknél lázító tartalmú röplapokat találnak, azonnal állítsák haditörvényszék elé. A külügyminisztérium értesítette erről az állásfoglalásáról a spanyol

követség útján a francia, angol és belga kormányt. A francia kormány élénken tiltakozott válaszában ez ellen a rendszabály ellen; hangoztatta, hogy a repülők csak parancsot teljesítenek, egyúttal pedig megtorlásokkal fenyegetőzött. A német hadvezetőség nem tárgyalt, és hogy a franciáknak ne adjon alkalmat megtorlásokra, megtiltotta, hogy a «Gazette des Ardennes»-t ezentúl repülőgép útján terjesszék.

Ezek után történt 1918 januárjában, hogy két angol repülőtszert német fogságba került; repülőgépükön rengeteg röpiratot találtak, amelyek lázadásra és árulásra hívták fel a német katonákat. A haditörvényszék 10—10 évi fegyházra ítélte a repülőtszerteket; az angol kormány tiltakozott és hangoztatta, hogy a röplapok ledobása nem áll ellentétben a nemzetközi joggal. Az angol kormány addig fenyegetőzött megtorlással, míg a német hadvezetőség végre enyhítette a tisztek büntetését, azonban a szigorú ítélet mégis arra indította az angol propaganda vezetését, hogy repülőgépet többé ne használjon röplapok ledobására. Innen kezdve tehát másik technikai eszközhöz folyamodott: léggömbök útján juttatta az ellenséges állások fölé röplapjait. Ezentúl az angol röplapokon még akkor is, ha esetleg repülőgépről dobták le — ott szerepel ez a felírás: «by balloon» (léggömb útján).

Nem érdektelen megemlítenünk, hogy valamint a német hadseregben, eleinte az angol hadseregben is az volt a felfogás, hogy az ellenséges csapatoknak árulásra izgatása és csábítása nem lovagias harci eszköz. 1914 novemberében egy angol röplap tiltakozik az indiai katonákhoz intézett német lázító felhívások ellen, és azt állítja, hogy azok a tisztek, akik ilyesmit megengednek, megfélemeznek tisztí becsületükről. «Mi, angolok és indiaiak megvetjük azokat, akik ilyen eszközöket használnak, amelyek meggyalázzák a harcos tisztességét». Az olaszországi angol haderők parancsnoka is úgy nyilatkozott, hogy az ilyen röplapok ledobása nem fair. Az angol propagandának sehogyan sem volt ínyére a hadvezetőségnek ez az állásfoglalása, hiszen ezzel egyik leghatásosabb propagandaeszközét vették ki kezéből, mert léggömbök útján nem lehetett épp olyan pontosan szétoztani és elterjeszteni a röplapot. Lord Northcliffe kereken kijelentette, hogy ez a rendszabály egyértelmű a propaganda meggyengítésével és mindenképpen rá akarta venni a hadügyminisztert, hogy oldja fel a tilalmat; fáradozásai azonban csak 1918 októberében jártak eredménnyel, úgy hogy abból a hárommillió röplapból, amelyet azonnal kinyomatott, hogy Németország belsejében ledobáltassa, csak nagyon keveset tudott már felhasználni. Bizonyos azonban, hogy ha hivatalosan tagadták is, az angol propaganda vezetői már az 1918 év elejétől fogva újból felhasználták a repülőgépeket röplapok ledobására. Érdekes megemlítenünk, hogy az angol propaganda minden ellenséges hadviselő fél katonáihoz a saját nyelvükön fordult, annyira, hogy külön röplapokat dobáltak le az osztrák-magyar hadsereg magyar, német, horvát, szlovén, cseh, szlovák, román és lengyel nyelvű katonái számára. Meg kell állapítanunk, hogy például a magyar röplap magyarsága majdnem egészen kifogástalan; bizonyos, hogy az angol

propaganda szolgálatában álló magyar emberek szerkesztették vagy legalább is átszűrötték.

A francia hadvezetőség kezdettől fogva más állásponton volt, mint az angol. Egyáltalán nem törődött a német fenyegetőzésekkel. 1917-ben elfogtak és elítéltek egy francia repülőaltisztet, akinél ilyen lázító röpiratot találtak, 1918-ban pedig egy másik francia gépvezetőt, aki Eckstein röpiratait vitte magával. Úgy látszik azonban, a németek a büntetéseket nem hajtották végre, és az 1918. évi londoni szövetségközi propagandakonferencián megállapították, hogy eddig még egyetlen haditörvényszék elé került hadipilótának sem kellett kitöltenie büntetését. A francia propagandavezetőség mindenestre tovább is kitarzott a repülőgépek mellett, sőt még fokozta a propaganda-repülők működését. Ezen a réven az antant egyre nagyobb arányokban üzte Németországban a forradalmi propagandát; végre a német hadvezetőség is kénytelen volt belátni, hogy ha nem akar teljesen alulmaradni ebben a röplapháborúban, neki is fel kell használnia a repülőgépet propagandaanyagának terjesztésére. Hogy tehát ne tegye ki repülőit az antant megtorlásainak, kijelentette és az illetékeseknek tudomásukra hozta, hogy ezentúl röplapterjesztő ellenséges repülők ellen nem fog haditörvényszéki eljárást indítani. Így újból megkezdhette maga is a propaganda-repülőgépek elindítását.

Mint említettük, részben a német haditörvényszéki eljárás, részben a repülőgépek korlátolt száma arra indította elsősorban az angol hadvezetőséget, hogy a röplapokat gázzal töltött léggömbök útján juttassa el az ellenséghez; de ugyanehhez a módszerhez folyamodtak maguk a németek is, és a franciák már 1914 szeptembere óta alkalmazták ezt szórványosan. 1915-ben valóságos tömegekben érkeztek a francia újságok léggömbökön. Maguk a németek 1915 nyarán olyan léggömbökön továbbították a «Gazette des Ardennes»-t, amelyeket óramű szabályozott; ennek az óraműnek segítségével a léggömbök bizonyos távolságnyira lebocsátottak egy-egy csomag újságot. Ez azonban igen drága eljárás volt. Éppen ezért újabb módszerekkel kísérleteztek, míg végre kiderült, hogy a legjobb módszer, gyújtózsínorra kötni a röplap- vagy hírlapcsomagokat és a léggömböt így felbocsátani; mikor a gyújtózsínór végigég, a röplapcsomagok egymás után leesnek. Csakhogy a léggömbök irányát a szél igen erősen befolyásolta. Felbocsátás előtt kiszámították ugyan, hogy mennyi idő alatt távozik a gáz a léggömbből, mekkora a röplapcsomagok súlya, milyen hosszú a gyújtózsínór, mit mondanak a meteorológiai jelentések: és ezeknek az adatoknak alapján számították ki, hogy körülbelül hol fogja a léggömb a röplapcsomagokat ledobni. Természetesen előre nem látható meteorológiai viszonyok egészen váratlan meglepetésekkel szolgáltak. A léggömbök csomagjai rendszerint 15—80 kilométernyire estek le a csatavonal mögött, tehát a harcavonal és a hadtápvonal területén. De előfordultak olyan esetek, hogy például: egy francia propaganda-léggömb Stettin közelében ért földet, 1917 áprilisában pedig egy gumiléggömb, amelynek gyújtózsínórja nem égett végig, a németnyelvű francia propaganda-újság rengeteg példányá-

val Prágában esett le, egyes léggömbök pedig Sziléziáig eljutottak ; nem ritkán találtak ilyen léggömböket Svájcban és Hollandiában s mindezek Németországnak szánt röplapokat vittek. Egy Elzász-Lotharingiába indított léggömb az angliai Kent grófságban szállt le, egy másik pedig Genovában ért földet.

A francia propaganda nagy mértékben használta a léggömböket is, és már 1917-ben ez volt egyik leghasználatosabb szállítóeszköze, viszont az angol hadvezetőség csak sokkal később tért át a léggömbök használatára. Azonban attól kezdve hetenkint körülbelül kétezer léggömböt gyártottak ; az angol propaganda-léggömb átlagban 2 kg terhet vitt és a háború vége felé körülbelül 240 kilométernyire tudott eljutni. Az amerikaiak is az angol gyártmányú léggömböket használták, azonban azon kísérleteztek, hogy önállósítsák magu-

Így hajtották össze a németek a ledobásra szánt lappéldányokat.

kat és olyan léggömböket akartak szerkeszteni, amelyek 10,000 darab röplapot több mint ezer kilométer távolságra el tudnak juttatni.

Az ellenséges propaganda léggömbtevékenysége csakhamar olyan arányokat öltött, hogy komoly gondokat okozott a német elhárítószolgálatnak. Viszont, különösen 1918 őszen, a folytonos nyugati szelek miatt, német léggömbök eljuttatása Franciaországba szinte lehetetlennek bizonyult. Az angol propaganda ekkor kezdte óriási mennyiségben használni a léggömböket és minthogy majdnem minden léggömbje célhoz jutott, röplapjai a német hadsereg körében igen nagy jelentőségre emelkedtek. Belgium is kedvező területe volt az angol propagandának, amely hamarosan gondoskodott róla, hogy a németektől megszállt belga és francia terület rendszeresen kapja léggömbök útján a *Le Courrier de l'air* című újságot.

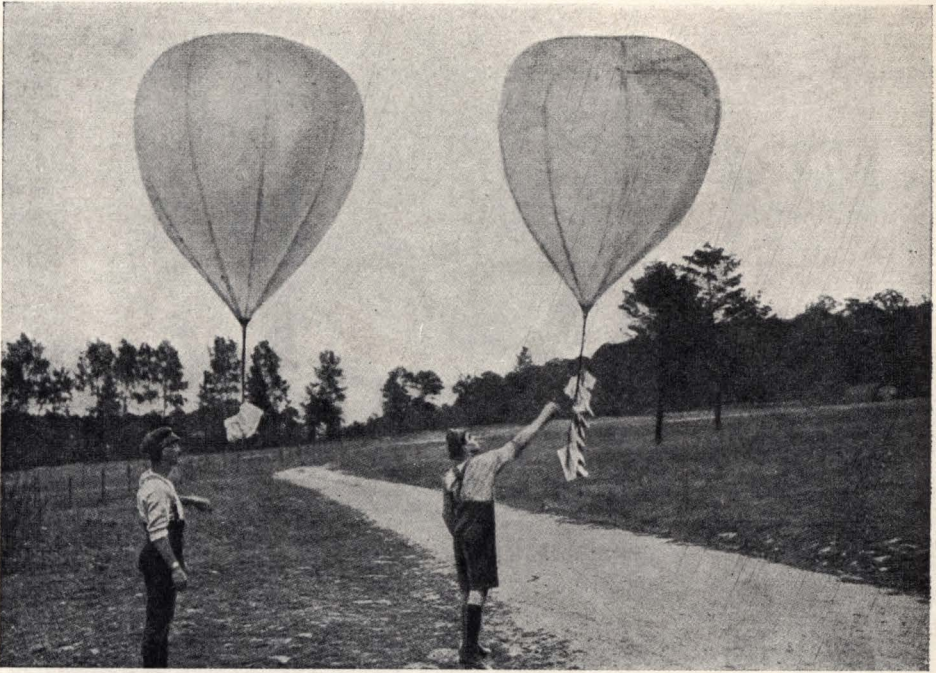
A röplapterjesztés akkor öltött igazán óriási méreteket, amikor a franciáknak 1918 elején sikerült olyan találmánnyal meglepniök ellenfeleiket, amelynek segítségével egyelőre rövid távolságra óriási mennyiségű röplapot tudtak eljuttatni. Propagandalövedéket szerkesztettek, még pedig bádogból, és ezt

a gránáthoz hasonló tokot a gyalogsági fegyverekből lőtték ki. A lövedék, amelynek neve *Portetract* volt, mintegy kétszáz méternyire jutott el a kilövés után, a levegőben felrobbant és kedvező széljárás esetén a röplapok még mintegy száz méterrel tovább tudtak jutni. Egy-egy ilyen tokba körülbelül 150 röplap, vagy 10 darab újság fért el. 1918 május 12-nek éjszakáján a champagnei csatavonalon tömegesen lövöldöztek ki ezeket a propaganda-gránátokat, sőt a francia katonák előre is jöttek lövészárkaikból, hogy minél biztosabban elérjék a röplapok a német vonalakat. Waltz emlékiratai szerint negyedóra alatt majdnem 2 millió röplapot lőttek át a németekhez; természetesen kísérletről volt szó, és így érthető, hogy ennek a mennyiségnek javarésze nem érte el a német vonalakat, de arra már adatunk van, hogy csak az első német hadsereg katonái 14 ezer röplapot szedtek össze. Ugyanezen az éjszakán az elzászi fronton is kísérletet tettek a franciák ezzel az eljárással. A németek körében az újfajta fegyver óriási feltűnést keltett.

A franciák oly sokat reméltek ettől az eljárástól, hogy a következő hónapokban nagyobb mértékben folytatták ezt a propaganda-lövöldözést és a német parancsnokságok megállapították, hogy ezen a réven huszonötszörte több propagandaanyag jutott a német állásokba. Ezeknek a lőfegyvergránátoknak legnagyobb hibájuk az volt, hogy igen kis távolságra vittek és ezért a franciák propagandaágyút szerkesztettek; kísérleteik 1918 márciusában sikerre is vezettek. Ennek az ágyúnak a röplapgránátja 4—5 kilométernyi távolságra eljutott és ennek következménye természetesen a propaganda nagyarányú fellendülése lett. A gránátok megtöltése igen soká tartott, úgyhogy sürgős híreket nem igen lehetett az ellenséghez továbbítani, tehát többnyire általános tartalmú propagandairatokat és röplapokat lőttek át ilyen úton a németekhez. Az 1918. évi német előretörés alkalmával sok ilyen propaganda-löveget zsákmányoltak a németek és mellettük millió számra röpiratokat. Természetesen a németek is igyekeztek hasznosítani ezt a fegyvert a maguk számára és szívesen kísérleteztek, míg végre könnyű aknavetőkkel és ágyúkkal sikerült úgy megoldaniok a kérdést, hogy például gránáthajítójuk mintegy négyszáz méternyire, az aknavető pedig 1200 méternyire kilőtte a röplapokat tartalmazó tokokat. A németeknek azonban sohasem sikerült általánosan és nagyobb mértékben alkalmazni ezt a propagandaeszközt.

A háború utolsó hónapjaiban a technikai fejlődés révén sikerült a propagandának egészen rendkívüli teljesítményeket végeznie. Néhány adat érdekesen világítja meg, hogy hová fejlődött a háború elején még meglehetősen fejletlen propaganda: Blankenhorn amerikai hírszerzőtiszt 1918 szeptember 11-én megállapította, hogy Franciaország addig mintegy 27 millió röpiratot dobott le; ezzel szemben Waltz adatai szerint ugyanekkor 9,3 millió darabot szállítottak ki a frontra, októberben és november elejéig pedig mintegy 7 milliót. Ha az összes számokat egybevetjük, kiderül, hogy Franciaország mintegy 43 és félmillió röplapot használt el az egész háború folyamán. Campbell-Stuart adatai szerint az angol propaganda 1918 júniusától novemberéig

körülbelül 19 millió röplapot dobott le Németországban, ami óriási emelkedést jelent az előbbi évek teljesítményeihez képest, amennyiben például 1918 januárjától júniusáig összesen egy millió darabot dobtak le. Anglia a háború folyamán körülbelül 20 millió darab röplapot juttatott ellenséges területre. Amerikai adatok szerint az amerikai propaganda mintegy 3 millió darabot juttatott a német állásokba. Ha mind a három vezető antant-állam ledobott röplapjainak számát összeadjuk, arra az eredményre jutunk, hogy az antant-propaganda ezen az úton kereken 66 millió darab lázító és bomlasztó röpiratot juttatott a német katonák és részben a polgári lakosság kezébe. Óriási

Röplapok indítása léggömbökön.

szám ez, ha meggondoljuk, hogy a franciákkal nyugaton szemben álló német csatavonal katonáinak száma mindössze 3.700.000 volt. Magától értetődik, hogy ezeknek a röpiratoknak tekintélyes részét elhordta a szél, vagy más módon nem jutott a német állásokba, vagy pedig csak sérülten került a katonák kezébe.

Meglehetősen pontosan meg tudjuk állapítani a röplapok sorsát azokból az adatokból, hogy az arcvonalban álló katonák hány darab röplapot szolgáltattak be parancs szerint előljáróiknak. 1918 májusában 84.000, júniusában 120.000, júliusában 294.000 darabot szolgáltattak be a katonák, szeptemberben pedig tíz hadseregnél több mint 800.000 darabot. E szerint a nyugaton

álló tizennégy hadseregnél 1.100.000 darabot szolgáltatottak be a katonák előjáróiknak. Szeptemberben érte el az antant propagandája tetőfokát; az ellenséges szolgálat adatai szerint maga Franciaország és Anglia 17 és félmillió röplapot osztott szét. Hogy ebből a mennyiségből mennyi jutott a katonákhoz, mennyit szolgáltatottak be és mennyit rejtettek el, arra nézve nincsenek adataink. Valószínűleg nem sokat tartottak meg maguknak, hiszen darabonként 30 pfenniget kaptak a röpiratokért; gyakran kötegekben is találtak röpiratokat és a katonák legfeljebb csak érdekesség kedvéért tartottak meg egy-egy darabot. A 6. hadseregnél 1918 szeptemberében 263.000 darab röplapot szolgáltatottak be a katonák, ami tekintélyes költséget is jelentett a hadvezetőségnek, úgy, hogy hamarosan el is törölték az eddig szokásos jutalmazást. Az antant-propaganda adatai mellett közöljük itt a Gazette des Ardennes, a német propagandaujság számadatait: 1918-ban 2253 millió példányban küldték ki a német csatavonalról, még pedig nagyobbrészt léggömbök útján. Ebből 1554 millió a lap napi kiadására esik, 699.000 pedig a képes kiadásra. A német propagandaszolgálat sohasem foglalkozott oly kiterjedt mértékben röplapledobálással, mint az antant propagandája, aminek bizonyságául elég azt a szerény adatot megemlítenünk, hogy 1918 augusztusától októberéig a nyugati fronton 13 német hadsereg mindössze körülbelül 900.000 darab röplapot dobott le az ellenséges állásokba.

Az antant propagandának egyik igen veszedelmes fogása volt az, hogy a hadifogoly német katonák leveleit fényképezés útján szokszorosították, főképpen azokat a leveleket, amelyek közölték az otthoniakkal, hogy a hadifogságban milyen jó dolguk van a katonáknak, milyen kitűnő bánásmódban részesülnek, milyen pompás az ételmezésük és ruházódásuk. A másolatok kitűnően sikerültek, még a tinta színe is ugyanolyan volt, mint az eredetiek. Ezeket a levélmásolatokat óriási mennyiségben dobták le az ellenséges állásokba. A katonák, akik megtalálták ezeket a levélmásolatokat, gyakran eredetieknek nézték őket és feladták a címzeteknek Németországba. Az egyik német apa jelentette például, hogy többszáz példányban megkapta hadifogságban lévő fiának ugyanazt a levelét. A német hatóságok eleinte abban a feltevésben voltak, hogy ezek a levelek hamisítványok, később azonban kiderült, hogy valódi hadifogoly-levelek másolatai. Olyan nagy mennyiségben dobálták le ezeket a leveleket, hogy például a 6. hadsereg tábori titkos rendőrsége egészen rövid idő alatt 300 különféle ilyen levelet gyűjtött össze. A hadvezetőség annyira veszedelmesnek ítélte az antant propagandának ezt az eljárását, hogy az ilyen levélmásolatokat is lázító iratoknak minősítette s az olyan antant-tisztek ellen, akik ilyeneket ledobtak, ugyancsak megindította a haditörvényszéki eljárást, ha fogságba estek.

A hadifoglyok gyöngyvetésének ilyenféle ecsetelése azt a célt szolgálta, hogy az arcvonalban álló katonákat szökésre csábítsa. Különösen az angol röplapokon szólították fel szüntelenül a német katonákat arra, hogy szökjenek

391

SKIZZE
*****

der Rakete für Propzwecke.

Verwendung:

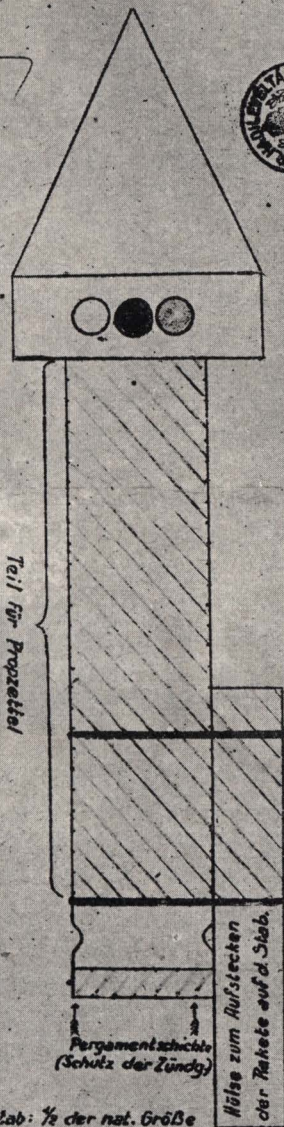
Um den blau schraffierten Teil der Rakete werden 30-40 Propzettel gewickelt und mit einem Spagat befestigt. Die so adjustierte Rakete wird auf den dazugehörigen Stab aufgesteckt und in einem Winkel zwischen 45° - 60° an einen Querstab angelehnt.

Sodann wird die Pergamentschichte am unteren Ende der Hülse aufgerissen und die darin befindlichen Zündung mittels

Zündholz in Brand gesteckt.

Nach der Zündung sich entfernen; 10

Schritte genügen.

át; az ilyen felszólítások nem csekély hatással voltak a német harcosokra akkor, amikor Németországban még az arcvonalon is egyre nagyobb arányokat öltött a nélkülözés, főleg az élelmiszerhiány. Minek meghalni a hazáért? — vetik fel a kérdést ezek a röplapok, — hiszen minden németnek inkább az a kötelessége, hogy éljen a hazájáért; a háború után eleven németekre van szüksége a hazának. Jobb fogságba esni, mint meghalni — folytatják a röplapok. — Jobb biztonságban és jólétben élni, mint elesni vagy nyomorékká válni. Az angolok lépten-nyomon ecsetelik a háború borzalmait, főképp a nehéz gránátok hatását; az Air Post fényképeket is közöl: a fényképeken széttépett holttestek, felrobbantott állások, a halál kínjaiban megmerevedett arcok látszanak.

Egyik hatásos eszköze volt az antant propagandának az is, hogy az ellenséges területen élő hozzátartozók a központi hatalmak területén lakó rokonaiknak sűrűn írtak leveleket, amelyekben természetesen a háború céltalanságára és abbahagyására igyekeztek hangulatot kelteni. Különösen olyankor érkeztek az ilyen levelek, mikor a központi hatalmak valahol csatát vesztek. Ilyen híreket hoztak a csatavonalból visszatérő sebesültek is, és így természetes, hogy ez a két irányból származó értesülés csak annál jobban megerősítette a pesszimiztikus hangulatot. A központi hatalmak hadvezetősége ezért egy időben ahhoz a módszerhez folyamodott, hogy a külföldről érkező leveleket hosszabb ideig visszatartotta s vagy egyáltalán nem kézbesítette, vagy csak olyankor, amikor a bennük foglalt hírek elvesztették időszerűségüket.

Mint említettük, egyes külföldi ügynökök a központi hatalmak területére is bejutottak és különösen az angol és amerikai nagykereskedők és nagyiparosok által rendelkezésükre bocsátott roppant pénzüsszegekkel igyekeztek a csatavonal mögött tartózkodó katonákat hűtlenségre rábírní. Számtalanszor megesett, hogy az ilyen ügynökök német tábori egyenruhában jártak a vaskereszt szalagjával mellükön, s a kocsmákban és a vasutak harmadik osztályú kocsijaiban dolgoztak az antant hadicéljai érdekében, hogy elégedetlenséget és csüggedést keltsenek. Ritkán történt meg, hogy ilyen ügynök kézrekerült, de az elfogottak vallomásaiból napnál világosabban kiderült az antant propagandájának ez a veszedelmes módszere.

Különösen az angol hadvezetőség tartotta fontosnak a propagandát kezdettől fogva és éppen ezért a háború tartamára a központi hatalmak ellen irányuló propaganda vezetése Anglia kezében volt. Anglia ezt annál könnyebben megtehetette, mert gazdasági és politikai téren, tekintettel gyarmataira, már régen mestere volt a propagandának. Mindössze annyi munkamegosztás történt, hogy a katonai és kulturális propaganda vezetését Franciaországra bízták. Meg kell mondanunk, hogy a gyűlölettől eltelt francia szellem ezt az ördögi munkát a világháború folyamán egészen tökéletesen végezte.

Rendkívül veszedelmes eszközei voltak az antant propagandának az agitátorok. Ezek az emberek, akiknek különös feladata a nemzetiségek fel-

lázítása volt, Csehországban éppoly veszedelmesen működtek, mint Erdélyben és a monarchia déli szláv vidékein. Megállapították, hogy ezek az agitátorok nagyobb részben a Budapesten tartózkodó titkos ügynökök utasításait követték és ezeknek közvetítésével voltak összeköttetésben Benessel, a monarchia ellen irányuló propaganda vezetőjével. Különösen feltűnő volt, hogy az üzemekben, főképpen a hadi üzemekben állandó volt a mozgolódás és az elégedetlenség, holott éppen az itt alkalmazott munkásoknak volt legkevesebb okuk a munka-, bér-, és élelmezési viszonyok miatt panaszkodni. Azonban az antant legfőbb érdeke volt, hogy elsősorban a háborús ipart bénítsa meg. Feltűnő volt továbbá az antimilitarista titkos szervezetek hangoskodása, valamint az a körülmény, hogy a lakosság feltűnően igyekezett fegyvereket szerezni; különösen a szénmedencékben volt észlelhető ez a mozgalom.

Már a háború folyamán kiderült, hogy Boyle angol tengerészeti attasé Bukovinán és Galicián keresztül összeköttetést tartott fenn a cseh ultranacionalista körökkel abból a célból, hogy a monarchia területén nemzetiségi forradalmat támasszon. Ugyanilyen volt a helyzet a délszláv területeken is. A lázítás különösen a szlovének körében folyt, akik eleinte ősi olasz-gyűlöletüknek találtak szelepet a monarchia ellen irányuló propagandában, később azonban, mikor Olaszország belépett a háborúba, olasz támogatással is oly értelemben szegődtek a propaganda szolgálatába, hogy a horvátokkal egyesülve elszakadjanak Magyarországtól. A délszláv propaganda különösen a külföldön fejlődött jelentékennyé, főleg Amerikában, ahol mintegy egymillió délszláv élt.

Az antant mindjárt a háború elején rendkívül ügyesen megtalálta azt a pontot, amelyen a központi hatalmak a legkönnyebben sebezhetőek voltak propaganda szempontjából. Köztudomású, hogy a német hadsereg a gyors akció érdekében azzal a kéréssel fordult mindjárt a háború kitörésekor Belgiumhoz, hogy engedje átvonulni a német haderőket Belgium területén. Mivel Belgium tiltakozott ez ellen, a német hadsereg megsértette Belgium semlegességét és harc árán kényszerítette ki az átvonulást, elpusztította Belgium erődtéseit, megbénította a belga hadsereget, megszállta Belgium területét és így sikerült mindjárt a háború elején döntő előnyhöz jutnia Franciaországban. A német vezérkarnak ebben a pillanatban nem voltak még döntő bizonyítékai arra, hogy Franciaország is felvonulási területnek akarta használni Belgiumot, de a francia propaganda ezt, mint egyelőre bebizonyíthatatlant, ügyesen elhallgatta és világraszóló felháborodást tudott kelteni a németek erőszakosságának megbélyegzésével. Ebben a munkájában segítségére volt a német kancellárnak szerencsétlen elszólása is, amikor a Belgium semlegességét biztosító nemzetközi egyezményt papírrongynak minősítette. Hónapokig élt az antant propaganda ebből a tényből és sikerült az egész világ közvéleményét a «szerződészegő» Németország ellen hangolnia.

Ugyanilyen ügyesen használta ki az antant propagandája a háborús felelősség kérdését is. Ebben a tekintetben az volt az előnye, hogy a központi hatalmak voltak az első hadüzenő felek: a monarchia Szerbiának, Német-

ország pedig Oroszországnak üzente meg a háborút. Függetlenül attól, hogy mindjárt a hadüzenetek pillanatában összezárult a régóta kovácsolt gyűrű a központi hatalmak körül, az antant propagandája telekürtölte a világot azzal, hogy a világháború kitöréséért a központi hatalmak felelősek, elsősorban Németország és legelsősorban II. Vilmos császár, a porosz militarizmusnak ez a gyűlölt képviselője. Tehát a világ közvéleménye előtt úgy festették le Németországot, mint amely tűzbe és vérbe akarja borítani a világot, hogy önző céljait megvalósítsa. Úgy festették le, mint barbár országot, amelynek nincs helye az európai népek közösségében, hiszen lelkiismeretfurdalás nélkül lábbal tiporja a nemzetközileg szentesített szerződéseket.

Úgyesen használta ki az antant propaganda ebben a tekintetben az egyik berlini katonai attasé jelentését. Ebben a jelentésben, amely 1913 november 5-én kelt, abban az időben, mikor Albert belga király látogatást tett II. Vilmos császárnál, rémülten olvasták az antant diplomatái, hogy a két uralkodó arról tárgyalt, hogy a német hadsereg európai konfliktus esetén átvonulhasson Belgiumon, és hogy állítólag maga Moltke vezérkari főnök tárgyalt erről a belga királlyal. Ezt a jelentést az antant propagandája már csak a háború folyamán érvényesítette, úgyhogy Moltke csak 1914 december 18-án nyilatkozhatott. Nyilatkozatában kereken megcáfolta ezeket a tárgyalásokat és kijelentette, hogy Albert belga királlyal négyszemközt egyáltalán nem tárgyalt és Belgium semlegességéről a látogatás során egyáltalán nem volt szó. Az antant propagandának gyerekjáték volt ezt a nyilatkozatot agyonhallgatni, úgyhogy a nyilatkozat megerősítette ugyan a központi hatalmak lakosságát abban a meggyőződésükben, hogy itt antant-rágalomhadjárattal van dolguk, de az antant országainak közvéleményére a legcsekélyebb hatással sem volt.

Minden alkalmat megragadott az antant propagandája a német hadvezetés barbárságának bizonyítására. Mikor a német hadvezetés elkövette azt a végzetes hibát, hogy megüzente az antantnak a korlátlan bűvárhajóharcot (amivel magára uszította Amerikát és végeredményben oka lett Amerika belépésének a háborúba), az antant propagandája teljes gőzzel működésbe lépett. Irtózatos és rikító színekkel festette a németek vandalizmusát, akik nemcsak értékes árucikkkel megrakott hajókat süllyesztenek el, hanem személyszállító hajókat is, az utasok százaival. A Lusitania megtorpedózása évekig hatásos gyujtóanyaga maradt az antant propagandának. Éppen ezen a ponton tűnt ki leginkább, hogy milyen értékesek a lélektani eszközök a propaganda vezetésében. Bár a német hadvezetés eljárása bizonyos szempontból menthető, hiszen a személyszállítóhajók hadi dugárút is szállítottak és esetleg katonai személyek szállítására is szolgálhattak, mégis sikerült az antant propagandájának világszerte felébreszteni az emberi részvétet a szerencsétlen áldozatok iránt és ezzel az egész világ emberségesen érző közvéleményét Németország ellen lázítani.

Nem kisebb hatással használta fel az antant propagandája Németország ellen a Zeppelin-támadásokat is.

fidel wird sehr wieder sehr gut sein. Das
 könnt' Ihnen hoffe ich dazwischen. Ich weiß
 es nochmal; es ist großer Zusammenhang
 und auch mir etwas Sorge macht, das fehlt nicht.
 Schick mir mir keine Lebensmittel in Brief
 Wäsele. Wir bekommen alles mit zu dem Handel.
 Ihre Sachen: Stempel, Karte, Handbinder alle, alles
 was geht so über in Willy's Geschäft so recht hat.
 von mir, ebenfalls gut sein in alle andere.
 Ich sind ja Kerbsaffen, da ist die richtige
 alle. Kamst Sie mir nicht eine Photographie von
 mich senden? Ich habe gar keine Photographie mehr
 Kap Herr Keller, bitte an folgende Adr. schreiben
 Maria Müller, Detmold, Langstr. Nr. 36.
 St. Esparwan, Detmold, Langstr. Nr. 25.
 Auf frohes Wiedersehen! Ich habe noch viel zu schreiben!
 Am Freitag (25. III) schreibe ich noch wieder!
 Ihr ergebener Diener
 B. E. F.

War.

No
 Stamp
 Required

Germann

Volkman
 in Frau
 Renscheid-Hasten
 Hastener-Strasse 47

Az angoloktól hamisított német hadifogoly levél.

Az antant légihaderejének érzékeny hiánya volt, hogy nem voltak Zeppelin-típusú léghajói, amelyek nagy magasságban, nagy távolságra nagymennyiségű hadianyagot vihettek magukkal és így hatásos támadásokat intézhettek katonai műtárgyak ellen. Az antant propaganda részben ebből az irigységből táplálkozott, részben pedig ügyesen felnagyította és ríktó színekkel festette azokat a pusztításokat, amelyeket a Párizs, London és egyéb nagy városok fölött sűrűn megjelenő Zeppelinek okoztak. Nem mulasztotta el hangoztatni, hogy a Zeppelinek támadásának ártatlan polgári lakosok estek áldozatul, éppen úgy, mint ahogy mindig a polgári lakosság mészárlásáról adott hírt, valahányszor a belgiumi német megszálló csapatok franktirőröket végeztek ki, ami tökéletesen megfelelt a hadijog szabályainak. Különösen hangos propagandahadjárat indult meg a reimsi székesegyház bombázásával kapcsolatban. Szemükre vetették a németeknek, hogy nem kímélik a kultúra és művészet legszentebb emlékeit sem, hanem barbár módon rombolnak és pusztítanak, ahová lábukat beteszik. Tény, hogy a német bombák a reimsi székesegyházat súlyosan megrongálták, azonban az antant propaganda gondosan elhallgatta, hogy a székesegyházat a francia tűzérég megfigyelőhelyül használta és így a németek bombázása teljesen jogos volt.

Ha már az antant propagandája nem győzte hangoztatni és világgá kürtölni a németek barbárságait, vérengzéseit és kegyetlenkedéseit, amelyek egyébként semmivel sem haladták túl a háborúban elkerülhetetlen módszerek mértékét, még nagyobb gyűlölettel vetette rá magát az egész német államberendezkedés katonai jellegének és egyúttal világhódító céljainak gúnyolására és diszkreditálására. Mindennapos jelszó volt az antant propagandahadjáratában, hogy elsősorban a porosz militarizmus ellen küzdenek, amely vascsizmáival le akarja gázolni Európát. Ennek a jelszónak nevében formulázta meg az antant a maga hadicéljait. Tehát míg egyfelől azért áldozza fel népeinek millióit, hogy eltörölje a föld színéről a militarizmust, amelynek Poroszország a zászlóvivője, addig másrészt küzdelmét úgy jellemezte, mint amely az imperializmust is ki akarja irtani a világból, hogy többé egyik állam se törekedjék egyeduralomra más államok rovására. Maguk az antant-államok sem tudták vagy nem akarták tudni, hogy itt tulajdonképpen Anglia imperialista politikájának fenntartásáról van szó. Ha egyszerűsíteni akarnók a dolgokat, meg lehetne kockáztatni azt az állítást, hogy a háború tulajdonképpen Németország és Anglia háborúja volt a világuralomért. Hogy ebben a feltevésben mennyi a valószínűség, azt élénken mutatta 1936-ban Anglia merev és makacs ellenállása, minden áldozatra kész kemény fellépése Olaszország afrikai politikája ellen.

Az antant jelszó-politikájának egyik fontos tényezője volt annak hangoztatása, hogy Németország és főképpen a monarchia emberhez nem méltó elnyomásban tartja a nemzetiségeket. Bátran állíthatjuk, hogy ez egyike volt a leghatásosabb propagandaeszközöknek. Ezzel kapcsolatban merült fel

Wilson amerikai elnök révén a népek önrendelkezési jogának klasszikus és humánus gondolata, úgyhogy éppen ez a propagandaeszköz volt az, amely még a központi hatalmak hivatalos köreiben is a legtöbb rokonszenvvel találkozott. De a legveszedelmesebb propagandaeszköz volt ez, mert szelepet nyitott a monarchia nemzetiségeiben régtől fogva élő, de békeidőben hamu alatt parázsló szeparatiztikus törekvéseknek. A nemzetiségek mintegy százados álomból ébredtek, különbség nélkül megváltójukat üdvözölték az antantban és valamennyien az önálló állami életről ábrándoztak. A jelszópolitikának ez a része oly sikeres volt, hogy a háború befejeztével többet ért

Röplapos léggömb elfogása.

el, mint amennyit célul tűzött maga elé : a háború elején tudniillik az antant s főképpen Wilson még egyáltalán nem határozta el magát a monarchia felदारabolására. Csak a Masaryk és Benes által rendkívül ügyesen vezetett nemzetiségi izgatás és külföldi jelszópolitika sodorta odáig az eseményeket, hogy végül maga az antant is dogmává avatta a monarchia felosztását.

További hatásos pontja volt ennek a jelszópolitikának a hivatkozás a demokráciára. A központi hatalmak arisztokratikus és konzervatív államberendezkedésével szemben élénk színekkel ecsetelték a nyugati nagy demokráciák áldásait, a demokratikus elv politikai és kulturális felsőbbrendűségét, egyedül emberhez méltó voltát. És nem kevésbé hatásos fegyver volt a

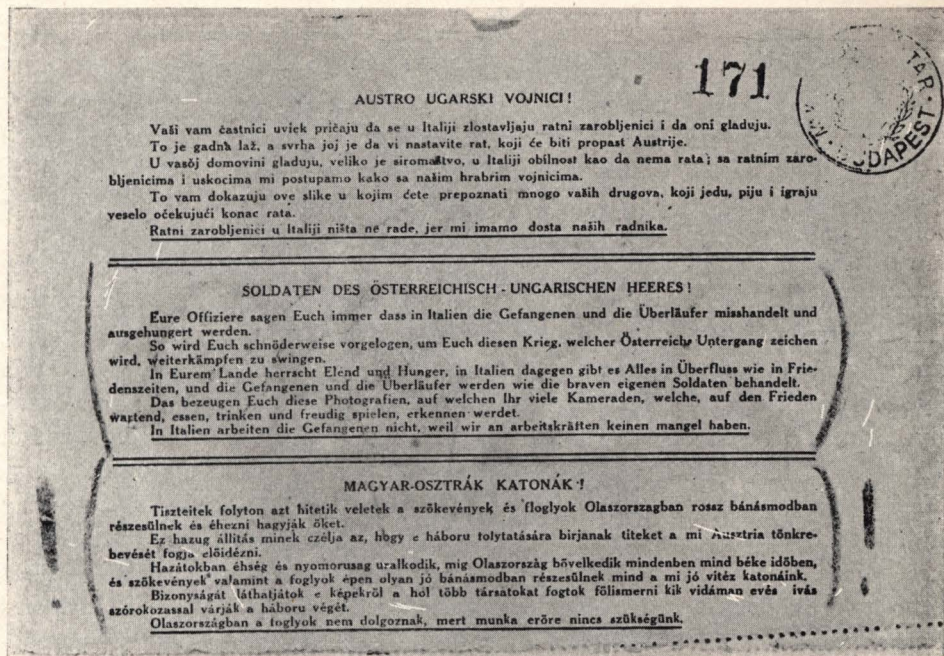
propaganda kezében a kultúrára való hivatkozás. Franciaország, amely mindig az emberi kultúra élén haladt, multjának bizonyítékaival és egész tekintélyével hangoztatta, hogy a központi hatalmak, és elsősorban Németország ennek a sokszázados kultúrának minden értékes vívmányát el akarja törölni a föld színéről. Ehhez a kórushoz csatlakozott később Olaszország is, és az antant propaganda felháborodottan tiltakozott olyan helyek bombázása ellen, amelyek az emberi kultúra, elsősorban a művészet régtől fogva szentelt helyei. Velence bombázása újabb gyújtóanyag volt a propaganda tüze; azt persze gondosan elhallgatta ez a propaganda, hogy Velence megerősített hely volt. A kultúra jelszavával folytatott propagandahadjárat mesteri ügyességgel volt felépítve, de ma, mikor megfelelő távlatból látjuk már a háborút, tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy ha szenvedett az emberi kultúra azokban a vérzivataros években, akkor annak nem Németország volt az oka és nem a központi hatalmak barbársága, hanem általában a háború.

Rendkívül használható és hatásos anyagot adott a propagandának Wilson amerikai elnök néhány, valóban korszakot jelentő nyilatkozata. Bármennyire sajnálatos, hogy ezek a nyilatkozatok egyszersmindenkorra papiroson maradtak és nem haladták túl az elmélet, az utópia kereteit, tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy abban az időben, mikor elhangzottak, páratlanul értékes anyagot szolgáltattak az antant propaganda céljaira. Ilyen volt például Wilsonnak mindjárt első nyilatkozata, amelyben síkraszállt a mellett, hogy ha a háború után a nemzetek békét kötnek, meg kell alakítani a nemzetek szövetségét, hogy soha többé háború ne lehessen a földön. Azokban a napokban az emberiség föllélegzett és úgy érezte, hogy a Wilsontól tervezett európai egyesült államok megalakulásával egyszersmindenkorra biztosítva van Európa békéje és egyúttal a hatalmi tényezők arányos elosztása. Eszményi terv volt, amelyet az antant azonnal hadicéljai közé iktatott és mint a következmények mutatták: a háború után meg is valósította. Hogy a nemzetek szövetsége mit ér a béke szempontjából, arról ma kinek-kinek megvan a maga véleménye. Csak az kómikus, hogy a nemzetek szövetségéből éppen az indítványozó elnök országa, Amerika hiányzik.

Wilson másik nyilatkozata, amely ujjongást keltett az antant táborában és kitűnő anyagot szolgáltatott propagandájának, a híres tizennégy pont volt, amelyben konkrét formában körvonalazta az antant hadicéljait. Ebben a tizennégy pontban főhelyet foglalt el a nemzetek önrendelkezési joga és az az elv, hogy országok és országrészek nem tolhatók át egyik helyről a másikra, mint a sakkfigurák. A tizennégy pont még a központi hatalmak körében is rokonszenvvel találkozott és a külügyminiszterek egymásután nyilatkoztak, hogy bizonyos módosításokkal alkalmasnak találják arra, hogy majd a béketárgyalások alapjául szolgáljon. Ennek a tizennégy pontnak is megvolt a maga tragikumája: a párizsi béketárgyalásokon egyre jobban halványultak ezek a pontok, maga Wilson is egyre távolabb sodródott tőlük, úgyhogy végül

is a harcias, kíméletlen és bosszúálló Clémenceau erőszakpolitikája győzött a filozófus-elnök humánus tervezete felett.

Utolsó megnyilatkozása volt Wilsonnak az a beszéde, amelyet Washington sírjánál tartott és amelyben a mellett szállt síkra, hogy az eljövendő békekötés ne legyen megint csak papírrongy, hanem legyen olyan megegyezés, amely a tartós békét biztosítja a világnak. Mint látjuk, ez a gondolat is az előbb felvetett gondolatok eszmekörében mozog. Az antant azt hitte, hogy a népszövetség megalkotásával biztosította a nemzetek közti tartós békét, viszont a tény az, hogy egyrészt azóta is napirenden vannak a háborúk, más-

A hadifoglyok gyöngyéletét dicséző röplap.

részt pedig egyes országok erőszakos feldarabolásával olyan elégedetlenség magvait hintette el, amelyből csak további feszültségek csírázhatnak, de tartós béke soha, mindaddig, míg az igazságtalanságokat jóvá nem teszik.

Az antantnak ezzel a hatalmas arányú propagandahadjáratával szemben a központi hatalmak propagandaszolgálata egészen kezdetleges állapotban volt és úgyszólván semmi eredményt sem tudott elérni. Németországban a politikai hírszolgálat és a propaganda igen gyenge lábon állt, és még a háború kitörésekor sem gondoltak rá, hogy rendszeres propagandaszolgálatot teremtsenek. Ez olyan hiba volt, amelyet később sem lehetett már jóvátenni. Ami propaganda volt, az a kormánytól indult ki és a szolgálat a kormány kezében

összpontosult. Az alapvető tévedést ott követte el a német kormány, hogy nem vette figyelembe a propaganda rendkívüli fontosságát és csupán egyes esetekben végzett propagandaszolgálatot és akkor sem a katonai hírszerzéssel karöltve.

Még a politikai hírszerzés is igen kezdetleges állapotban volt és a vezérkarnak kellett rájönnie, hogy az antant propagandáját valamiképpen ellen-súlyozni kell. A politikai hírszerzés egészen tehetetlen volt; mi sem jellemzi jobban, mint Falkenhayn vezérkari főnök egy nyilatkozata, amelyről Nicolai számol be: a vezérkari főnök őszintén bevallotta a hírszerzőiroda főnökének, hogy fogalma sincs arról, mi történik a külföldön. Mindenképpen tény, hogy német propaganda nem volt. Ez pedig annál nagyobb veszedelem volt, mert az antant földrajzilag is valóságos gyűrűvel fogta körül Németországot és úgyszólván elszigetelte. A központi hatalmaknak tehát, élükön Németországgal, tízszeres erővel kellett volna munkába lépniök és a semleges országokon keresztül óriási erőfeszítéssel bele kellett volna dobniok a világba azt a propagandaanyagot, amely a külföld hangulatát Németország javára befolyásolta volna.

Egy ideig Erzberger képviselő vezetésével működött némi hivatalos propagandaszolgálat, amelyet azonban gondosan eltitkoltak, módszereit és csekély eredményeit is elhallgatták. Sajnos, azokat a nyomtatványokat, amelyek ebből a propagandairódból kikerültek, oly hibás francia és angol nyelven szerkesztették, hogy az ellenséges és a semleges országok közvéleménye azonnal észrevette, hogy itt német eredetű nyomtatványokról van szó. Ez természetesen elvette a nyomtatványok hitelét. Nicolai mondja, hogy efféle nyomtatványok még ma is óriási tömegekben hevernek Németország külföldi képviselteinek pincéiben. Erzberger ezenfelül sohasem volt érintkezésben a legfelsőbb hadvezetőséggel, úgy hogy hamarosan vissza is vonult ettől a működéstől. Nagyjában azt mondhatjuk, hogy 1917-ig a központi hatalmaknál semmiféle szervezet nem állt szemben az ellenséges propagandával. Mikor ebben az időben az országok belsejében forradalmi hangulat mutatkozott, kénytelen volt a Nachrichtenbureau átvenni a propaganda vezetését; ez azonban inkább kémelhárításra szorítkozott. Így például 1918-ban ismételen elfogtak nagyobbarányú röpiratszállítmányokat, amelyeket Hollandiából és Svájcból igyekeztek Németországba becsempészni.

Az osztrák-magyar monarchiában Ronge ezredes, az Evidenzbüro főnöke kísérletezett propagandaszervezet felállításával. Czernowitzban birtokába jutottak bizonyos fényképek, amelyek az oroszok kegyetlenkedéseit és pusztításait ábrázolták. Sikerült ezekből a képekből néhányat elhelyezni egyes külföldi lapokban, azonban mi volt ez az antant hatalmas arányú képszolgáltatáshoz képest, amely a háború kezdete óta ezrével közölte az ilyen képeket! 1915-ben okmányszerűleg összeállította Ronge az orosz kegyetlenkedések jegyzékét, 50,000 példányban kinyomatta és részben titkos megbízottak, részben léggömbök útján eljuttatta az orosz vonalakba, valamint a semleges

külföldre. Érdekes, hogy a külföldi sajtó ezt a propagandaeljárást aljas meszterkedésnek minősítette, holott az antant propagandája ellen egyetlen egy szava sem volt. Éppen ez mutatja az antantpropaganda szervezetének fölényét. Megpróbálkozott Ronge azzal is, hogy rölapok útján hét rubelt ígért minden orosz katonaszökevénynek, aki fegyveresen átjön hozzánk. Ennek a felhívásnak meglehetősen eredménye volt, azonban ez is, mint Ronge többi intézkedése, tulajdonképpen csak elszigetelt kísérletnek tekinthető, mert az ilyesminek igazában semmi befolyása nem volt a világ közvéleményének megváltoztatására.

A legnagyobb baj az volt, hogy a nagyarányú háborús sajtószolgálat

La distribuzione del rancio. — Ęmpártirea menajii.
Ebéd kiosztás. — Menage Verteilung. — Kako se podieljuje jelo. — Rozdzielanie menuzy.

Olasz propagandakép a hadifoglyok gyöngyétéről.

azért nem fejlődhetett ki, mert a katonai és polgári hatóságok között nem volt meg ebben a tekintetben a szükséges együttműködés. Érdekes, hogy sem a német vezérkar, sem a német kancellári hivatal nem akarta vállalni a külföldi sajtószolgálat vezetését. Falkenhayn, Hindenburg, Ludendorff elhárította magától a propaganda vezetését azzal, hogy a közvélemény befolyásolása a politikai hatóságok feladata; viszont a birodalmi kancellár azzal tért ki a feladat elől, hogy a külföldi sajtó irányítása nem a kancellári hivatal feladata. Mikor 1918-ban a nagyvezérkar egyre sürgetőbbben követelte, hogy a félelmetes arányokat öltött ellenséges propaganda ellensúlyozására német propagandaminiszttert nevezzenek ki, gróf Hertling birodalmi kancellár azt felelte, hogy a gondolatot értékesnek tartja, sőt már meg is indította ilyen

irányban az előmunkálatokat, hogy olyan szervezetet állítson fel, amely a hazai és külföldi közvéleményt befolyásolni tudja. 1918-ban, alig néhány hónappal az összeomlás előtt, írja gróf Hertling, hogy megbízta sajtófőnökét a tervek elkészítésével; a sajtófőnök augusztus végén kétheti szabadságra megy, akkor ki fogja dolgozni a tervezetet, amelyet aztán a legfelsőbb hadvezetőség elé terjesztenek. És mindezt akkor írta, amikor alig két hónap választott már el bennünket a katasztrófától.

Az antantpropaganda kitűnő szervezetének végső célja az ellenséges arcvonalak és országok forradalmasítása volt. Ezt, mint említettük, angol vezetés alatt valóságos haditerv szerint intézték. Eleinte ugyan összefüggés nélkül, egységes vezetés nélkül, esetről-esetre, magánosok és egyesületek kezdeményezésére folyt csak a propaganda. Azonban bizonyos, hogy az angoloknak mindig volt érzékük a pillanat követelményei iránt, megértették az idők szellemét s miután sok időt elpazaroltak fél rendszabályokkal és diletáns kísérletezésekkel, helyes politikai ösztönük hamarosan a megfelelő útra terelte őket. Ez a helyes politikai ösztön diktálta azt is, hogy nem hivatalnokokat bíztak meg a propaganda vezetésével és szervezésével, hanem írókat, újságírókat és gyakorlati politikusokat; így történhetett meg, hogy a propaganda gyakran iránymutatója lett a politikának.

Azok, akik a világháború elején gyártani és ontani kezdték a háborús propaganda nyomtatványait, valószínűleg még nem voltak teljesen tisztában munkájuk céljával, sem azzal, hogy kezdeményezésük hová fog vezetni. Régi angol egyesületek álltak munkába, szinte a földből nőttek ki új egyesületek s ezek valamennyien egymás után adták ki a nyomtatványokat, röpiratokat és könyveket s mindjárt a háború második hónapjában elárasztották velük Angliát. Mielőtt még a hivatalos propagandahivatal teljes szervezettséggel munkába léphetett volna, a nemhivatalos alakulatok bőven kivették részüket a propaganda-irodalom szolgálatából. Már 1914 augusztusában megalakult Angliában a nemzeti hazafias szervezetek központi bizottsága (Central Committee for National Patriotic Organisations); ez a bizottság a hazai propagandán kívül lázasan működött a semleges államokban is. Ezt a szervezetet Prothero és Cust vezették és nagyon előkelő embereket sikerült megnyerni ügyüknek. 1916-ban Protherót olyan adatok gyűjtésével bízta meg az állam, amelyeket a béketárgyalások alkalmával akartak felhasználni; mivel így nem foglalkozhatott az említett bizottság vezetésével, az igen sokat veszített jelentőségéből. Ennek a bizottságnak tulajdonképpeni feladata az volt, hogy megteremtse az elszánt és bizakodó háborús hangulatot, különösen a munkásság körében. Két albizottság is működött mellette, az egyik a dominiumok és gyarmatok, a másik pedig a semleges államok hangulatának irányításával foglalkozott. A főbizottság élénk kapcsolatban volt az anyaország egyetemével, első sorban az oxfordival; az egyetem kitűnő tanárai írták az Oxford Pamphlets néven ismert sorozatot, amelyben csupa háborús jellegű tanulmány jelent meg.

Hosszas volna felsorolni mindazokat a magánalakulatokat, amelyek így szervezetlenül és egymástól függetlenül már 1914 augusztusa óta háborús propagandával foglalkoztak, mégis meg kell említenünk közülük az ú. n. brit, osztrák és magyar születésű lojalis brit alattvalók tanácsát (The Council of Loyal British Subjects of British, Austrian or Hungarian Birth), a Cobden-szövetséget, a United Workers, Atlantic Union és Overseas Club nevű szövetségeket, valamint a Viktória-Ligát. Ez az utóbbi épp olyan fontos szerepet töltött be, mint az imént említett «Hazafias Nemzeti Szervezetek Központi Bizottsága». A Viktória-Liga a háború előtt alakult, védnöke a király

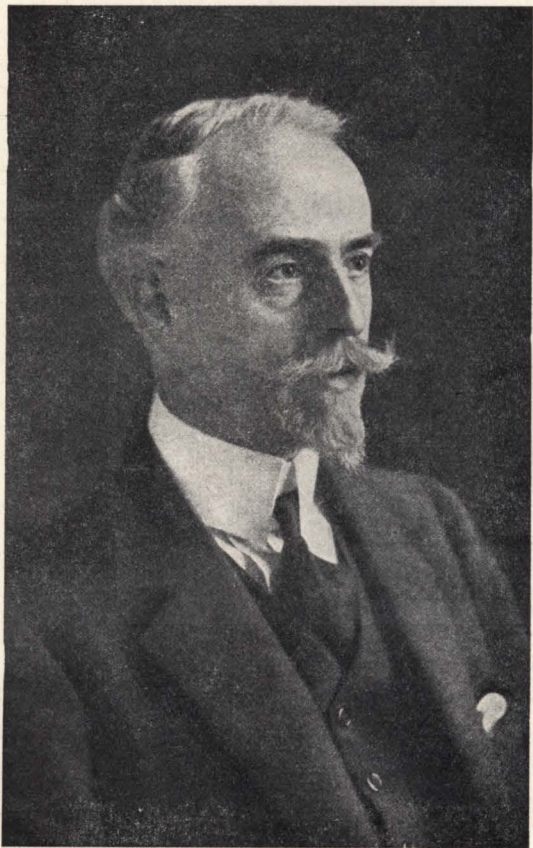
La distribuzione del pane. -- Distribuerea painei.
Kenyér kiosztás. -- Brot Verteilung -- Kako se podieljuje kruh. -- Rozdzielanie hleba

Olasz propagandakép a hadifoglyok gyöngyéletéről.

és a királynő volt ; s bár eredetileg nem voltak háborús céljai, a háború kitörésekor azonnal teljesen a háborús propagandára vetette magát.

A harmadik ilyen fontos magánpropaganda-szerv az Union of Democratic Control volt, mely 1914 novemberében alakult és tagjainak sorában a legkitűnőbb közéleti emberek foglaltak helyet ; a szövetség propagandairatai olyan színvonalon voltak, amelyet egyébként a hivatalos propaganda csak 1918-ban tudott elérni. Így érthető, hogy már 1914-ben a brit birodalom biztonságának kérdését feszegették, továbbá követelték, hogy a békekötés alkalmával Nagy-Britannia indítványozza az általános lefegyverzést, minden ország államosítsa a fegyvertartást és szerződéssel kötelezze magát a törvényesen megállapított mennyiség gyártására, sőt az egyes államok egymást is ellenőrizhessék fegyverkivitel szempontjából.

Az angol propaganda hivatalos szervezése akkor vett erőteljesebb ütemet, amikor 1917 júniusában a War Aims Committee, vagyis a hadicélbizottság vette kezébe a belföldi propaganda intézését. Ebben a bizottságban helyet foglaltak minden párt tagjai, Lloyd George és Asquith elnökölte alatt, a kormány pedig bőven támogatta pénzzel a szervezetet; a bizottság pacifista célok érdekében dolgozott s még ugyanabban az évben egészen hivatalos szervvé vált.

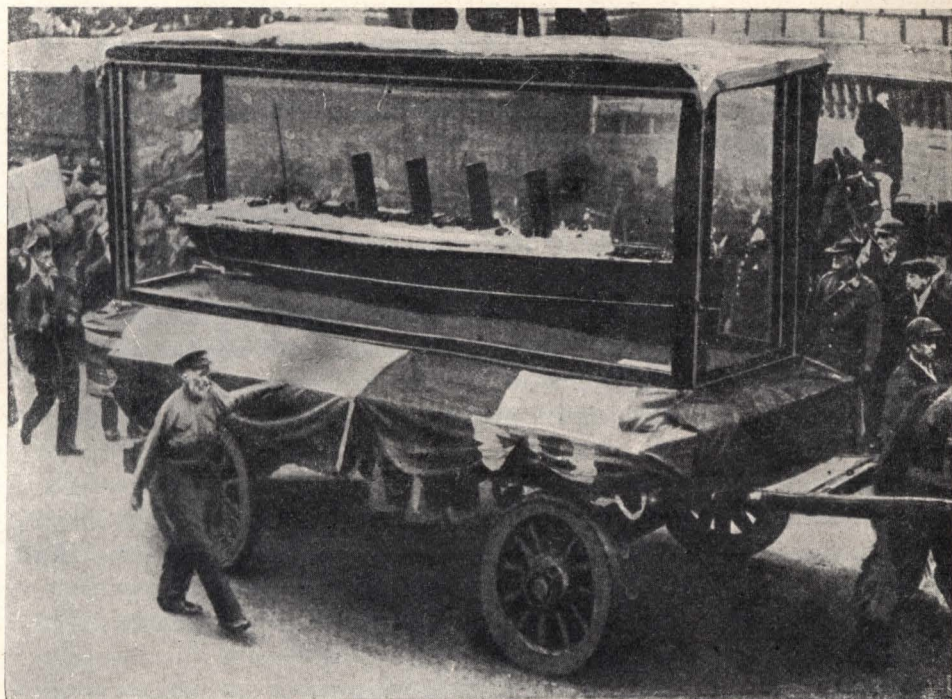
Wickham Steed.

A propaganda hivatalos szervezése tehát magánkezdeményezésekkel indul ugyan, de korán nyomát találjuk az állami propaganda-tevékenységnek is, ha az nem is mondható jelentékenynek. Az angol külügyminisztérium már 1914-ben megalapította a háborús propaganda-irodát (War Propaganda Bureau), amelynek az volt a célja, hogy röpiratokat és rölapokat terjesszen a semleges államokban. Az iroda élére Grey külügyminiszter egy kiváló liberális képviselőt, a Daily News szerkesztőjét, Charles Mastermant állította, aki 1909—12-ig a belügyminisztérium államtitkára volt. Masterman bizalmas embere volt Greynek is, Asquithnak is, és megbízásukból a propaganda-irodát pompásan kiépítette. Az irodát Masterman hivatalos helyiségében, a Nemzeti Egészségbiztosító Bizottság házában, a Wellington Houseban helyezték el és mindvégig ezen

a néven ismerték. Eleinte ugyan titkolták az angol közönség előtt, azért, hogy az iroda munkájának sikerét ne veszélyeztessék. A Wellington House rengeteg propagandaanyagot hozott forgalomba, a legtöbbet névtelenül, vagy mint magánkiadványt. Egyik első és legnevezetesebb teljesítménye volt a híres Bryce-féle jelentés közzététele, a német csapatok állítólagos erőszakosságairól.

Masterman abban az időben, mikor kinevezték, Lancaster hercegség kancellárja és egyúttal az Egészségbiztosító Bizottság elnöke volt; éppen ennek a helyiségeiben (Wellington House) rendezte be propaganda-főhadi-

szállítását és a munkába belevonta még tehetségesebb régi tisztviselőit is. Mindjárt az elején kijelentette, hogy a Wellington House feladata nem az, hogy híreket szerezzen az újságok számára, hanem az, hogy a mindenkori háborús helyzetről és a további kilátásokról röpiratokat, könyveket szerkesszen és fordítson le idegen nyelvekre vagy angolra és azokat minél szélesebb körökben elterjessze. Fontos feladata volt az irodának, hogy külföldi, különösen amerikai lapokban kimagasló angol államférfiakkal folytatott beszélgetéseket helyezzen el, továbbá olyan cikkeket, amelyek alkalmasak arra, hogy a külföld

Propagandafelvonulás Londonban, a Lusitania elsüllyesztése után.

rokonszenvét Anglia felé fordítsák; feladata továbbá rajzok és fényképek terjesztése, filmek elhelyezése; munkakörébe tartozik megkönnyíteni az angol újságírók érintkezését külföldi kollégáikkal, levelezéseket rendszerezni tekintélyes külföldiekkel s végül látogatásokat rendezni befolyásos személyeknél és szövetségeseiknél. Végül igen fontos feladata még az irodának térképek, grafikonok, plakátok, képeslevelezőlapok és egyéb propagandacikkek gyártása és terjesztése. Látnivaló, hogy az iroda munkája igen változatos és sokoldalú volt; az iroda sikerét nagyrészt Masterman kitűnő és tehetséges vezetésének, másrészt pedig elsőrendű munkatársainak köszönhetette; ezek közt szerepeltek egyetemi tanárok, kritikusok és írók, újságírók és kép-

viselők, akik megosztották maguk között az egyes országokban intézendő propagandát és így minden helyen a legkiválóbb szakember vezette a munkát.

Természetesen vérmes reménykedés lett volna azt hinni, hogy a Wellington House munkája mindjárt a háború kezdetén általános megértésre talált. Az iroda nem tudott egyhamar népszerűsége jutni és még a képviselők maguk is csak sovány és ki nem elégítő válaszokat kaptak az alsóházban, ha az iroda felől érdeklődtek. Egyelőre sem Asquith, sem Grey nem volt hajlandó többet közölni, csak annyit, hogy Masterman igen kényes természetű munkát végez, hivatala mindössze 1200 fontot kap a titkos szolgálat alapjából és munkájának sikere nagy mértékben attól függ, hogy titokban folytathassa; éppen ezért kívánatos, hogy az iroda munkáját tovább ne feszegezzék.

Az angol propaganda különösen Hollandiára vetette magát, mert Hollandia közvetítésével volt leginkább lehetséges hozzáférközni a német közönséghez. 1917 októberében véletlenül német kézbe került a Wellington House egyik munkatársának levele a németalföldi főkonzulhoz. Ez a levél beszámol a propagandairatok hollandiai terjesztéséről és érdekesen világít rá a Wellington House módszereire. A levélben ezt olvassuk: «Jegyzéket készítettünk valamennyi hollandiai protestáns lelkészről és ezeknek közvetlenül küldjük az iratokat. 15 ezer példányt nyomtattunk, 4000-et innen küldünk el a papoknak, a többi 11,000 példány szétküldéséről megbízható címekre ön gondoskodjék». Német előkelőségek, különösen egyetemi tanárok gyakran panaszkodtak, hogy Hollandiából elárasztják őket angol gyártmányú propaganda-iratokkal.

A propagandairadalom termékeinek becsempészésével Németországba és a monarchiába mindjárt a háború kezdete óta S. A. Guest, a Wellington House egyik régi tisztviselője foglalkozott. Kormánytámogatást nem kapott, de személyes energiájával sikerült Hollandiában, az északi államokban és Svájcban ügynökségeket felállítania, amelyek aztán a csempészést sikerrel intézték.

1917 januárjában, mikor Lloyd George lett a miniszterelnök, megpróbálták egyesíteni a különféle propagandaosztályokat. A külügyminisztérium Department of Information című osztályának vezetőjévé kinevezték John Buchant, aki a háború elején a Times tudósítója volt, később pedig a franciaországi főhadiszálláson működött. Új hivatalában főnöke lett a Wellington Housenak is, ezzel azonban még semmiféle egységesítést nem sikerült elérni, mert Buchan elsősorban a külügyminisztérium érdekében dolgozott. Újabb lendületet csak akkor vett az angol propaganda, mikor Lord Northcliffe vezetése alatt tanácsadó bizottságot adtak Buchan mellé. Northcliffe bekapcsolódása egészen új irányt adott az angol propagandának.

Egy amerikai tudós meglátogatta a Wellington Houset mielőtt feloszlatták volna s az ő közléseiből kiderül, hogy a hivatal működését azért kellett elsősorban titokban tartani, mert nemcsak hazai propaganda készült ott, hanem az ellenséges államok propaganda-anyagát is gyűjtötték, azzal saját

kiadványaikban vitatkoztak, s ami a legérdekesebb : ellenőrizték a semlegesek, sőt saját szövetségeseik propagandáját is. A Wellington House módszereire jellemző, hogy elterjesztette a Bryce-féle jelentést, amely a legszörnyűbb hazugságokat tálalta a világ elé a németek belgiumi hadviselésével kapcsolatban, — és a Lusitania elsüllyesztése után öt nappal már 30 nyelven kürtölte világgá a szörnyű esetet a legfelháborítóbb, természetesen nagyobbrészt költött részletekkel együtt. Igen fontos működési ága volt a Wellington Housenak a filmgyártás is. 1916 nyarán némi zavarok kezdtek mutatkozni a Wellington House munkájában, főképpen azért, mert a propaganda már nem volt egészen titokban tartható, sőt annyira kiszélesedett, hogy a Wellington House maga sem tudta kellő gyorsasággal megszerezni és felhasználni az óriási mennyiségben gyűjtött anyagot. De a zavarok egyik oka az is volt, hogy ebben az időben már a hadügyminisztérium, az admirálisok, a belügy- és a gyarmatügyi minisztérium is meglehetősen kiterjedt propaganda-munkába kezdett. Általános volt a meggyőződés, hogy központosításra és erősebb vezetésre van szükség. Jellemzi a helyzetet Charteris tábornok naplójának néhány mondata : «1916 július 22. Mind a Külügy, mind a Hadügy panaszkodik a propaganda miatt. Nagy kavarodás van otthon. Valóságos kis háború dúl a hadügy- és a külügyminisztérium közt, mert valami kis külügyminiszteri bizottság, amelyet Masterman vezet, s úgy látszik független Lord Newtontól, a külügyminisztérium propagandájának vezetőjétől, mindenkire féltékeny és rögtön felháborodik, ha valaki megelőzi. A baj gyökere ott van, hogy a minisztériumok is, Mastermanék is külön dolgoznak és mindegyik féltékeny a másikkra».

1916-ban pedig még nagyobb szükség volt a propagandára, mint valaha. Ebben az időben Lord Newton volt a külügyminisztérium propaganda-főnöke. Az ő nevéhez fűződik a Lusitania elsüllyesztése alkalmával készült német emlékérem sokszorosítása és óriási mennyiségben való elterjesztése az egész világon. 1916 decemberében Lloyd George lett a miniszterelnök, s mint az imént említettük, első dolga volt megalakítani az információs osztályt (Department of Information), amelynek négy alosztálya volt ; ezek : 1. a Wellington House, amely Masterman vezetése alatt folytatta a röpiratok készítését és terjesztését ; 2. a film-alsztály, a híres Mair vezetése alatt ; 3. a politikai hírszolgálati osztály és 4. a hirlap-alsztály, amelynek az volt a feladata, hogy a híreket kellőképpen átsimítva és kiszínezve juttassa a közönség elé. A hivatal főnöke, Buchan, ezredesi rangot kapott és csak a miniszterelnöknek volt felelős. Említettük, hogy támogatására csakhamar tanácsadó testületet adtak mellé ; ebben Northcliffen kívül többek közt helyet foglal Lord Beaverbrook is ; egyébként a bizottságnak csupa olyan tagja volt, aki szoros összeköttetésben állt az újságírással. Mikor 1917 júniusában Northcliffe propagandabizottságot vezetett az Egyesült Államokba, Lord Beaverbrook lépett a helyébe.

Azonban a propaganda-vezérek közt még mindig voltak bizonyos

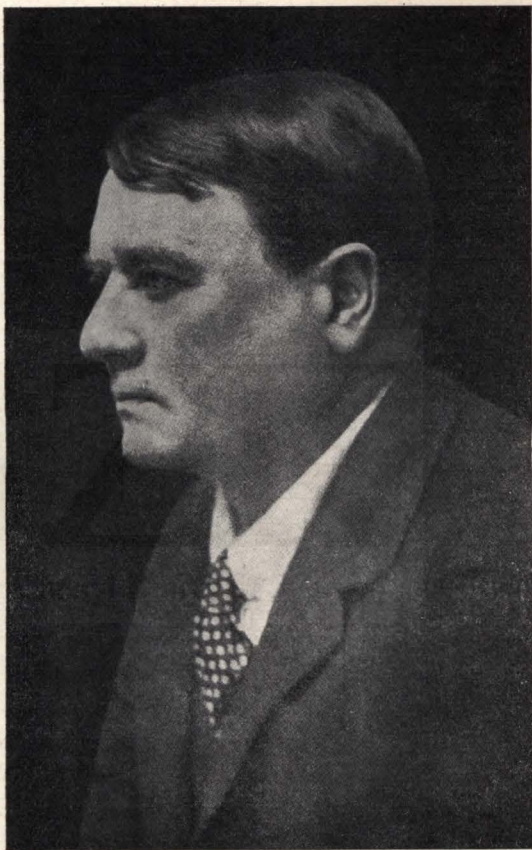
súrlódások s ezért a propaganda legfőbb főnökévé kinevezték Sir Edward Carsont. Carsonnak első dolga volt beolvasztani hivatalába a már említett War Aims Comitteet, a nemzeti háborús célok bizottságát, amelynek vezetője Guest kapitány volt. A bizottság a tagok által tetszés szerint fizetett összegekből tartotta fenn magát. Most az egységesítéskor az alsóház megszavazta a bizottság eddigi költségeit s ezután ez a bizottság is az állam költségén dolgozott tovább. Carson fáradozása főként odairányult, hogy a szervezetet egyszerűsítse és lehetőleg megszüntesse a több helyen párhuzamosan folyó munkát. A viszonyok azonban lényegesen nem javultak, sőt Carson a propaganda tartalmáért való felelősséget kerekén elhárította magától. Közben azonban egyre jobban előtérbe lépett Lord Northcliffe személye. Ebben az időben ő volt a világ legnagyobb sajtóhatalmasságának a feje s mint ilyen, milliós példányszámban megjelenő lapjai révén kitűnően ismerte a propaganda módszereit és lehetőségeit. A Daily Mail, a Times s többi lapja megfelelő eszköz volt arra, hogy felfogását és befolyását széles körökben érvényesítse. A Times már 1915-ben követelte, hogy a sajtót, a hírszolgálatot és a propagandát egyesítsék, lássák el megfelelő irányítással, úgyszólván erkölcsi munióval és legfőbb vezetőjének juttassanak helyet a kormányban. Northcliffe lapjai az eddigi szétforgácsolódást következetesen bírálták és hangoztatták, hogy a kormány még mindig nem ismerte fel, mily döntő fontosságú a háború sikere szempontjából a propagandakérdés kifogástalan rendezése.

Végre a kormány csakugyan elhatározta magát, hogy gyökeres megoldáshoz nyúl; erre az elhatározásra döntő hatással volt a kétségbeejtő franciaországi helyzet is 1918 elején. Tehát részben a belső propaganda szétesése, részben pedig a hadi helyzet érlelte meg a minisztérium elhatározását: 1918 februárjában felállították az információs minisztériumot és miniszterré kinevezték Lord Beaverbrookot, a leghatalmasabb újságkiadók egyikét. A skót származású Beaverbrook Kanadában szerezte sokmilliós vagyonát, majd Angliában telepedett meg s tagja lett az alsóháznak. A háború alatt azzal tette nevét ismertté, hogy sikerült Kanadát belevonnia a háborúba. Mindenütt úgy ismerték, mint kiváló szervezőképességű embert. Az új minisztérium magába olvasztotta a Department of Informationt és a Wellington Houset, Beaverbrook minisztériumának feladatául pedig azt tűzték ki, hogy egységesen szervezze meg és folytassa a propagandát a szövetséges és semleges államokban, továbbá Törökországban.

A liberálisok gyanús szemmel nézték a konzervatív Beaverbrook kinevezését s egész minisztériumának összetételét: azt a helyzetet, hogy többnyire pénzemberek voltak a minisztérium egyes osztályainak vezetői. A liberálisoknál Carsont sem nézték szívesen, mert attól félték, hogy az új minisztérium a konzervatívok céljai érdekében fog dolgozni. Ezeket az aggodalmakat az alsóházban is szóváltatták annak a jelentésnek kapcsán, amely a propaganda-hatóságok kiadásairól szólt. Ezeket a kiadásokat részben a külügyminisztérium, részben a titkos szolgálat alapjaiból fedezték. A képviselők a Wellin-

ton House működésében kifogásolták, hogy nagy a pazarlás és nincs pénzügyi ellenőrzés : 1917-ben háromnegyed millió font volt a hivatal kiadása ; ugyanítt halljuk, hogy az információs minisztérium hivatalnokainak száma 485, kiadásainak összege 1.900.000 font, azonban ebbe az összegbe az ellenséges országok ellen folytatott propaganda költségei még nincsenek beleszámítva.

Fordulat akkor állott be az angol propaganda szervezésében, amikor Lord Northcliffet neveztek ki az ellenséges országokban folytatandó propaganda vezetőjévé. Roppant akaraterejű, kíméletlen és kemény ember volt, akiszüntelen agitációjával megbuktatta Kitchenert, bevezette az általános katonakötelezettséget és kiküzdötte Lloyd George miniszterelnökségét. Amerikai propaganda-működése meggyőzte arról, hogy Anglia még meglehetősen elmaradt ezen a téren. Különösen nagy hatással volt rá Wilson legbizalmasabb embere és tanácsadója, House ezredes. Tudvalevő, hogy House ezredesnek sikerült már Wilsont is megnyernie annak a gondolatnak, hogy a háborús propaganda legfőbb céljául a német nép és a német kormány egymástól való elidegenítését kell kitűzni. House ezredesnek ez a célkitűzése nemcsak az amerikai propagandának adott lendületet, hanem az angol propagandaszolgálat, s elsősorban

Northcliffe.

Lord Northcliffe révén az egész antant propaganda alaphangjává, legjellegzetesebb módszerévé vált. Lord Northcliffe maga is érezte személyének jelentőségét az angol s közvetve az antant-ügy népszerűsítése kérdésében s ezért abban a meggyőződésben élt, hogy az angol politikában vezető szerepet kell elfoglalnia, különösen azóta, hogy Amerikában úgy ünnepezték, mint Anglia legnagyobb és leghatalmasabb emberét. Ezért utasította vissza a neki felkínált légügyi miniszteri állást s viszont ezért vállalta a Németország elleni propaganda vezetését; tudniillik abban a meggyőződésben volt, hogy ennek révén

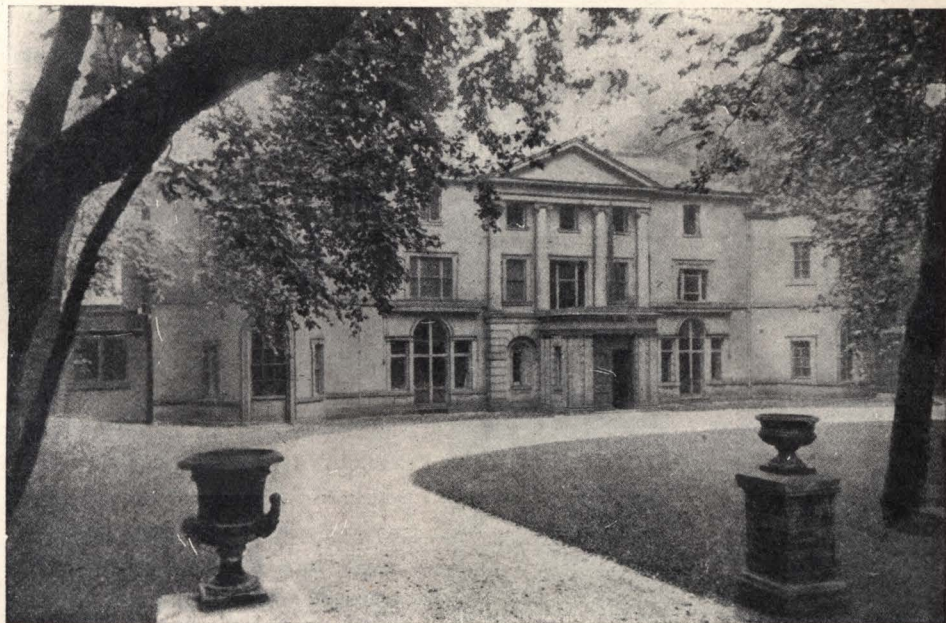
még nagyobb politikai befolyásra tesz szert. Northcliffe hatáskörébe tartozott Németország, Ausztria-Magyarország és Bulgária. Munkájáért a miniszterelnöknek tartozott felelősséggel; pénzügyi eszközeit az információs minisztériumtól kapta. Hivatala Crewe márki vidéki kastélyában volt s innen kapta a Crewe House elnevezést. Hivatalos neve azonban ez volt: British War Mission.

Általános az a vélemény a háború utáni irodalomban, hogy a Crewe House nagyszerű eredményeit Northcliffe személyes sikerének kell tekinteni. Ez azonban csak részben helytálló, mert Northcliffe ebben az időben betegeskedett, munkaereje csökkent, operáción is ment keresztül. A Crewe House munkáját leginkább csak irányította, olyképpen, hogy nevének súlyával és a kormánynál élvezett tekintélyével és befolyásával elősegítette. Természetesen az ő érdeme az ötletek és a tervek felvetése, valamint a kitűnő munkatársak megválasztása; legszívesebben újságírókat vett fel hivatalába, akik nagyobbrészt az ő szellemében dolgoztak már azelőtt is, és ismerték munkájának tempóját. Northcliffe helyettesül és a tanácsadóbizottság elnökéül Campbell-Stuart alezredest vette maga mellé, aki már az amerikai úton is jobbkeze volt, és most a szervezés terheit levette vállairól.

A Crewe House munkásságának kezdetén úgyszólván csak Ausztria-Magyarországgal foglalkozott, mert úgy remélte, hogy itt fogja elérni legkönnyebben kitűzött céljait; tudniillik a nemzetiségek surlódásai már meglehetősen meglazították a monarchia szilárd kereteit. Ennek a propagandának legfőbb vezetője a Scotus Viator néven már békeidőkből ismeretes magyargyűlölő publicista, dr. Seton-Watson lett; Seton-Watson, mint történetíró és nemzetiségű szakíró alaposan ismerte a monarchia nemzetiségi ügyeit, de mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy egyoldalúsága és elfogultsága, főleg a monarchia szláv lakossága érdekében, egészen határtalan volt. A monarchia elleni propaganda másik vezetője Henry Wickham Steed volt, a Times külpolitikai rovatának vezetője. Feltűnő, hogy ezek ketten nem elégedtek meg a félig-meddig tárgyilagos propagandával, még az elfogult propaganda is kevés volt nekik, hanem szinte személyes gyűlölettel harcoltak a monarchia ellen.

A Crewe House úgy gondolta, hogy Németország ellen reménytelen volna megkezdeni a propagandát mindaddig, ameddig Németország az 1918. évi tavaszi támadás sikerétől a háború megnyerését remélheti. De májusban mutatkoztak a monarchia ellen intézett propaganda hatásai és így a Crewe House elérkezettnek látta az időt arra, hogy Németország ellen is megindítsa a propagandahadjáratot. A Németország ellen irányuló propaganda vezetője H. G. Wells volt; az ismert író és társadalmi utópiák rajongója; csupa olyan munkatárs dolgozott mellette, akik Németországban tanultak, vagy hosszabb ideig ott éltek, s ezért a németiséget, lelkét, hajlamait, eszményeit mindenestül igen jól ismerték. Wells a propagandahadjáratot nem csupán azzal a céllal indította el, hogy megtörje Németország politikai és katonai erkölcsi ellenálló erejét, hanem nagyjelentőségű politikai programot állított fel Európa újjászervezése érdekében s már most ennek a programnak akarta megnyerni

Németországot is. Wells az örök békéről álmodozott, a népek békés szövetségét és az új aranykort állította a németek elé, mint csillogó délibábot s így akarta rávenni a német népet, hogy saját jövője érdekében helyezkedjék szembe a kormánnyal, buktassa meg az imperialista és militarista vezetőséget, tegye le a fegyvert és álljon be, mint egyenjogú tag a háború után felállítandó békés világszervezetbe, a helyett, hogy a végtelenségig folytatná a háborút. Ezt a programját Northcliffe általában helyeselte, a kormány azonban nem volt hajlandó az angol politika irányelvéül elfogadni. Wells fantaszta volt, aki utópiáiban elvesztette a valóság talaját lábai alól, de ezeket a nézeteket komolyan vette, úgy hogy valósággal felháborodott, mikor megtudta, hogy

A Crewe House.

eszméit csak propaganda-célokra óhajtják felhasználni. Ezt pedig könnyű volt megtudnia, hiszen Northcliffe sajtója egyebet sem tett, mint szüntelenül korbácsolta a szenvedélyeket Németország ellen és vad kórusban követelte Németország megsemmisítését. Wells tiltakozott az ilyen kétszínűség ellen, hevesen összetűzött Lord Northcliffel és hamarosan le is mondott állásáról. Helyét Northcliffe egyik újságíró munkatársa, Hamilton Fyfe foglalta el és a Németország elleni propaganda tulajdonképpen csak az ő vezetése alatt fejlődött ki teljesen. Fyfe a Daily Mail haditudósítója volt különféle hadszíntereken, résztvett Northcliffe amerikai útjában s a háború folyamán egyre inkább a pacifista eszmék szolgálatába szegődött. Érdekes, hogy míg a háború alatt ádáz elszántsággal vezette a propagandát Németország ellen,

addig a békekötések után sorra emelte a vádakát könyveiben az angol háborús kormányzat ellen és nyíltan hangoztatta azt a vádat, amely miatt Wells is ott hagyta állását, hogy az angol háborús propaganda nem volt fair, mert megtévesztette és megcsalta a német népet.

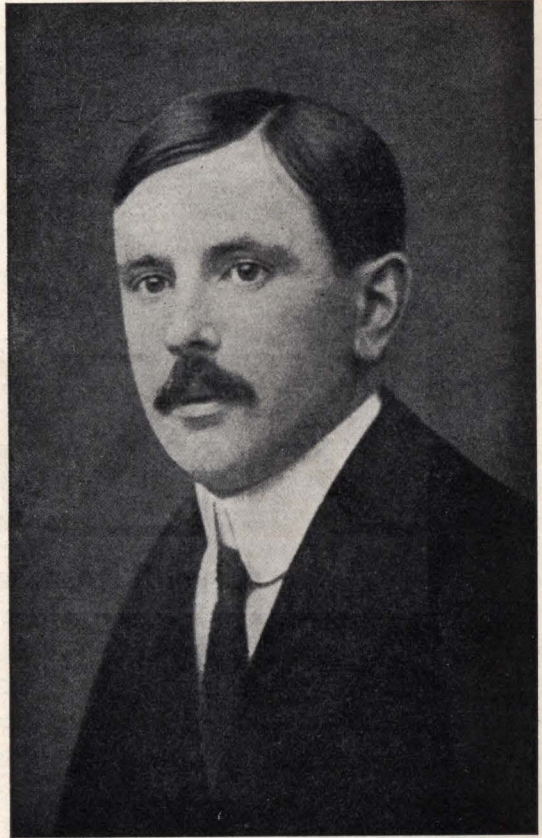
Northcliffe munkájának tulajdonképpen az volt a főcélja, hogy az egész angol propagandaszolgálatot, sőt mi több, az egész antant propagandaszolgálatát központosítsa és egységesítse. Érdekes például, hogy a front-propagandát egészen 1918 nyaráig a hadügyminisztérium intézte, maga szerkesztette a röpiratokat, amelyeket a német lövészárkokba repülőgépek és léggömbök segítségével ledobáltak. Northcliffe közbelépése véget vetett ennek az állapotnak és azt eredményezte, hogy minden röplap szerkesztését a Crewe Houseban összpontosították, hogy biztosítsák a tartalmi egységet. Így költözött be a Crewe Houseba a kitűnő zoológus, Chalmers Mitchell kapitány, a hadügyminisztérium eddigi propagandafőnöke és a már említett Guest kapitány, aki a propagandairatok Németországba csempészését szervezte.

De, mint mondtuk, Northcliffe nem elégedett meg azzal, hogy a Crewe House vezetői naponta tanácskozássra ültek össze, hanem minél szilárdabban meg akarta szervezni a különféle antant-hatalmak propagandájának egységesítését is, és ezért mindjárt hivatalának elfoglalása után szövetségi közeli propagandaértekezletet hívott egybe Londonba, 1918 február végére. Az értekezleten részt vettek Franciaország, Olaszország és az Egyesült Államok képviselői s egyebek közt elhatározták a monarchia ellen indítandó propagandahadjárat részleteit is. Minthogy ez a propaganda 1918 tavaszán és nyarán bámulatos eredményeket ért el, csakhamar maguk a kormányok is felismerték rendkívüli fontosságát a hadviselésben. Hogy tehát az eddigi tapasztalatokat kölcsönösen megtárgyalják és az antant-kormányok egyöntetűen érvényesíthessék, Northcliffe az antant-hatalmakat újabb propaganda-konferenciára hívta össze. Ez a tanácskozás 1918 augusztus 14—16. közt folyt le a Crewe Houseban; mintegy 40 kiküldött jelent meg, köztük Klobukovszki, a francia propaganda vezetője, és Haguenin tanár; Olaszországot Borgese egyetemi tanár képviselte. Elhatározták, hogy a Crewe Houseban ezentúl szövetségi közeli propagandabizottság fog tartózkodni, amelybe a kormányok már ki is nevezték képviselőiket. Ez a bizottság azonban a háború befejezése miatt már nem jutott szerephez. Éppen a háború közelgő befejezése indította a Crewe House vezetőit arra, hogy most már a békefeltételek megállapítása és kidolgozása terén fejtsenek ki propagandaműködést. Csakugyan lázas munka folyt most az antant békefeltételeinek összeállítására és népszerűsítése érdekében; e feltételeket Lloyd George is elfogadta, azzal a toldással, hogy Németország semmiesetre sem kaphatja vissza gyarmatait. November 4-én az antant és a semleges államok sajtója egyszerre közölte az antant békefeltételeit. Ez volt Northcliffe propagandahadjáratának utolsó sikere. A fegyverszünet után megszűnt a Crewe House működése s ezzel hivatalosan

véget ért a brit háborús propaganda. Angol állítás szerint, ami azonban aligha felel meg a valóságnak, a Crewe House kilenchnapos működése mindössze 70,000 fontba került.

Az angol háborús propagandával kapcsolatban érdemes kissé részletesebben foglalkoznunk azzal a működéssel, amelyet az angol propaganda az Egyesült Államokban kifejtett.

A világháború kitörése meglepte Amerikát. A lakosságnak csak egészen kis hányada foglalt állást valamelyik harcoló fél mellett, a többség semleges maradt. Ennek oka részben abban rejlik, hogy Wilson elnök a feltétlen semlegesség mellett tett hitvallást, részben pedig abban, hogy az amerikai tömegek nem voltak tisztában az európai háború okaival. A háború elején egy neves amerikai államférfiú Párizsban így nyilatkozott: «Az Egyesült Államokban jelenleg körülbelül 50 ezer olyan ember van, aki úgy érzi, hogy azonnal részt kell vennünk a háborúban az antant oldalán. Csakhogy az Egyesült Államokban 100 millió ember lakik, aki nem így gondolkozik. A mi célunk tehát az, hogy az 50 ezer emberből 100 milliót csináljunk». 1914 őszén egy igen elterjedt amerikai magazin közzétette egy körkérdés eredményét; 375

Seton-Watson.

amerikai újságkiadót kérdeztek meg, hogy az európai háborúban melyik féllel rokonszenvez? Közülük 105 a szövetséges hatalmak, 20 a központi hatalmak mellett nyilatkozott, 242 pedig, tehát az összes szavazók kétharmada, semleges álláspontot foglalt el. Megállapítható, hogy ez a felfogás érvényben volt még az 1915-ös év folyamán is. Ezt az állapotot azonban a hadviselő államok egyike sem volt hajlandó tétlenül nézni, mert mind-egyik meg volt győződve a maga igazságáról és azt hitte, hogy ez a semlegesség csak annak az eredménye, hogy Amerika nincs kellőképpen tájékozva

a való helyzetről a háború kérdésében. Tehát a szemben álló csoportok mindegyike igyekezett megfelelő propagandát kifejteni, hogy megszerezze az Egyesült Államok rokonszenvét, esetleg támogatását.

A szervezés területén a németek voltak az elsők; a német propagandát dr. Dernburg kezdte meg New-Yorkban; az angolok és franciák csak később kezdték meg amerikai propagandájukat, de ez nagy előnyükre vált, mert a németektől megtanulták, hogyan nem szabad propagandát szervezni és kifejteni. A németek az ő propagandamunkájukban úgyszólván minden lehetséges ballépést elkövettek: túlságosan nyitak voltak, céljaikat nem takarították és nem voltak diplomatikusan ügyesek híreik terjesztésében. Módszereikkel több ellenséget szereztek, mint barátot és a legnagyobb kárt éppen a saját ügyüknek okozták. 1914-től 1917-ig nemcsak az antant és a központi hatalmak ontották a propagandaanyagot Amerikába, hanem a semlegesek is; természetesen a semlegeseken keresztül mindig valamely hadviselő fél szólt az amerikai közvéleményhez. De elejétől fogva az egész többi propagandaanyagot felülmúlta a rölapoknak, pamfleteknek, újságoknak és könyveknek az az áradata, amely Angliából hömpölygött át Amerikába.

Említettük, hogy az angolok megtanulták a központi hatalmak hibáiból, hogy a propagandát lehetőleg leplezni kell. Angol államférfiak kijelentették, hogy Anglia nem fejtett ki propagandát Amerikában egészen addig, míg Amerika is bele nem avatkozott a háborúba; hozzátették, hogy ha mégis volt propaganda, az csak nemhivatalos lehetett. Ezzel szemben hitelesen megállapított tény, hogy angol propaganda már 1914 végétől kezdve volt Amerikában, ezt a propagandát az angol kormány fizette, az angol kormány megbízottai ellenőrizték s az angol kormány egyik szerve, a Wellington House irányította. Nem sokkal a háború kitörése után egy angol megfigyelő, aki értett a propagandához, azt írta, hogy méltatlan az angol néphez kísérleteket tenni Amerika megnyerésére, de egyúttal céltalan is, mert az amerikaiakat nem lehet az orruknál fogva vezetni: a reklámhoz hozzászórt amerikaiak ugyanis hamarosan megszimatolták az efféle sajtóhadjáratok igazi céljait. Éppen ez volt az oka, hogy az angol propaganda nagyon is számolt ezzel az igazsággal és nagy körültekintéssel és a propaganda látszatának teljes elkerülésével igyekezett megközelíteni Amerika népét.

Masterman az amerikai propaganda irányítására Sir Gilbert Parkert választotta. Parker Kanadában született, sokat utazott az Egyesült Államokban, ahol rengeteg barátot és tisztelőt szerzett irodalmi műveivel. Végül mégis Angliában telepedett le, tagja lett a parlamentnek s egymásután kapta a magas kitüntetések. Parker mint az amerikai közvélemény alapos ismerője, azzal kezdte munkáját, hogy anallta az amerikai sajtó véleményét, valamint a college-ek és az egyetemek hangulatát, továbbá segítségül vette a híres Who's Who (Ki kicsoda?) címtár anyagát, névsort állított össze s az abban foglalt, többnyire tekintélyes nevekre küldözte szét a Wellington House nyomtatványait. Ez a jegyzék 1914 decemberében készen volt már és a munka

azonnal megkezdődött, nagy mennyiségben küldték szét a nyomtatványokat ezekre a címekre, sőt néha leveleket is küldtek ; feladóként Sir G. Parker szerepelt, s az egész dolognak olyan látszatot adtak, hogy csupán egy barátságos angol úriember akar a címzettnek szívességet tenni azzal, hogy megküldi neki a háborús kérdésekkel foglalkozó érdekesebb iratokat, sőt néha a véleményét is kikéri. Később egyes esetekben mások is szerepeltek feladóként, de a Wellington House sohasem, holtl magától értetődik, hogy minden ilyen irat a Wellington Houseban készült.

Sir Gilbert Parker levelezése óriási méreteket öltött, ő azonban sohasem nyilatkozott munkájáról és csak később, 1918-ban tett közzé egyetmást működéséről. Elmondja, hogy interjúkat szerzett előkelő angol államférfiaktól és mintegy 360 amerikai újságot ellátott heti háborús melléklettel ; amerikaiaktól is szerzett cikkeket, továbbá mozgófénykép előadásokat rendezett, levelezést folytatott tekintélyes amerikai polgárokkal, vitaestéket rendezett, csak egyet nem tett soha : nem engedte meg, hogy az angolok propagandát fejtsenek ki az Egyesült Államoknak a háborúba való bekapcsolása mellett. 1917 januárjában érkezettnek látta az időt Parker, hogy működésének színhelyét áttegye Amerikába. Ebben az időben amerikai barátai értesítést kaptak, hogy Sir Parker elindult Amerikába, nem tud válaszolni a levelekre, de gondoskodott róla, hogy a nyomtatványok és könyvek tovább is eljussanak a kiválasztott amerikai címekre. Alighogy Amerikába ért, lemondott a Wellington Houseban eddig viselt állásáról, aminek megrendült egészségi állapota volt az oka. De ekkor már el is érte célját, mert megindult a németek szigorított bűvárhajóharca és már majdnem bizonyos volt, hogy Amerika hadüzenettel fog felelni rá.

Parker utódja W. Dixon glasgowi egyetemi tanár lett, aki igen egyszer-

H. G. Wells.

rúien fogta fel feladatát. Részben rendelt propagandanyomtatványokat, részben a kész anyagot használta fel. Ha megjelent egy nyomtatvány, amely például az amerikai orvosokat érdekelte, akkor azt az összes amerikai orvosoknak elküldette. De ő maga is folytatott levelezést amerikaiakkal, sőt hetenkint többszáz levelet küldött szét. Természetesen az amerikai propaganda megszervezése nem volt ilyen egyszerű. Az eddigi rendszert többen helytelenítették és nyomtatványok helyett előadókat akartak kiküldeni; viszont Sir G. Parker is, W. Dixon is ragaszkodott a nyomtatványokhoz; azt állították, hogy tapasztalataik szerint a nyomtatványnak nagyobb a hatása, az előadók alkalmazása pedig azonnal elárulná, hogy itt propagandáról van szó. Különösen nagy hatásuk volt az olyan füzeteknek, amelyeknek szerzői amerikaiak voltak. Volt olyan amerikai szerző is, aki a munkája kiadásához és terjesztéséhez szükséges összeget is rendelkezésére bocsátotta a Wellington Housenak. Végül meg kell említenünk, hogy ennek az amerikai propagandának fontos eleme volt a személyes összeköttetések ápolása és az előzékenység amerikai polgárok iránt. Így például Palmer, a híres amerikai haditudósító olyan előnyöket élvezett az arcvonalon, amint kívülről alig egy-két angol haditudósító; mikor pedig Page amerikai követ fia 1916-ban Angliába látogatott, az angolok valóságos flottaparádéval fogadták.

A megfeszített angol propagandának meglelt az eredménye: Amerika 1917 április 6-án belépett a háborúba. A propaganda természetesen ezután is tovább folyt, azonban most már megváltozott a jellege: nem kellett takargatni, nyíltabban lehetett dolgozni. Az első ilyen nyílt tény a Northcliffe-féle propagandabizottság északamerikai útja volt, 1917 június havában. Northcliffe megalapította New-Yorkban a brit információs irodát, amely most már nem annyira nyomtatványok szétküldésével, mint inkább előadások és felolvasások rendezésével foglalkozott.

Annak, hogy az Egyesült-Államok kormánya megüzente a háborút a központi hatalmaknak, két főoka volt: az egyik a német kormány bejelentése, hogy megindítja a kíméletlen búvárhajóharcot; a másik, hogy az angol kémiszervezetnek sikerült elfognia Zimmermann német külügyminiszternek Mexikóhoz intézett üzenetét, amely indítványt tesz mexikói-német szövetségre abban az esetben, ha Németország és az Egyesült Államok között bekövetkezik a szakítás. De e két közvetlen okon kívül voltak közvetett okok is: mindenekelőtt az a körülmény, hogy Amerika civilizációja is angol-szász eredetű, aztán az a felháborodás, amelyet Belgium semlegességének megsértése és Belgium legázolása keltett Amerikában, valamint az az aggodalom, hogy Németország győzelem esetén komolyan fenyegetheti az Egyesült Államok Atlanti-óceáni partjainak biztonságát. Nem kis súllyal esett a latba az sem, hogy Amerika óriási tőkét fektetett be az antant államainak iparába. És végül nem utolsó sorban hozzájárultak az amerikai hangulat németellenes alakulásához a brit propaganda kíméletlen jelszavai: a németek kegyetlenkedéseire és brutalitásaira vonatkozó vádak, a Lusitania elsüllyesztésének,

Edith Cavell kivégzésének agitációs célokra való hazug és tendenciózus felhasználása. Az ilyen propaganda-eszközök sokkal jobban elidegenítették a németektől az amerikai közvéleményt, mint akármilyen antant-győzelem. Maguk a központi hatalmak követői is elismerték, hogy a brit propaganda nagy sikerrel dolgozott az Egyesült Államokban. Wilson elnök veje így írt a brit propagandáról: «Az angolok propagandaszervezete Amerikában szívósan és hatásosan működött.

Sikerült elhitetnie Amerika polgárainak nagy részével, hogy a németek barbárok és a német katonák levagdossák a belga gyermekek kezét». Ilyen és ehhez hasonló propaganda hatása alatt az amerikai nép valószínűleg hisztérikusan vetette bele magát a háborúba. Csak kevesen voltak, — ezek is tehetetlenek maradtak — akik nem vettek részt az általános háborús lelkesedésben. Ez a szinte gyermekesen túlzó lelkesedés egészen elképzelhetetlen méreteket öltött. Raymond B. Fosdick «Amerika a háborúban» című munkájában így ír: «Közös gyűlöletünk mérhetetlen volt. Egy alkalommal részt vettem egy gyűlésen, amelyet valamelyik keresztény egyház rendezett. Az egyik szónok azt ajánlta, hogyha sikerül elfognunk a német császárt, főzzük meg olajban: mire az egész hallgatóság felugrált a székekre és hisztérikusan bömbölve helyeselt. Ilyen hangulatban voltunk akkor. Ilyen örület fogott el bennünket».

A Wellington House amerikai propagandamunkájának vezetői a következők voltak: 1. hangoztatni kell, hogy az egész német életet a militarista eszmény befolyásolja s ennek az eredménye Belgium kíméletlen legázolása is; 2. hangoztatni kell a német hadviselés barbár módszereit (kegyetlenkedések, munkások deportálása, búvárhajóharc) s össze kell hasonlítani az antant emberséges módszereivel; 3. össze kell hasonlítani a brit és a német gyarmatosítás módszereit; 4. ki kell emelni, hogy az antant eszményi hadi-

Lord Beaverbrook.

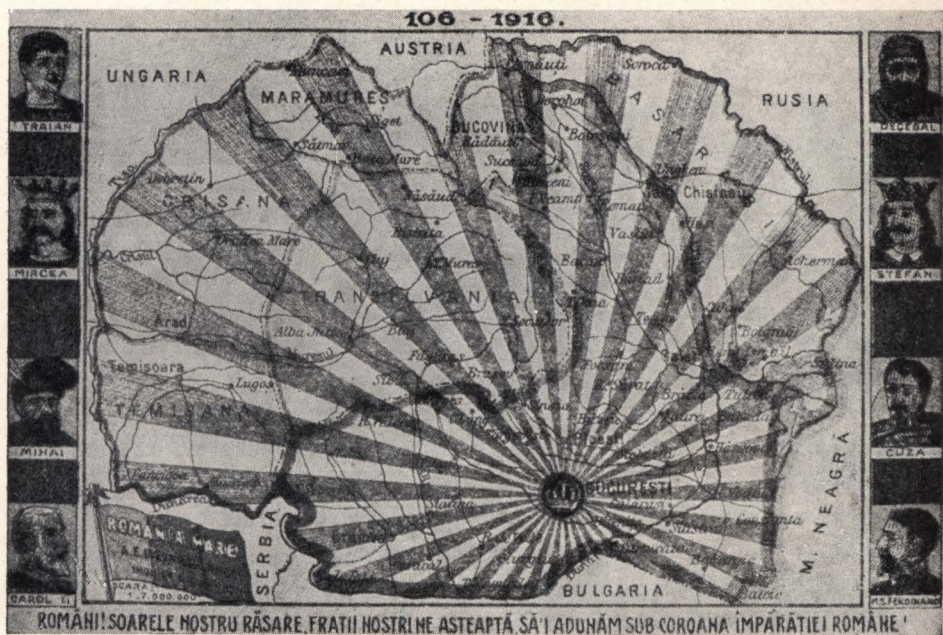
célokat követ, míg a németek hódítani és rabolni akarnak ; 5. különösen han-
goztatni kell Anglia barátságos érzelmeit az Egyesült Államok iránt ; Anglia
jelszava : «hands across the sea» (kézfogás a tengeren át).

Éppen ez az utolsó pont a legérdekesebb. Nagyon sok olyan kérdés merült
fel Anglia és az Egyesült Államok között, amelyek egyelőre, sőt hosszú ideig
megoldhatatlanoknak bizonyultak ; sok érdekellentét volt köztük, különö-
sen az angolok elbánása az idegen származású állampolgárokkal. Éppen
ezért a Wellington House propagandája rendkívül gondosan ügyelt arra, hogy
minden olyan kérdést kerüljön, ami az Egyesült Államok közvéleményét
kellemetlenül érinti, viszont ne felejtse el hangsúlyozni, hogy az amerikai
polgárháború idején Nagy-Britannia az északiaknak fogta pártját s ugyanitt
némi célzást lehet tenni arra is, hogy Amerikának most alkalma volna viszo-
nozni Anglia akkori barátságos magatartását. A Wellington House utasítá-
saiban az is szerepel, hogy különös figyelemmel kell írni a brit blokádról,
amelynek az volt a célja, hogy Németországot megfossa a szükséges nyers-
anyagoktól. Előző kötetünknek az Intelligence Service-ről szóló fejezetében
meglepő adatokat közöltünk arra vonatkozólag, hogy micsoda képmutatás
rejtett az ilyenféle utasítás mögött : hiszen tudjuk, hogy a blokád folyamán
az angol kereskedelem megszámlálhatatlan milliókat szerzett azzal, hogy a
semlegeseken keresztül mindennel ellátta Németországot. Mégis a Wellington
House teljes komolysággal beszélt erről Amerikának, sőt maga Masterman
írt a blokád kérdéséről.

Igen ügyes fogásnak mutatkozott az is, amelyet az egyik röpiratíró alkal-
mazott : szerinte Amerikának egyáltalán nem kell beleavatkoznia a hábo-
rúba ; vannak ugyan egyesek, kiváló tényezők, akik másképpen gondolkoz-
nak, de a józan elemek egyelőre örömmel látják, hogy Amerika megőrzi sem-
legességét. Magától értetődik, hogy ez csak ügyes fogás volt és az amerikai
közvélemény uszítása. Volt olyan röpiratszerkesztő, aki lehetőleg szépítgetve
megírta, hogy miért szakadt el annak idején Amerika az anyaországtól, ter-
mészetesen békéltető és tapintatosan hízelgő modorban, ami teljesen meg-
felelt az amerikaiak szájaizének. Ezekből az angol propagandairatokból olyan
kép tárult az amerikaiak elé, hogy : Anglia nem könyörög segítségért, nem
pénztelen és tehetetlen koldus, hanem bátor harcos, egyedül is meg tud bir-
kózni az ellenséggel, de azért örömmel köszöntené azt, aki önként segítségére
jönne, főleg, ha olyan lovagias és hatalmas nép, mint az amerikai. Ugyanezt
az elgondolást szolgálta a propagandának az a része, amely azt a hitet igyeke-
zett kelteni az amerikai népben, hogy Angliával szövetkezni kitüntetés, mert
Anglia valóságos óriás, a tengerek ura, és olyan eszközökkel harcol a németek
ellen, hogy boldog lehet az a nemzet, amely az ő soraiban küzd. Ezek az iratok
nem mulasztották el hangsúlyozni, hogy a világon két hatalmas demokrácia
uralkodik, egyik az angol, másik az amerikai s ennek a két népnek az akarata
döntő minden kérdésben, amely az emberiséget érdekli.

Természetesen akadtak az angol propagandának nevetséges, naív és meg-

vetésre méltó eszközei és módszerei is. Jellemző az amerikaiak naivitására és meglehetősen műveletlenségére, hogy egyszerűen elhitték az angol propagandának azt az állítását, hogy ha az antant elveszíti a háborút, akkor a hegyes sisakok Amerika ellen fognak vonulni s a 42-es mozsarak Amerika földjét fogják pusztítani. Az ilyen együgyűségek hangoztatására a brit propagandának amerikai írókat is sikerült megnyernie. Nem győzték hangoztatni a német veszedelmet, buzdították az Egyesült Államokat nagyobb arányú fegyverkezésre szárazon és vizen, nehogy a német támadás készületlenül érje Amerikát. Akik ezt a propagandát úzték, elhallgatták azt, hogy a német hajórajnak majdnem minden egységét csak az Északi-tengeren való használatra építették

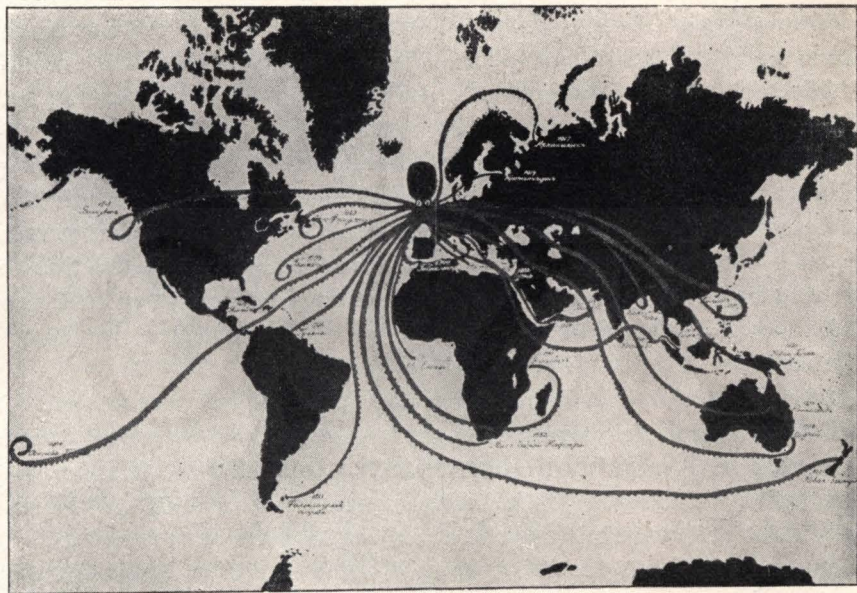
Nagyrománia propagatérképe.

s ennél fogva ezek a hajók csak lényeges átalakítások után járhattak volna és kelthettek volna át az Atlanti-Oceánon. Ugyancsak elhallgatták azt is, hogy 1916-ban Amerikának már oly hatalmas hadserege és félelmetes hajóhada volt, hogy egy esetleges német támadás feltétlenül kudarcra végződött volna. Hiába tagadták a németek támadó szándékukat, hiába hangoztatták, hogy ez az örültség józan hadvezetőségnek eszébe sem juthat: a brit propaganda győzött és Amerika keleti tengerpartjának lakossága képzeletében már remegve látta a felvonuló német csatahajókat. Bár ilyen naiv érveléssel csak az igen impulzív és gyermeces amerikai közönségre lehetett hatni, mégis ez is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Amerika beleavatkozott a háborúba.

Az antantpropaganda felismerte azt az igazságot is, hogy akkor sem szabad megszüntetnie munkáját, amikor céljait már-már elérte és ezért, függetlenül a háború befejezésétől, továbbra is szívósan folytatta az izgatást. Nagy segítségére voltak ebben a háború alatt egyes német defetisták, akik különösen a háborús felelősség kérdésében elfogult és sértett hiúságból fakadó megállapításaikkal, könyveikkel nagyobb pusztítást végeztek a központi hatalmak lakosságának lelkében, mint a legszívósabb antant propaganda. Ezek a németek a háború idején lázasan és igen szívósan dolgoztak, főleg Svájcban, amely egyébként is mindegyik hadviselő fél propagandájának legfontosabb területe volt. Svájc lakossága körülbelül 70 százalékban német, ami óriási többséget jelent a 22 százaléknyi franciával szemben. Kétségtelen, hogy a svájci franciák kivétel nélkül antant-barátok voltak, viszont a németekről nem mondhatjuk el, hogy egy emberként álltak volna Németország pártján. Bizony nagyon sok franciabarát akadt köztük. Svájc kormányának mindig becsületesen vallott és megvalósított politikája volt, féltékenyen megőrizni az ország semlegességét. Meg kell állapítanunk, hogy Svájc ennek az úgyszólván emberfeletti feladatnak tökéletesen megfelelt, ami bámulatos teljesítmény, ha meggondoljuk, hogy ezer meg ezer külföldi ügynök hemzsegett az országban s ezek rendszerint az ellenséges és semleges követségek ravasz felhasználásával, ezernyi trükkel, s ha kellett, pénzzel és erőszakkal is, a legkíméletlenebb propagandát fejtették ki, elsősorban a sajtóban, azután pedig a röpiratoknak Németországba csempészése révén.

A francia propaganda kezdettől fogva bízhatott a francia Svájc támogatásában, de sokkal fontosabb volt számára, hogy a német Svájc sajtójának és lakosságának hangulatát minél inkább megnyerje magának. Ennélfogva a francia támadó propaganda nagyjából a német Svájc területén működött. A Párizsban működő propagandaközpont szállította a propagandaanyagot és a propaganda egyik legfőbb célja éppen az volt, hogy ezeket minden áron átjuttassa Németországba. Émile Haguenin tanár, aki a Maison de la presse képviselője volt Svájcban, a háború előtt 13 évig volt a berlini egyetem előadója s így alaposan ismerte Németországot; éppen ezért a berni francia követség propaganda- és sajtószolgálatát is ő vezette. A röpiratok átcsempészését az elzászi Raymund Schuhl intézte, főleg elzásziak segítségével, mert különösen Bázelen igen sok külföldi emigráns élt. Waltz beszéli emlékirataiban, hogy a röpiratokat vízálló zsákokban átvitték a parasztok a határon, azután tejeskannákba csomagolták és tehervonatokon csempézték be. A francia propaganda rendkívül leleményes volt. A Németország és Svájc közti határt nem lehetett tökéletesen lezárni, mert egyik igen hosszú részét hatalmas erdőségek borították s itt igazán nehéz lett volna a határ minden pontján megakadályozni a csempészést. Gyakran ártatlannak látszó kirándulók és turisták vitték magukkal a legveszedelmesebb nyomtatványokat. A csempészség egyik legkedveltebb módja volt az is, hogy a röpiratokat bőrszákokba varrták, vagy bádogtokokba zárták és egyszerűen bedobták a Rajnába.

A Rajna sodra átvitte őket Németországba, ahol igen gyakran halásztak ki ilyen propagandanyomtatványokat. A bázeli rendőrség 1917-ben egy tejkereskedőnél nagy tömegben foglalt le egy németnyelvű röpiratot, amely már vízálló zsákokba volt csomagolva abból a célból, hogy a Rajnába dobják. A kereskedő elfogatásakor bevallotta, hogy a röpiratokat Franciaországból kapta azzal a megbizatással, hogy juttassa el Németországba. A francia propaganda módszereire jellemző például a következő eset: a Frankfurter Zeitung egyik számát meghamisították, az egészet Párizsban nyomták ki, diplomáciai futárral elküldték a genfi francia konzulátusra, onnan egy német katonaszökevény segítségével eljuttatták Bázelbe, a Compagnie Générale Transatlan-

Anglia hatalmi telhetetlensége. Orosz szövegű német propagandakép.

tique képviselőjéhez, aki aztán gondoskodott volna az átcsempészésről. A bázeli rendőrség azonban ezt megakadályozta.

A francia propagandának igen leleményes fogása volt, hogy bizonyos könyveket és röpiratokat úgy juttatott be Németországba, hogy egyszerűen meghamisította címlapjukat s valami ártatlan címlapot ragasztott rájuk. Az említett Frankfurter Zeitung-on kívül a légi propagandaosztály a Strassburger Post két számát is meghamisította és bejuttatta elzászi területre; sőt a francia propaganda odáig ment, hogy a németek által kiadott Gazette des Ardennes egyes számait meghamisította és szétosztogatta a megszállt francia terület lakossága közt, rendszerint úgy, hogy repülőgépről szórta le. Magától értetődik, hogy az ilyen hamisított újságpéldány tele volt a legvadabb izgatással a németek ellen. Gyakran alkalmazta a francia propaganda azt a

fogást is, hogy bizonyos röplapokat semleges, vagy németbarát svájci újságokba rejtett el s mivel ezeket a cenzura nem igen vizsgálta, akadálytalanul át tudta juttatni propagandaanyagát Németországba. A francia propagandaszolgálat mindenáron be akarta juttatni Waltz egyik karrikatúráját, amelyet a hatodik német hadikölcsön kibocsátása alkalmával rajzolt: erre a célra megvásárolta a Berner Tagblatt 1917 március 29-i számának minden példányát, beletette a karrikatúrát és átjuttatta az egészet Németországba.

Különösen feltűnő esete és módszere volt a francia propagandatevékenységnek az, amikor ellopták a berni bajor követségnek domború bélyegzőjét és ilyen bélyegzővel ellátott borítékokban küldték be nagymennyiségben az egyik német emigránsnak Bayern und der Frieden c. röpiratát, amelyről később még szólni fogunk. Eleinte az volt a gyanú, hogy a pecsétet hamisították, azonban Waltz emlékirataiból kiderült, hogy a pecsét valódia volt s a bajor követség egyik alkalmazottja útján szerezte meg őket a francia propagandaszolgálat. 1918-ban még egyszer sikerült ilyen módon Németországba juttatni röpiratokat, sőt 1918 szeptemberében a bázeli osztrák-magyar konzulátus feliratos borítékaiban is küldtek lázító felszólításokat különféle munkásegységekhez. És érdekes, hogy minél jobban közeledett a háború vége, annál elkeseredettebbé vált a külföldi propaganda működése Svájcban. Ekkor már nem csupán a régi módszerekkel dolgozott mindegyik fél propagandája, hanem Svájc területén egymás ellen is elkeseredetten, gyűlölettel és egyáltalán nem ártatlan fegyverekkel harcolt.

A német propagandaelhárító szolgálat nagyobb részét tehetetlenül állt a csempészsnek naponta megújuló és egyre ügyesebb módszereivel szemben. A svájci rendőrség segítségével mégis sikerült néhány esetben lelepleznie egy-egy csempészszervezetet és beletekintenie abba a bonyolult csempészhálózatba, mellyel az antant propagandája Svájcot befonta. 1917 júniusában arról értesült a német titkos szolgálat, hogy óriási mennyiségű propagandairatot akarnak a franciák átcsempésztetni Németországba. A németek közölték értesülésüket a svájci hatósággal, amely azután még svájci területen le is tartóztatta a csempészeket a június 2-ről 3-ra virradó éjszakán. Ez alkalommal két faládát koboztak el tőlük, amelyekben mintegy 60,000 röplap volt «Bayern! Landsleute!» megszólítással. A két letartóztatott ügynök John Falot Kern zürichi tanár és Émile Victor lyoni tanár volt; Kern 1000 frank jutalmat kapott volna a csempészésért, a halász pedig, akit erre a célra szerződtetett, 600 frankot. Kern bevallotta a törvényszék előtt, hogy a röplapokat az antant propagandahivatala bocsátotta rendelkezésére, hogy a szervezést már 1916-ban elvégezte a párizsi központ és végül, hogy a röplapok szerzői legnagyobb részét németek. Kiderült a tárgyaláson, hogy a szervezetnek Németországban is igen sok bizalmi embere van, különösen szocialista körökben. Victor tanár bevallotta, hogy a francia propaganda-központ szolgálatában áll. Kernt fogházzal büntették, Victort kiutasították. A német titkos szolgálatnak sikerült megállapítania, hogy a zürichi csempészszervezet főnöke Leo Mandelbaum

nevű, svájci szocialista író, aki a zürichi angol konzulátus szolgálatában állt és egész sereg ügynökkel dolgozott.

A svájci rendőrség mindig résen volt és igyekezett minden olyan cselekedetet megakadályozni, amely a semlegesség megsértésének volt tekinthető. Számos alkalommal sikerült hol az antant, hol a központi hatalmak ügynökeit és megbízottait ártalmatlanná tenni. Természetesen többször kerültek hurokra az antant emberei, mivel az antant sokkal nagyobb mértékben üzte propagandáját. A francia propaganda szolgálatában állt például egy Anderson nevű amerikai kereskedő, akitől 90,000 példány «Du armes deutsches Volk» megszólítású röplapot koboztak el; ezt az anyagot Genfből kapta és éppen át akarta csempészni a német határon. A német elhárítószolgálatnak sikerült megtudnia, hogy Mandelbaum egyik női munkatársa megkönyézte a német elhárítószolgálat egyik ügynőknőjét, akinek kilétét persze nem tudta, hogy legyen segítségére röpiratoknak Németországba csempészésében. A német ügynőknő színleg belement a dologba s ezen a réven óriási címanyag jutott a német elhárítószolgálat birtokába: olyan németországi címanyag, amelyre a francia ügynökök röplapokat akartak és szoktak küldeni. Ezen a réven jutottak el a vizsgálat szálai Paasche tengerészkapitányig, aki letartóztatásakor bevallotta, hogy számos alkalommal kapott külföldről lázító tartalmú nyomtatványokat, amelyeket szét is osztott barátai és ismerősei között. Paasche kapitány megmenekült a büntetéstől, mert orvosilag beszámíthatatlannak nyilvánították. Waltz emlékirataiból értesülünk, hogy a német kommunisták (spartakisták) egyik lázító röpiratát német emberek terjesztették Németországban, abban a hiszemben, hogy a szocialista ügy érdekében cselekszenek, holott a röpiratot a francia propagandaszolgálat nyomatta ki. Egyébként külföldi ügynökök nagyon könnyen bejuthattak Németországba, hiszen Németország és a semleges államok között meglehetősen élénk volt az utasforgalom, amit éppen Németország érdekében nem is lehetett megszüntetni. Akiknek csak valami kapcsolatuk volt németországi ismerősökkel vagy rokonokkal, ha az antant propaganda szolgálatában állottak, szabályszerű vagy hamis útlevelel feltétlenül bejutottak Németországba; látszólag hivatásuk ügyeit intézték, mint kereskedők vagy utazók, titokban azonban a propaganda megbízásait végezték. A röplapokat sokféleképpen terjesztették: borítékba tették s egyszerűen a levélszekrénybe dobták vagy éttermekben és vasúti kocsikban ott felejtették, végül gyakran élelmiszereket csomagoltak röplapokba és útközben éppen az ügynökök állapították meg a legnagyobb csodálkozással, hogy micsoda papirosba csomagolták az üzletekben az útravalójukat! Ilyenkor természetesen az útitársak a legnagyobb érdeklődéssel olvasták a röplapot.

A kémkedést és a propagandát rendszerint ugyanazok a szervek intézték. Már említettük, hogy 1917-ben Bernben törvényes eljárás indult Mougeot francia dragonyostiszt és bankár ellen, aki 1916-ban és 17-ben Bernben a Németország ellen kémkedő francia iroda vezetője volt. 1918-ban in contu-

maciam tízévi fegyházra ítélték és kiutasították Svájc területéről; kiderült ugyanis, hogy Svájc ellen is kémkedett; ugyanebben a perben háromhavi fegházra ítélték dr. Alfred Brüstlein berni szociáldemokrata ügyvédet, Franciaország javára folytatott kémkedés miatt. Brüstlein a francia propaganda-szervek megbízottja volt és egyúttal a berni Freie Zeitung jogtanácsosa. A vizsgálat alkalmával az egyik berni villában óriási mennyiségű, lázító tartalmú röplapot találtak, többi közt olyan szövegűt is, amely a népet arra izgatta, hogy ítélje halálra és végezze ki a német császárt és a trónörökösöt. Ebben a perben is olyan vallomások hangzottak el, hogy a röpiratokat Franciaországban nyomják ugyan, de szerzőik nagyjából németek és ugyancsak németek terjesztik el Németországban.

1917 szeptemberében híre járt, hogy a berni amerikai követség külön hírszerző-irodát fog felállítani Alfred W. Donegan volt magdeburgi amerikai konzul vezetése alatt. Ez az értesülés nem bizonyult ugyan valósnak, de csakhamar megjelent Svájcban Mrs. Whitehouse, a nők jogaiért küzdő newyorki egyesület elnöke, akit a washingtoni amerikai propagandaközpont küldött ki. Kitérő szervezőtehetségű és erélyes asszony volt, aki már Amerikában nagy sikereket ért el a nők választójogáért folytatott küzdelemben. 1918 januárjában érkezett Svájcba és Bernben telepedett le. Sajátságos módon az volt a vezető elve, hogy a propagandát csak törvényes eszközökkel és a legnagyobb nyilvánossággal szabad folytatni. Magától értetődik, hogy ezen a ponton éles ellentétbe került az amerikai követséggel, amelynek különben sem volt inyére, hogy nő avatkozott a dolgába. Ez az ellentét több mint egy évig tartott és az ügyben csak 1918 nyarán döntött maga Wilson elnök és pedig Mrs. Whitehouse javára. Működését tehát tulajdonképpen csak most kezdhette meg. Főcélja volt az antant felfogása érdekében tájékoztatni az európai s főleg a semleges közvéleményt az antant hadicéljairól s egyúttal azokról a roppant áldozatokról, amelyeket Amerika a háború érdekében hozott. Mrs. Whitehouse propagandájának igen nagy sikere volt. Egyebek közt bekövetkezett az, hogy míg eddig az amerikai követség csak titokban támogatta a köztársasági érzelmű német emigránsokat, addig most Mrs. Whitehouse teljesen nyíltan és tartózkodás nélkül pártfogásába vette őket, és így most már a német emigránsoknak nem kellett attól tartaniok, hogy a semlegesség megsértése címén esetleg kiutasítják őket Svájc területéről.

A svájci német emigránsok óriási arányú és igen elkeseredett hadjáratot folytattak Németország ellen az egész háború folyamán. Működésük kapóra jött a francia propagandaszolgálatnak, azonban maguk az antant írói és propagandavezetői is túlzottnak találták gyűlölködésüket és egyáltalán lázas működésüket Németország ellen, úgyhogy igen elítélően nyilatkoztak róluk. E. Watson, aki a nyugati fronton tartózkodott, mint haditudósító, a Freie Zeitung munkatársairól következőképpen nyilatkozott: «Halálosan szégyelném magamat, ha csak egyetlen egy olyan angol katona is akadna,

aki pénzért olyan lapban írta, amelynek nyilvánvaló irányzata az, hogy hazáját az ellenség és a semleges külföld szemében lealacsonyítsa. Kereken kijelentem, hogy azok a németek, akik ilyen üzemekben részt vesznek, az angol törvények szerint hazaárulók». De jellemző, hogy ugyanilyen értelemben nyilatkozott a Németország ellen irányuló angol propaganda vezetője, H. G. Wells is. Mrs. Whitehouse írja emlékirataiban, hogy az amerikai diplomaták igen elítélően nyilatkoztak a német emigránsokról, és az volt a véleményük, hogy ezek részben politikai ambícióktól fűtött emberek, részben pedig lógósok.

Meg kell azonban állapítanunk, hogy az anyagi okok és az egyéni ambíciók mellett eszményi célok is fűtötték őket: nagyobb részben rajongók voltak, akik utópisztikus álmok érdekében harcoltak hazájuk ellen, mert az volt a

Az olasz propagandatérképről eltűnt Németország és a monarchia.

felfogásuk, hogy a militarista és imperialista Németországot szabad köztársasággá kell alakítani; a német állampolgárságnál többre becsülték a világpolgárságot. Fanatizmusukban nem vették észre, hogy az antant ezeket az eszményi célokat csak a propaganda érdekében használta és nem volt hajlandó valójában lemondani a maga hatalmi ambícióiról. Ebben az emigráns csoportban voltak újságírók, költők, írók, üzletemberek és diplomaták. Meglehetősen heterogén elemekből alakult a svájci német emigráció, azonban valamennyien megegyeztek abban, hogy közös bálványuk volt Franciaország, mint a demokrácia és az igazi szabadság ígéretföldje. Harcuk a német kormány ellen igen nagyjelentőségű volt és nagy veszedelmet jelentett Németországra, főleg azért, mert az antant propagandaszolgálatával karöltve azon dolgoztak, hogy Németországot teljesen megsemmisítsék.

Legnagyobb jelentőségű egyéniség volt köztük Grelling Richard dr. ügyvéd és író, aki meglehetősen nagy szerephez jutott Berlin közéletében a háború előtt. 1893-ban megalapította a német béketársaságot, de mikor bizonyos ügyek miatt távoznia kellett Németországból, Firenzében telepedett le, majd a háború kitörésekor Bernbe, később Zürichbe költözött. 1915-ben jelent meg «J'accuse» című nagyszabású munkája, amelyben szenvedélyes támadást intéz a német kormány és a német uralkodó osztályok ellen. Azzal vádolja Németországot és Ausztriát, hogy felidéztek a hódító háborút és éppen ezért hirdeti, hogy a német imperializmus ellen forradalommal kell lépni és meg kell alapítani a német köztársaságot, hogy az efféle gonosztettek soha többé ne ismétlődhessenek. Ennek a fanatikusan pacifista munkának óriási volt a hatása; alkalmas volt arra, hogy a kevésbé tájékozott németeket is erősen befolyásolja. Különösen nagy sikere volt a semleges államokban, az ellenséges propaganda pedig úgy fogadta, mint Németország elleni szellemi hadjáratának valóságos bibliáját. Ennek a munkának hatása alatt tették a franciák propaganda-működésük főcéljává annak hangoztatását, hogy egyedül Németország hibás a világháború felidezésében. A munkát tíz nyelvre lefordították, többek közt kínai és spanyol nyelvre is, Hollandiában pedig négy hét alatt négy kiadás fogyott el belőle, sőt híre járt, hogy Norvégiában minden parasztházban van példány belőle. Az antant propaganda nyíltan hangoztatta, hogy egyesegyedül ennek a műnek köszönhető, hogy már minden semleges ország közvéleménye meggyőződött arról, hogy a háborúért egyedül Németország felelős. Németországba ilyen cím alatt próbálták a könyvet becsempészni: «Die Handelsbeziehungen zwischen Deutschland und der Schweiz, 1914». De néha ezt a címlapot ragasztották rá: «Bismarcks Erinnerungen». Sikerült is számos példányt eljuttatni Németországba, ahol lázas érdeklődéssel olvasták. A francia propaganda azonban nem érte be ennyivel: Párizsban vékony papirosra miniatűr kiadást nyomtatott belőle és repülőgépekről ledobatta a német állásokra; 1915 novemberében fekete-fehér-vörös címlappal több mint 20.000 példányt sikerült így német területre juttatnia.

Grelling nem elégedett meg munkájának ezzel a sikerével, hanem cikkekben és tanulmányokban válaszolt a könyvét ért támadásokra, sőt nemsokára élete feladatának tekintette annak a tételnek hirdetését és bizonyítását, hogy a háború felidezésében Németország és a központi hatalmak bűnösök. Mikor aztán ismeretessé vált Oroszország háború előtti politikájának sok kulisszatitka és már igen nehéz volt ezt a tételt fenntartani és elhittetni, Grelling egyre erőszakosabb, agyafúrta, pártoskodóbb és szofisztikusabb érvekhez folyamodott. Kiderült, hogy Grelling tétele tarthatatlan és ezzel egész élete munkája összeomlott. Jellemző egy francia író nyilatkozata: «Elismerem, hogy minden embernek joga van kimondani azt, amit igaznak tart, akár saját hazája ellen is. De nagyobb szerencsétlenség nem érhet embert, mint az, ha kiderül, hogy hamis vádakot emelt hazája ellen. Ebből a szempontból Grelling a világ legszerencsétlenebb embere».

Ugyancsak a háború alatt fejezte be Grelling másik, háromkötetes nagy művét, amelynek címe : «Das Verbrechen». Ebben a könyvében már egészen nevetséges túlzásokba téved : szerinte Franciaország és Anglia a szabadság és jog képviselői, s most már nem Németországot, hanem magukat a Hohenzollernekét vádolja meg a háború felidézésével s követeli, hogy a háború után a német császárt, mint főbűnöst, ki kell végezni. Éppen e miatt az utolsó tétele miatt a svájci kormány a mű harmadik kötetének terjesztését eltiltotta. A francia propaganda ezt a munkáját is repülőgépekről szórta le a német állásokba. 1918-ban a német államügyészség hazaárulás miatt pert indított ellene, amelynek folyamán óriási vagyonát elkobozták. Ez súlyos csapás volt rá nézve, alkudozni is próbált a német kormánnyal, hogy legalább vagyona egy részét adják vissza, később ugyanezzel a céllal felajánlotta szolgálatait a német népkormánynak, azonban semmiféle német kormány nem állt vele szóba

Még szomorúbban végződött dr. Hermann Rösmeier esete. Szocialista lapok munkatársa volt, később az egyik berlini újság politikai szerkesztője ; idealista volt, azonban nagy mértékben neuraszténiás ember. A háború kitörése azt a meggyőződést érlelte meg benne, hogy Németország azért támadott, mert hódítani akart. Eszményi módon lelkesedett a francia kul-

Grelling Richard dr.

túráért s attól tartott, hogy Németország ezt a kultúrát meg fogja semmisíteni. 1916-ban családjával együtt Svájcba költözött és úgy nyilatkozott, hogy a humanitást többre becsüli Németországnál s inkább világpolgár lesz, mintsem hogy német állampolgár maradjon. Szenvedélyessége hamarosan belesodorta a német kormány elleni sajtóhadjáratba. Még 1916-ban megírt két röpiratot, amelyekben azzal vádolta Németországot, hogy tervszerűen előkészítette támadását és felszólította egyúttal a német népet, hogy buktassa meg az uralkodó osztályokat. A francia propagandaszolgálat hatalmas összegeket fizetett ezekért a röpiratokért, mindegyiket százezer példányban nyomatta ki és repülőgépekről és léggömbökről szórta le a német állásokra. Egyik röpiratát («Deutsches Volk, wach auf!») több nyelvre lefordították. Ő maga

hamarosan igen szoros vonatkozásba került a francia propagandával, a franciáktól elszázi útlevelet kapott, francia lapokba is írt, sőt serényen részt vett a Németországba irányuló röplap-csempészsében. Legdurvább támadását egy nyílt levelével követte el, amelyet a francia propaganda «Der Schrei eines deutschen Herzens» cím alatt hozott nyilvánosságra és nem csupán röplapként terjesztett, hanem a hírlapokban is közzétett. Magukat a franciákat is visszariasztotta ennek az írásműnek vad, kíméletlen és gyűlölködő hangja. Egyebek közt felszólítja Franciaországot, hogy ha eddig is gyűlölte a németeket, gyűlölje őket még jobban, mert ezek az ördög cimborái, gonosztevők, amilyeneket a világ nem látott még, nem is emberek, csak emberalakú bestiák, teuton ördögök. Ezen felül a császárt, a trónörökös és Hindenburgot a leggyalázatosabb szidalmakkal illette. Érdekes, hogy a svájci kormány a cikk miatt Rösemeiért kiutasította ugyan, azonban Mrs. Whitehouse erélyesen tiltakozott a kemény rendszabály ellen és megfenyegette a svájci kormányt, hogy Amerika meg fogja vonni tőle élelmiszer szállítmányait. Erre a svájci kormány a kiutasítást visszavonta. A röpirat óriási feltűnést keltett a semleges államokban is, azonban a szerzőtől még legbensőbb barátait is elidegenítette, a német államügyészség pedig hazatérés miatt megindította ellene az eljárást.

Az emigránsok propagandahadjárata során egyre jobban érvényesült az a törekvés, amelynek célja volt elválasztani egymástól a német kormányt és a német népet, sőt a német népet a kormány ellen uszítani. Ennek a bomlasztó politikának magában Németországban is akadtak szövetségesei, amint a sajtóról szóló fejezetünkben látni fogjuk. Ennek a tételnek egyik legelkeseredettebb harcosa volt Hermann Fernau író és újságíró. Éppen úgy, mint Grelling, Fernau is zsidó családból származott és csak 21 éves koráig élt Németországban; a háború előtt kilenc évig Párizsban tartózkodott, ahol valósággal rajongó hívévé vált a francia műveltségnek. Még a háború előtt könyvet írt a francia demokráciáról és ezzel annyira megszerezte a francia vezetőkörök bizalmát, hogy a háború kitörése után is bántatlanul Párizsban maradhatott. Meglehetősen ízetlen verses munkái, — amelyekben Németországot igyekezett támadni vagy nevetségessé tenni, — még a franciák köreit is elkedvetlenítette. Szívesebben fogadták harcos prózai írásait, amelyekben síkra szállt Grelling hírhedt könyve mellett; a francia propaganda gondoskodott róla, hogy ezt a röpiratát több nyelvre lefordítsák és a német állásokra nagy mennyiségben leszórják. 1917-ben könyvet írt a világháborúról, amelyben kifejti, hogy a népek békeszeretőek, csak az uralkodók szítják az ellentéteket és akarják a háborút. Uralkodók nélkül nincs háború, tehát választani kell az uralkodók, vagy az emberiség között. Meggyőződéses pacifista létére szenvedélyesen kívánta az antant győzelmét, mert úgy hitte, hogy ennek egyetlen hadicélja Németország demokratizálása. Ezt a könyvét is számos nyelvre lefordították, Franciaország az egész kiadást megvette és egyenkint csempészte be Németországba. Fernau hangja valamivel nyugod-

Vorsicht Soldaten

bei Abgabe von Briefen und Postkarten
während der Eisenbahnfahrt!

Verratet nicht aus Unvorsichtigkeit oder Vertrauens-
losigkeit, ohne daß Ihr es wollt,
militärische Geheimnisse!

Gestattet ist die Abgabe von Postfächern während des
Haltes auf Bahnhöfen an die uniformierten
Bahn- und Postbediensteten und die Organe der Bahnhofskomman-
danturen sowie das Einstecken in die Bahnhofsbriefkästen.

Verboten und strafbar ist das Hinaus-
werfen von Post-
sachen und Zetteln während der Fahrt. Die hinausgeworfenen
Sachen werden nicht befördert, sondern aufgesammelt und ver-
nichtet. Die Schreiber werden zur Verantwortung gezogen!

Verboten und strafbar ist jede Mitteilung
über das Woher
und Wohin des Transports auf Postkarten und in Briefen!
Der Feind soll durch Euch überrascht werden!

Übergebt nichts an unbekannte Personen!
Es können feindliche Nachrichtensammler sein.

Plakát a fecsegés ellen.

tabb és tartózkodóbb, mint az előbbi két emigránsé, sőt ő maga nyilvánosan tiltakozott az ellen a vád ellen, mintha Németország ellenségeivel karöltve működnek. Később kiderült, hogy a Freie Zeitung túlzásaival sem értett egyet, sőt a versaillesi békét élesen elítélte és támadta. 1918-ban jelent meg utolsó röpirata, amelyben megismételte támadásait az uralkodók és a nagybirtokosok ellen és újból védelmezte alaptételét, amelyet most már így fogalmazott meg: A királyság a háború.

A francia propagandaszolgálat nagy örömmel üdvözölte azokat a német emigránsokat is, akik az elszász-lotharingiai problémának szakértői voltak. Ezek közt különösen kimagaslott az elszász származású szocialista Salomon Grumbach, aki még a háború előtt az internacionále szellemében dolgozott a német és francia közeledés létrehozásán. De egyszerre megváltozott fel fogása, mikor a háború kitört, mert ő is azt a meggyőződést vallotta, hogy Németország a bűnös a háború felidézésében. Miután a katonai szolgálat alól kivonta magát, Svájcba költözött és a francia szocialista Humanité svájci levelezője lett. Már 1915-ben röpirata jelent meg, amelyben azt a tételt védelmezte, hogy Elszász-Lotharingiának önrendelkezési alapon magának kell döntenie hovátartozandóságáról. Egy másik röpiratában Németországot azzal vádolja, hogy hódító hadjáratot folytat. Ezt a röpiratát a francia propaganda hihetetlen módon elterjesztette, Németországba pedig hamis címlappal csempészte be. 1918-ban a német-orosz békekötés ellen intézett támadást, majd a háborús bűnösség kérdésében írt cikkeket és okmányokat gyűjtötte össze és adta ki. Az Elszász-Lotharingia önrendelkezésére vonatkozó tételt később, az antant győzelem után, teljesen feladta.

A svájci német emigránsok lassankint mind nagyobb számban verődtek össze; nagyobb részük 1916-ban dr. Hans Schlieben vezetésével megalakította a svájci német köztársaságiak egyesületét és hamarosan azt a gondolatot is felvetette, hogy lapot kell alapítani. Hosszas vergődés után így alakult meg a Freie Zeitung, amely először svájci lobogó alatt jelent meg, svájci férfiak voltak a szerkesztői, bár kezdetől fogva Schlieben volt az irányítója, aki azonban csak 1919 szeptember óta jegyezte nyíltan nevével a lapot. A Freie Zeitung témaköre volt: a német háborús bűnösség hangoztatása, a német alkotmányrevízió követelése, mégpedig köztársasági és szövetséges alakban, ami tökéletesen megfelelt a francia politika irányvonalának. Érdekes, hogy a lap első számaiban (az 1. szám 1917 április 14-én jelent meg) a munkatársak majdnem mind álneveket használnak, ami természetesen csökkentette a lap hitelét és gyengítette hatását; de szükség volt egyelőre erre a bujkálásra, hogy a svájci kormány ne emelhesen vádat ellenük a semlegesség megsértése miatt és a német propagandaelhárító szervezet se tudjon nyomukra jutni. Azonban az antant diplomatai kezdetől fogva ismerték a munkatársakat, összeköttetésben voltak velük, de ugyancsak titokban tartották viszonyukat.

Mrs. Whitehouse fellépése fordulatot jelentett a lap életében, mert az amerikai ügynöknő nemcsak szoros összeköttetést tartott fenn Schliebennel

és körével, hanem nyíltan is síkra szállt a Freie Zeitung érdekében. Kétségtelen, hogy a lap megsértette a svájci semlegességi törvényt, amely tiltotta a harcot idegen népek és kormányok ellen. Az is bizonyos, hogy a lapot betiltották volna, ha a francia és az amerikai kormány nem veszi védelmébe. Így azonban a svájci német követség tiltakozásai és közbelépései mind eredménytelenek maradtak. Nagy és erős támasza volt a lapnak Haguenin tanár, akinek lakásán ismételten bizalmas tanácskozásokat tartottak a Freie Zeitung munkatársai. A berni német katonai attasé egyik jelentéséből az is kiderül, hogy ezeken a tanácskozásokon arról folyt a szó, hogy milyen hatásos propa-

Az osztrák paráncsnokság nem szól nektek a saját balsorsáról. Dél Tiroiban 100.000 magyar-osztrák katona aldozotul esett a bevehetetlen olasz állások előtt. Az oroszok áttörték a magyar-osztrák 160 Kilométer hosszúságú rajvonalat a Pripet partjai és a román határ között. Ezalatt az oroszok kezébe 60.000 osztrak katona, számtalan ágyú meg tüzerségi municzió esett.

Az oroszok levertek három magyar-osztrák hadsereget, 200 ezer emberrel.

Magyarnyelvű olasz rölap.

gandaeszközöket kellene felhasználni a német forradalom felidézése érdekében.

A Freie Zeitung közvetlenül nem az antanttól kapta az anyagi eszközöket; megállapították, hogy egyes svájci, amerikai, sőt németországi vagyonos emberek, főleg nagyiparosok és pénzemberek járultak hozzá közvetve vagy közvetlenül a lap fenntartásához. Mint később kiderült, az amerikai propagandaszolgálat is csak közvetve támogatta a lapot, de ezen a módon annál eredményesebben: az amerikai propaganda ugyanis egész sereg cikket bocsátott a lap rendelkezésére s ezeknek közlése fejében tízezerszámba rendelte hetenkint a példányokat Amerikába. Az antant propagandaszolgálat repülőgépekről és léggömbök segítségével óriási mennyiségben dobáltatta le a lap

egyek számait, Németországba pedig a háború egész ideje alatt a svájci németbarát lapok mellékleteként csempészte be. A Freie Zeitung háromhónapi fennállás után 9000 példányban jelent meg, 1917 szeptemberében 14.000, az év végén pedig 20.000 példányban.

Jellemző, hogy az emigránsoknak a háború egész ideje alatt sikerült németországi barátaikkal összeköttetésben maradniok. Kiderült az is, hogy Berlinben volt egy szűkebb társaság, amely a polgári szocialista forradalom előkészítésének főhadiszállása volt. Ennek a körnek vezetője Richard Witting titkos tanácsos volt, Max Harden testvérbátyja. Ez a kör jelentékeny pénzüsszeggel támogatta a független szocialista sajtót és propagandát, sőt jelentékeny szerepe volt az 1918. évi politikai sztrájk felidőzésében. Ez a kör terjesztette a propagandairódmalmat is. A Freie Zeitung legfőbb szervezője, mint említettük, Schlieben volt. Csak az ő diplomáciai ügyességének sikerült a lap körül csoportosult heterogén elemeket némileg összehangolnia és összetartania. Schlieben pacifista volt és Svájcban a legélénkebb összeköttetést tartotta fenn Franciaország képviselőivel. Munkatársai közül dr. Edward Stillgebauer volt a legfürgébb. Kitűnő tehetségét szenvedélyes buzgalommal állította a német kormány elleni harc szolgálatába. Tulajdonképpen regényíró volt és most a háború alatt irányregényeiben igyekezett hangulatot kelteni a németek ellen. «Inferno» című regényét, amelyben a németek belgiumi betörését rajzolta meg és a leggyalázatosabb vádakat hangoztatta a német tisztikar ellen, a német cenzúra betiltotta ugyan, azonban a külföldön annál nagyobb volt a sikere; hét nyelvre lefordították. Többi regényeiben a Lusitania elsüllyesztését, a német bűvárhajóharc borzalmaikat festette. Idővel cikkei és regényei egyre gyűlölködőbb hangon támadták Németországot, sőt Németország leveretése után egyik cikkében egyenesen azt követelte, hogy Kelet-Poroszországot a Balti-államokhoz kell csatolni.

A meggyőződésesen katolikus Hugo Ball 1917-ben lépett be a Freie Zeitung munkatársai közé. Művészember volt, tiltakozott minden kényszer ellen, színházi kérdésekkel foglalkozott, Münchenben kabarét is alapított, amely a legmodernebb irányzatoknak hódolt; a rendőrség azonban betiltotta. A katonai szolgálat elől Svájcba szökött és itt forradalmi művészi hajlamai forradalmi politikai magatartásban nyilvánultak meg. Harcolt a porosz állameszme ellen, amely szerinte a hatalom imádatában nyilvánul meg. Eszménye volt minden állami kényszer megszüntetése, minden szabad ember misztikus uniója és éppen ezért Németországban látta a legnagyobb ellenséget utópiája megvalósulásának. Ezért úgyszólván szent háborút hirdetett Németország ellen és követelte, hogy nemcsak a német államok, hanem a világ minden állama alkossanak egyetlen eszményi szövetséget. Szennvedélyesen követelte Franciaország győzelmét, a győzelem után pedig Európa egyesülését Franciaország vezetése alatt. Később kijózanodott és maga is csodálkozással tekintett vissza arra az elvakult szenvedélyességre, amellyel hazája ellen állást foglalt. Minden ízében romantikus rajongó volt, aki szemé-

lyes csalódásának érezte, hogy a világ annyira áhított megváltozása nem következett be. Élete végén visszamenekült az egyházhoz és 1927-ben az olasz Svájcban teljes magányosságban halt meg.

A Freie Zeitung egyik legjelentékenyebb munkatársa Karl Ludwig Krause volt. 1916 óta Svájcban tartózkodott. 1917-ben megjelent könyvében

VORSICHT BEI GESPRÄCHEN!

Plakát a fecsegés ellen.

azt a kérdést tárgyalja, hogy miért és kikért hull a német nép színe-java, és a kérdés kapcsán elszántan támadja a Hohenzollerneket és a porosz nagybirtokosokat. De az emigránsok általános frazeológiájától eltér annyiban, hogy a bajor uralkodóházat akarja kijátszani a Hohenzollernek ellen. A bajor miniszterelnökhöz 1917-ben írt levelében hangoztatja, hogy mivel a Hohenzollernek a háború felidézői, a bajor uralkodóháznak kell fellépnie ellenük,

mert ebben az esetben a Wittelsbach-dinasztia foglalhatná el a német császárságot; s erre méltó is volna, hiszen régi hagyományos kapcsolatok fűzik a francia kultúrához. Ha a dinasztia elfogadja ezt a megoldást, akkor az ő segítségével fogják megoldani Németország átalakításának kérdését, ha pedig nem, akkor a népforradalom segítségével a dinasztia ellen is megvalósítják céljaikat. Ezt a röpiratát (Bayern und der Friede) a berni bajor követség pecsétjével sikerült becsempeszni Németországba.

A háború vége felé Berlinből titokzatos röplapot küldtek szét, amely óriási feltűnést keltett és minden valószínűség szerint az antant propaganda műve volt a terjesztése. Szeptember 19-én bajorországi szerkesztők és tekintélyesebb férfiak a berlini postával bizalmasnak jelzett felszólítást kaptak ezzel a címmel: «Preussenherzen hoch». A felszólítást a császárhű németek szövetségének és a porosz szövetségnek elnökei írták alá. Az irat tartalma gyűlölködő és gyalázatos támadás volt Bajorország ellen. Elmondta, hogy a bajor hadsereg az igazán súlyos harcokban csődöt mondott (holott tudvalevő, hogy a bajor katonák voltak a német hadsereg legbátrabb és legértékesebb tagjai); most már csak arról van szó, hogy legalább Poroszországot meg kell menteni az összeomlástól; a német politikát bajor férfiak vezetik ebben a pillanatban, mondja a röpirat és éppen ezért arra törekszenek, hogy Poroszországot megbénítsák, tönkretegyék a császári tekintélyt, félretolják a legfelsőbb hadvezetőséget és ezzel egész Németországot az örvénybe taszítsák.

Óriási felháborodás fogadta Bajorországban a röplapot, hiszen az nem mondott kevesebbet, mint azt, hogy Bajorország elárulja a közös német ügyet. A bajor miniszterelnök és hadügyminiszter azonnal értesítette a porosz minisztériumot és kijelentette, hogy hamisítványnak tartja a röplapot. A vizsgálat megállapította, hogy az említett szövetségek aláírása hamis és a szövetségeknek nincs részük a felhívás megszerkesztésében és terjesztésében. Egyébként a vizsgálat nem tudta felfedezni a röplap szerzőit, a hadügyminisztérium elejétől-végig az antant propaganda termékének tekintette; bár ezt sem sikerült közvetlenül bebizonyítani, annyi kiderült, hogy a röplap terjesztése valószínűleg az antant ügynökeinek munkája volt, mivel senkinek másnak nem lehetett érdeke, hogy éppen Berlinből küldjenek Bajorországba ilyen iratot, csak az antantnak, hiszen csak neki lehetett haszna abból, ha sikerül Poroszország és Bajorország közé éket verni. Az angol propaganda-szolgálat néhány nap múlva átvette a szennyirat szövegét a Berliner Tageblattól, amely lenyomtatta, azután óriási számban sokszorosítottatta és ledobáltatta a német arcvonal felett.

A német államügyészség Krause ellen megindította a bűnvádi eljárást és elkobozta tekintélyes vagyonát. Ez a tény egyre jobban a szélsőségek felé hajtotta Krauset, hangja egyre szenvedélyesebbé vált, most már csak a forradalomról beszélt és 1918 nyarán belépett a független szocialista pártba. Érdekes, amit Waltz mond róla emlékirataiban: szerinte oly izzó gyűlölettel

harcolt már a poroszok ellen, támadásai oly kíméletlenek, erőszakosak és ízléstelenek voltak, hogy maga a francia propagandaszolgálat volt kénytelen mérsékelten inteni. Krause 1918 elején lépett be a Freie Zeitung munkatársai közé, cikkeiben és röpirataiban ezentúl is elsősorban a porosz militarizmus ellen harcolt.

Említettük, hogy a Freie Zeitung cikkeiben egyáltalán nem találhatunk egységes világnézetet. Az emigránsokat pusztán a Franciaország iránt érzett rajongás kötötte össze, továbbá a radikális intellektualizmus, amely a néptől teljesen idegen volt. Maga Hugo Ball fejezte ki egy ízben csodálkozását, hogy

RUSSISCHE SIEGE

Raumgewinn in
acht Wochen :
30.000 Quadratki-
lo-
meter !

Die Russen auf einer
Front von nahezu 500 Klm.
stellenweise um 100 Klm.
in der Tiefe vorgedrungen !

Gefangenenzahl :
350.000, davon mehr als
50.000 Deutsche !

DEUTSCHE SIEGE

Vorsprung der Deutschen
vor Verdun in
fünf Monaten :
5 Kilometer.

Deutsche Verluste :
über **600.000** Mann.

Verdun nicht genommen,
uneinnehmbar.

Ist das ein Sieg zu
nennen ?

Nun VERGLEICHT und SCHLIESST !!

Németnyelvű francia röplap.

az emigrációban nincsenek szocialisták. Valóban, az emigráció csak a független szocialistákkal tartott fenn baráti összeköttetést.

Hogy a Freie Zeitung milyen szorosan együtt működött a francia propagandaszolgálattal, annak élénk bizonyítéka, hogy a Service de la propagande aérienne Párizsban «Das freie deutsche Wort» címen német nyelvű lapot adott ki, amelyet nagy mennyiségben szórt a német állásokba. Ebben a lapban majdnem kizárólag a Freie Zeitung cikkeit közölték. Az antant propagandája itt is gondosan ügyelt arra, hogy az emigránsokat meghagyja abban a szinte öntudatlan idealista mámorban, amely rózsaszínbe burkolta előttük az antant hadicéljait; éppen ezért vigyázott az antant propaganda, hogy soha meg

se sejtessék az emigránsok, hogy Franciaország is csak önző hatalmi célokat követ a háborúban. Hamarosan kiderült, hogy a Freie Zeitung nagyon tévedett, mikor a maga utópisztikus céljait azonosította a német nép vágyaival és kívánságaival. Mint Thimme mondja : ez a keserű felismerés csak akkor derengett fel benne, mikor kiderült, hogy a német nép hallani sem akar róla. A németiség ellen kiélezett politikája, a német népen gyakorolt ellenséges kritikája, továbbá a francia álláspont szolgálata volt az oka annak, hogy sohasem tudott hozzáférközni a német néphez. Mindeddig az volt a célja, hogy éket verjen az «elnyomott, megcsalt, ártatlan» német nép és a «bűnös» német kormányzat közé. Amikor az antant kegyetlen békefeltételei ismeretesek lettek, a Freie Zeitung is fordított egyet álláspontján : most már minden bűnt a német nép nyakába tolt, elnevezte elmaradottnak, csökönyösnek, úgy jellemezte, hogy képtelen megérteni a körülötte lévő világot és semmiféle érzéke nincs a szabadság iránt.

A háború befejezése után a Freie Zeitung egymásután beadványokkal ostromolta Párizst, mint az erkölcsi forradalom gyújtópontját és követelte, hogy egy jöttányit se engedjen a kemény és megalázó békefeltételekből ; hangoztatta, hogy az előzetes békefeltételek teljes mértékben megfelelnek a német gonosztett nagyságának. Egyik vezércikkében odáig megy, hogy kijelenti : még a legkegyetlenebb békefeltételek is ártatlan büntetések csak Németország gaztettének nagyságához képest. A francia politika ennél jobb védőt keresve sem találhatott. Hiszen a Freie Zeitung már odáig is elment, hogy a francia kormánytól még szigorúbb békefeltételeket követelt. Ebben az időben volt a lap összeköttetése Párizsszal a legszorosabb, befolyása az egész világon legnagyobb, mert feltűnést keltő cikkeit az egész világsajtó idézte. Éppen ezért merült fel akkoriban az a gyanú, hogy a lapot tulajdonképpen a Maison de la presse irányítja ; annyi bizonyos, hogy a lap politikai állásfoglalását Haguenin igen élénken befolyásolta.

De az emigránsok nemsokára meggyőződhetnek arról, hogy az új Németországban nem terem számukra babér, holott abban a reményben ringatták magukat, hogy az antant rájuk fogja bízni Németország ujjaszervezését. Ebben a reményükben keservesen csalódtak! Németország a maga erejéből kelt fel a súlyos csapás után és az új Németországban sem a jobboldali, sem a baloldali vezetőkörök nem óhajtottak az emigránsokkal közösséget vállalni és nekik szerepet juttatni. Siralmas olvasni a lapnak azokat a cikkeit, amelyekben önmagukat ajánlják az antant figyelmébe ; hangoztatják, hogy tisztakezű és becsületos világnézetű politikusoknak kell most szerephez jutni Németországban, ilyenek pedig csak a Freie Zeitung társaságában vannak ; Hugo Ball szinte könyörögve fordul az antant vezetőihez a lap 1919 március 1. számában, hogy ismerje el a Freie Zeitung vezetőit Németország vezetőiül és adja kezükbe a hatalmat. Olyan emberekkel szabad csak tárgyalni az antantnak, mondja a lap, akik nincsenek beszennyezve a régi rendszer bűneivel és akikhez a győzelmes antant teljes bizalommal közeledhetik. Azonban sem a

magyaráztatás, sem a könyörgés nem használt : minden ajánlkozásuk és felkínálkozásuk hiábavaló volt. Elkéseredetten félreálltak, a Freie Zeitung elvesztette minden időszerűségét : szerepét végigjátszotta, az antant érdekeit

Magyar Katonák !

Kiért harcoltok ti !

Ausztria császáráért és Magyarország királyáért !

Vagy pedig a németek császáráért ?

Ti csakis a németek császáráért harcoltok. Ausztria császára átengedte neki a hadsereget és államának a kincstárát huszonöt évre egy rendes szerződéssel melynek tartalmát előttek eltitkolják.

A ti ujságaitok is hirdették a "Waffenbund" ot, melyet 1918 május 12 - en kötöttek a ti új gazdátok és a ti régi gazdátok között.

De ti magyarok akiknek ösei anyyi vért áldoztak mert szabadok akartak lenni, ti nem tudjátok az igazságot.

Ime lássátok mtyen maguk a németek szerint.

A "Frankfurter Zeitung" május 13-án így szól. Kell hogy az új szerződés véglegesen megpecsételje 'Ausztriának mint független államnak az eltűnését és Németország részéről a Habsburg monarchiának a birtokbavételét.

Es a Deutsche Zeitung május 19-én megjegyzi "Középeuropa szövetségének főkeppen erőre van szüksége és pedig sokkal többre mint a mennyje a háború kitörésekor volt. Ausztria-Magyarország nem volt elegendő elkészülve A Waffenbund szerint Ausztria-Magyarországnak épp oly mértékben kell fegyverkeznie lakosainak arányában mint Németországnak. Nem szabad többé hogy előforduljon hogy ha a delegációk megszavaznak rendkívüli hitteleket katonai célokra, hogy aztán hosszú idők múljanak el mielőtt az összeget folyósítják mert vagy az osztrák vagy a magyar pénzügyminiszter kijelenti hogy nincs penze ; vagy pedig hogy a delegációk megszavazzák az ágyúkat, de a magyar parlament megtagadja a rekluták szükséges számarányát úgy hogy aztán meg vannak az új ágyúk de hiányzanak a kezelésükre szükséges katonák "

Elég világos ?! Küzdeni a németek örült hóbortjáért mellyel uralkodni akarnak az egész világon Harcolni még évekig magyar vért önteni a németek úszáletére még évekig és évekig.

Természetesen a "Neue Freie Presse" ujjong és hirdeti (május 14-én) hogy az új szövetség "különösen Ausztria németjeinek a győzelme".

Magyar nyelvű angol rölpap.

előmozdította s most az antant közönyösen eldobta magától. Egyszerre veszítették el az antant állítólagos rokonszenvét és nem tudták megnyerni a német nép érdeklődését sem : most jöttek rá kétségbeesetten, hogy a német nép mindig árulásnak minősítette magatartásukat.

A háború elején Grelling híres könyve volt az antant propaganda leghatalmasabb fegyvere, 1918-ban pedig ezt a szerepet Lichnowsky herceg híres könyve: «Meine Londoner Mission 1912—1914» vette át. Ez a könyv hatalmas vádirat a német kormány ellen; különös jelentőséget az adott neki, hogy szerzője a háború előtt az utolsó londoni német követ volt; természetesen óriási feltűnést keltett az egész világon, hogy a volt német követ síkraszállt az angolok békekészségének bizonyítása érdekében. Lichnowsky 1916-ban írta könyvét; a könyvben élesen bírálta a háború előtti utolsó évek német politikáját, továbbá helyeselte az antant propagandája által hangoztatott háborús jelszavakat, és diplomata létére beleesett abba a hibába, hogy nem kételkedett ezeknek őszinteségében. Nyíltan vallotta könyvében, hogy Németországban a halottak uralkodnak az élőkön és éppen ezért meg kell valósulnia az antant nemes hadicéljának: Németország demokratizálásának.

Lichnowsky szinte öntudatlanul vált nemzetének árulójává, sőt mai napig is sokan akadnak, akik kétségbevonják, hogy ártani akart volna Németországnak. Tudniillik bebizonyított tény, hogy feljegzéseit nem szánta a nyilvánosságnak; csupán az volt a célja velük, hogy néhány politikai barátja, főképpen a már említett Richard Witting előtt igazolja politikai magatartását, amelynek az volt a célja, hogy Németország és Anglia megértse egymást. Bizalmas olvasásra átadta a kéziratot Witting titkos tanácsosnak, aki 1917 júliusában bizalmasan továbbadta von Beerfelde kapitánynak. Ez az ember mély vallásos érzésű, fanatikus igazságkereső volt és valami szent ügynek akart szolgálatot tenni, mikor saját felelősségére 50 példányban sokszorosította és szétküldte a legkülönbébb pártállású politikusoknak. Innen kezdve lavinaszerűen nőtt a könyv példányszáma, úgyhogy szeptember elején állítólag már 2000 példány forgott közkezen.

Ezeknek a rajongóknak és pacifistáknak a társasága most elérkezettnek látta az időt, hogy a könyvet külföldön is elterjessze. 1918 februárjában a propagandaelhárító szolgálat kétezer példányt foglalt le egy berlini pincében; ezek a példányok Svájcba voltak szánva. Ezek már nyomtatott példányok voltak, ezzel a címmel: «Die Schuld der deutschen Regierung am Kriege». Jobban sikerült az a kísérlet, amelynek során Hanssen birodalmi gyűlési képviselő segítségével Dániába sikerült példányokat átcsempészni. Maga Lichnowsky 1918 március 5-én levelet intézett Hertling birodalmi kancellárhoz és a bizalmával való hallatlan visszaélésnek minősítette könyvének sokszorosítását és terjesztését. Viszont Hanssen képviselő egyik barátja előtt a herceg úgy nyilatkozott, hogy nagyon meg van elégedve könyvének elterjedésével. Mikor a könyv külföldön is megjelent, számos oldalról követelték, hogy bűnügyi eljárást indítsanak a herceg ellen. Különösen Ludendorff tábornok dolgozott ebben az irányban s maga II. Vilmos császár is helyeselte ezeket a lépéseket. Az igazságügyi hatóságok azonban megtagadták az eljárás megindítását azzal a megokolással, hogy a hercegnek semmi része sincs a könyv kiadásában. A porosz urakháza mégis kizárta tagjai közül Lichnowskyt.

Azokat, akik a könyv terjesztésében résztvettek, a haditörvényszékek felmentették.

Amint a könyv külföldön megjelent, az antant propaganda rögtön rávetette magát és gondoskodott róla, hogy a legszélesebb körökben elterjessék. Ez különösen az angol kormánynak volt érdeke. Lord Beaverbrook május 9-én kijelentette az alsóházban, hogy Lichnowsky emlékirata, különösen Anglia ipari vidékein, már több mint négymillió példányban forog közkézen. A munkaügyi minisztérium valószínűnek tartotta, hogy a könyv megjelenése volt a főoka az akkoriban fellépett sztrájkok megszűnésének. Kétségtelen, hogy a könyv igen nagy mértékben fokozta az angol nép erkölcsi ellenálló erejét.

Természetesen az angolok minden eszközt megragadtak arra, hogy a könyvet Németországban is minél nagyobb mértékben elterjessék. Campbell-Stuart a Crewe House titkairól írt könyvében csodálkozással állapítja meg, hogy az angolok ebben a terjesztésben semmi jelentékeny akadályra nem találtak. Az admirális már május elején jelentette, hogy körülbelül 10.000 példányt sikerült bejuttatni Németországba. A könyv Németországba szállítását nagyban megkönnyítette a legfőbb cenzurahivatal az a határozata, amellyel úgy intézkedett, hogy a könyv Németországban nyomható és terjeszthető, hiszen

Lichnowsky herceg.

már úgyszólván ismeretes a tartalma Németország legszélesebb rétegeiben. A német hatóságok csak akkor eszméltek magukra, mikor a könyv külföldön óriási visszhangot keltett és nagyban megerősítette a Németország elleni hangulatot. Most már megtiltották a könyv behozatalát és egyúttal elrendelték a fellelhető példányok elkobzását. Ezentúl tehát az angoloknak nem maradt más hátra, mint repülőgépekről ledobálni a német állásokba. Erre a célra két röplapon foglalták össze az emlékirat tartalmát és mintegy százezer példányban ledobták a német állások felett; később még százezer példányt juttattak így a német katonák kezébe. Az egyik német altiszt vallomása szerint ezek a röplapok különösen nagy hatással voltak a német katonák

hangulatára. A franciák minden erejüket latbavetették, hogy tőkét kovácsoljanak maguknak Lichnowsky könyvéből. Svájcban kitalakú könyvben adták ki és 1918 őszén óriási példányszámban dobták le az állások felett. Az Egyesült Államokban a Creel-féle propagandairoda Lichnowsky herceg röpiratba foglalt emlékiratait több mint 660.000 példányban terjesztette el.

Lichnowsky iratainak óriási hatását nagyban fokozta az, hogy éppen ebben az időben kerültek nyilvánosságra dr. Muehlon nyilatkozatai a német háborús felelősségről. Dr. Wilhelm Muehlon a Krupp-művek igazgatóságának tagja volt és lelkiismereti okokból mondott le állásáról és költözött Svájcba, ahol hamarosan összeköttetésbe került a pacifista körökkel. 1917-ben körlevelet intézett a vezető német személyiségekhez és ebben kifejtette pacifista álláspontját. Ez a körlevél széles körökben ismeretessé vált és nyilván az antant propaganda korán felfedezte és értékesítette, mert már a következő évben mindig ott találták a Németországba becsempészett Lichnowsky példányokban. 1918-ban ezenfelül még három műve jelent meg Muehlonnak a francia propagandahivatal kiadásában; mind a három a háborús bűnösség kérdésével foglalkozik. Ezekben a műveiben meggyőződéses pacifistának mutatkozik és azt a meggyőződését fejtegeti, hogy Németország politikája és hadvezetése elmaradott, szóval, hogy Németország rossz ügyet védelmez. Ezeket az iratait francia repülők a német hadállások fölött le is dobálták.

Muehlonnak mégis az volt a leggyászosabb szerepe, amellyel a német császár személye ellen harcba szállt. Az antant propaganda a német császár személyét korán belevonta lázító hadjáratába, de mindig óvakodott attól, hogy a katonák monarchikus érzelmeit megsértse. Bizonyosága ennek például az a röplap, amelyet maga Waltz írt 1914 szeptemberében. Ebben a röpiratban, amelyet 50.000 példányban dobáltak le, még azt állítja a francia légi-propaganda legügyesebb embere, hogy a német császár, mikor északi útjáról visszatért, megdöbbenéssel látta, hogy az események a háborúig fejlődtek s őt is úgy magával ragadták, úgyhogy már nem tehetett semmit a béke érdekében. Így tehát még békeszeretőnek mutatják be a császárt. Ebben az időben általában így beszélnek róla a röpiratok. Campbell-Stuart írja nevezetes könyvében, hogy az 1918. évi londoni propaganda-konferencián elhatározták, hogy a Hohenzollern-dinasztia elleni támadásokat úgy fogják intézni, mintha azok mind német forrásból származnának. Ezt annál könnyebben meg is teheték, mert 1917 óta bőven állt német anyag rendelkezésükre. Elsősorban Siegfried Balder iratai voltak azok, amelyek teljesen elkeseredetten és durván támadták a császárt és a császári házat és ezzel az éles hangjukkal új korszakot is jelentettek a francia propaganda történetében.

A német elhárító szolgálatnak az egész háború alatt nem sikerült megállapítania, hogy ki rejtőzik a Siegfried Balder álnév alatt. Megbízottját, aki ebben az ügyben nyomozott, tévútra vezették. Csak a háború után sikerült bizonyos adatok összevetésével, főleg Waltz emlékiratainak alapján megállapítani, hogy Balder neve alatt minden valószínűség szerint dr. Wilhelm

An die deutschen Soldaten ! Es ist nicht war

dass wir, Franzosen, die deutschen Gefangenen erschossen oder misshandeln.

IM GEGENTEIL,

unsere Kriegsgefangenen werden gut behandelt, und bekommen gut zu essen und zu trinken.

Diejenigen von euch, die dieses erbärmlichen Lebens überdrüssig sind, können sich ohne Angst den französischen Vorposten unbewaffnet melden.

Sie werden dort gut empfangen werden.

 Nach dem Krieg, darf jeder wieder nach Hause.
An die DEUTSCHEN und POLNISCHEN Soldaten

Das Russische Heer hat soeben einen grossen Sieg davongetragen. Es ist in Ostpreussen eingedrungen und Schlesien wird bedroht.

Die Russen marchieren auf THORN und KRAKAU, die Oesterreicher fliehen mutlos nach den hohen, mit Schnee bedeckten Karpathen.

DEUTSCHE SOLDATEN,
eure Verluste sind ungeheuer und eure Anstrengungen nutzlos.

POLNISCHE SOLDATEN,
der Zar wird das gegebene Wort halten. Er wird POLEN in seiner Einheit wiederherstellen. Kämpft nicht länger gegen die mit den Russen verbündeten Franzosen, die euch befreien und als Brüder betrachten.

Alle, welche die Waffen niederlegen, werden von den Franzosen in Städten mit einem milden Klimat gut behandelt und reichlich gepflegt.

Németnyelvű francia röplap.

Eckstein müncheni ügyvéd rejtőzik. Waltz emlékirataiból olyan érdekes adatok jutottak tudomásunkra, amelyek teljes mértékben felvilágosítanak az állítólagos Balder jelleméről s azokról az okokról, amelyek gyalázatos propagandairatai szerkesztésére indították; megtudjuk, hogy bajorországi ember,

hadifogságban volt, azonban Waltz nem árulja el a nevét. Az emlékiratoknak számos ilyen közvetett adata alapján, különösen egyes német hadifoglyok vallomásából, joggal lehetett most már következtetni Eckstein személyére. Eckstein 1916 október 12-én Saint Mihiel-nél átszökött a franciákhoz, akik az etampesi fogolytáborban helyezték el. Itteni fogolytársai vallják, hogy a táborban forradalmi propagandát indított a Hohenzollernek ellen és a mellett kardoskodott, hogy Németországot köztársasággá kell alakítani. Fogolytársai azt is tudták róla, hogy a francia propagandaszolgálat számára ilyen röpiratokat szerkesztett abból a célból, hogy azokat Németország belsejében ledobálják. Tudták róla azt is, hogy svájci forradalmi elemekkel áll összeköttetésben. Sőt tudták róla már a háború alatt a német katonai hatóságok is, hogy a franciák külön szobát bocsátottak rendelkezésére, ahol irodalmi munkásságát folytathatta és hogy 1917-ben Etampesből négy más társával együtt Fort Sucybe vitték. Ott dolgozott a francia propagandaszolgálat érdekében és a franciák kivételes bánásmódban részesítették, még azt is megengedték neki, hogy polgári ruhában autón bemenjen Párizsba. Párizsban, mint Waltz beszéli, több ízben látták francia propagandatisztek társaságában, akik megmutogatták neki a várost, hogy lássa a nép hangulatát és az élelmiszerellátás tökéletességét, és így mint szemtanú kedvező tudósításokat írhasson Németországba a francia állapotokról. Párizsi benyomásairól írt cikkei természetesen a Freie Zeitungban jelentek meg, amelyből a Das freie deutsche Wort is átvette őket. Végül Waltz emlékirataiból végképpen kiderül Balder és Eckstein azonossága annak a karrikatúrának alapján, amelyet Waltz rajzolt az öt német hazaárulóról, amint a francia propagandatisztnél jelentkeznek; a kép aláírása: «Az első német köztársasági hadsereg». A képen Eckstein világosan felismerhető. Érdekes, hogy a francia propaganda ugyan a leggyalázatosabb és legízléstelenebb, egyúttal pedig a leggyűlölködőbb szolgálatra használta fel Ecksteint, és Waltz mégis meglehetősen gúnyosan beszél róla emlékirataiban. Elmondja, hogy fantaszta, akinek az a rögeszméje, hogy ő hivatott a német császárt letaszítani trónjáról és elfoglalni a német köztársaság elnöki méltóságát. A francia propagandának természetesen kapóra jött ez a határtalan köztársasági lelkesedés, valamint Eckstein írói készsége, egyébként azonban nem vette őt komolyan. Természetesen írói működése elején ő is hangosan követelte a hadisarc és hódítások nélküli békét, azonban a végén rá kellett jönnie, hogy a francia propagandaszolgálat, s főképpen Waltz, bolonddá tette. 1918 nyarán duzzogva visszavonult, éppen akkor, mikor a francia propagandának többé már nem volt szüksége rá. Ezek után az egyes fogolytáborokban szóbeli propagandát folytatott a német császár ellen, azonban a német katonák annyira felháborodtak ellene, hogy kénytelen volt menekülni. A német hadbíróság szökés és hazaárulás miatt távollétében megindította és be is fejezte ellene az eljárást.

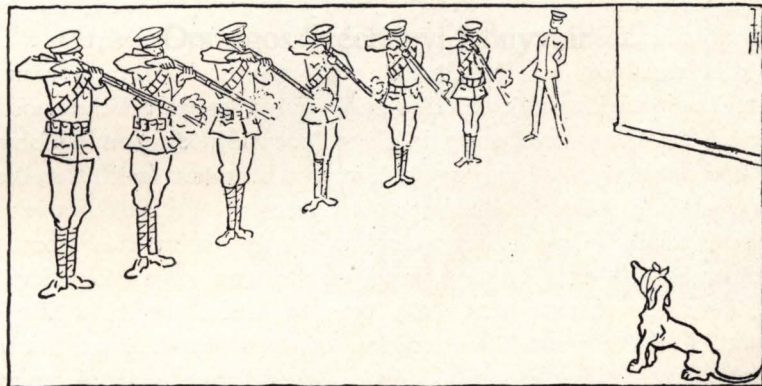
Eckstein szökése után egy hónapra már a leglázásabban működik abban a propagandalapban, amelyet a franciák adtak ki német nyelven a német

„Ein deutscher Dachshund! Er hat mit seinem Schwanz dem Zeppelin ein Zeichen gegeben!“

„Verdammt deutscher Spion!“

„Feuer!!!“

Német karrikatura az angolok kémiszonyára.

katonák számára (Kriegsblätter für das deutsche Volk, amelynek később Das freie deutsche Wort volt a címe). Ebben a lapban Eckstein cikkei, különösen 1917 óta rendkívül nagy mennyiségben jelentek meg és jellemző volt rá, hogy zsidó létére, aki Németország és minden német hagyomány megsemmisítésére törekedett az antanttal karöltve, ezekben az írásaiiban mégis

a Siegfried álnevet használta. A német front felett nem csupán röpiratait, hanem verses műveit is terjesztették, amelyekben meglehetősen sallangos és cifra frázisokkal lázította a katonákat feljebbvalóik és a történelmi osztályok ellen. Röpiratainak aláírása sokszor ez volt: Francia fogságban lévő német demokraták egyesülete. Waltz emlékirataiból tudjuk, hogy ennek és a más hasonló nevű egyesületeknek mindössze nyolc-tíz tagjuk volt. Ennek a köztársasági egyesületnek székhelye Sucy-erődben volt, ott, ahol Eckstein és négy fogolytársa folytatta munkáját. A francia propaganda ezeket a röpiratokat német hadifoglyokkal szedette és nyomatta ki, és érdekes még az az adata is, hogy éppen Eckstein «Sturmläuten» című verseskötete volt az első röpirat, amelyet fekete-vörös-arany szalaggal kötöttek át és dobtak le a német sorokba. Később a franciák által szerkesztett németnyelvű tábori újság fekete-fehér-vörös szalaggal jelent meg, amelyen a német birodalmi sas is ott ékeskedett.

Ugyanebben az időben kezdték ledobálni Ecksteinnek a német császár ellen írt első gúnyiratát, amelynek ez volt a címe: «II. Vilmos, egyelőre német császár, vádat emelünk ellened». A katonai hatóságok körében óriási feltűnést keltett az a durva hang, amely ezúttal először hangzott fel ilyen rikító és ízléstelen módon az ellenséges táborból. A katonai hatóságok annyira felháborodtak ezen, hogy kiadták a parancsot: olyan ellenséges repülőket, akik efféle lázító és sértő tartalmú röpiratokat dobálnak le, elfogatásuk esetén feltétlenül haditörvényszék elé kell állítani. Ez nem akadályozta meg az antant légi propagandaszolgálatát abban, hogy sűrű egymásutánban le ne dobálja Eckstein ezután következő gyalázkodó műveit. Legközelebbi röpiratában választásra hívja fel az olvasót: vagy a császárt és a háborút, vagy a köztársaságot és a békét kell választani; felhívta a német hadifoglyokat, hogy alakítsanak köztársasági német sereget Franciaországban, a harcoló német katonákat pedig felhívta, hogy lőjjék agyon feljebbvalóikat, pusztítsák el a fegyver- és lőszergyárat, a raktárakat és készleteiket. Egyúttal pedig csábítja őket a szökésre, s azzal kecsegteti a szökevényeket, hogy nemsokára diadallal fognak visszatérni a hazába, mint Németország megmentői. Azonban az a felfordulás, amelyet Eckstein olyan közeli időre várt és jósolt, nem következett be. Ő már 1917 tavaszára jósolta a közeli német forradalmat, utolsó röpiratában azonban, amelyet 1918-ban írt, határozottan érezni a türelmetlenséget és a csalódást: «Rosszabbak vagytok, mint a rabzolgák, bolondok vagytok, örültek vagytok, — támad rá a német katonákra — rothadtak vagytok a csontotok velejéig». Ezt a röpiratot is sokezer példányban terjesztették. Végül azonban Ecksteinnek is ugyanaz volt a sorsa, mint a többi német emigránsnak, akik hazájuk ellen dolgoztak: a francia propagandaszolgálat eldobta őket magától, miután reményeikben, vágyaikban és ambícióikban már előbb keservesen csalódtak.

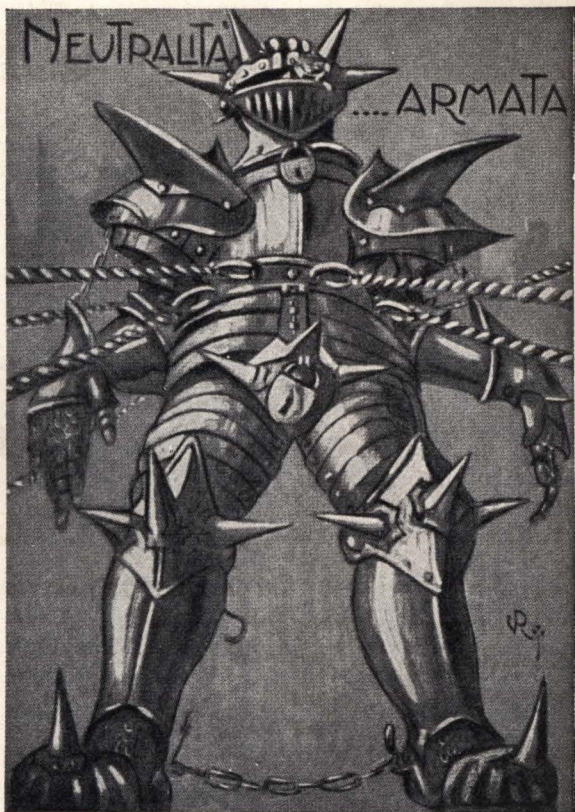
Megállapíthatjuk, hogy ez a propaganda oly egyoldalú, annyi ferdítéssel

és annyi hamis adattal állítja be Németország szerepét a háborús felelősség kérdésében, hogy elfogultságát még az antant legcélzatosabb propagandája sem múlta felül soha. Hogy milyen értékes fegyverek voltak az emigránsok iratai az antant propaganda kezében, mutatja az a körülmény, hogy — mint említettük — egészen apró alakban, hártyapapírra nyomva, léggömbök útján sok százezer példányban terjesztették a központi hatalmak országaiban.

Így érthető, hogyan tudta az antant propaganda az egész világ közvéleményét a központi hatalmak ellen hangolni; érthető, hogy sikerült meggyőltetnie Németországot és a monarchiát az egész világgal; és érthető, hogy sikerült olyan légkört teremtenie a béketárgyalások idejére, amellyel biztosította a központi hatalmak teljes vereségét.

Kitűnően használta céljaira az antant propaganda az időnkint megnyilvánuló békehangulatot is, amelyet nagy részben ő maga készített elő és ezzel kapcsolatban azokat a békeajánlatokat, amelyek a központi hatalmak részéről időnkint az antanthez érkeztek. Ezek között jelentőségénél és jellegénél fogva legkomolyabb volt IV. Károly király békeajánlata, amelyet Sixtus

herceg, a királyné öccse, a francia hadsereg tisztje közvetített. A béketárgyalások, amelyeket titokban folytattak, sajnos, nem vezettek pozitív eredményre, azonban hatásuk óriási volt. Az antant — ez hamarosan kiderült — nem vette komolyan a béketárgyalást, mert nem akart a központi hatalmakkal mint egyenrangú felekkel tárgyalni, hanem diktálni akarta a békét. Ezt a szándékát természetesen gondosan eltitkolta, de a béketárgyalásokat páratlan ügyességgel újból arra használta fel, hogy a központi hatalmak katonaságának és polgári lakosságának a háború

A harcrakész, de tehetetlenségre kárhoztatott Olaszország. Olasz propaganda levelezőlap.

sikerébe vetett bizalmát aláássa. Már napok mulva hangos volt a világ sajtója és szinte egyhangúlag azt hirdette, hogy a békeajánlat nem egyéb, mint a központi hatalmak kimerültségének és gyöngeségének kézzelfogható jele. Ez a nézet még a központi hatalmak lakosságának körében is hitelre talált. A hiba ott volt, hogy nem tapasztalt diplomaták vezették ezeket a tárgyalásokat, hanem maga a király, a királyné és Sixtus herceg, tehát amatőrpolitikusok, akik nem számoltak azzal, hogy az ilyen tárgyalások főfeltétele a gyors cselekvés és az ilyesminek csak akkor szabad kiszivárognia, amikor már bizonyos, hogy napok, vagy inkább órák alatt kész a megegyezés. Ellenkező esetben az a veszély fenyeget, ami itt is bekövetkezett, hogy saját katonaságunkat és népünket demoralizáljuk.

Ezzel kapcsolatban kell megemlítenünk, hogy az antant propaganda-szolgálatának éppen azért volt mindig különös gondja a háború borzalmainak ecsetelésére, hogy ezzel is elősegítse az országokban a pacifista hangulatot. Egymásután repültek fel a pacifista jelszavak; már a háború közepe táján a pacifista elveket valló szocialisták is kongresszusra gyűltek össze, hol Svájcban, hol az északi államokban; pacifista jelszavak kóvályogtak a levegőben és ezektől a bizalmukat vesztett és csüggedő emberek hamar megköttyösödtek. Világtörténelmi nevezetességű, rikító példája ennek a métélyező antant propaganda-befolyásnak az a nyilatkozat, amelyet a háború után közvetlenül kitört magyar forradalom hadügyminisztere mondott nyilvánosan a katonák arcvonala előtt, a legnagyobb veszély idején: «Nem akarok katonát látni».

Az angol közmondás azt mondja, hogy ha a háború kitör, első áldozata mindig az igazság. A háborús propaganda teljes mértékben igazolja ezt a közmondást; és ez nem csupán az antant propagandájára érvényes, hanem minden ország propagandájára. Mindössze annyi a különbség, hogy az antant propaganda az egész világot behálózta és félrevezette. Különösen szigorúan nyilatkozott a háborús propagandáról Richard B. Rowan angol író: «Mikor az ágyúk füstje már régen eloszlott, a hazug és megtévesztő propaganda gőze még mindig ott lebegett Európa felett. Nemcsak áldozatait tévesztette meg, hanem még önmaguk előtt is elfátyolozta az igazságot. 1915-től 1920-ig, szóval mindössze 5 esztendő alatt, túlszárnyalta a propaganda a nagyhangú és öblöstorkú választási hadjáratok minden hazugságát. Annyi hazugságot, annyi hamisított tény és statisztikát még nem látott a világ, mind amennyi ezen az úton forgalomba került. A szédelgés valóságos pergőtüze zúdult mind az öt világrészre». Háború idején az igazság felderítését egyesek talán azzal igazolják, hogy az is harci eszköz és háborús szükségesség; a francia propaganda ezt az álláspontot foglalta el. Viszont az angol propaganda szüntelenül hangoztatta, hogy minden szava tiszta igazság, ebben az esetben azonban meg kell mondanunk, hogy a legnagyobb képmutatással dolgozott, hiszen ismételtlen és igen sűrűn bebizonyosodott, hogy a legelvetemedettebb hazugságokat terjesztette.

Maurice Bourgeois francia tudós, aki maga is részt vett a Németország ellen indított francia propagandahadjárásban, elismeri, hogy a propaganda-röplapok útján egyszerűen megcsalták a német népet, de hangoztatja, hogy ezt az eljárást igazolja a háborús kényszer és a siker. A háború elején még megtörtént, hogy a francia röplapok némi igazságot is tartalmaztak. A franciák németnyelvű propaganda újságja 1915-ben még ezt írja: «A szövetségesek egységesek abban az elhatározásukban, hogy csak akkor hagyják abba a harcot, ha teljes eredményt érnek el». Néhány nappal később így ír: «A harcot mindaddig kell folytatnunk, amíg Németországot pénzügyi és kereskedelmi tekintetben is teljesen meg nem semmisítjük». Mióta Waltz belépett a francia

Olasz karrikatura Németországra.

légi propaganda szolgálatába, az efféle őszinte nyilatkozatok megszűntek. A francia propaganda most azt a jelszót adta ki: hogy célja megszabadítani a német népet a militarizmustól. Ehhez a jelszóhoz mindvégig hű is maradt. 1916-ban röplapokat dobtak le Berlinben, amelyek hangoztatták, hogy az antant hadicélja a német nép felszabadítása. Később megkönnyítették a francia propaganda dolgát az emigráns németek, akik Franciaországot, mint a szellemi és politikai haladás fellegetőjét, mint a német szabadság harcosát ünnepelték. Magasztalták Franciaországot, mint a demokrácia és az emberi eszmények zászlóvivőjét. Így írt Eckstein és így írt Krause is: nem a megtévesztett német nép ellen harcolunk, hanem azok ellen, akik elnyomják és leigázzák. A francia propaganda százezerszámra dobáltatta le ezeket a német röplapokat, amelyek sűrű fátyolba burkolták a francia hadvezetőség valóságos hadi-

céljait. Waltz azzal mentegeti a francia kormányt, hogy ezt a tudatos csalást ő maga követte el munkatársaival és a kormány ezért nem felelős; csakhogy ennek ellentmond az, hogy ő nem mint magánszemély dolgozott ebben az ügyben, hanem mint a Service de la propagande aérienne tisztviselője. Ez a szervezet a francia vezérkartól függött és minden röplapot bizottság vizsgált át. Henry Wickham Steed azt írja emlékirataiban, hogy a Crewe House propagandájának alapelve az volt, hogy mindig hű maradjon az igazsághoz és ugyanezt állítja Campbell-Stuart is a Crewe Houseról írt könyvében. Ezeket az állításokat azonban maguk a szövetségesek sem vették komolyan és tudták, hogy ennek éppen az ellenkezője igaz. Az angol propaganda röplapjain pacifista eszméket hangoztatott, a népek kibékülését és az igazságosságot. Ilyen mondatok szerepelnek ezeken a röplapokon: «Az antant seregei a demokráciáért harcolnak, az emberek és a nemzetek egyenlő jogaiért, békéért és emberiségért, a szabad népek szövetségéért, a jogért és igazsáért. Viszont a németek a világhatalomért küzdenek, a vérrel és vassal megszilárdított hatalomért, az arisztokrata osztályok, a zsarnoki bürokrácia és az uzorás milliomosok uralmáért».

Lloyd George egyik beszédében, amelyet 25.000 példányban dobtak le a német állásokba, ezt mondja: «Ha Németország valóban demokratikus alkotmányt fogad el, akkor ez nagyban meg fogja könnyíteni a demokratikus és megegyezéssel békekötést». Mikor azonban nem kellett többé tartania a leverett Németországtól, cinikus módon éppen az ellenkező értelemben nyilatkozott: «Most leterítettük őket, most azt tehetjük, amit akarunk». Ennél fogva elsősorban Lloyd George felelős azért, hogy a német népet gyalázatosan megcsalták. Ebben a felelősségben osztoznak vele azok, akik a Crewe Houseban a német röplapokat szerkesztették. Míg Németországot le nem verték, mindig azt hangoztatták, hogy ha lemond hódító szándékáról, tisztességes békét kaphat, mert az antant nem a német nép ellen harcol; egyáltalán az antant propaganda mindig élesen megkülönböztette egymástól a német népet és kormányát és mint mondtuk, igyekezett éket verni közéjük. Mikor azonban a németek fegyverszünetet kértek, ami egyértelmű volt leveretésükkel, már így beszélt az angol propaganda: «A népeknek meg kell bűnhődniök kormányaik hibáiért és bűneiért». Az a körülmény, hogy Németország áttért a demokratikus kormányformára, egyáltalán semmi hatással nem volt az antantra. Sőt, ekkor az antant propaganda nyíltan hangoztatta, hogy a megegyezéssel béke nincs érdekükben az antant hatalmaknak; a német népnek meg kell tudnia, hogy súlyos áldozatokat kell hoznia a világbékéért. Így a hazug ígéretések mögül egyszerre kibukkant a meztelen és rideg igazság.

Az amerikai propaganda vezetőségét maga Wilson utasította, hogy sohase tévessze szem elől az igazságot, azonban maga Wilson is nagyban hozzájárult a német nép félrevezetéséhez. Nyilatkozatait és beszédeit rengeteg mennyiségben dobálták le a német állásokba. Ezekben még így beszél: «Nem akarunk ártani Németországnak, nem akarjuk csorbítani hatalmi

állását, azt akarjuk, hogy az új világban egyenlő jogú tagja legyen a népek szövetségének». A német demokraták amerikai szövetsége még bőségesebben ontotta ígéreteit: «Az egész amerikai nemzet becsülete a biztosíték arra, hogy a német nép és Németország semmiféle kárt nem fog szenvedni és ennek egyetlen feltétele, hogy fegyvereiteket fordítsátok a császár ellen és egyúttal adjatok magatoknak szabad demokratikus alkotmányt». Creel legfőbb feladatának tekintette, hogy meggyőzze a világot Amerika idealizmusáról és Németország bűnösségéről. Ilyen körülmények között egyáltalán nem csodálatos, ha azt látjuk, hogy az amerikai propaganda röplapjai híján vannak minden tárgyilagosságnak.

Különösen érdekes ebből a szempontból annak a hivatalosan kiadott okmánygyűjteménynek a története, amely a *The German-Bolsevik Conspiracy* (Német bolseviki összeesküvés) néven jelent meg. Az amerikai propaganda-bizottság ebben az esetben hamisítók áldozata lett és mázsás hazugságokat terjesztett el az egész világon. Ezeket a hamisításokat Edgar G. Sisson közvetítette Amerikába. Sisson Oroszországban tartózkodott, mint Wilson propaganda-megbízottja és az volt a feladata, hogy az elnök beszédeit és nyilatkozatait orosz és német nyelven terjessze. Pétervárott az 1917 év telén óriási összegért megvásárolta bizonyos ellenforradalmi csoportoktól azokat az okmányokat, amelyek állítólag igazolták, hogy a szovjet vezetői, főképpen Lenin és Trotskij, Németország megfizetett ügynökei és a német vezérkar utasításai szerint kormányoznak. Ezek az okmányok, amelyek állítólag az orosz kormány, a német vezérkar és a német Nemzeti Bank hivatalos iratai voltak, durva hamisítványoknak bizonyultak. Már az okmányok külső kiállítása is meggyőzhetett mindenkit arról, hogy merőben eltérnek a német és orosz hivatalos iratok hangjától és formájától, ezenfelül tele voltak ténybeli tévedésekkel és ellentmondásokkal, továbbá durva nyelvi hibákkal. Sisson táviratilag közölte az okmányok tartalmát az Egyesült Államok kormányával, s magukat az okmányokat magával vitte Amerikába. Az amerikai kormány engedélyt adott a közlésre, 1918 szeptemberében meg is jelentek és óriási feltűnést keltettek. Általában a világsajtó hitelt adott a csalásnak, de már korán hangzottak fel kételkedő nyilatkozatok és tekintélyes lapok hangoztatták, hogy az egész okmánygyűjtemény rossz tréfának látszik. Maga a szovjetkormány is nyilatkozott, hogy az okmányok gyalázatos hamisítványok, sőt kétségbevonta Sisson és az amerikai kormány jóhiszeműségét. Az amerikai propagandabizottság mégis kiadta a gyűjteményt, mégpedig az okmányok facsimilejével együtt. Hogy pedig fedezze magát, Franklin Jameson és Samuel Harper amerikai történettudósoktól, a nemzeti történelmi bizottság tagjaitól szakértői véleményt kért. A szakértői vélemény úgy hangzott, hogy a német okmányok formailag aligha hitelesek, azonban az orosznyelvű okiratok valódiságában nincs okuk kételkedni.

Amint a gyűjtemény megjelent, azonnal 130.000 példány fogyott el belőle az Egyesült Államokban, magában Oroszországban 100.000 példány.

Mikor a fegyverszünet után Creel Prágába tette át működése színhelyét, az okiratgyűjteményt lefordították cseh, lengyel, magyar, horvát és ukrán nyelvre és ezeken a nyelvterületeken is elterjesztették. Természetes, hogy a gyűjtemény a Freie Zeitung jóvoltából hamarosan Svájcban is megjelent német nyelven és Németországban olyan hatást keltett, hogy például a Berliner Tageblatt és még néhány más lap, komolyan hitelesnek is tartotta. Az érdekelt német hatóságok sorra nyilatkoztak és keményen tiltakoztak az okiratok valódisága ellen és kijelentették, hogy ilyen okiratokat sohasem írtak alá, ilyen szövetség sohasem volt és már-már úgy látszott, hogy az okmányok valódiságának legendája szétfoszlik. Sajnos, még a háború után is akadtak emberek, akik védelmezték az okmányok valódiságát, sőt Amerikában 1928-ban egyes törvényszékek bizonyítékokul is elfogadták ezeket a hamisítványokat. Az amerikai kormány mind a mai napig elmulasztotta, hogy világhírességet teremtsen ebben az ügyben, ami érthető is, hiszen a komoly és tárgyilagos vizsgálat rendkívül szomorú fényt vetne az amerikai kormány hiszékenységre és azokra az eszközökre, amelyekkel propagandája a háborúban dolgozott.

A háború egész ideje alatt az angol propagandaszolgálat hazugságyára működött a legkifogástalanabbul. Az angol propaganda-központban külön hivatal volt, amely egyesegyedül irányzatos, félrevezető, hamis és hazug hírek gyártásával foglalkozott és ezek a hírek nem csupán a hadviselésre és politikára, hanem kereskedelmi és pénzügyi műveletekre is vonatkoztak. Mindjárt az ellenségeskedések kezdetén, 1914 őszén, elhatározta az angol propagandaszervezet, hogy óriási arányú misztifikációval megtéveszti a német vezérkart a maga igazi céljai felől. Ez a misztifikáció reményen felül sikerült. Ez talán a legtipikusabb példája a hamis katonai hírek terjesztésének; eredménye az volt, hogy az ellenség nagyarányú csapatmozdulatokat és csapateltolásokot végzett, hogy felkészülve várja azokat a támadásokat, amelyeket az angol propaganda hazugságai előre bejelentettek. A dolog lényege az volt, hogy elterjesztették Németországban azt a teljesen alaptalan hírt, hogy az angol flotta titokban partra akar szállítani Németországban néhány hadosztályt, amelyeket ebből a célból elvont a francia árcvonalból. Hogy a német hadvezetőség hitelt adjon ennek a hírnek, nem volt elegendő csupán világgá röpíteni, hanem el kellett hitetni vele, hogy az angol kormány már csakugyan elkezdte az előkészületeket arra, hogy Hannover ellen támadást intézzen.

Ennélfogva első dolga volt a propagandahivatalnak, hogy hamis katonai parancsokat gyártott a főparancsnok aláírásával, továbbá a doweri kikötőben szállítóhajókat összpontosított abból a célból, hogy az állítólagos csapatokat Németországba szállítsák, a hadihajórajnak pedig kiadta a parancsot, hogy végezzen bizonyos felderítő műveleteket, amelyek azt a látszatot keltik majd, mintha csakugyan csapatszállítási kísérletről volna szó. Mikor a német hír-

szerzőszolgálat megszerezte ezeket az okmányokat, amelyek szemlátomást hiteles bizonyítékai voltak a fantasztikus angol kísérletnek, megdöbbsent. Lázas sietséggel lövészárkokat ásított Cuxhavenben, Emdenben és Borkumban, megerősítette a partvédelmet és nehéz tüzérséget összpontosított az állítólag veszélyeztetett partvidéken; ez a tüzérség nagyobb részét messzehordó hajóágyúkból állt. Ezenfelül nyakrafőre szállították a csapatokat erre a hadműveleti területre. Ugyanakkor, ettől függetlenül, az ellenség a nyugati harcvonalon éppen bizonyos átcsoportosításokat hajtott végre, amelyek még jobban valószínűsítették azt a hírt, hogy csakugyan elvontak

Spanyol gúnyrajz az antant tehetetlen erőlködésére.

a francia hadszíntérről néhány angol hadosztályt. Az angol propaganda annyira titokban dolgozott, hogy sem az angol hadügyminisztériumot, sem a francia vezérkart nem értesítette erről a propagandahadjáratáról. És éppen ezért nagy meglepetéssel értesült a Deuxième Bureau, hogy az Északi-tenger partvidékein gyanús német csapatösszpontosítások észlelhetők; ez a hír ellentétben állt a francia vezérkar eddigi hiteles értesüléseivel, amelyek szerint a negyedik német hadtest teljes felszereléssel ott áll Tondern közelében. Ezekből az újabb hírekből tehát a francia vezérkar azt a következtetést vonta le, hogy a német császár, mint valamikor Napoleon, támadást akar intézni Anglia ellen azzal a céllal, hogy csapatokat szállítson partra Angliában és az angolokkal saját földjükön vegye fel a harcot. A francia vezérkar nyom-

ban értesítette az angol hadvezetőséget, amely Kitchenert utasította, hogy készüljön a védelemre; most tehát az történt, hogy az angolok is megerősítették partjaikat és lövészárkokat ástak. Ezzel egyidejűleg az egész országban elterjedt a hír, hogy karácsonykor a németek partra akarnak szállni Angliában. Óriási megdöbbenést és rémületet keltett ez a hír Angliában. És a meglepetés hullámai csak akkor ültek el mind a két oldalon, Németországban és Angliában is, mikor az egész dolog vaklármának bizonyult. Az angol propaganda mindenestre elért annyit, hogy Németország kénytelen volt tekintélyes haderőket elvonni a nyugati arcvonalról.

Ugyancsak 1914-ben röpítette világgá az angol propagandaszolgálat másik ilyen nagyszabású hazugságát. Valahogyan elterjedt Angliában az a hír, hogy óriási orosz hadsereg fog partraszállni a brit szigeteken, elsősorban Skóciában, hogy a nyugati harctérre menjen a szövetségesek megsegítésére. Annyira mentek a propagandaszolgálat emberei, hogy már a táborhelyeket is kijelölték, sőt néhány ügynöküket kozákruhába öltöztették s azok úgy jelentek meg a táborhelyeken, mint a cár seregeinek előőrsei. Nemcsak Angliában terjedt el az orosz hadsereg érkezésének híre, hanem Franciaországban is, és mind a két ország hadseregére rendkívül jó hatással volt. Már részletes híreket is kezdtek terjeszteni és ezek oly hitelre találtak az angol közönség körében, hogy egyesek már bizonykodtak, hogy már látták is az orosz katonákat és beszéltek is velük. 1918 augusztusában felröppent aztán a hír, hogy az orosz csapatszállítmányok már elhagyták Archangelszk kikötőjét és az angol flotta elindult fogadásukra. Magától értetődik, hogy a német kémek hamarosan továbbították ezt a rendkívül fontos hírt Németországba, aminek az volt az eredménye, hogy a német vezérkar rendkívül szigorú óvintézkedéseket tett az Északi-tenger partjain, mert a hírekből arra következtetett, hogy az angolok csak éppen az orosz csapaterősítéseket várják, hogy végrehajtsák a partraszállást Németországban. Az óriási arányú blöff sikerült, hosszú időre megzavarta a német hadvezetőséget és céltalan intézkedésekre kényszerítette.

Mint említettük, az angol propagandaszolgálat nem riadt vissza attól sem, hogy a háborús hírterjesztést pénzügyi célokra is felhasználja. Ebben a tekintetben igen érdekes a skagerraki tengeri csata esete; ez az ütközet 1916 május 31-én folyt le, Jellicoe angol és Scheer német tengernagy hajóhadai közt. Az ütközet nagyjából eldöntetlen maradt, és ez a hír még aznap este titokban megérkezett Londonba. Ekkor a propagandaszolgálat alkalmasnak látta a pillanatot arra, hogy a helyzetet a maga céljaira kihasználja. Az ütközet eredményéről még nem értesült a világsajtó. Az angol propagandaszolgálat megtehetette volna azt is, hogy elsőnek világgá röpít olyan táviratot, amely angol győzelemnek minősíti a skagerraki csatát. Azonban, miután szakértőkből álló értekezletet tartottak, hogy hogyan közöljék a nyilvánossággal a meglehetősen leverő hírt, Sir Ernest Cassle indítványára azt határozták, hogy Amerikába olyan értelmű táviratot küldenek, hogy az angol hajóhadat súlyos vereség érte. Az angol miniszterek nem emelnek szót ez ellen a világ-

Magyar Katonák!

A hatalmas olasz ofenzíva áttörte már az Isonzoi hadsereg frontját Tolmeintól Görzig. Az Olaszok előrefordulnak győzelmesen a Bainsizzai Fensíkon és a Chiapovanoi völgy irányban. A magyar-osztrák leverett hadosztályok futva visszavonulnak. Mi elfogtunk már sok helységet, hegyet és erősített állást, például a híres Monte Santót.

A mai napig elfogtunk már több mint húsz ezer osztrák-magyar katonát és száz meg száz ágyút meg géppuskát is.

Mi ledobjuk ezeket a cédulákat hogy tudjátok már egyszer za igazságot.

1917 Augusztus 24-én.

AZ OLASZOK

Osterreichisch-Ungarische soldaten!

Die grosse italienische Offensive hat nunmehr die Front Eufer Isonzo-Armee von Tolmein bis Görz durchgebrochen und dringt siegreich weiter vor. Auf der Hochfläche von Bainsizza und in der Richtung des Chiapovano Tales verfolgen wir die Resten Eurer zerstörten Divisionen und haben Dörfer, Berge und befestigten Stellungen, darunter den berühmten Monte Santo, eingenommen.

Bis heute haben wir weit über zwanzig Tausend Oesterreicher gefangen genommen und Hunderte von Geschützen und Maschinengewehre eingebracht.

Wir werfen Euch diese Nachrichten zu, weil Eure Führer Euch nicht nur zwecklos niederschlagen lassen, sondern betrügen auch Euch indem sie Euch die Wahrheit verschweigen.

Am 24 August 1917.

DIE ITALIENER

Vojnici austro ugarske vojske!

Velika talijanska ofenziva već je razbila frontu vaše vojske od Tolmina do Gorice, ter i nadalje nanizuje pobiede do pobiede. Na visoravni Bainsičkoj i prama Čepovanskom dolu u petjeri smo za ostatcima vaših uništenih divizija, a napredujući padaju mar. o ruke sela, bregovi, i utvrde, medju kojima, na glasu, Sveta Gora.

Zarobili smo do sada mnogo tisuća ljudi; prisvojili smo si na stotine topova i mitraljeza.

To vam dajemo na znanje, jer vas vaši zapovjednici, ne samo vode u uzaludne krvave bojeve; već vas varaju, tajuci vam istinu i lažuci.

24. kolovoza 1917.

TALJANI.

csalás ellen. A távirat tehát elment és az amerikaiak június 1-én arról értesültek, hogy a skagerraki csata fényes német győzelemmel végződött, az angolokat pedig súlyos veszteségek érték. Az eredmény szinte azonnal mutatkozott: az angol értékeket a newyorki tőzsdén a hír következtében óriási árveszteségek érték, másnap pedig az angol propagandaszolgálat gondoskodott róla, hogy az Intelligence Service a maga ügynökei útján roppant tömegben összevásárolja az elértéktelenedett angol értékeket, természetesen valódi értékük negyed-részéért. A művelet befejeztével aztán helyreigazító táviratot küldtek New-Yorkba; ez a távirat éppen ellenkező értelmű volt, de ez sem az igazságot közölte, hanem azt, hogy a skagerraki csata fényes angol győzelemmel végződött: a németek egyszerűen megfutamodtak és pótolhatatlan veszteségek érték őket. Erre a hírre a newyorki tőzsde hangulata megfordult és az angol értékek ára egyszerre óriási mértékben megnövekedett. A londoni ügynököknek tehát nem maradt más dolguk, mint eladni az előző nap neveltségesen alacsony árakon összevásárolt értékeket. Ez a mestéri művelet az amerikaiaknak jelentékeny veszteségeket okozott, az angoloknak pedig olyan nyereséget hozott, amilyenre alig van példa a pénzügyi spekulációk történetében. Szakértők számítása szerint állítólag 60 millió font volt a tiszta nyereség. Hogy ez a rengeteg pénz kiknek a zsebébe vándorolt, azt sohasem lehetett megállapítani, csak annyi bizonyos, hogy Sir Ernest Cassle ettől fogva Anglia legnagyobb hatalmassága lett.

Az egész háború idején különösen az angol és a belga propagandát jellemezte a gyűlölet és az elkeseredés. Egyik propagandaszolgálat sem riadt vissza semmi eszköztől, semmi tudatos ferdítéstől, hogy céljait elérje. Az angolok például igen jól tudták, hogy Miss Cavell kivégzése teljesen a hadijog szabályai szerint történt, mégis világraszóló propagandahadjáratot indítottak Németország ellen az angol nő kivégzése miatt. Ilyen alkalmakkor mindig gondosan elhallgatták azt, hogy ők maguk, valamint szövetségeseik hány kémnőt végeztek ki a háború folyamán. Egyébként az angol propaganda módszereit, eszközeit és szervezetét kíméletlen őszinteséggel ismerteti Campbell-Stuart «Secrets of the Crewe House» című érdekes munkájában.

Az Egyesült Államoknak volt ugyan idejük megfelelőképpen előkészülni a háborúra, hiszen a háborús felelősség és a hadicélok kérdését már régóta tárgyalták a nagy világlapok, de Amerikának még nem volt ideje és nem volt érdeke megszervezni háborús propagandáját. Az amerikai propaganda lényegileg abban állt, hogy visszhangozta Wilson eszméit és megállapításait a háború jogosságáról és szükségességéről, a demokrácia eszményeinek védelméről. Ennek az egységnek és egyúttal egyszerűségnek köszönheti Amerika, hogy háborús propagandaszervezetét egyetlen ország sem tudta felülmúlni. Fontos volt, mint említettük, hogy az elnök, kormány és nemzet teljesen egységes volt a hadicélok tekintetében és abban az akaratban, hogy mindenképpen a szabadság és a civilizáció eszméinek, tehát az antantnak kell győznie.

Az amerikai propaganda ugyancsak a harmadik háborús év második felében kezdődött, de szívóssága, ereje és hatása révén csakhamar a legelső sorba emelkedett. Roppant hatása volt már magának annak a ténynek, hogy a leghatalmasabb semleges állam magáévá tette az antant ügyét. A háborút Amerika 1917 április 6-án üzenté meg és már április 14-én megalkult Wilson rendeletére a Committée of Public Information, azzal a kettős céllal, hogy a belföldön szítsa a lelkesedést, külföldön pedig hirdesse Amerika

önzetlen szerepét és azt az elszántságát, hogy a háborút mindenképp győzelemre viszi. A bizottság elnöke George Creel, a szenvedélyes és harcias újságíró lett, aki nek mindjárt az elején sikerült elérnie, hogy irodája óriási arányú és erejű felvilágosító hadjáratnak a középpontja lett. Az amerikaiak amúgy is nagy mesterei a reklámnak, tehát ezt a propagandahadjáratot is úgy fejlesztették ki, mint valami nagy üzletet. Mint Hans Thimme mondja «Weltkrieg ohne Waffen» című munkájában: Creel valósággal eladta Amerikának és az egész világnak a háborút, mint valami árucikket. Hogy ez mily találó megállapítás, leg-

jobban bizonyítja az, hogy az információs bizottság filmelőadásaiából, kiállításaiából, irataiból és egyéb működéséből 2825 millió dollárt vett be, vagyis, míg más országok propagandaszolgálata rengeteg pénzbe került, az amerikai propagandaszolgálat óriási jövedelmet is hozott.

Az iroda költségeit az elnök eleinte a rendelkezési alaphoz utalta ki. Creel működését éles bírálat kísérte és a parlamenti pártok hevesen támadták is, attól tartottak, hogy ez a hatalmas sajtó- és propagandaszervezet majd a demokratapárt érdekeit fogja szolgálni. A támadások már annyira mentek, hogy egyes pártok csak abban az esetben voltak hajlandók a rendelkezési

Österreichisch-ungarische Soldaten!

Die Italiener haben Eure gewaltige Schutzlinie Sabotino-Isonzo völlig durchbrochen, und haben dabei die Stadt Görz erobert. 14.000 Soldaten wurden gefangen genommen. Tausende und Tausende Eurer Kameraden sind auf dem blutigen Schlachtfeld gefallen.

Das selbe Schicksal kann Euch auch treffen. Ergibt Euch, wenn sie Euer Leben lieb haben!

9. August 1916.

Austro-Ugarski Vojnici!

Italijani su razbili strasne bojne pruge Stono i njih bijahu austrijanci utvrdili od Sabotina do Soče, jer su zauzeli grad Gorica. 14.000 vojnika 58 divizije palo je u robstvo. Na hiljade loze ljescine.

Udes vasih drugova od Gorice, i vas čeka. Predajte se vojnici austro-ugarski ako vam je do života stalo.

9 Kolovoza 1916.

Magyar Katonák!

Az olaszok keresztül törték a hatalmas Sabotino-Isonzoi védővonalaitokat és elfoglalták Görz városát.

14.000 osztrák-magyar katona esett fogságba. Ezer meg ezer halot bevert elhagyott állásaitokban. Társaitok sorsa titeket is érhet, tehát adjátok meg magatokat ha életetek kedves.

1916 Augustus 9 én.

Olasz röplap.

alapot megszavazni az elnöknek, ha Creelt elbocsátja. Creel a fenyegetés hatása alatt 1918-ban közvetlenül a kongresszushoz fordult irodája költségeinek megszavazásáért. Ez alkalommal külön bizottság vizsgálta meg irodája működését és kiadásait, mire a kongresszus valamennyi pártja elismerte az iroda kiváló eredményeit és megszavazott $1\frac{1}{4}$ millió dollárt az iroda költségeire. Ez azonban csak a belföldi propaganda költségeit fedezte, a külföldi propaganda költségeit ezentúl is az elnök utalta ki a rendelkezési alapból. Ebből az alapból körülbelül 5 és félmillió dollárt kapott az iroda, tehát összesen majdnem hétmillió dollárt. Mint említettük, ebből az összegből 2825 millió dollárt visszaadtak a kincstárnak.

A külföldi propagandát maga Creel szervezte meg és 1918 tavasza óta ennek az osztálynak Edgar G. Sisson lapszerkesztő volt a vezetője. Csakhamar úgy kiépítették a külföldi szolgálatot, hogy minden szövetséges és semleges államban megbízottjai voltak, akik meglehetősen önálló hatáskörrel működtek. Különösen fontos volt ezek közt a párizsi iroda, amely szorosán együtt működött a francia propagandaszolgálattal. A frontpropagandát a katonai hírszerzőszolgálat végezte. Mikor az antant propaganda hatása érezhető volt már a német arcvonalban, Párizsban összegyűltek az angol, francia, belga és amerikai propaganda vezetői és megállapították, hogy a frontpropagandát legeredményesebben azokon a szakaszokon lehet folytatni, ahol amerikai csapatok harcolnak, t. i. abban a hiszemben éltek, hogy a németeket az amerikai csapatok pusztája megjelenése is halálra fogja rémíteni. Ennek a felfogásnak megfelelően az egyes szakaszokon a katonai hírszerzőszolgálat vezetői vették át a propagandát.

Július 14-én Blankenhorn kapitány vezetése alatt hat tisztet küldtek ki Amerikából ennek a frontpropagandának végleges megszervezésére. A küldöttség előbb részt vett a londoni propagandaértekezleten, aztán bevonult a franciaországi amerikai hadiszállásra és már augusztus utolsó napjaiban ledobták az ellenséges lövészárkokba az első röplapokat. Azonban ebben az időben már rohamlépésben haladtak az események és így az amerikai propagandaszolgálat főképpen azzal foglalkozott, hogy Wilson beszédeit és jegyzékeit terjesztette a német lövészárkokban. A propagandaszolgálat nem tudta ugyan utolérni a francia és angol propagandát, mégis sikerült 3 millió röplapot ledobnia a német állásokba. Szigorú parancsot kapott a propagandairroda, hogy a röplapok tartalma mindig teljes mértékben feleljen meg az igazságnak; a tisztektől írt szövegeket még egyszer vizsgálja felül a vezérkar, még akkor is, ha ezzel késlelteti a röplapok ledobálását. Jellemző az amerikai propaganda felfogására az a terv, hogy lövészárk-újságot akartak alapítani, amely két nyelven jelent volna meg: németül és angolul. És éppen azzal kellett volna megnyernie a német katonák bizalmát, hogy az amerikai katonák is ugyanezt az újságot olvassák.

Számos ponton kénytelen volt az amerikai propaganda a francia szervezet segítségét igénybevenni. Viszont «A német demokrácia barátai» elnevezéssel megalakult amerikai egyesület, — amely 1917 decemberében felhívást inté-

Wiener!

Lernt die Italiener kennen!

Wenn wir wollten, wir könnten ganze Tonnen von Bomben auf eure Stadt hinabwerfen, aber wir senden euch nur einen Gruss der Trikolore, der Trikolore der Freiheit.

Wir Italiener führen den Krieg nicht mit Bürgern, Kindern, Greisen und Frauen. Wir führen den Krieg mit eurer Regierung, dem Feinde der nationalen Freiheit, mit eurer blinden, starrköpfigen und grausamen Regierung, die euch weder Brot noch Frieden zu geben vermag und euch nur mit Hass und trügerischen Hoffnungen füttert.

Wiener!

Man sagt von euch, dass ihr intelligent seid, jedoch seitdem ihr die preussische Uniform angezogen habt ihr seid auf das Niveau eines Berliner-Grobians herabgesunken, und die ganze Welt hat sich gegen euch gewandt.

Wollt ihr den Krieg fortführen? Tut es, wenn ihr Selbstmord begehen wollt! Was hofft ihr? Den Entscheidungssieg, den euch die preussischen Generale versprochen haben?

Ihr Entscheidungssieg ist wie das Brot aus der Ukraina: Man erwartet es und stirbt bevor es ankommt.

Bürger Wiens! Bedenkt was euch erwartet und erwacht!

HOCH LEBE DIE FREIHEIT!

HOCH LEBE ITALIEN!

HOCH LEBE DIE ENTENTE!

zett az amerikai németekhez, hogy lelkesen vegyenek részt a háborúban mindaddig, míg el nem érik a célt: Németország demokratizálását, — nem volt valami kellemes segítőtársa az amerikai propagandaszolgálatnak. Munkásságát mindjárt azzal a váddal kezdte, hogy a német kormány bűnös a háború felidézésében s a következő évben már azzal dicsekedett, hogy millió és millió amerikai német tartozik tagjai közé. Azonban ez nem felelt meg a valóságnak. A mozgalom lelke Julius Koettgen volt, szocialista újságok londoni levelezője, ismert író, az egyesület elnöke pedig Franz Sigel, az 1848. évi mozgalmak ugyanilyen nevű amerikai tábornokának fia.

A szervezet európai központja Svájcban volt és csatlakozott a német emigránsok lapjának, a Freie Zeitungnak gárdájához. A szervezet titkárának sikerült összeköttetésbe lépnie a francia propagandaszolgálattal és a francia légipropaganda vállalta is, hogy a «német demokrácia barátainak» röplapjait kinyomatja és a német állásokba ledobáltatja. Az egyesület tagjai természetesen levelekben is küldözgették a röplapokat Németországba és újságokban is igyekeztek minél több példányt becsempészni. Mint említettük, az amerikai németek többsége semmiféle közösséget sem vállalt az egyesülettel és tagjaival és az igazi amerikai hazafiak bizalmát sem sikerült ezeknek a renegát németeknek megnyerniök, még akkor sem, mikor Creel pártfogásába vette őket. A fegyverszünet megkötése után azonnal megszűnt a bizottság működése, Creel és Sisson Párizsba utaztak, hogy a különféle országokban felállított irodákat megszüntessék. Ekkor azonban, mintegy a háborús munka folytatásaképpen, újabb propagandaszervezetet létesítettek, amelynek feladata volt az újonnan alakult középeurópai államok, Csehszlovákia, Ausztria és Lengyelország közvéleményének befolyásolása. Ennek a propagandának székhelye Prágában volt és a bizottság gondoskodott róla, hogy röpiratait cseh-, lengyel és német nyelven terjeszthesse s ehhez a munkájához sikerült megnyernie a cseh és a lengyel kormány támogatását. 1919 június 30-án az amerikai információs bizottság működése teljesen megszűnt.

Valóban a legügyesebb Amerika volt a propaganda folytatásában. Mint Erdős László írja már említett munkájában, Amerika hamarosan túlszárnyalta az angolokat is a propaganda szervezésében és folytatásában. Amerika volt az első, amely központi propagandahivatalt, afféle propagandaminisztériumot szervezett. Amerika egyébként is a reklám és a blöff nagymestere, ezenfelül pedig a korlátlan anyagi segédforrások klasszikus földje. Jellemzők azok a számadatok, amelyek az amerikai propaganda működését megvilágítják: a propagandahivatal megalakulásakor 100 millió dollárral kezdte meg munkáját, 18.000 hírlapot, 11.000 távirati irodát és ügynökséget, 10.000 kereskedelmi kamarát, 30.000 ipari koncern-t, 20.000 üzemet, 10.000 könyvkereskedést, 32.000 bankot, 3500 ifjúsági egyesületet és 1000 hirdetési irodát foglalkoztatott. A filmpropagandára 852.000 dollárt áldoztak, és filmet csak úgy lehetett külföldre kivinni, ha 20% oktatófilm volt köztük, mert éppen ezek az úgynevezett oktatófilmek szolgálták a propaganda céljait. E szám-

adatok láttára úgy tűnik, hogy még egy szervezett és kitűnően dotált német-osztrák-magyar propaganda sem vehette volna fel a versenyt az amerikai propaganda szédítő arányú méreteivel.

A francia propaganda a háború alatt későn kezdődött és nem is folytatták kellő energiával; szervezése meglehetősen tökéletlen volt, hiszen a rend és módszer amúgy sem tartozik a franciák erényei közé. Köztudomású, hogy a német propaganda ugyanezekben a bajokban szenvedett és eleinte még az angol propagandának is nehézségekkel kellett küzdenie. Franciaország helyzete különleges: mindig mestere volt ugyan a kultúrpropagandának, de az offenzív propaganda módszerei még ismeretlenek voltak előtte éppúgy, mint az angolok vagy németek előtt s ezeknek a háború alatt kellett kifejlődniök. Ez a magyarázata annak, hogy a háborús propaganda minden országban éppen a háború utolsó hónapjaiban érte el fejlődésének és tökéletesedésének csúcspontját.

De az ilyen offenzív propagandára békében nem is volt alkalom, hiszen az ilyesminek előfeltétele, hogy az ellenség belsőleg kezdjen felmorzsolódni; viszont a háború első éveiben minden nép győzelmi akarata és ellenállóképessége töretlen volt még, hangulata lelkes és bizakodó és éppen ezért semmiféle offenzív propaganda nem tudott hatásosan hozzáférközni. Ehhez járul még az is, hogy az erőteljes propaganda legfőbb feltétele a keménykezű központi hatalom és az egységes, céltudatos politika. Azonban Franciaországban a háború folyamán gyenge és erős kormányok váltakoztak és e szerint nőtt vagy csökkent a propaganda lendülete is. Így a francia propaganda történetében két időszakot különböztetünk meg: az egyiket jellemzi az a törekvés, hogy megszerezzék a semleges államok rokonszenvét, a másikat az ellenség ellen intézett közvetlen támadások töltik ki. Jellemző, hogy Franciaország a háborús propagandát a katonai intézményekből, Anglia pedig inkább a politikai és újságírói intézményekből fejlesztette ki

Meg kell állapítanunk, hogy a német sajtó- és propagandaszolgálatot a háború alatt korábban szervezték módszeresen, mint a külföldi ilyen szolgálásokat. Németországban már 1915 októberében felállították a hadisajtó-hivatalt (Kriegspresseamt), amely azonban inkább a külföldi sajtó figyelésére szorítkozott, maga pedig nem foglalkozott külföldi propagandával; a külföldi propagandát a német külügyminisztérium megfelelő szerve intézte. Ugyancsak már 1914 novemberében Gazette des Ardennes néven francianyelvű újságot adtak ki Charlevilleben; ezt a lapot a megszállt terület lakossága számára szerkesztették, azonban mindjárt kezdettől fogva nagy mennyiségben dobálták le repülőgépekről vagy dobálták át a francia lövészárkokba, hogy a katonák hangulatát befolyásolják.

Bár Németország, mint említettük, megelőzte az antantot a propaganda szervezésében, az antant-államok hamarosan utolérték és túl is szárnyalták; a háború végén Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok tökéletesen megszervezett és kifogástalanul működő világpropagandaszervezet felett

rendelkeztek, míg a német propaganda, különösen a polgári és katonai hatóságok surlódása miatt, úgyszólván tehetetlenségre volt kárhozthatva.

Franciaország mindjárt a háború elején abban a szerencsés helyzetben volt, hogy mint az európai kultúra régóta elismert zászlóvivője, világszerte olyan rokonszenvnek örvendett, amelyet könnyű volt még fokoznia, hacsak kissé ügyesen tudta a maga javára felhasználni a németek kíméletlen hadviselési technikáját. Franciaország befolyásának különösen nagy súlyt adott az a körülmény, hogy egész Európát behálózták azok az egyletek és társaságok, amelyek a francia nyelv és kultúra terjesztésére alakultak. Ezeket a társaságokat az Alliance Française párizsi központja szervezte s maguk a társaságok az Amitiés françaises a l'étranger néven működtek külföldön. A párizsi szervezet 1883-ban alakult és 1908-ban már 50 ezer tagja volt, nagyobbrészt külföldiek. Mindjárt a háború kitörésekor az Alliance kezdte meg a propagandát: 1914 november 1. óta Bulletin-t adott ki félhavonként, ami nem volt más, mint propagandairat és nemsokára német nyelven is megjelent. Öt hónap múlva a Bulletin már kilenc nyelven jelent meg, több mint 70.000 példányban és 1916-ban a példányszám már 200.000-re emelkedett. Ezzel párhuzamosan ugyancsak számos nyelven megjelent a párizsi kereskedelmi kamara kiadásában egy másik folyóirat, Documents de la guerre címen, amely propagandaszempontból rendkívül ügyesen összeválogatott anyagot közölt, politikusok beszédeit, nyilatkozatait, újságcikkeket, jelentéseket. A háború folyamán aztán újabb egyletek és szervek alakultak a külföldi propaganda céljaira és arra, hogy a külföldön olyan nyomtatványokat terjeszsenek, amelyek alkalmasak voltak a közvélemény befolyásolására. Érdekes, hogy a különben vallásilag meglehetősen közömbös franciák körében az első ilyen egyesületek vallási alapon alakultak; megalakult a francia propaganda katolikus, protestáns és izraelita bizottsága, a legelőkelőbb közéleti és egyházi férfiak vezetésével. 1917-ben mindezeket az egyleteket és bizottságokat únióba foglalták össze, amelynek Ernest Lavisse és Paul Deschanel voltak az elnökei; az únió tagjainak száma 11 millió volt.

Meglehetősen nagy hanggal, nagy zajjal és túlaradó lelkesedéssel alakultak meg és működtek ezek az egyesületek, azonban munkásságuk eredménye nem volt arányban azzal a rengeteg munkával, amelyet egymástól külön-külön végeztek, az erők szétforgácsolásával. A háború folyamán egyre jobban megmutatkozott annak szükségessége, hogy állami sajtó- és propaganda-szervezet állítsanak fel, hogy az erőket összefogják és ezeket a jószándékú egyesületeket egységes munkára szervezzék meg. Ennek a munkának az elvégzése tulajdonképpen a külügyminisztériumot illette, hiszen ott már volt egy Bureau de la presse et des informations nevű szervezet, azonfelül pedig külön egy Service de propagande, amely politikai propagandával foglalkozott. Mikor 1915 októberében Briand volt a külügyminiszter, központi szerv felállítását szorgalmazta, úgyhogy 1916 februárjában az összes sajtó- és propagandaszerveket egyetlen magasabb szervezetben központosították, amelynek

Soldaten !

In Frankreich haben die französischen, englischen, amerikanischen und italienischen Truppen *seit dem 15. Juli, 1918*

140.000 Deutsche gefangen genommen und
2.500 Kannonen erobert.

Um den deutschen Kaiser zu retten beginnen jetzt die Truppen des Kaisers von Österreich in den Kampf einzugreifen. Aber kaum erschienen, sind sie schon geschlagen und dezimiert.

Warum verheimlicht man euch die tatsächliche Lage in Deutschland ?

Die "Kölnische Volkszeitung" schreibt :

"Wir flehen Deutschland an, die grösste Kraftanstrengung zu machen, um das Reich vor der Katastrophe zu retten. Es handelt sich nicht mehr um Belgien, nicht mehr um Elsass-Lothringen, wie es sich die Narren und Unwissenden noch einbilden"

Soldaten !

Warum kämpft ihr noch ?

Für wen und wofür ?

vezetője Berthelot volt, Briand kabinetfőnöke. A szervezet neve Maison de la presse volt s egészében a külügyminisztérium alá tartozott, katonai alosztályainak függetlensége azonban megmaradt. Eleinte négy alosztálya volt ennek az új központi szervezetnek: a diplomáciai, katonai és fordítói alosztály, amelynek feladata volt a külföldi sajtó figyelemmel kísérése és végül a propagandaalosztály. Az idegen sajtó alosztálya a Deuxième Bureau-tól függött, a propagandaosztály pedig főképpen propagandaanyag, könyvek, röpiratok, fényképek és filmek terjesztésével foglalkozott a semleges országokban. Ebbe az alosztályba sorozták be a már eddig is működő magánpropagandaalakulatokat. A Maison de la presse-nek ez az osztálya minden fontos külföldi fővárosban propagandairodákat állított fel, amelyeknek élén kiváló férfiak álltak, így például a svájci irodát a kitűnő Haguenin tanár vezette.

Azonban sok francia képviselő és maga a sajtó is folyton azt a panaszt hangoztatja, hogy hiányzik az együttműködés a szervezet különböző osztálya között, mert az egyes osztályok különböző minisztériumok hatáskörébe tartoznak és így gyakran megtörténik, hogy ugyanazt a munkát több osztály is végzi egyszerre. A francia kamara költségvetési bizottsága kevesli a propagandára fordított összeget azzal az indokolással, hogy Németország száz meg száz milliót fordít erre a célra. Ezzel szemben Franciaország 1916-ban mindössze 25 millió frankot fordított propaganda-célokra, ami azonban, tekintettel a francia propaganda lendületére és arányaira, aligha felel meg a valóságnak.

A Maison de la presse egységesítette ugyan a különböző propagandaalakulatokat, azonban a propaganda egységesítése még most sem sikerült. Minden minisztérium beleszólt a Maison de la presse munkájába s a központi hivatal személyzete is annyira felszaporodott, hogy rendszeres munkát alig lehetett végezni. Clémenceau erősen apasztotta a hivatal létszámát és ettől kezdve működése rendezettebb és egységesebb volt. Ezenfelül pedig a katonai alosztályt kivették a hivatalból és közvetlenül a hadügyminisztériumba kebelezték be.

Ugyancsak a hadügyminisztériumban fejlődött ki az a propagandaszerv is, amely tulajdonképpen vezére volt a Németország ellen indított és folytatott szellemi offenzívának. A Service de la propagande aérienne 1915-ben alakult azzal a feladattal, hogy röpiratokat, főleg röplapokat szerkesszen azzal a céllal, hogy azokat a német állásokba ledobálja. Itt volt a német arcvonal ellen intézett francia propagandának kiapadhatatlan forrása. Ezt a munkát eleinte E. Tonnelat francia tiszt vezette, aki tolmácsi minőségben szolgált és polgári foglalkozására nézve a német irodalom tanára volt. Ugyanebben az évben behívták ebbe az osztályba szolgálatátételre Johann Jakob Waltz elzászi karrikatúrístát, aki rajzait Hansi néven szokta jegyezni. Waltz a háború előtt a németországi Kolmarban élt és Wetterlé abbéval egyike volt a francia irredenta leglelkesebb harcosainak. Bámulatatos rajzolótehetségét teljesen annak a feladatnak a szolgálatába állította, hogy bizonyítsa és ki-

figurázza a németek alacsonyrendűségét, ámbar ő maga is német eredetű ember volt, és csak az apja vándorolt Németországból Elzászba. Mon village című rajzgyűjteményével már valósággal hazaárulást követett el, úgyhogy a birodalmi törvényszék hosszabb fogházbüntetésre ítélte. A büntetés elől szökéssel menekült. A francia propagandaszolgálat kapvakapott ezen a tehetséges emberen, akinek rendkívül nagy hasznát vette a propagandában. Később még egy elzászi tolmáctisztet osztottak be a légi propaganda szolgálatába; ez a tiszt, Raymund Schuhl, a propagandaröpiratok átcsempészésének megszervezésével foglalkozott.

A légi propagandaszolgálat mindig csak kis alosztálya maradt a minisz-

Léggömb útján terjesztett angol karrikatura a német császári családról.

tériumnak s tíz embernél több sohasem dolgozott benne. Az alosztály által szerkesztett röpiratokat egy bizottság vizsgálta felül, amelynek Tonnelat és Waltz mellett tagjai voltak: Dupuis ezredes, a Maison de la presse katonai alosztályának főnöke, Wetterlé abbé és a Service de la propagande főnöke, Étienne Fournol. A katonai hatóságok eleinte sehogy sem bíztak abban, hogy sikerülhet az ellenséges katonák hangulatát és elszántságát röpiratokkal megrendíteni s éppen ezért csak ímmel-ámmal támogatták a légi propagandaszolgálatot. Waltznak 1918-ban sikerült meggyőznie Clémenceaut a gondolat helyességéről, mire Pétain tábornok hadseregfőparancsnok is kezdett érdeklődni az ügy iránt. Ezzel egyszerre elhárult minden bürokratikus, technikai és pénzügyi akadály a légi propagandaszolgálat útjából.

Mikor 1917-ben a kormány újjáalakult, a kamara külügyi bizottságának elnöke, Franklin-Bouillon került a külföldi propagandaakció élére, és pedig miniszteri rangban. Ennek az új akciónak az lett volna a feladata, hogy a külföldi parlamenteket befolyásolja az antant ügye érdekében. Mikor novemberben a Clémenceau-kormány megalakult, Franklin-Bouillon Franciaország képviselője volt előbb a londoni propagandaértekezleten, majd pedig Rómában. Clémenceau, mint tudjuk, ádáz gyűlölettel és halálos elszántsággal szervezte meg Franciaországot a győzelem érdekében. Kíméletlen energiával lecsapott mindenhová, ahol a gyengeség jeleit látta s egyik első dolga volt megállapítani azt is, hogy az eddigi francia propagandaszolgálat egyáltalán nem ér semmit. A propaganda iránt mindig személyesen érdeklődött s maga adta ki a megfelelő utasításokat, egyúttal pedig korlátlan mértékben rendelkezésére bocsátotta a propagandahivatalnak mindazokat az anyagi eszközöket, amelyek az eredményes munkához szükségesek voltak.

E közben történt, hogy Anglia, a már ismételt említett londoni konferencia révén, magához ragadta az antant propagandájának vezetését. 1918-ban megalakult a propagandaminisztérium, Lord Beaverbrookkal élén, és ugyanakkor Lord Northcliffe lett az egész külföldi propagandaszolgálat főnöke. Ez az új szervezés természetesen Franciaországra sem maradhatott hatás nélkül: 1918 májusában Clémenceau propaganda-államtitkárságot állított fel «az információ és a propaganda főbizottsága» néven. A hivatal vezetője Klobukowski volt, aki azelőtt Belgiumban képviselte Franciaországot. Ezzel egyidejűleg megalapították a Centre d'action de propagande contre l'ennemi nevű központi szervezetet is és a légügyi propagandát ennek a hatáskörébe utalták. Azonban a teljes központosítás most sem sikerült, mert az egyes minisztériumokban még mindig működő propagandaosztályokat meghagyták, aminek az volt a következménye, hogy bizonyos időközökben tárcaközi bizottságoknak kellett összeülniök a függő kérdések eldöntésére és a feladatok elvégzésére. Ezenkívül baj volt az is, hogy Franciaország nem fordíthatta e szervek minden erejét a külföldi propagandára, mert munkájuk egy részét kénytelen volt a belföldi pacifisták elleni küzdelemben felhasználni. Viszont a legfontosabb alosztály, a légi propaganda, az új vezetés alatt is a régi módszerekkel dolgozott; legnagyobb sikereit közvetlenül a fegyverszünet előtti időkben érte el; még a fegyverszünet után is működött egy darabig, működött a Maison de la presse is, azonban 1919 augusztusában mind a két hivatalt megszüntették.

A francia propaganda rendkívül nagy eredményeket ért el, hiszen, mint mondtuk, eleinte nem kellett egyebet tennie, mint békebeli kultúrpropaganda-szerveit, amelyek az egész világon el voltak szórva, a háborús propaganda szolgálatába állítani. Így sikerült egész Európában kitűnő eszközöket találnia a Németország elleni propagandára; ebben a törekvésében a legnagyobb szolgálatokat azok az elégedetlen és felforgató, nagyjából emigrált németek tették a francia propagandának, akik holmi utópisztikus elméletek kedvéért

könnyű lelkiismerettel megtagadták hazájukat és az ellenség szolgálatába álltak. A francia propagandát főleg a szenvedélyesség, a gyűlölködés és a naivitásig menő hazudozás jellemezte, szemben az angol propagandával, amely ugyan szintén szemrebbenés nélkül megkockáztatott valótlán állításokat, azonban propagandájának éppen azzal adott súlyt és hitelt, hogy igyekezett azt lehetőleg hűvösnek, józannak és tárgyilagosnak feltüntetni.

A francia propaganda kezdettől fogva majdnem kizárólag németellenes volt. Ezt a propagandát nem csupán a központi hatalmak területén űzték, hanem igen nagy mértékben az orosz frontkatonák között is. Különösen az volt ennek az oka, hogy az oroszokban kezdett először mutatkozni a békehajlandóság, nagyobbrészt a szocialista izgatás és a Kerenszki-forradalom következtében. A francia propaganda éppen a Kerenszki-forradalom idején vetette rá magát legnagyobb erővel az orosz frontra, hogy a katonákban továbbra is ébren tartsa a harci kedvet. A németek erre azzal feleltek, hogy Lenint és bolsevista társait Svájcból Svédországon keresztül hazaszállították Oroszországba, hogy az országot forradalmasítsák és a front ellenállását megtörjék. A németek terve hamarosan sikerre vezetett, az oroszok külön békét kötöttek, kiestek mint harcoló fél az antant gyűrűjéből. Ez volt a német propaganda egyetlen nagy és eredményes ténye az egész háború folyamán.

A francia propaganda azonban már béke idején elkezdett dolgozni. Mikor a németek sorra megszállták a francia területeket, a lakosság a propaganda hatása alatt pánikszerűen menekült lakóhelyéről, amikor is természetesen háza, állatai, egyéb javai elpusztultak. Akik mégis helyükön maradtak, valamint a menekültek is, mikor visszatértek, látták, hogy a francia propaganda rémhírei hazugságok voltak és látták azt is, hogy a német megszállás alatt nyugodtan dolgozhatnak lakóhelyükön. A francia lakosság nagy kárára éppen a polgármesterek és falusi bírák menekültek elsőknek, és ezzel ők maguk terjesztették a pánikot a lakosság körében. A gyűlölködő francia hatóságok a háború után árulónak minősítették mindenkit, aki a német megszállás alatt helyén maradt és különösen a rendőrség tagjait ítelték el szigorúan és vetették börtönbe.

Nagy bűne volt ez a túlzott francia propagandának, amelynek levét maga a francia lakosság itta meg. Reims és Châlons környékén például egész falvak lakossága elmenekült és helyüket más falvak lakosai foglalták el, amiből aztán a megszállás megszűntével a legnagyobb bajok származtak.

A francia propaganda nem tekintette lelkiismereti kérdésnek a német megszállott területen maradt lakosság felizgatását sem, amiben karöltve járt el a belga propagandával. Hogy milyen volt a hangulat a francia lakosság körében és mekkora gyűlöletet tudott szítani a francia propaganda, arra jellemző az az eset, amely magával Nicolaival, a német Nachrichtenbureau vezetőjével történt. Nicolai, mikor egy ízben megszállt francia területen

utazott, megállt autójával egy francia kastély előtt, és míg autóját rendbehozták, látogatást tett a kastély úrnőjénél, egy idősebb hölgnél, aki még az 1870—71. háborúnak is tanúja volt. Igen barátságosan elbeszélgetett vele és a beszélgetés során említette, milyen kár, hogy a francia katonaság számos falut és várost, így például Vouzières-t is teljesen kifosztotta és lerombolta kényszerű visszavonulása alkalmából. Erre az idős hölgy felugrott, felháborodottan tiltakozott és megesküdött rá, hogy ilyesmit francia katonaság sohasem tehet és ez csak a német katonák műve lehetett. Látnivaló ebből, hogy művelt körökben is milyen óriási rombolásokat okozott és milyen elfogultságokra vezetett a franciák gyűlölködő propagandája.

Az antant propagandájának egyik legsarkalatosabb pontja volt a német császár személyének gúnyolása és gyalázása. Az ellenséges propagandának ezt a fegyvert, mint fentebb említettük, Wilhelm Eckstein, álnévén Siegfried Balder adta a kezébe. Az ő röpiratai után a francia propaganda vezetősége többé nem tartotta szükségesnek emlegetni a császár békeszeretét, hanem most már tartózkodás nélkül résztvett a császár gúnyolásában és az ellene irányuló izgatásban. 1917-ben maga Waltz rajzolt egy karrikatúrát, amelyen a császár izzadva és remegve mászik fel a guillotin lépcsőjén.

Az angol propaganda 1918 előtt nem támadta közvetlenül a császár személyét, csak akkor kezdett foglalkozni vele, amikor ebben az évben a német tavaszi támadás megindult. Ebben az időben rengeteg karrikatúrát dobáltak le léggömbök útján és valószínűleg repülőgépekről is. A német császárt ezeken a képeken gonosznak, hülyének és gyávának rajzolják. Jellemző az Air Postnak az a rajza, amely a német császárt ábrázolja hat fiával, amint valamennyien teljes díszben, forgós sisakokban, rendjelekkel, lakkcsizmákban, kemény léptekkel elvonulnak a kétoldalt álló és fenyegetődző csontvázak között. A gúnyrajz aláírása: «Ez a család még egyik tagját sem vesztette el». A lap egyik későbbi számában olyan rajzot hoz, amelyen a császár lóháton lépdel s egyszerre vigyorgó csontváz emelkedik fel előtte, amely hurokra font kötelet nyújt felé. Egy másik számban a császári trón van lerajzolva; a trón hullahegy tetején áll, egy tábornok pedig odamutat és így szól a mosolygó császárhoz: «Még néhány hulla, felség, és akkor egészen szilárd lesz az alapépítmény». Adataink vannak rá, hogy az Air Post egyes számai, különösen az, amelyen a német császár és hat fia szerepel, egyenkint százezer példányban kerültek a német állásokba.

Természetesen a trónörökösrel is hasonló módon bánt el a propaganda. Waltz külön karrikatúrát rajzolt róla és maga írta a szövegét is annak a röplapnak, amelyen ezt terjesztették. A röpiratokon egyre gyakrabban hangzik fel az a vád, hogy tulajdonképpen a trónörökös a főbűnös a háború felidézésében. Az Air Post egyenesen azzal vádolja meg, hogy szadista módon gyönyörködik katonáinak pusztulásában. Az antant propagandának ezek az állításai tudatos hazugságok voltak, hiszen az antant vezetősége pontosan tudta, hogy

mindezeknek az állításoknak éppen az ellenkezője igaz. A franciák által hamisított Gazette des Ardennes 1916 március 5-i számában például közli egy semleges diplomata nyilatkozatát, amely szerint a trónörökös szeretné

Hindenburg és a császár egy angol karrikaturán.

minél előbb befejezni a háborút ; ugyanilyen értelmű nyilatkozatot tartalmaz a franciák által szerkesztett német tábori újság egyik száma is.

Érdekes, hogy Hindenburg és Ludendorff személyét mindaddig nem bántották az ellenséges röpiratok, amíg a német hadak keményen tartották

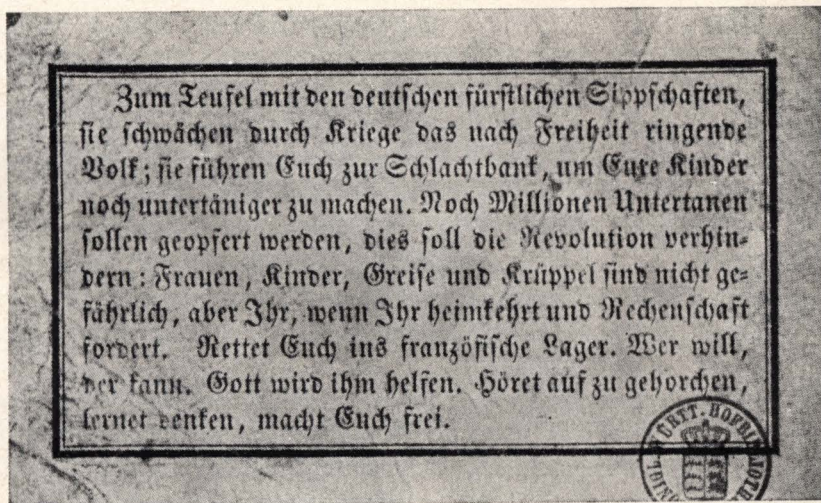
állásaikat. Csak a német visszavonulás szabadította fel bennük a gyűlölködő ösztönöket. Már 1918 nyarán is megjelent ugyan egy karrikatúra, amely azt ábrázolja, amint Hindenburg és a császár egyre több ágyút és gránátot halmoz a nyögő és ziháló német nép vállára. Ez azonban csak általánosság volt, nem személyi támadás, csupán kivétel. Az ellenséges propaganda kitűnő érzékét bizonyítja, hogy tekintetbe vette azt az általános tiszteletet és rajongást, amellyel a német nép Hindenburg személyét övezte. Helyette Ludendorffot vette célba. Az egyik röplap például csak Ludendorff személyével foglalkozik, még pedig kérdések és feleletek alakjában, így: «Ki az emberiség legnagyobb ellensége? — Ludendorff. Ki követte el a legnagyobb bűnt a német nép ellen? — Ludendorff. Ki a leggyalázatosabb ellenségük a német munkásoknak? — Ludendorff». Az ilyesmit a röplapok legfeljebb már csak azzal tudták tetézni, mikor arra szólították fel a német katonákat, hogy szolgáltsák ki vezetőiket az ellenségnek.

Említettük már, hogy az antant propagandaszolgálata, elsősorban pedig a francia propaganda, világszerte milyen lármát csapott, valahányszor egy-egy kémét kivégeztek. Ilyenkor rendszerint hangoztatták a kém ártatlanságát és borzalmas színekkel ecsetelték a kivégzés kegyetlenségeit, lehetőleg fényképekkel is illusztrálták a szörnyű eseteket, bár a fényképekből mindig kiderült, hogy közönséges hamisítványok.

Előző fejezeteink egyikében már említettük, hogy a szerb propaganda legfőbb szerve az úgynevezett Narodna Obrana volt, az a nemzeti szervezet, amelynek élén Bozo Jankovics tábornok állt; az volt a végcélja, hogy a monarchia szláv lakosai körében elégedetlenséget és lázadást szítson és már békében készítse elő a szerb hadsereg működését. Köztudomású, hogy a Narodna Obrana köréből indult ki az a nagyarányú összeesküvés is, amely Ferenc Ferdinánd meggyilkolásához vezetett. Ez a szervezet komitácsi-iskolákat tartott fenn két helyen is, és ezekben képezték ki a bandavezérek, akiket nagyobbrészt kiszolgált katonákból, tanítókból és görögkeleti papokból toboroztak. A szerb hírszerzőtisztek is tagjai voltak ennek a Narodna Obrana-nak, amely látszólag ártalmatlan nemzeti jellegű egyesület volt, — éppen úgy, mint a békebeli olasz Dange Alighieri egyesület, — amelynek bevallott célja az volt, hogy a monarchiában lakó szerbek kulturális képzésében közreműködjék. De nem ez volt az egyetlen ilyen leleplezett egyesület; voltak mellette kultúr-egyesületek, antialkoholista egyletek, sport és ifjúsági egyletek, magának a monarchiának területén, és ezek szorosán együtt működtek a Narodna Obránával. A nagyszerb propaganda ellen sokkal nehezebb volt küzdeni, mint akár a Dante Alighieri, akár pedig a galíciai és ruténföldi orosz egyesületek működése ellen, mert különösen Boszniában és Hercegovinában a mohamedán lakosság teljesen közömbös volt az ilyen dolgok iránt, azok az elemek pedig, amelyek a monarchiához húztak, meglehetősen műveletlenek voltak.

A Narodna Obrana működésének hatalmas arányai csak akkor bonta-

koztak ki igazán, mikor a háború folyamán a szerb hírszerző iroda archivuma a monarchia csapatainak birtokába került. A háború kitörésekor a nagyszerb propaganda központját külföldön állították fel délszláv komité néven, előbb Rómában, aztán Párizsban, majd Londonban. Ez a komité 1917-ben már politikai programot is adott a korfui szerződésben és mint a délszlávok hivatalos képviselője, megegyezett abban, hogy az összes délszlávokból egyetlen állam alakítandó a szerb királyi ház jogára alatt. Különösen Amerikában indult ekkor nagyarányú propaganda, mint már említettük, főleg a nagy számban odaszállított hadifoglyok között. Ekkor Washingtonban megalakult a délszláv nemzeti tanács is, amely szoros összeköttetést tartott fenn az osztrák birodalmi gyűlés délszláv klubjával, amely szintén elfogadta a korfui programot. A monarchia összetett kezekkel nézte ezt a propagandát és miután

Németnyelvű francia röplap.

a délszláv képviselők letették a hűségesküt, abban az illúzióban ringatta magát, hogy minden a legnagyobb rendben van. Ebben az időben azonban egymást érték a szökések, úgyhogy a montenegróiak három zászlóaljat alakítottak osztrák-magyar katonaszökevényekből, a szerbek egy úgynevezett adriai légiót, Amerikában is alakultak délszláv zászlóaljak, sőt Odesszában két hadosztály délszláv katonaságot szerveztek.

A belga propaganda éppen olyan gyűlölködően és elkeseredetten dolgozott, mint a francia. Belgiumban is ugyanaz volt az eset, mint Franciaországban: már a háború előtt megmérgezték a lakosság lelkét és a közvéleményt a németek ellen hangolták. A háború folyamán a német megszállás alatt száz-ezerszámra állították elő Belgiumban a lázító nyomtatványokat és a német hatóságok minden igyekezete hiábavaló volt, hogy a titkos nyomdákat felfedezzék. Ezek a titkos nyomdák nemcsak röpcédulákat és egyéb lázító

nyomatványokat állítottak elő, hanem hírlapokat is, sőt hamis igazolóiratokat, szabadságleveleket és útleveleket is, elsősorban német katonák számára, akiket ilyen módon igyekeztek szökésre bírni. A titokban előállított hírlapok abban az időben, mikor a németek legfényesebb győzelmeiket aratták, állandóan német vereségekről írtak. Eleinte röpcédulákon terjesztették a hamis híreket, később egymásután alakultak a rendszeresen megjelenő újságok, így a *La libre Belgique*, *La cravache*, *La revue de la presse française* stb., amelyekben a hamis híreken kívül gúnyos rajzokat is nagy számban közöltek. Hogy a német hadvezetőség némiképpen szembeszálljon ezzel a féktelen izgatással, *Gazette des Ardennes* címen kitűnő franciasággal szerkesztett újságot adott ki, amely tárgyilagos híreket közölt és a megszállt területek józan francia népe körében meglehetősen kedveltségnek is örvendett. Azok a franciák, akik ennek a lapnak szerkesztésében résztvettek, hiába hivatkoztak nemzeti érzésükre és arra, hogy csak honfitársaiknak akartak szolgálatot tenni, a háború után súlyos börtönbüntetésben és nem egyszer halálbüntetésben részesültek.

Az olasz propaganda Olaszország háborúba lépésével egyszerre nagy arányokban indult meg, az olaszokat jellemző szenvedélyességgel. Olaszország régtől fogva halálos ellenségének tekintette Ausztriát és most teli torokkal ontotta gyűlöletét ősi ellensége ellen. Régi sebe volt Olaszországnak, hogy olaszok lakta területek még mindig osztrák birtokban vannak és ezért a már békében is messzeágazó irredenta szerveinek segítségével most irtó propaganda-háborút kezdett, amelynek az volt a jelszava, hogy Ausztriát meg kell semmisíteni.

Kapóra jött az olasz propagandának Cesare Battisti osztrák-magyar katonaszökevény kivégzése. Battisti mindjárt a háború kitörése után átszökött az olasz csapatokhoz, de egy ütközetben elfogták és felismerték. Kivégzése hetekig gyujtóanyaga volt az olasz propagandának, amelynek gyűlöletből izzó cikkei bejárták az egész világsajtót. Mint tudjuk, Battistinek ma már szobra áll és az olaszok nemzeti hősként tisztelik.

Az olasz propaganda a háború alatt rendkívül ügyesen csempészte át röpiratait és újságjait az irredenta területekre. Az osztrák hatóságok ismételtlen kobozták el a *Corriere della Sera* zsákszámra behozott kötegeit. De a propaganda működésének egyik főiránya az volt, hogy a monarchia hadseregében szolgáló olaszokat, később pedig a cseheket és szlávokat is szökésre csábítsa. Ezt, mint más frontokon is, nem csupán röpiratokkal és pénzzel, hanem gyakran gramofonlemezekkel is végezte.

Ugyancsak fontos eszköze volt a propagandának az is, hogy a monarchia területén élő olaszokat szabotázsra, elsősorban háborús üzemek megkárosítására utasította. Ebben a tekintetben Olaszország ellen meglehetősen ügyességgel dolgozott az osztrák-magyar propagandaszolgálat is és szinte detektívregényekbe illik ez a mód, ahogyan Larese, Pagazzano és Gatti nevű olasz nemzetiségű, osztrák-magyar ügynökök ismételtlen eljutottak Olaszországba,

31. 6. 0.

Stenograph

246

KATONAK!

Tikhiyaba gondolkosztok iratok kal minket kinszeriteni tik hijabanekünk hazuttok aztat mitörténék nalunk.

Miot történék az mink jobbantudunk minttik Mink magunk szabaditottunk Orszagunkat a csasar parancznoktol. Ne-gondol jatok hogymink azé attunk [aszabadsagot testvéreün-knek, nemazé hogy aruljunk a nomet zsvanjoknak ? Féljetek a szabaditot oroszoktol!

Atisztek beszélisról kérjetekmeg a tiszt uraiikat mitakarg-atnak nektek, hogy Amerika a dotnekünk sajátkezit és kiado. Némeleknek haborut; kirjete meg iket, hogy montyanakmeg mêtörtént Német orszagba és Avsztriaba?

Métisztitot a Hindenburg tavolsag 100 km a harct. melliken védelkeztek a Németek két évig? MéNémetek folton vissza vonulnak Franciabol? Mé a ti aszszonjotok és gjere-keitek szenvednek a a börtönökbe? Talaeazé, hogy keseredésé kívantak kenyeret?

Tanaczok helek Berlinben megdörgöt furczahang népe, fidyelmeszte tési Németek az ő nemigassagi politikai, figyel-mesz tetise, aki erősiti a népet aki magaravitte irigységet egé-szvilagbol kinlodonépe, mellik elhozta anépet halalra. Magok akarnak magunkat foksagba, mink nem kivanunk hogy ihségi-talalt halni, mink nem akarunk maszni jaromba atik zsvan-jotokho.

Czaladok a kikoroszorszagba élnek azok egybevannak bajtasaival!

Fenjegető oroszok lesz a magok megsem misétője

hogy szabotázst hajtsanak végre. Működésüknek az vetett véget, hogy Lareset elfogták és kivégezték, társait pedig börtönbüntetésre ítélték. Az olasz propaganda működése a piavei ütközet után észrevehetően megerősödött.

A cseh propaganda eszközeit és módszereit már említettük ; említettük, hogy Masaryk és Benes vezetése alatt nemcsak nemzeti tanács alakult, hanem a külföldön mindenütt, elsősorban Francia-, Olasz- és Oroszországban egyre-másra alakultak az átszökött cseh katonákból cseh légiók, amelyek azután már a háború folyamán a monarchia ellen küzdöttek. Ilyen szökésekért bélyegezte meg a király a cseh nemzetiségű katonaságot, mikor a prágai 28-as számú gyalogezredet gyávasága miatt feloszlatta. Köztudomású az is, hogy a cseh légiók Oroszországban különösen a magyar nemzetiségű katonákkal szemben a legfelháborítóbb kegyetlenségeket követték el. A cseh propaganda minden eszközzel dolgozott a fronton és a front mögött, de főképpen akkor kapott erőre, mikor kitalálták azt a módszert, hogy különösen alkalmas cseh nemzetiségű katonákat a monarchia uniformisaiba öltöztetetten, megfelelő hamisított írásokkal ellátottan a mi arcvonalunk mögé küldötték, részben, hogy szabotázásokat hajtsanak végre, részben, hogy a fronton álló katonaságot pacifista és nemzetiségi jelszavakkal mételyezzék. Megtörtént az is, hogy repülőgépen szállítottak ilyen egyéneket a monarchia frontja mögé.

És végül röviden meg kell emlékeznünk az orosz propagandáról is. Az orosz propaganda módszerei nagyrészt kiderülnek azokból az adatokból, amelyeket az orosz kémkedés ismertetése során felhoztunk. Ez a propaganda különösen megerősödött akkor, mikor Oroszországban a bolsevikiek kerültek uralomra. A bolsevikiek nemcsak a háborúnak, hanem minden polgári rendnek ellenségei és nagyarányú propagandájukat elsősorban nem is azért folytatták, hogy a központi hatalmak háborús céljait megghiúsítsák, hanem azért, hogy a központi hatalmak lakosságát is forradalmasítsák. 1918-ban, mikor a forradalmi Németországban Oroszországnak már volt képviselője, észrevették a német hatóságok, hogy a központi hatalmak országaiban igen erős propaganda folyik a bolsevik forradalom érdekében. A bolsevik ügynökök rendszerint Németország ipari vidékein bukkantak fel, úgyhogy végre komolyan fel kellett lépni ellenük. Így történt, hogy mikor az egyik követségi futár Moszkvából Berlinbe érkezett, egyik ládáját a pályaudvaron szántsándékkal úgy ejtették el, hogy a láda kinyílt és tartalma szétszóródott. Kiderült, hogy sokszázezer példány forradalmi röpirat volt benne. Ekkor végre Joffe követnek kiadták útleveleit és sürgősen kötelezték Németországot elhagyására.